

Втікачі

Анатолій Власюк

ВТІКАЧІ

Мамі

1

"Інструкція

для медичного застосування препарату:

Рисполепт ®

(Rispolept ®)

Загальна характеристика:

міжнародна назва: рисперидон;

основні фізико-хімічні властивості: таблетки в оболонці видовженої форми, поділені смужкою навпіл: по 1 мг рисперидону – білі; по 2 мг рисперидону – блідо-рожеві; по 3 мг рисперидону – блідо-жовті; по 4 мг рисперидону – блідо-зелені. З одного боку таблетки мають напис "Ris" з зазначенням концентрації, а саме "Ris 1", "Ris 2", "Ris 3", "Ris 4". З іншого боку може бути напис "Janssen";

склад: кожна таблетка містить по 1, 2, 3 або 4 мг рисперидону;

допоміжні речовини: ядро таблетки – лактози моногідрат, крохмаль кукурудзяний, целюлоза мікрокристалічна, гіпромелоза, магнію стеарат, кремнію двоокис колоїдний безводний, натрію лаурилсульфат;

оболонка таблетки: гіпромелоза, пропіленгліколь, титану двоокис (а), тальк (а), барвник хіноліновий жовтий (б), барвник індигодин сульфонат алюмінієвий лак (в), барвник оранжево-жовтий S алюмінієвий лак (г);

(а) тільки для таблеток 2 мг, 3 мг, 4 мг;

(б) тільки для таблеток 3 мг, 4 мг;

(в) тільки для таблеток 4 мг;

(г) тільки для таблеток 2 мг.

Форма випуску.

Таблетки, покриті оболонкою для внутрішнього застосування.

Фармакотерапевтична група.

Нейролептик АТС N05A X08.

Фармакологічні властивості.

Рисперидон – це селективний моноамінергічний антагоніст з унікальними властивостями. Він виявляє високу афінність до серотонінергічних 5-HT₂ та дофамінергічних D₂-рецепторів. Рисперидон зв'язується також з α₁-адренергічними рецепторами та, з меншою афінністю, з H₁-гістамінергічними та α₂-адренергічними рецепторами. Рисперидон не виявляє афінності до холінергічних рецепторів. Хоча

рисперидон є потужним D2-антагоністом, що пов'язують з його ефективністю щодо продуктивної симптоматики шизофренії, він не викликає значного пригнічення моторної активності та в меншій мірі індукує каталексію, в порівнянні з класичними нейролептиками. Збалансований центральний антагонізм до серотоніну зменшує схильність до екстрапірамідних побічних ефектів та розширює терапевтичний вплив препарату з охопленням негативних та афективних симптомів шизофренії.

Фармакокінетика.

Після перорального прийому активний компонент препарату Рисполепт – рисперидон повністю абсорбується та досягає пікових концентрацій у плазмі в межах від однієї до двох годин. Їжа не впливає на абсорбцію препарату, тому рисперидон можна призначати незалежно від прийому їжі.

Рисперидон метаболізується через цитохром P-45011D6 до 9-гідроксирисперидону, який має аналогічну рисперидону фармакологічну дію. Рисперидон та 9-гідроксирисперидон утворюють активну антипсихотичну фракцію. Іншим шляхом метаболізму Рисполепту є N-дезалкілування.

Після перорального прийому в хворих на психози рисперидон виділяється з періодом напіввиведення, що становить близько 3 годин. Період напіввиведення 9-гідроксирисперидону та активної антипсихотичної фракції досягає 24 годин.

Рівноважна концентрація рисперидону в організмі у більшості пацієнтів досягається протягом 1 дня. Рівноважна концентрація 9-гідроксирисперидону досягається протягом 4-5 днів. Концентрації рисперидону в плазмі пропорційні дозі препарату (в межах терапевтичних доз). Рисперидон швидко розподіляється в організмі. Об'єм розподілу становить 1-2 л/кг. У плазмі рисперидон зв'язується з альбуміном та кислим 1-глікопротеїном. Рисперидон на 88 % зв'язується білками плазми, 9-гідроксирисперидон – на 77 %.

Через тиждень після призначення препарату 70 % дози виводиться з сечею, 14 % — з калом. У сечі рисперидон та 9-гідроксирисперидон сягає 35-45 % прийнятої дози. Іншу частину складають неактивні метаболіти.

Дослідження одноразового прийому препарату виявило високі рівні активних концентрацій в плазмі та поступове виведення у пацієнтів похилого віку з нирковою недостатністю. У пацієнтів з нирковою недостатністю спостерігались нормальні рівні концентрації рисперидону в плазмі.

Показання для застосування.

Рисполепт показаний для лікування різноманітних форм шизофренії (включаючи перший епізод психозу, гострі напади шизофренії, хронічну шизофренію) та інших психотичних станів з вираженою продуктивною (галюцинації, марення, розлади мислення, ворожість, підозрілість) та/або негативною (притуплений афект, емоційна та соціальна відчуженість, убогість мови) симптоматикою. Рисполепт також зменшує афективну симптоматику (тривога, страх, депресія) у пацієнтів з шизоафективними розладами та шизофренією. Рисполепт також показаний як засіб довготривалої підтримуючої терапії для попередження рецидивів (гострих психотичних станів) при

хронічному перебігу шизофренії.

Додатково. Рисполепт показаний для лікування порушень поведінки у хворих на деменцію з симптомами агресивності (вербальні сполохи, фізичне насильство), розладів поведінки (тривога, ажитація) або при переважанні психотичних симптомів.

Рисполепт також показаний як додаткова терапія до стабілізаторів настрою при лікуванні маніакальних епізодів при біполярних розладах. Ці епізоди характеризуються піднесенням, експансивним або роздратованим настроєм, підвищеною самооцінкою, зменшенням потреби у сні, прискореним мовленням, розосередженням думок, неможливістю сконцентруватись та порушенням критики, а також асоціальною або агресивною поведінкою.

Спосіб застосування та дози.

Шизофренія.

Переключення з терапії іншими антипсихотичними препаратами.

Якщо це клінічно виправдано, під час терапії Рисполептом рекомендується поступово припинити попередню терапію. При цьому, якщо пацієнт переключається з терапії антипсихотичними препаратами в формі "депо", то лікування Рисполептом рекомендується розпочати замість наступної запланованої ін'єкції. Періодично слід оцінювати необхідність в подовженні поточної терапії антипаркінсонічними препаратами.

Дорослі.

Рисполепт може призначатись один або два рази на добу.

Пацієнтам слід розпочинати прийом з 2 мг Рисполепту на добу, на другий день доза може бути збільшена до 4 мг. Після цього дозу можна підтримувати без змін або, при необхідності, продовжувати індивідуальну корекцію дози. Для більшості пацієнтів встановлюється доза 2-8 мг на добу. У деяких пацієнтів може бути виправдано більш поступове підвищення дози та менш значна стартова доза.

Дози, які перевищують 10 мг на добу, не показали більш високу ефективність у порівнянні з меншими дозами, але вони можуть викликати появу екстрапірамідних симптомів. У зв'язку з тим, що безпечність доз, що перевищують 16 мг на добу, не вивчалась, дози, що перевищують цей рівень, застосовувати не можна.

Якщо є потреба у додатковому седативному ефекті, до терапії Рисполептом можна додати бензодіазепіни.

Пацієнти похилого віку.

Рекомендована початкова доза 0,5 мг на прийом два рази на добу. Дозу можна індивідуально збільшити з 0,5 мг два рази на добу до 1-2 мг два рази на добу.

Рисполепт добре переноситься пацієнтами похилого віку.

Діти.

Застосування у дітей молодших 15 років детально не вивчено.

Пацієнти з захворюваннями печінки та нирок.

Початкова доза, що рекомендується, становить по 0,5 мг два рази на добу. Зазначену дозу можна індивідуально збільшувати з 0,5 мг два рази на добу до 1-2 мг

два рази на добу. У пацієнтів цієї групи Рисполепт слід застосовувати з обережністю до отримання більш детальної інформації.

Лікування порушень поведінки у пацієнтів з деменцією.

Лікування слід розпочинати зі стартової дози 0,25 мг двічі на добу. При необхідності ця доза може бути індивідуально пристосована прирощуванням не частіше ніж через день по 0,25 мг двічі на добу. Оптимальною дозою для більшості пацієнтів є доза 0,5 мг два рази на добу. Однак для деяких пацієнтів ефективна доза може бути збільшена до 1 мг двічі на добу.

Після досягнення ефективної дози пацієнт може бути переведений на одноразовий прийом препарату.

Біполярний розлад – додаткова терапія.

Рекомендована початкова доза становить 2 мг на добу. Дозу можна індивідуально збільшити прирощенням дози по 2 мг/добу не частіше ніж через день. Оптимальною дозою для більшості пацієнтів є доза 2-6 мг на добу.

Побічна дія.

Виходячи з досвіду масштабних клінічних випробувань, що включали тривале використання препарату, можна зробити висновок, що Рисполепт звичайно добре переноситься. У багатьох випадках було дуже важко відрізнити побічну дію від симптомів основного захворювання. Побічні ефекти, що спостерігаються у зв'язку із застосуванням Рисполепту, перелічені нижче:

Розповсюджені: безсоння, ажитація, тривога, головний біль.

Менш розповсюджені: сонливість, втомлюваність, запаморочення, порушення координації, запор, диспепсія, нудота або блювання, абдомінальний біль, неясність зору, приапізм, порушення ерекції, порушення еякуляції, порушення оргазму, нетримання сечі, риніт, висипи та інші алергічні реакції.

Рисполепт значно меншою мірою здатен викликати появу екстрапірамідних симптомів, ніж класичні нейролептики. Однак у деяких випадках можуть виникнути такі екстрапірамідні симптоми: тремор, ригідність, гіперсалівація, брадикінезія, акатизія, гостра дистонія. Ці симптоми зазвичай слабо виражені та є оборотними при зниженні дози та/або призначенні (при необхідності) антипаркінсонічних лікарських засобів.

Іноді при призначенні Рисполепту спостерігалась ортостатична гіпотонія, рефлекторна тахікардія або гіпертонія (див. "Особливості застосування"). Відмічалось незначне зниження кількості нейтрофілів та/або тромбоцитів.

Рисполепт може індукувати залежне від дози збільшення концентрації пролактину в плазмі, що може проявлятися у вигляді галактореї, гінекомастії, порушення менструального циклу та аменореї.

Під час лікування Рисполептом спостерігалось збільшення ваги тіла, розвиток ангіоневротичного набряку та підвищення рівнів печінкових ферментів. Церебрально-васкулярні явища були відмічені в період лікування Рисполептом переважно у літніх пацієнтів із схильністю до цих факторів.

Як і при використанні класичних нейролептиків, але значно меншою мірою, у хворих на шизофренію спостерігались: водна інтоксикація через полідипсію або через синдром неадекватної секреції антидіуретичного гормону (SIADN), пізня дискінезія, нейролептичний злоякісний синдром, порушення терморегуляції та судомні напади.

Протипоказання.

Рисполепт протипоказаний пацієнтам з встановленою гіперчутливістю до препарату.

Взаємодія з іншими лікарськими засобами.

Ризик призначення Рисполепту в поєднанні з іншими препаратами ретельно не вивчався.

З урахуванням того, що Рисполепт має вплив в першу чергу на центральну нервову систему, його слід з обережністю застосовувати в поєднанні з іншими препаратами центральної дії. Рисполепт може виявляти антагоністичні ефекти до леводопи та інших антагоністів дофаміну.

При використанні карбамазепіну відмічалось зниження концентрації активної антипсихотичної фракції Рисполепту в плазмі крові. Аналогічні ефекти можуть спостерігатись при використанні інших індукторів печінкових ферментів. При відміні карбамазепіну та інших індукторів печінкових ферментів дозу Рисполепту необхідно переглянути і, при необхідності, знизити.

Фенотіазіни, трициклічні антидепресанти та деякі β -блокатори можуть підвищувати концентрацію рисперидону в плазмі. Флуоксетин може збільшити концентрацію рисперидону в плазмі. Це менш стосується антипсихотичної фракції. Коли Рисполепт застосовується разом з іншими засобами, які в значній мірі зв'язуються білками плазми, то клінічно вираженого витіснення будь-якого препарату з білкової фракції плазми не спостерігається.

Прийом їжі не впливає на абсорбцію Рисполепту.

Передозування.

Симптоми.

В загальному плані ознаки та симптоми передозування, що спостерігались, — це відомі фармакологічні ефекти препарату в посиленій формі. Ці ефекти включають сонливість та седацію, тахікардію та гіпотонію, а також екстрапірамідні симптоми. Повідомлялось про прийом 360 мг препарату. Отримані дані дозволяють зробити висновок про широкий спектр безпечності препарату. При передозуванні, в поодиноких випадках, спостерігалось подовження інтервалу QT.

У разі гострого передозування слід проаналізувати можливість лікарської взаємодії декількох препаратів.

Лікування.

Слід забезпечувати та підтримувати вільну прохідність дихальних шляхів для забезпечення адекватної вентиляції та оксигенації. Слід розглянути можливість промивання шлунка (після інкубації, якщо пацієнт непритомний) та призначення активованого вугілля разом із проносним засобом. Показано серцево-судинне

моніторингу, що включає безперервну реєстрацію ЕКГ для виявлення можливих аритмій.

Рисполепт не має специфічного антидоту. Таким чином, повинні виконуватись відповідні підтримуючі заходи. Гіпотонію та судинний колапс слід лікувати такими заходами, як внутрішньовенні вливання та/або симпатоміметичні препарати. У разі розвитку гострих екстрапірамідних симптомів слід призначати антихолінергічні препарати. Слід продовжувати постійне медичне спостереження та моніторинг до моменту, коли пацієнт одужає.

Особливості застосування.

У зв'язку з тим, що Рисполепт є α -блокатором, може виникати ортостатична гіпотонія, особливо в початковому періоді підбору дози. Рисполепт слід застосовувати з обережністю у пацієнтів з захворюваннями серцево-судинної системи (наприклад, серцева недостатність, інфаркт міокарда, порушення провідності), а також при зневодненні, гіповолемії або цереброваскулярних порушеннях; при цьому дозу слід збільшувати поступово, згідно з рекомендаціями (див. "Спосіб застосування та дози"). При виникненні гіпотонії слід розглянути питання щодо зменшення дози.

При застосуванні препаратів з властивостями антагоністів дофамінових рецепторів відмічалось виникнення пізньої дискінезії, що характеризується мимовільними ритмічними рухами (переважно язика та/чи обличчя). Є повідомлення про те, що виникнення екстрапірамідних симптомів є фактором ризику для розвитку пізньої дискінезії. Оскільки Рисполепт значно меншою мірою провокує розвиток ЕПС, порівняно з класичними нейролептиками, ризик розвитку пізньої дискінезії у порівнянні з іншими нейролептиками значно менший. Якщо виникають ознаки та симптоми пізньої дискінезії, слід розглянути питання щодо відміни усіх антипсихотичних препаратів.

При використанні класичних нейролептиків описані випадки виникнення нейролептичного синдрому, що характеризується гіпертермією, ригідністю м'язів, нестабільністю вегетативних функцій, порушенням свідомості та підвищенням рівня креатинфосфокінази. У разі розвитку нейролептичного синдрому необхідно відмінити всі антипсихотичні препарати, включаючи Рисполепт. Рекомендується вдвічі зменшити як початкову дозу, так і подальше збільшення дози у пацієнтів похилого віку та у хворих з нирковою недостатністю.

Слід також бути обережним при призначенні Рисполепту пацієнтам з хворобою Паркінсона, оскільки теоретично це може викликати погіршення перебігу захворювання.

Відносно класичних нейролептиків відомо, що вони знижують поріг розвитку епілептичного нападу. Рекомендується з обережністю застосовувати Рисполепт у хворих на епілепсію.

Пацієнтам слід рекомендувати утримуватись від переїдання в зв'язку з можливістю збільшення ваги тіла.

В процесі лікування рекомендується утримуватись від виконання роботи, що

потребує підвищеної концентрації уваги, швидких психічних та рухових реакцій.

Вагітність та лактація.

Безпечність Рисполепту для використання під час вагітності на людині не перевірялась. Незважаючи на те, що у піддослідних тварин рисперидон не показав прямої репродуктивної токсичності, спостерігались деякі поодинокі непрямі пролактино— та ЦНС опосередковані ефекти. У жодному з досліджень не відмічалось тератогенного впливу рисперидону. Отже, Рисполепт можна використовувати при вагітності тільки в тому випадку, якщо позитивний ефект виправдовує ризик.

В дослідженнях на тваринах рисперидон та 9-гідроксирисперидон виділялися у грудне молоко. Є спостереження, що рисперидон та 9-гідроксирисперидон можуть також виділятися у грудне молоко людини. Отже, жінкам, що застосовують Рисполепт, не слід годувати грудьми.

Умови та термін зберігання.

Таблетки Рисполепту по 1, 2, 3, 4 мг у блістерах слід зберігати при температурі від 15° С до 30° С в місцях, недоступних для дітей.

Термін зберігання - 3 роки.

Умови відпуску.

За рецептом.

Упаковка.

Таблетки Рисполепту 1, 2, 3 та 4 мг упаковані в блістери, що містять по 10 таблеток. Блістери упаковані в картонні коробки (2 або 6 блістерів в коробці).

Виробник.

"Янссен Фармацевтика Н.В.", Бельгія, на заводі Янссен-Сілаг С.п.А. Італія.

"Janssen Pharmaceutica N.V", Belgium on the plant "Janssen-Cilag S.p.A. Italy.

Адреса.

Янссен Фармацевтика НВ, Турнхаутсевег 30,

В-2430 Беерсе, Бельгія.

Janssen Pharmaceutica NV, Turnhoutseweg 30,

В-2430 Beerse, Belgium".

2

У нього сьогодні був день народження. Зранку його встигли привітати, здається, всі - дружина, донька, колеги по роботі, деякі однокурсники, батьки вдячних пацієнтів і самі пацієнти. Але коли він читав оцей листок-вкладиш і намагався осмислити характеристику нового препарату, з яким ще не стикався у своїй лікарській практиці, в голові червоною ниткою проходило видиво від знайомства з Сергієм, який сьогодні поступив до них і видався йому безнадійним, а штрих-пунктиром - чому Оля не телефонує і не вітає його з днем народження.

Віктор Андрійович потягнувся у кріслі, смачно закупив, скопив очі на Любочку, яка щось старанно записувала у товстелезному зошиті за сусіднім столом. Вона була товстенькою, апетитною і, здається, трішки в нього закоханою студенткою медичного університету й проходила практику в психіатричній лікарні. Любочка казала, що

ходила на його лекції й не пропустила жодної, але він її не пам'ятав. Вона була не в його смаку. Чомусь, скільки себе пам'ятає, йому подобалися стрункі вродливі білявки, а ця практикантка заплила жиром, мала невиразне обличчя з подвійним підборіддям. Виглядало на те, що з неї вийде нікчемна лікарка, бо він уже давно переконався: якщо людина не вміє стежити за своєю фігурою, то так само розхлябано ставиться і до своєї професії. Винятки лише підтверджували правило.

Звісно, Віктор Андрійович у психіатрії був професіоналом, і знав це, і це визнавали його колеги. Менш удатні з них у професійному плані йшли по адміністративній лінії, ставали чинушами, але він їм не заздрив. Він був практиком і хотів залишатися ним усе життя, вів найважчих хворих, хоча, чого гріха таїти, інколи і йому хотілося спокійного життя, особливо тоді, коли пацієнт не виправдовував його сподівань і залишався надовго, якщо не назавжди, тут або через рік-два повертався назад. Ясно, що він себе заспокоював тим, що хворий не дотримав усіх його рекомендацій, а практика і статистика свідчать, що дев'ять із десяти повертаються. Хоча у нього цей показник був у декілька разів меншим, все ж його мучила совість, що не все вдалося передбачити, не у всьому переконати хворого і його рідних. Ось саме у такі моменти поразок і хотілося тихої, спокійної адміністративної роботи, коли б ти ні за що не відповідав. А ще дружина пиляла, бо їй остаточно набридли його нічні чергування, такі ж нічні дзвінки до нього і від нього. "Ти про своїх психів дбаєш більше, ніж про мене!" – казала вона спересердя, а він навіть не заперечував, бо це була істинна правда. З дружиною все в порядку, вона, слава Богу, не хворіє, має престижну роботу, колишнє кохання до неї давно минуло, залишилася звичка пристойно ставитися до неї, давні її підозри у його невірності вже минули, та й для цього тепер не було жодних підстав. А його хворі – це особливі люди, яких він, не підозрюючи цього, любив. Вони вже ніколи не будуть здоровими, але він має хист і талант зробити їх щасливішими, аби вони і їхні рідні не відчували себе ущербними. Звичайно, більша частина його думок не про дружину, про яку він забуває, як тільки виходить із квартири, і упродовж дня про неї не згадує, якщо тільки вона не зателефонує сама і не нагадає про своє існування, — а саме про них, його пацієнтів, з якими він поводить, як зі здоровими людьми, і не лише через увічливість, вроджену інтелігентність чи якісь там набуті докторські штучки, що мали би допомагати у лікуванні, а тому, що справді вважає їх не більше хворими, ніж тих, хто не потрапив до цього суворого закладу. Просто комусь у цьому житті таланить, а комусь ні, хоча шизофренія дримає в кожному, очікуючи слушної нагоди, аби виявити себе, заявити на повний голос. Це як у лотереї навпаки, коли щасливчики стають пацієнтами психушки. Втім, у цю лотерею здатен виграти кожен, і ніхто не застрахований від цієї божественної хвороби, адже марно божевільний чи божевільна – одного кореня з Богом, хоча це, напевно, насмішка людей, які не вірять ні у Господа, ні у Диявола. Він ще у студентські роки задумувався над цим парадоксом, чому Бог мітить таких людей? Відбирає собі контингент у Царство Боже, щоби легше було ними керувати? Чи, потрапляючи у Царство Боже, своєрідне задзеркалля нашої душі, людина виправляється і стає такою, як треба, а, навпаки, ті, кого ми вважаємо

нормальними в цьому житті, божеволіють, переходячи межу потойбіччя? Взагалі від смерті, переходу до іншого стану існування, можна збожеволіти. А тому Бог оберігає божевільних на Землі, які вже після смерті вдруге збожеволіти не можуть?

Оцей хлопчина, Сергійко, не йшов йому з голови. Коли мама і батько привели його, то видалося, що все мало бути навпаки. Ні, в Сергійка були явні ознаки задавленої хвороби, яка блискавично протікала в часі та просторі, але куди більше хворим видавався, власне, його батько. Формально він був здоровим, але Віктор Андрійович саме тоді подумав, що батько винен у хворобі сина, а тому ще невідомо, хто насправді є хворим і небезпечнішим для суспільства. Щоправда, у нього не було часу на філософствування, бо Юля, його однокурсниця і завідувачка відділенням, Юлія Володимирівна, розписала Сергійка на нього, і він розумів, що треба приймати рішення щодо стратегії й тактики лікування хворого. Він уже давно переконався: як від самого початку побудуєш ці стратегію й тактику, залежить кінцевий успіх усієї справи. Навіть на інтуїтивному рівні можна відчувати, з чого, власне, треба розпочати. А тут чи то він розслабився від власного дня народження, чи то Юля на посаді завідувачки відділення погладшала, застала його зненацька, бо він аж ніяк не сподівався, що йому дадуть ще одного пацієнта, бо вів їх уже досить, і навантаження на нього було набагато більшим, ніж на інших лікарів, — в нього не вимальовувалися ні стратегія, ні бодай тактика. Мати цього нещасного Сергія, апетитна струнка вродлива блондинка, якраз у його смаку, зненацька перестріла його в коридорі, запитала: "Ви Віктор Андрійович?". Він ствердно кивнув головою, вона сунула йому стодоларову купюру в кишеню халата, і він не встиг нічого сказати чи заперечити, бо вони разом зайшли до кабінету Юлі, і тут же за ними заскочили батько з сином, яких він, розгублений від її краси, не запримітив у коридорі. Все так було несподівано, спонтанно, неприродно, очі Сергійкового батька притягували його, у них він інтуїтивно й підсвідомо шукав розгадку хвороби хлопця, і не міг знайти, і втратив, збаламучений красою матері, першу мить, коли перед ним відчинялися будь-які замкнені двері чужої душі. А ще ті сто доларів, які красива жінка всучила йому в кишеню, а він не міг привселюдно їх позбутися чи бодай удати з себе цнотливця: та ви що, шановна пані, у нас безоплатна медицина, я чесна людина, пристойно заробляю і грошей з пацієнтів, а тим паче з їхніх батьків, не беру. Звісно, він брав гроші, але щоразу відчував мало не фізичний біль від цієї процедури. У нього навіть не зароджувалася думка про те, що держава йому мало платить, а пацієнти чи, точніше, їхні батьки або інші родичі, просто доплачують за непосильну працю. Він ще не встиг стати циніком у цих питаннях, але все ж оті гроші чи подарунки приймав явно не з дитячою безпосередністю, бо відчував, що щирості у таких стосунках нема і не може бути. Своїх хворих він любив і за те, що йому вдавалося достукатися до них, вони були щирими й безпосередніми з ним, як діти, а він ніколи не зловживав їхньою довірою.

Спокійний плин думок перебив Степан Аркадійович, хворий, якого в очі й позаочі називали Філософом. Філософ у свої сорок сім років був багатолітнім в'язнем психушки, як сам про це казав. Такий стан речей йому не те що подобався, а вже був сутністю

його життя. Степан Аркадійович набув статусу вільного гравця, хоча Вікторові Андрійовичу довго довелося переконувати колег і насамперед Юлю, що Філософ не представляє жодної загрози для оточуючих. Звісно, відхилення у його психіці були, але не більші, ніж у деяких народних депутатів, за поведінкою яких ми щодня спостерігаємо по телевізору. Степан Аркадійович, колишній вчитель фізики у школі-інтернаті, який мало не напам'ять знав усього Достоевського, з дозволу лікарів, але вільно йшов собі додому, коли хотів, неодмінно через день-другий повертався до психушки, яка була йому ріднішою, ніж квартира у хрущовці на четвертому поверсі з її вічним психозом з боку матері, дружини і сина. Степан Аркадійович знав, що повинен час від часу навідувати рідних, і це стало його священним обов'язком, але більше добидругої не витримував у їхньому товаристві, а тому неодмінно поспішав до лікарні, де йому було комфортно і затишно.

Філософ виріс на порозі і аж тоді затарабанив кінчиками пальців у двері: мовляв, чи можна увійти? Степан Аркадійович уже декілька днів не потрапляв на очі доктору, коли не мав на це потреби, бо завжди знаходив непримітну місцину, де можна було в тиші й зосереджено читати книгу. Він з дому чи бібліотеки приносив десять-п'ятнадцять томиків, акуратно складав їх у тумбочку - і читав кожний день, а потім, коли інтелектуальний запас вичерпувався, знову робив прогулянку в місто, обмінював книги на нові й повертався до лікарні. Віктор Андрійович після декількох днів розлуки помітив перемену не лише в зовнішньому вигляді Степана Аркадійовича, але і в його поведінці. Одразу спало на думку, що той вже декілька днів не вживає пігулок. Борода в нього була засмальцьованою і нечесаною, а погляд злякано відбивався від усього, на що натикався. Втім, мозок його, як завжди, був ясным, а думки логічними, хоча у цій своєрідній логіці й полягав основний парадокс його хвороби.

— Вікторе Андрійовичу, маю до вас серйозну розмову. - Філософ сьогодні був наполегливим, як ніколи. Не чекаючи на запрошення, він увійшов до кімнати, скосяглянувши на Любочку.

— Вона нам не заважатиме, — випередив його сумніви Віктор Андрійович. - Любочка вчиться у медінституті і хоче стати знаменитим психіатром. А ви, Степане Аркадійовичу, один із найповажніших наших пацієнтів, і тому спілкування з вами їй буде корисним.

Любочка зашарілася, сприйнявши слова Віктора Андрійовича за комплімент, хоча доктор не мав лихих намірів щодо неї, а його іронія завжди була настільки тонкою, що лише витончені естети могли її зауважити.

Степан Аркадійович іронічно сприйняв слова Віктора Андрійовича, але підіграв йому, щоби у Любочки не виникло ні найменшого сумніву в правдивості слів доктора. Він без зволікань став розвивати свою чергову теорію:

— Тиждень тому я взяв у медичній бібліотеці книгу Фуллера Торрі "Шизофренія". - Для підтвердження своїх слів Філософ із широкої кишені лікарняного вбрання витягнув томик у зеленій палітурці. - Тут, докторе, є цікавий розділ - "Устаревшие теории", а в ньому підрозділ - "Мастурбационная теория". Ось що пише Фуллер Торрі.

Степан Аркадійович, здавалося, навмання відкрив книгу, в якій не було жодної закладки, але точно потрапив на потрібну сторінку:

"В течение всего XIX века было широко распространено мнение, что мастурбация может вызывать шизофрению и другие формы безумия. Поскольку, как считалось, мастурбируют очень многие и многие же заболевают шизофренией, был сделан вывод, что между этими двумя явлениями имеется причинно-следственная связь. Лишь через некоторое время пришло осознание того, что многие из тех, кто занимается мастурбацией, шизофренией не заболевают, а многие больные шизофренией никогда не мастурбировали. Когда стало ясно, что никаких научных доказательств связи этих двух фактов между собой нет, мастурбационная теория тихо умерла".

Віктор Андрійович одразу зрозумів, до чого хилить Степан Аркадійович, але дав йому виговоритися, спокійно, справді по-філософськи, споглядаючи за пацієнтом, який був любий його серцю. Любочка ж зашарілася ще більше, і було видно, що вона ладна вискочити з кабінету, аби не слухати сповіді хворого на таку драстичну тему, але цікавість усе ж взяла гору, та й заступництво Віктора Андрійовича для неї багато важило. Степан же Аркадійович снував, як павук павутину, свою теорію, здається, для самого себе, не дуже піклуючись про те, чи є перед ним слухачі.

— Я вважаю, що ця теорія не застаріла, і має під собою всі підстави. Я не маю потягу до тих жінок, які мене оточують, але я пам'ятаю тих жінок, до яких мав потяг. Мої сексуальні фантазії закінчувались онанізмом, і я отримував задоволення, якого би не мав, якби справді задовольняв свої потреби з якоюсь жінкою. Але я запримітив, що коли почав цим займатися, тоді й став пацієнтом нашої священної лікарні. І це не випадковий збіг обставин, а взаємопов'язані речі. До речі, з нашої палати четверо теж цим займаються, і я не бачу підстав для їх одужання. З іншого боку, не займатися цим теж не можна, бо хвороба лише загостриться, і це може призвести до непередбачуваних наслідків. Звісно, цим можна перестати займатись, як кинути курити чи пити. Але уражений алкоголем чи тютюнопалінням організм вже ніколи не стане здоровим. Так само з мастурбацією і шизофренією. Шизофренік ніколи не перестане бути шизофреніком. Жодне лікування йому не допоможе. Тому я вважаю, що цю теорію треба доповнити і прилаштувати до сьогоднішніх умов. Як ви кажете, Вікторе Андрійовичу?

Здається, аж тепер Філософ помітив доктора, хоча був абсолютно упевнений у своїй правоті, і якщо Віктор Андрійович і був йому потрібний, то лише для того, щоби своїм авторитетом формально підтвердити очевидне.

— Я маю всі підстави вважати, що ви маєте слушність у розвитку цієї теорії, — цілком серйозно і переконливо казав Віктор Андрійович, навіть і не думаючи підігравати хворому, — хоча, Степане Аркадійовичу, за всією цією метушнею я давно не думав про це. Треба почитати літературу, порадитись з колегами. Пізніше я вам доповім про результати.

Степан Аркадійович вдячно потиснув йому руку і, задоволений, попрямував до виходу.

— Стояти! – раптом гаркнув Віктор Андрійович, аж Любочка мимоволі підвелася з крісла. – Ваша борода мені не подобається, і Любочці теж. Ви б зголили її, Степане Аркадійовичу, — закінчив він м'яко.

Філософ, який ще не відійшов від окрику, лише покивав головою на знак згоди і тихенько причинив за собою двері.

Любочка не сміла глянути на Віктора Андрійовича і знову щось записувала у свій товстелезний зошит, але тепер було видно, що вона робить це механічно й не усвідомлено. Любочка відчувала на собі погляд лікаря і завдячувала це своїм потужним грудям, з якими нічого не могла вдіяти. Навіть одного разу сіла на діету і справді зменшила свою вагу, але груди вперто не хотіли піддаватися корекції. Вони заважали Любочці, псували їй життя, але стрункість фігури з такими грудьми теж не мала для неї сенсу, а тому вона швидко забула про діету і так само швидко повернулася до попередніх габаритів.

— І що ти думаєш з цього приводу? – нарешті запитав Віктор Андрійович, відверто нудьгуючи.

Любочка перестала писати, глянула на нього, винувато усміхнулася і пересмикнула плечима, нічого не сказавши.

— А, до речі, це дуже важлива проблема, — ніби сам до себе промовляв Віктор Андрійович, — і статистика стверджує, що дев'ять із десяти чоловіків займаються онанізмом, хоча лише один із цих дев'яти готовий зізнатися комусь у своїй слабкості. За біблійними поняттями, це великий гріх, але людина настільки глибоко гріховна, що мастурбація порівняно з убивством виглядає манюсінською цяточкою невинності. Ти би жахнулася, Любочко, якби знала, які поважні мужі займаються онанізмом. Депутати, урядовці, підозрюю, що навіть і сам президент, хоча, можливо, він уже уражений важкою хворобою і, можливо, просто вже фізично не здатний таке виробляти, наскільки би розвинутими не були в нього сексуальні фантазії.

Любочка широко розплющеними очима дивилася на нього і, здавалось, ось-ось розплачеться. А Віктор Андрійович не шкодував її й, здавалось, відповідав на її найсокровенніші питання:

— Тебе цікавить, чи займаюсь я онанізмом? Аякже! Але, Любочко, це такі інтимні подробиці, які не повинні засмічувати твою мудру голівку. Розумієш, інколи хочеш жінку, а її поруч нема. Ти думаєш про неї і робиш свою справу. Це жахливий замітник, але людина слабка, і вона йде на все, аби її фантазії хоч у голові стали реальністю. Правда, ти образилась би на мене, якби я у тебе запитав, чи ти вже жінка? Тому я в тебе цього не питаю, а ти у мене не запитуй про онанізм. Добре?

Любочка слухняно кивнула головою, хоча й не збиралася про це запитувати і готова була дати відповідь на будь-яке запитання Віктора Андрійовича.

Він уже виходив із кабінету, коли, не обертаючись, сказав:

— Кидай к чорту цю психіатрію! Тут треба або циніком бути, або вольтанутим, як ці ... психи.

Останнє слово йому далось важко, але все ж він його вимовив.

Віктор Андрійович швидко опанував себе. У коридорі були відвідувачі з його пацієнтами. В кутку сидів санітар Павло і похмуро за ним спостерігав. Здавалося, будь його воля, він би заграбастав цих відвідувачів і теж запроторив їх до психушки. Погляд у нього був важкий, і санітар би здивувався, якби йому сказали, що він теж є потенційним клієнтом цього суворого закладу.

Коли до нього підійшов Віктор Андрійович, він кволо підвівся з насидженого місця, всім своїм виглядом показуючи, що це йому не подобається. Не любив він цього доктора, який корчив із себе інтелігента. Тут не пігулками, а кулаками треба лікувати цей контингент.

— Де Степан Аркадійович? - запитав Віктор Андрійович.

— Філософ? На вулиці, здається. Ні, брешу! - Павло гарцував, мов необ'їжджений кінь, але все-таки боявся господаря, а особливо коли той пильно дивився йому в очі. - В палату пішов з якоюсь книжкою. Зеленою.

— Павле, особисто прослідкуйте, щоби Степан Аркадійович приймав таблетки в обід і ввечері. Я перевірю. Хто вас завтра змінює? Василь? І йому те ж перекажіть.

Віктор Андрійович збирався йти і вже повернувся до Павла спиною, не помічаючи його іронічного погляду: мовляв, як ти перевіриш? Захочу - відберу в нього пігулки, дам кулаком в голову, він і замовкне.

Ніби аж тепер згадавши, лікар запитав:

— Як там Сергій? Ну, цей, новоприбулий?

— Спить, — широко усміхнувся Павло, радіючи, що інакше й бути не могло. - Коли прибув до нас, щось йому перемкнуло. Не сподобалося, бач, що до дурнів потрапив. - Віктор Андрійович гнівно на нього блимнув, але Павло вдавав, що не помітив цього погляду. - Його вкололи, тепер до вечора буде спати, а там на ніч знову вколють.

Усмішка так і не сходила з обличчя Павла.

— Якщо піднімеш на нього руку, — звільню! - Несподівано, насамперед для самого себе, зашипів Віктор Андрійович.

— Не звільняйте, тут Юлія Володимирівна головна, а вона добра! - Усмішка зійшла з Павлових вуст, але на всяк випадок він запитав, ніби у самого себе: — Чого б то я мав на нього руку підіймати?

Вони б ще довго пронизували одне одного очима, але Павлові поталанило: до дверей підходила бабуса, яка прощалася з внуком. Той був сумирний і з острахом дивився на Павла. Віктор Андрійович відійшов у бік, спостерігаючи за ними.

— Синочку, тут пиріжки домашні, і кефіру я йому купила, — благала бабуса Павла. Подивися, будь ласка, щоб дитина поїла, — і тицьнула в кишеню санітара зіжмакану купюру, але Віктор Андрійович не встиг побачити номінал. Павло хазяйновито глянув у пакунок, потім зосереджено - на бабусю, кивнувши їй головою: мовляв, усе буде гаразд. Ще знайшов поглядом Віктора Андрійовича й, не побачивши нічого загрозливого для себе, взяв за плечі бабусиноного онука, легко підштовхнув його, повів до дверей, витягнув ключі, відімкнув двері. Юнак приречено оглянувся, в його очах був жах, бабуса підбадьорливо крізь сльози йому усміхалась. Коли двері зачинилися,

бабуся дала волю своїм емоціям. "Боже, за що ти караєш дитину?" – заламувала вона руки, і Віктор Андрійович відчув, що і йому на очі навертаються сльози.

У коридор виглянула Юля і, угледівши Віктора Андрійовича, махнула йому рукою: мовляв, зайти до мене.

Кабінет у неї був скромний, але весь насичений домашнім духом. У кожній дрібничці відчувалася жіноча рука.

Юля закурила і, мружачи очі від тютюнового диму, не то в себе, не то у Віктора Андрійовича запитала:

— А якщо я тебе сьогодні з нагоди твого дня народження відпущу додому?

Знаючи підступність Юлечки, Віктор Андрійович не поспішав їй дякувати – і був правий.

— Але за однієї умови, — продовжила вона після нетривалої паузи. – Якщо даєш відповідь на моє запитання... Вітю, чому ти тоді зі мною не одружився?

Доктор рішуче піднявся з диванчику й відрізав:

— Краще я відпрацюю весь робочий день.

— Хам! – На очах у Юлі блиснули сльози. – Я ж знаю, що ти ненавидиш свої дні народження. Але навіщо свою злість зганяти на медперсоналі, хворих? Дуй додому – і...

Вона ще щось хотіла йому сказати, але їй забракло повітря.

Віктор Андрійович ціною неймовірних зусиль зібрав в один кулак свою волю і навіть усміхнувся:

— Чекаю на тебе сьогодні в гості. Можеш подарувати якусь книжку з психіатрії. Урочистості розпочнуться о дев'ятнадцятій нуль-нуль.

Віктор Андрійович вийшов, не глянувши на Юлю, а та зробила глибоку затяжку, аби не розплакатись.

Перш ніж покинути улюблений дурдом, Віктор Андрійович обійшов колег, запрошуючи їх на день народження. Любочку це стосувалося теж, хоча вона ще ніколи не була у нього вдома.

Виходячи за ворота закладу, Віктор Андрійович втягнув у себе неспокій весняного повітря і вирішив трішки пройтися. Планів убити вільний час, який несподівано з'явився в його розкладі, у нього не було, а йти додому явно не хотілося. Прогулянка збадьорила мозок, і Віктор Андрійович став думати про красиву маму, яка привела нині Сергійка. Він згадав кожну складочку на її обличчі, бо мав чіпку пам'ять, і доволі швидко дійшов висновку, що вона теж подаруночок, пара своєму коханому чоловікові. Уявив її психози й істерики у домашній обстановці і зрозумів, що Сергійко рано чи пізно мав би потрапити до нього. Ну, не до нього, так до якогось іншого психіатра. Добре, що потрапив рано, так що у нього ще є шанс повернутися до повноцінного життя. І все ж татусь і мамуся стали лише каталізаторами, які прискорили падіння Сергійка. За словами юнака і плутаної розповіді батька, він зрозумів, що Сергій вживав наркотики. Вони й почали руйнацію мозку. Але наскільки незворотнім став цей процес? Віктор Андрійович розумів, що має крихітний шанс виграти цю битву, тільки треба розумно до цього підійти.

Раптом Віктор Андрійович з жахом подумав, що залишив сто доларів у кишені халата, але, глянувши в гаманець, побачив, що заокеанська купюра мирно спочиває в товаристві лесь українок, тарасів шевченків і дрібних іванів франків, іванів мазеп і володимирів великих. "Автоматизм - золоте правило ідіота", — повторив про себе вичитану колись в якійсь книзі крилату фразу і аж тепер зрозумів, що настрої у нього суттєво поліпшився.

Ще здалеку Віктор Андрійович помітив красиві жіночі ноги й припустив за ними. Наблизившись, загальмував і вдавав з себе байдужого чоловіка. Білявка скочила у трамвай, і йому довелося зробити те саме. Винагородою було її красиве обличчя, сум і спокій на ньому надавали особливого шарму, і Віктор Андрійович, не відводячи погляду, дивився на неї, а вона, здається, нічого не помічала. Їхали доволі довго, і це почало йому набридати. Ще в студентські роки він бавився у шпигунів-розвідників, пас красивих жінок, як у дитинстві - корів у селі в бабуні, ходив за ними (жінками, звісно, а не коровами) без видимої причини - і закінчувалося це нічим: його або вираховували, і тоді доводилося з байдужим виглядом розпрощатися з незнайомкою і буцімто йти у своїх справах, навіть не оглядаючись, лише шепочучи невидимому напарнику, що він на нього здає об'єкт стеження, або ці безцільні ходіння йому набридали самому - і він перемикався на інший об'єкт; у будь-якому випадку йому ніколи не вистачало терпіння, яке, на його думку, мало бути притаманне справжнім розвідникам, а він таки хотів бути шпигуном, точніше, розвідником, і вести, як Штірліц, небезпечні ігри з ворогом.

Трамвайна незнайомка несподівано сплигнула, а він не встиг, бо двері зачинилися перед самим його носом. Тепер вона дивилася на нього, і весь її вигляд, здавалося, говорив: "Ну що, старий? Упіймав облизня? Не встиг? Де тобі ганятися за молоденькими дівчатками?". А вона й справді була молоденькою, вдвічі молодшою за нього, як Оля, про яку він знову згадав, але вже ображено, бо й досі не привітала його з днем народження. Він ще помітив, поки трамвай не зробив гак убік, що незнайомка повисла на юнакові, всім своїм видом показуючи, що робить це на зло йому, Вікторові Андрійовичу, який за п'ятнадцять хвилин поїздки не спромігся сказати їй жодного слова, хоча за цей час можна було прожити все життя.

Наступної зупинки довго не було, і Віктор Андрійович внутрішньо сміявся, що він такий бовдур. Якийсь хлопчина, коли трамвай притишив хід, піднімаючись угору, виламав двері і вискочив, двері не зачинялись, і Віктор Андрійович вискочив і собі, чуючи прокльони кондукторки і на свою адресу теж, хоча не він ламав двері трамваю, а той хлопчина.

Це місце було йому не знайомим, він точно тут ніколи не бував, хоча жив у цьому місті вже років двадцять, починаючи з того часу, коли почав навчатись у медінституті. Назва вулиці теж йому нічого не говорила. Несподівано налетів вітер і почав накрапати дощ. Парасолі в нього з собою не було, і Віктор Андрійович заскочив у першу кнайпу, що трапилася йому по дорозі, аби перечекаати негоду. Людей тут було мало, грала легка музика, він замовив собі п'ятдесят грамів коньяку, каву і тістечко, сів за вільний столик і почав святкувати свій день народження. Цигарковий дим різав очі, але Віктор

Андрійович на це не зважав, ні про що не думаючи і відпочиваючи душею й тілом.

За вікном припустив дощ, заметушилися люди, окремі з них забігали до кнайпи. Перед ним виросла жінка з сумним виразом на обличчі, але з грайливими бісиками в очах:

— Можна?

Він оглянувся, але всі столики були зайняті. Не встиг нічого відповісти, як вона, не чекаючи дозволу, вместилися навпроти. Щось їй дратувало, і він про всяк випадок згасив цигарку, але це не допомогло. Вони не дивились одне на одного, а втупились у вікно, ніби там було цікавіше.

— А я сьогодні святкую свій день народження, — ніби сам до себе сказав Віктор Андрійович.

— Ви так завжди знайомитеся? — Вона кинула на нього зацікавлений погляд.

Він вийняв із внутрішньої кишені піджака паспорт, який завжди носив з собою (мав фобію: боявся, що його зіб'є машина, отож, щоби родичі не шукали по моргах, не розлучався з цим документом) і дав їй.

Вона розкрила паспорт і щиро розсміялась. Йому теж стало весело.

— Що? — Віктор Андрійович не розумів причину її сміху, а, головне, — такої непідробної і невідкупної ширості.

Вона, продовжуючи усміхатись, порпалась у сумці. Надібавши паспорт, простягнула його незнайомцеві.

Тепер була його черга сміятись, але вийшло все якось сумно. Світлана народилася з ним одного дня, але була на шість років молодшою.

Вона вихопила поглядом його питво і їжу й собі замовила теж п'ятдесят грамів коньяку, каву і тістечко. Він спробував заплатити за неї, але вона відмовилась.

— За нас, Світлано!

— За нас, Вікторе!

Дощ так само несподівано вщух, як і розпочався. Розмова в них явно не клеїлась, і Світлана сказала, що їй час іти. Він простягнув їй візитку, і вона невесело усміхнулася:

— Психіатр... Чесно кажучи, коли я зайшла сюди і побачила вас, то подумала, що вам потрібна допомога.

— Психіатрична?

— Ну, може, не психіатрична, а психологічна, чи як там це називається.

— Кожному психіатрові потрібна допомога, як і будь-якій нормальній людині, — видав він чужий афоризм, викликавши в неї знову сумну посмішку на обличчі.

— При нагоді зателефоную, — пообіцяла вона.

— Так завжди кажуть ті, хто і не збирається телефонувати, — зауважив він.

— Ну, чому ж?

— Доведено психіатрією, — і вони разом розсміялися, знаходячи поглядом одне в одному щось кохане і неповторне. Але ця мить була занадто короткою.

Світлана нерішуче попрощалася і так само нерішуче пішла. Він розумів, що має зараз щось зробити, але не затримав її.

Аби не випробовувати долю, упіймав таксі. З'ясувалося, що мешкав мало не поруч. Ось так можна було прожити мало не все життя і не знати, що недалеко є місцина, яка тобі подобається.

Коли Віктор Андрійович зайшов у квартиру, дружина й донька накривали на стіл. Вони здивувалися, бо не сподівалися, що він так рано з'явиться вдома. Аби їм не заважати, він пішов у спальню і втупився в газети. Знаходив знайомі букви, але прочитане не лізло до голови. Ненавидів свої дні народження, бо тоді тебе всі любили, точніше, вдавали, що люблять, хоча насправді це було не так, адже в інші дні він цієї любові від цих же людей не відчував.

Наближався час "ікс", дружина урочиста, донька усміхнена, а він злий, бо думав про Ольку, яка й досі не зателефонувала й не привітала з днем народження. Не могла забути. Випробовує його на міцність? В інший день він би вже натер вухо від телефонної слухавки, а тепер гонор не дозволяв йому зв'язуватися з нею. Ну й нехай...

Першими приїхали Юля, два колеги-лікарі та Любочка. Юля скористалася моментом, аби смачно поцілувати його. Дружина, знаючи про їхні особливі стосунки, відвернулася, але тримала ситуацію під контролем. Він теж скористався моментом і поцілував Любочку, широко розплющеними очима дивлячись на її розкішні груди.

Тільки сіли за стіл, прийшли сусіди, що жили під ними. Дружина забігала перед Павлом. Віктор Андрійович давно підозрював, що у їхніх взаєминах не все так просто, але з того часу, як познайомився з Олею, перестав ревнувати дружину.

Вже сіли, випили, навіть третій тост за любов проголосили, коли пришвендяв Михайло Михайлович, давній його пацієнт. Його ніколи не запрошували, але він неодмінно приходив щороку, вітав доктора з днем народження і неодмінно дарував стару книгу зі своїх запасів. Назбирався вже добрий десяток томиків. Віктор Андрійович їх ніколи не читав, лише переглядав, бачив підкреслене олівцем, щось написане на полях нерозбірливим почерком. Дружина пропонувала ці книги викинути на смітник чи хоча би здати в макулатуру, хоча й не знала, де тепер приймають папір, але він не давав, а без нього вона не наважувалась це робити. Через ці кляті книги вони часто сварились. Виходило, що лише подарунки Михайла Михайловича заважають їй навести лад у квартирі. Віктор Андрійович не викидав книжок Михайла Михайловича ще і з тієї причини, що той міг посеред року забігти, попросити свою ж, подаровану ним, книгу, яку неодмінно повертав через місяць-другий. Ні доктор, ні пацієнт не вбачали в цьому чогось надзвичайного.

Скоро всі добряче випили, і сусід Павло став зізнаватися в коханні його дружині. Це виглядало ніби жартівливо, і Віктор Андрійович підтримував цю гру, але навіть неозброєним оком було видно, що це йому неприємно. Сусідка ледве вмовила п'яного чоловіка піти додому і все вибачалась чомусь перед дружиною Віктора Андрійовича, боячись йому самому глянути в очі.

Психіатри були стійкими, але першою заметушилась Юля, сказавши, що час додому. Було видно, що Любочка хоче залишитись, бо їй так сподобалась компанія, але сувора начальниця ніби збісилася.

Михайло Михайлович заснув у кріслі, і його ледве вдалося розбудити. Віктор Андрійович хотів допомогти дружині й доньці прибрати зі столу, але йому як іменникові не дали цього зробити.

Дружина була зла, а він не хотів нариватися, вдаючи, що все нормально.

Тільки-но полягали спати, задзеленчав мобільний. Дружина ніби цього й чекала. Вона метнулася до чоловікового мобільного. Там вибило "Сергій Петрович" – і вона з розчаруванням передала телефон чоловікові.

Сергій Петрович – це була Оля. Знаючи ревнивий характер дружини, він так її зашифрував, аби не було несподіванок.

— Доброго вечора, Сергію Петровичу! – Віктор Андрійович намагався бути спокійним. – Та краще пізно, ніж ніколи. Дякую, дякую... Так, все нормально. А ви як? Я вам завтра зателефоную, треба проконсультуватись. Добраніч!

Він думав про Олю, яка святкувала його день народження у нічному барі і тільки що сказала, що кохає його без тями. Дружина думала про щось своє, а потім запитала:

— А хто такий Сергій Петрович?

— Сергій Петрович? – Віктор Андрійович був від щастя на сьомому небі, але дружина, здається, вже нічого не помічала. – Професор із Києва, обіцяв приїхати до нас, познайомлю.

Більше дружині було нецікаво розмовляти з чоловіком, вона відвернулася до стіни і швидко заснула.

Віктор Андрійович вийшов із спальні у кімнату, набрав Олин номер, але операторка повідомила, що абонент знаходиться поза зоною досяжності.

До кімнати увійшла донька, і він зрадів.

— Оля тебе привітала? – Вони були сучасними і звірялись одне одному, не підпускаючи до себе матір і дружину в одній особі.

— Нещодавно. Каже, що святкує з друзями мій день народження.

— Так воно і є, — серйозно мовила донька.

Вона сіла йому на коліна, обійняла за шию й сумно подивилась в очі.

— Тату, твій день народження вже минув, так що можу тобі сказати неприємну новину.

Він весь напружився, але нічого не запитав.

— Я, здається, вагітна, — мовила донька після нетривкої паузи.

Віктор Андрійович, здається, був готовий до цього, хоча, звичайно, не думав про щось подібне.

Їй стало цікаво, що він так спокійно сприйняв цю звістку.

— І хто цей герой? – нарешті запитав він. Страшенно хотілося курити, але очікував на відповідь

— А я знаю! – була відповідь.

Вона була щирою, а його ніби хтось підірвав із середини.

— Ти що, здуріла?

— Не знаю. Може, Ромка. Може, Юрка.

Їх він не знав і не став розпитувати.

— А презервативи сучасна молодь не використовує? – Віктор Андрійович намагався бути іронічним, але вийшло якось по-злому.

Донька зіскочила з його колін і сіла навпроти.

— Ти маєш знайомого лікаря?

Він усе зрозумів і, намагаючись надати переконливості своїм словам, сказав:

— Ти ж знаєш, що після абортів жінка вже може не народити дитину.

Помовчали.

— А, може, я й не вагітна. Валька каже, що в мене може бути затримка.

Вона знову була безтурботною дитиною. Але все ж її ще щось муляло, і він це відчув.

— Ти будеш розлучатися з мамою? – З силою вичавила із себе.

— З чого ти взяла?

— Ну, Оля...

Він помовчав, аж тепер закурив, встав, випускаючи дим у квартиру.

— Давай ти виконаєш одне моє прохання, а я потім колись одне твоє.

— Давай. – Вона усміхнулася, бо їм подобались ці, ще з дитинства, ігри.

— Йди спати...

— У-у-у... — Вирвалось у неї незадоволення, бо цього від батька вона сподівалася найменше. Але умови гри були прийняті.

— Добраніч! – Вона чмокнула його в щічку і пішла до своєї кімнати.

Він кивнув головою, заглиблений у свої роздуми. Ще цього йому не вистачало! Хотілося вити, а замість цього кусав цигарку і випльовував тютюн у квартиру.

Віктор Андрійович вирішив усе розповісти дружині, але лише через декілька днів, підготувавши її, щоби та не вибухнула, а донька знову на декілька днів не втекла з дому, як це вже траплялося. А, може, все минеться?

Вмостився біля дружини, яка мирно сопіла. Сон довго не йшов до нього, а потім наснилося, що Сергій утікає з психушки, його наздоганяє санітар Павло, збиває кулаком на землю і копає.

Мабуть, він кричав, бо дружина стукнула його ліктем у бік:

— Геть зовсім здурів зі своїми психами.

До ранку ще було далеко, але він заснув знову. Коли прокинувся, вже не пам'ятав, чи йому щось снилося.

3

Оля прийшла додому десь о годині третій ночі. Була п'яненькою, але все тримала під контролем. Усміхалась сама до себе, бо надурила отого настирливого Івасика. Той увесь час клеївся до неї, а вона його і не відганяла. Потім закоханий юнак провів її додому, замовивши таксі, а коли в під'їзді приступив до рішучої атаки, виціловуючи її, збрехала, що в неї критичні дні. Треба було бачити вираз його обличчя: мовляв, що ж ти, пацанко, так довго намахувала мене, аби отаке сказати. Не відштовхнув її, хоча Олі здавалося, що зробить саме так, але відразу ж втратив до неї всілякий інтерес.

Здається, навіть не попросився, а лише махнув рукою, і їй було байдуже. Це вже вдома стало весело від власної поведінки.

Намагалася робити все тихо, але батько таки вийшов до неї у сімейних трусах мало не до колін. Це завжди її дратувало, а ще на тлі його пивного живота, але зараз чомусь було байдуже. Вона приготувалася вислухати його чергову дозу звинувачень, як це було зазвичай, коли вона поверталася додому після дванадцятої години ночі. Нині ця доза могла бути незрівнянно більшою, бо за вікном уже сіріло. Але батько змучено сів на диван, заклавши ногу на ногу, сумно втупився в підлогу й мовчав.

Вона зрозуміла: щось трапилося. Найперше подумалося про маму, але гнала від себе лихі думки. Алкоголь, здається, вивітрився відразу з її затуманених мізків. Коли мовчання стало нестерпним і розривало тіло зсередини, а серце, здавалось, ось-ось вискочить із грудей, Оля, ніби стрибаючи у прірву і знаючи, що вороття назад не буде, запитала:

— Щось із мамою?

Тато довго не відповідав, боячись глянути доньці в очі, а потім, вичавлюючи слово за словом, ніби роблячи в голові якийсь карколомний переклад з однієї чудернацької мови на іншу, стиха промовив:

— Мама телефонувала. Їде додому. Вона хвора.

І по паузі:

— У неї рак.

Ця звістка, здавалося, мала би приголомшити дівчину. Але нічого з того, про що вона читала в романах чи бачила в кінофільмах, з нею не трапилося. Уже згодом, згадуючи свій стан і розповідаючи про це Вікторові Андрійовичу, вона виокремила той факт, як порожнеча поступово наповнювала її тіло, ніби душа шматочками виходила з неї. Це як п'єш воду зі стакана, аж поки він не стає порожнім. Але стакан знову можна було чимось наповнити, тією ж водою, чи чаєм, чи квасом, – горілкою, зрештою, а замінювача порожнечі, що поселилася відтоді в її душі, очевидно, в природі не існувало, та й Оля не намагалася шукати, ніби відчуваючи, що однині їй призначено долею нести саме такий хрест, і від цього ніяк не відкупишся, не зміниш ситуацію, не повернеш час назад, коли все було добре і жодна проблема не бовваніла на горизонті твого життя.

Здавалося, що після такої звістки вона не зможе заснути, але удар був настільки сильним, що організм не ризикнув відігнати сон від Олі. Але був цей сон короткотривалим, без марень і видінь, і вже десь через дві години Оля розплющила очі, дивлячись, як через тюль на вікні, мов у тумані, народжується ранок, слухаючи бренькіт трамваїв за вікном, вловлюючи щебетання птахів... І знову заснула – здавалося, на мить, — але жінка, схожа на маму, водила її цілу вічність лабіринтом, тримаючи за руку. Йшли вони нескінченно довго, і жінка, схожа на маму, знала кожний поворот наліво чи направо, вела Олю лише їй одній відомим шляхом, що мало врешті-решт вивести їх з цього лабіринту. Дівчина знесилилась, але не сміла відставати, відчуваючи тепло долоні жінки, схожої на її маму. І лише коли Олю почав

поборювати сумнів, чи справді це її мама, вона відчула, як війнуло холодом з долоні жінки, і дівчина, ніби виправдовуючись, поволі – і це тривало вічність – стала висмикувати руку з уже напівтеплої долоні жінки. Схожа на її матір ще намагалася затримати руку Олі, але, відчуваючи, що та цього не хоче, нарешті змирилася зі своєю долею і байдуже сама поволі – і це тривало вічність – висмикнула свою руку. Вони продовжували йти одна за одною, петляючи в лабіринті, аж поки жінка, схожа на її матір, не стала все більше й більше віддалятися від неї. Минула ще одна вічність, коли незнайомка (Оля вже знала, що це не її матір, а те, що колись було нею, але тепер перетворилося на щось нерідне, чуже, не твоє) обернулася до неї й махнула рукою: мовляв, іди назад, далі я піду сама. Виразу її обличчя вона не запам'ятала, але їй хотілося, щоби на ньому був написаний жаль і щоб це була, власне, її мама: мовляв, як же це ти, доню, підеш сама назад, цим клятим лабіринтом, розберешся без мене у всіх його хитросплетіннях? Але Оля розуміла, що слід повертатися назад, і це, незважаючи на труднощі, буде для неї краще, ніж простування услід за матір'ю у незвідану далечінь, куди вона ще не готова піти, і сила земного тяжіння є надто міцною, аби так легко її відпустити. І знову їй здалося, що це не її матір, і виразу жалю на її обличчі нема і бути не може, бо вона спеціально загнала Олю в цю пастку, вибратися й вирватися з якої вже не можна.

Аж тепер вона остаточно прокинулася, і гірка істина про маму пронизала її свідомість. Штора вже розсунута, сонце б'є в очі, над нею стоїть батько, вдягнений, виголений, ніби й живіт став меншим. Він говорить, що вона може запізнитися на пари, а вона дурить його і каже, що у них перших двох пар нині нема, бо захворів доктор із психіатрички. Це вона про Віктора Андрійовича, про нього можна говорити всіляке, насилаючи всі мислимі й немислимі болячки, аби справді відігнати від коханого усю цю нечисть. Віктор Андрійович для неї є маленькою дитинкою, не своєю, а чужою, на яку кажуть: яка ти паскудна — аби заговорити, оберегти від нечистої сили.

Батько залишає її в спокої, хоча, очевидно, сумнівається в щирості слів доньки, йде на роботу, а вона ще довго валяється в ліжку, намагаючись ні про що не думати, але настирливі думки про маму лізуть до її черепної коробки, і Оля думає, що зараз збожеволіє, і, здається, хоче цього, аби забути про мамину біду, а найбільше, щоб збулася її заповітна мрія стати єдиною й найбажанішою пацієнткою Віктора Андрійовича. Вона криво посміхається і пояснює фантасмагорію думок тим, що сеча тисне їй на мозок, вискакує з ліжка, біжить до туалету, виконує необхідну для організму процедуру, — їй стає легше, і мізки ніби справді прояснюються. Їсти не хочеться, вона заварює собі каву і в ступорі ще з півгодини сидить на кухні, викурюючи цигарку одна за одною. Ніби опам'ятавшись, випиває вже холодну каву, в автоматичному режимі вмивається-підмивається, вдягається, але йти із квартири нікуди не хочеться. Життя поволі – з космічною швидкістю! – втрачає для неї усілякий сенс.

Погляд Олі упав на книжку, яку вона купила десь місяць тому, вона так і не доторкнулася до неї. Це були "Популярные основы психиатрии" Ділі Єнікеевої. Дівчина

навмання відкрила книжку і на 87 сторінці натрапила на розділ "Шизоидный тип психопатии". "Це доля", — подумала вона і стала читати:

"Шизоидная психопатия характеризуется эмоциональной холодностью и неспособностью выражать тёплые чувства и привязанности, скрытностью, патологической замкнутостью и недостатком контактов с другими людьми, неспособностью переживать наслаждения, сниженным интересом к сексуальному общению, оторванностью от реальности и погруженностью в свой внутренний мир, фантазированием про себя, недостаточной реакцией на похвалу или порицание, затруднением в усвоении общепринятых норм поведения, что проявляется в эксцентричных поступках".

"Це про мене", — подумала Оля і з ще більшою зацікавленістю стала вчитуватися в книжку, забувши, здається, про все на світі:

"Одной из наиболее рельефных характеристик этого типа психопатии является замкнутость и необщительность. Ограниченность контактов с окружающими вызвана не болезненной застенчивостью, как при некоторых других типах психопатии, а неумением строить отношения с людьми и отсутствием внутренней потребности в общении.

При формировании шизоидной психопатии необычные черты появляются уже в возрасте 3-4 лет. Такие дети не любят шумных забав и подвижных игр, предпочитают тихие, уединённые занятия и не стремятся к активному общению с ровесниками.

С самых первых лет жизни шизоидные психопаты предпочитают играть одни. В детских учреждениях, когда их пытаются вовлечь в групповые игры, они могут подчиниться, но при первой возможности отходят в сторону и сидят, чем-то занимаясь, в одиночестве. Воспитатели обращают внимание родителей на то, что ребёнок молчалив, редко улыбается и необщителен.

Родители отмечают, что ребёнок очень серьёзен, подолгу застывает, как бы обдумывая что-то про себя, сохраняя недетскую серьёзность на лице. Например, во время еды он может застыть с ложкой в руке, уставившись в одну точку или в окно".

Блискавкою в Оліній пам'яті висвітлювався епізод із дитинства. Мама запізнилась і прийшла забирати її із дитячого садочка. Оля залишилась одна з вихователькою. Мама пахла парфумами, була задоволена, а тут вихователька, яка часто була Олю не знати за що, стала скаржитися мамі, що її донька не хоче бавитися з іншими дітьми, постійно колупається в носі і дивиться у вікно. Можливо, Оля й не запам'ятала би цей епізод зі свого дитинства, якби мама з невідомої причини не відшмагала її перед вихователькою, промовляючи: "І в кого така уродина вродилася?". Олі не було боляче, але сльози як горошини, котилися по її щоках, дівчинка захлиналася від свого плачу. Це був чи не найперший відчай її дитячої душі, протест проти маминої несправедливості. Адже весь день їй було так самотньо, вона з таким нетерпінням очікувала маму, а та прийшла і так жорстоко повелася з нею, наказавши не знати за що. При цьому вихователька світилася, немов одержала шалене задоволення, — Оля ладна була покусати все її тіло.

"У таких детей иногда наблюдаются необычные вкусы в еде: например, они едят

только смесь сладкого и солёного, заедают селёдку вареньем, отказываются от любых рыбных и мясных блюд и тому подобное".

Оля цього не пам'ятала, але мама їй розповідала, що в дитинстві вона солила торт. Всі дивувалися, сварили її, але потім змирилися, вважаючи дивачкою. "Я шизоїдна психопатка?" – подумала Оля, криво всміхаючись сама до себе, і тут же згадала однокурсницю Людку, яка любила їсти цілий лимон зі шкіркою, посипаючи сіллю. "І вона теж?" – крива усмішка розтанула на обличчі.

"Наряду с нормальным интеллектуальным развитием, ранним развитием речи и богатым словарным запасом у детей-шизоидов может быть затруднение в приобретении двигательных навыков и навыков самообслуживания. Часто такие дети бывают неуклюжими, неловкими, малоподвижными, медлительными. Им трудно научиться одеваться, причёсываться и обслуживать себя, они могут часами сидеть с расчёской или предметом одежды в руке".

Промінчик надії блиснув у затуманеному Олиному мозку: вона не пам'ятала, аби з нею відбувалося щось подібне. "А, може, я не шизоїд?" – благально запитала сама в себе.

"Может наблюдаться однообразие поведения, затруднение приспособления к новым условиям.

Бывает, что ребёнок-шизоид предпочитает ровесникам общество взрослых, так как те мало обращают на него внимание и он может быть предоставлен сам себе. Иногда такие дети подолгу молча слушают беседы взрослых, не мешая им и не докучая. С самого детства они проявляют холодность и недетскую сдержанность".

І тут тривога ще глибше оселилась в Оліній душі. Вона впізнала себе, маленьку, коли годинами слухала розмови старших, а ті потім казали, що, мабуть, з неї виросте письменниця.

"В подростковом возрасте они резко отличаются от сверстников, становятся ещё более непохожими на остальных. Замкнутость, отгороженность от других бросается в глаза. Из-за этого у окружающих возникает особое отношение к шизоидам. С детства их считают странными, и сверстники относятся к ним настороженно и сторонятся их. Они всегда держатся особняком от подростковых компаний.

Иногда такое одиночество даже не тяготит шизоида, он живёт в своём собственном мире и пренебрежительно отстранённо или неприязненно относится к обычным развлечениям подростков. Больше всего его интересуют книги, зрелища, спокойные настольные игры, конструирование, рисование, лепка из пластилина. Поэтому контакты со сверстниками у них весьма избирательны и зависят от их интересов.

Начитанность шизоидов, способность к логическому мышлению, интерес к отвлечённым, абстрактным понятиям, сложной информации, способность ответить на многие "недетские" вопросы, придумав им неожиданное, оригинальное освещение, — всё это уже с детства обращает на себя внимание родителей, воспитателей и учителей.

Частично этим и объясняется отсутствие интереса к общению с более примитивными ровесниками, занятыми детскими играми. На школьной перемене

ребёнок-шизоид не выходит в коридор, где одноклассники устраивают шумную возню, а достаёт принесенную с собой "взрослую" книгу и углубляется в чтение.

Погруженность в себя и свои увлечения, неумение играть в обычные для своего возраста игры и эмоциональная негибкость отталкивают от них сверстников. Их начитанность и более высокое интеллектуальное развитие обычно сочетаются с отставанием в двигательной сфере – они неловки, угловаты, что вызывает насмешки других подростков, и им придумывают обидные прозвища – "умник", "очкарик" и тому подобное.

Обнаруживая развитое логическое мышление, прекрасные способности и хорошую эрудицию, шизоиды в то же время оказываются совершенно беспомощными в простых житейских ситуациях и не могут найти из них правильный выход.

Большинство шизоидных подростков страдают от своего одиночества и неспособности найти себе друга по душе. В своих сокровенных мечтах они представляют, как возглавят группу сверстников, став в ней лидером и всеобщим любимцем. В этих фантазиях шизоиды воображают, что могут легко и свободно общаться с другими ребятами, чего не хватает им в реальной жизни.

Но их замкнутость затрудняет вступление в типичную подростковую компанию и способность освоиться в ней. В подростковой группе они не поддаются общему настроению и влиянию ровесников, не могут подчиняться правилам, существующим в группе, которым обычно без колебаний следуют другие члены подростковой компании.

Чаще всего они покидают такую группу, а если и остаются в ней, то считаются "белыми воронами". Над ними могут насмехаться и даже издеваться другие члены группы, но обычно это их мало задевает.

Некоторые шизоиды сохраняют независимость даже в группе, оставаясь холодными, уравновешенными и сдержанными, они могут дать неожиданный отпор обидчику, чем внушают уважение другим подросткам и заставляют их держать дистанцию.

Бывает, что они не стремятся влиться в группу, а пытаются подружиться с кем-либо из сверстников, но, натолкнувшись на неприязнь, быстро тушуются, не знают, как себя вести, и ещё больше уходят в себя.

В семье подросток-шизоид может не обращать внимания на других детей и родителей, если они его не трогают и не мешают его увлечениям. Он способен пассивно подчиняться домашним правилам и распорядку дня, но при попытке вторгнуться в его внутренний мир, его необычные увлечения и фантазии часто возникает бурная протестная реакция.

Так же бурно реагирует шизоид и на запреты. Например, если ему запрещают читать или препятствуют его увлечениям, подросток может оскорбить своих близких, не выбирая выражений, и подчас очень обижает их своими язвительными характеристиками и презрительными прозвищами. На упрёки родственников он способен без всяких сожалений и извинений холодно заявить, что "с беспросветными тупицами" ему не о чем разговаривать.

Если в семье создаётся конфликтная обстановка из-за запретов и требований родителей "быть как все дети", а со сверстниками сам подросток не способен или не желает общаться, то это может вызвать декомпенсацию с последующим формированием отрицательного отношения ко всем людям, вплоть до антропофобии (боязнь людей).

Утяжеление шизоидных черт всегда происходит на фоне ухудшения межличностных отношений – с родителями или ровесниками. Усиливается дисгармония и противоречивость психики – чувство собственного превосходства и повышенная самооценка порой сочетаются с чувством собственной неполноценности.

Могут быть расстройства настроения в виде лёгких депрессивных состояний, а также повышенная возбудимость и экспансивность. Вначале усиление таких нарушений происходит только под влиянием внешних факторов, а в последующем они уже проявляются и из-за внутренних переживаний подростка. Реакция протеста при конфликтной ситуации иногда выражается в побеге из дома.

Бывает, что в психотравмирующей ситуации возникают невротические реакции – навязчивые опасения, страхи, фобии.

У шизоидов чувство собственной неполноценности может быть связано со стойкой убеждёностью в наличии у них физического недостатка и даже уродства, наличием которых подростки пытаются объяснить, почему их отвергают сверстники. Например, они считают, что у них слишком большие уши или что они оттопырены, как крылья летучей мыши, что у них огромный нос, "как у Сирано де Бержерака", непропорциональное лицо или уродливая фигура, и тому подобное. Как правило, эти представления сильно преувеличены.

В подростковом возрасте, когда внешность значительно меняется, часто даже очень красивый в раннем детстве ребёнок становится похожим на "гадкого утёнка", и у многих это вызывает озабоченность. Но у шизоидов такая озабоченность носит болезненный характер, она не поддаётся переубеждению и коррекции и называется дисморфобией.

Со временем это проходит, но в ряде случаев убеждёность в своей внешней непривлекательности может сохраниться на всю жизнь, что в ещё большей степени создаёт предпосылки для отгороженности от других людей и одиночества шизоида.

Обычно стремление к самостоятельности у шизоидного подростка ограничивается требованием невмешательства окружающих в его личную жизнь.

Вместе с тем подросток может про себя или вслух критиковать существующие правила поведения и порядки в коллективе, насмехаться над идеалами и духовными ценностями общества, его условностями и отсутствием свободы личности. Это называется нонконформизмом.

Шизоиды не любят поступать так, как все, как вообще принято вести себя в обществе. Некоторые подростки не высказывают своего мнения вслух, но ведут себя в соответствии с собственными понятиями о нормах поведения.

Презрительное отношение к общепринятым нормам иногда неожиданно для

окружающих проявляется в решительных действиях или публичном выступлении, когда подросток обрушивает на ошеломлённых слушателей поток критики социальных или психологических проявлений жизни людей в резких и язвительных выражениях, категорично и прямолинейно, обнаруживая наблюдательность и умение подметить детали, но не учитывая возможных последствий для себя и для тех, кому адресуется его критика.

Внутренний мир шизоида закрыт для других людей. Он заполнен необычными фантазиями, предназначенными только для него самого. Фантазии чаще всего имеют сложный характер и могут содержать элементы творчества. Шизоид не склонен посвящать кого-либо в свои мечты и рассказывать о них близким.

В отличие от истерических фантазий, в которые сами истерики верят, у шизоидов нет погруженности в фантастические вымыслы, когда подросток полностью перевоплощается в другое существо. Шизоид чётко отделяет реальную жизнь от своих красочных грёз и мечтаний".

Оля упіймала себе на думці, що вже хвилин десять читає текст, але якби в неї запитали, про що йдеться в ньому, вона б не змогла скласти до купи слова і фрази. Все здійснювалося механічно, а насправді наскрізною думкою в її мозку була думка про маму. Ця думка не була виражена у словах і фразах, як текст, що його вона читала, а уподібнювалась на щось невидиме. Думка плила у часі й просторі, мов електричний струм, якого ми не бачимо, але його присутність відчуваемо. І як рубильником припиняють течію електричного струму, так наступна думка витіснила Олину муку про матір.

Тепер їй найбільше хотілося побачити Віктора Андрійовича, бодай почути його голос. І – о, диво! – завібрував мобільний (Оля виключила звук), а на дисплеї висвітлювалося "Коханий". Зараз він був завеселий для її настрою, аби вона могла зрозуміти його тоді, коли найбільше потребувала, аби зрозуміли її. Він запропонував їй сьогодні відсвяткувати його день народження у якомусь затишному ресторанчику, який він надібав на околиці міста. Оля відчувала, як їхні душі відчужено роз'єднуються, їй хотілося крикнути: "Як ти можеш, коли моя мама помирає?!", але вона стрималася, розуміючи, що Віктор Андрійович нічого не знає про її біду, а просто сказати йому, що у мами рак і що вона повертається з заробітків із Італії, в неї вже не вистачило сил. Оля щось сухо йому відповіла на кшталт того, що сьогодні не може, і натиснула на кнопку відбою. Він ще декілька разів телефонував, не розуміючи, що сталося, але оте "коханий" губилося в просторі й часі, а Оля байдуже дивилася на вібруючий мобільний, аж поки не вимкнула його.

Тепер у неї робота була важливішою за всі ці хлюпання-переживання: треба було капітально прибрати квартиру до приїзду мами. Оля не любила хатньої роботи, але тут був особливий випадок. Знаючи свою маму-чистюлю, вона не могла напризволяще залишити квартиру. Все повинно блистити до її приїзду, аби вона боролася лише зі своєю хворобою, а не думала про те, яка у неї незугарна донька, що навіть лад у хаті навести не може. Оля зняла одяг, в якому збиралася йти на пари, вдягнула спортивний

костюм і з захватом, що переходив у захоплення, взялася до роботи. Вона протиралила пил у найпотемніших місцях, бо їй лякала думка, що мама там може ненароком провести рукою і жахнутися бруду. Оля ще раз перемила посуд, навіть той, що стояв у шафці, упродовж дня пралька працювала, як скажена, так що у ящику для брудної білизни нічого не залишилося. Якби вона вміла, спекла би мамі торт чи якусь смакоту, і вперше, мабуть, за життя пошкодувала, що не вміє цього робити, а потім подумала, чи змогла би мама їсти це в її нинішньому стані.

Раптом жагуча думка, що мама могла їй телефонувати на мобілку і сказати щось дуже важливе, власне їй, а не комусь іншому, пронизала їй мозок. Вона прожогом кинулася до мобілки, ввімкнула її, але прийшла есемеска, що їй чотирнадцять разів телефонував коханий, а жаданого дзвінка із Італії не було. Зателефонувати мамі, чого їй зараз найбільше хотілося, вона теж не могла, бо мама не визнавала мобілок і завжди телефонувала зі стаціонарного апарату своєї господині.

Віктор Андрійович їй більше не телефонував, хоча йому мало би надійти повідомлення, що Оля вже з'явилася на зв'язку. Вона не втерпіла і відразу ж набрала його номер. Здається, ще не встиг скінчитися перший сигнал, як вона почула його голос. Він сказав, що зараз має пару в медуніверситеті й зателефонує їй одразу, як звільниться, але вона не мала часу чекати, виплеснувши на нього своє горе: "Мама хвора на рак, завтра приїжджає", а він мовчав, не знаючи, як зарадити її горю, і не смів говорити ніжних слів, бо на нього дивилися студенти і особливо студентки, закохані в нього. Сказав лише: "Не переймайся, може бути встановлений неправильний діагноз, і все владнається", але, здається, й сам не повірив у ці слова. Проте їй цього було досить, аби знову хвиля ніжності й кохання полинула до нього. Ну, звичайно! Можливо, мамі поставили неправильний діагноз, а Оля даремно переймається тим, що в неї рак. Ось приїде сюди, Віктор Андрійович порекомендує, до якого найкращого лікаря піти, — і все буде гаразд. Вона більше ніколи не відпустить маму на ті кляті заробітки, ліпше сама буде гарувати.

Олина ейфорія тривала недовго. Розуміння того що саме через неї мама поїхала до Італії, аби вона могла навчатись у медуніверситеті, гризло її, а нині особливо, коли всю вину за мамин рак Оля взяла на себе. Відчайдушна думка, що жодне спокутування гріха не врятує її маму від смерті, убивала зсередини, розриваючи душу на шматки. Уперше за багато місяців, а то й років Оля нестримно плакала, заходячись, жаліючи насамперед себе. Вона не пам'ятала, скільки це тривало, але солоні сльози, вийшовши із неї, омолодили тіло і струснули душу. Тепер Оля готова була віддати своє життя, лиш би врятувати маму. Недавнє душевне потрясіння жахливо відобразилося на її обличчі, і вона довго вмивалась, аби змити свою муку, аби мама ні про що не здогадалась.

Так вона й протинялася по квартирі до самого вечора, нічим особливо не займаючись. То вмикала, то вимикала телевізор, клацала канали, але ніяк не могла зупинитись на якомусь одному. Наскрізна думка про маму пронизувала її тіло. З одного боку, вона негайно вже хотіла бачити маму, а, з іншого, — намагалась якомога чимдалі

відтягнути цю мить, бо розуміла, що після приїзду мами в неї почнеться зовсім інше життя, — і буде воно не таким безтурботним, як досі.

Віктор Андрійович не телефонував, і вона забула про нього. Згадала в ту мить, коли додому приплівся п'яний батько. Вона не сказала йому жодного слова, а він з винуватою посмішкою глянув на неї, ніби виправдовуючись за свою слабкість саме у цей час, і почимчикував до спальні, звідки незабаром донісся його потужний храп.

Несамовита хвиля байдужості накрила Олю з головою. Вона відчула себе малесенькою дівчинкою, яку віднесло на безлюдний острів. Вона пройшла стадію страху, коли боялась навіть власної тіні, й байдуже дивилася на все, що коїться навколо. У неї навіть не було думки, щоб якось захистити себе від цієї небезпеки, сховатися в потаємне місце, де би тебе ніхто не знайшов. Навіщо? Адже на безлюдному острові Олиної душі її ніхто і не шукав. Вона не була нікому потрібна, бо ніхто навіть не здогадувався, що її необхідно рятувати, а вона не волила про допомогу, бо розуміла, що ніхто її не почує.

Надійшла година, коли Оля зазвичай лягала спати, і дівчина слухняно-механічно лягла у ліжку, але сон не йшов. До зустрічі з мамою залишалось якихось дванадцять годин, і організм напружився, завмер в очікуванні. Тіло виснажилось, але ще мало потаємні запаси, аби існувати. Оля вимкнула світло, заплющила очі, але через мить їй стало страшно, і вона змушена була знову ввімкнути світло. Вже було не так лячно, але все одно здавалося, що хтось невидимий причаївся невідомо де, аби накинутись на неї і зробити з нею щось зле. Батько за стіною перестав хропіти, і Оля подумала, що він вмер, але за мить він знову захропів, і їй стало легше на душі. Проте вона вже не ризикувала вимикати світло й заплющувати очі, боячись, що попередній страх повернеться до неї. Їй уже не було комфортно з самою собою, як ще вчора, та й нині зранку, доводилося прилаштовуватися до нового стану душі, яка ніби в невагомості існувала всередині її тіла, міцно невидимими путами прив'язаного до землі. Її очі щільно обмацали кожну щілинку на стелі, аж поки мозок не дав команду дочитати розділ книги до кінця. Але вона ще добрих десять хвилин лежала на ліжку, аж поки уповні усвідомила свою відповідальність за виконання команди власного мозку, розкрила книжку, відсунула вбік закладку і продовжила надовго відкладене читиво:

"Тематика фантазий может иметь эротический характер (при внешней незаинтересованности шизоида в сексуальных связях) или отражать честолюбивые устремления и тешить самолюбие и гордость.

Со временем всё отчётливее обнаруживается односторонность их развития, дисгармоний психики, несоответствие серьёзности и направленности интересов их возрасту. Часто шизоиды живут своими, странными для остальных, сильными и устойчивыми увлечениями, которые могут проявляться в коллекционировании необычных для их возраста предметов. То, что, как правило, собирают все подростки, — марки, спичечные этикетки, вкладыши от жвачки, модели автомобилей, мини-игрушки из "киндер-сюрприза" — не привлекает подростка-шизоида, ибо он всегда поступает не так, как другие.

Шизоиды предпочитают более изысканные предметы для коллекционирования. Их коллекции бывают уникальными, например, старинные почтовые открытки, посвящённые конкретной тематике, старинные монеты определённой страны, копии гравюр художника XVIII века, старинные фотографии архитектурных сооружений, копии любовной переписки какого-то писателя и тому подобное.

Иногда коллекции могут удивлять своей ничемностью, бесполезностью, странностью выбора тематики. Но в этом проявляется стремление к удовлетворению изощрённых эстетических потребностей шизоида, а не просто накопительство ненужных предметов.

Многие из них предпочитают интеллектуально-эстетическое хобби. Например, интерес к религии и философии, уникальные сведения в какой-либо одной области. В рамках своих увлечений они могут достичь определённых успехов и удивлять взрослых и сверстников эрудицией и глубоким знанием предмета.

Большинство шизоидов любят читать, и чтение предпочитают всем остальным развлечениям. Многие уже в детском возрасте увлекаются "взрослой" фантастикой, читают все произведения известных писателей-фантастов.

Одни "запоем" читают все книги подряд, а другие – строго избирательно, например, книги по естествознанию, истории, литературоведению, эстетике, философии, причём интерес может проявляться к конкретной исторической эпохе или к определённой теории.

Хобби шизоидов необычны и могут поражать своим несоответствием возрасту или общему интеллектуальному развитию, например, увлечением древними языками, древнегреческой философией или мифологией, генеалогией французских королей, русских царей или китайских императоров, импрессионизмом или абстракционизмом в живописи, творчеством писателей-символистов, эстетикой и тому подобным.

Все увлечения предназначены для самих шизоидов. Они никогда не делятся ими с окружающими. В отличие от истериков, которые тоже могут весьма поверхностно овладеть знаниями в какой-либо изысканной области искусства, чтобы поразить окружающих и произвести на них впечатление, свои увлечения шизоиды предпочитают скрывать, а не выставлять напоказ. Иногда они таят их, боясь непонимания и насмешек, а иногда из-за особенностей своей психики.

Лишь перед немногими людьми, в которых он чувствует истинный интерес, шизоид способен слегка приоткрыть то, чем он живёт и что его интересует, но тут же может вновь уйти в себя. Чаще он откроется случайному человеку, которого видит впервые в жизни, если тот чем-то ему импонирует. А для своих родных и знакомых, которые знают его много лет, он порой всю жизнь остаётся скрытной, загадочной, непонятной личностью, "вещью в себе".

Некоторые шизоиды всерьёз увлекаются шахматами и уже в подростковом возрасте могут обыграть многих взрослых профессионалов, получают разряд мастера спорта по шахматам. Может наблюдаться увлечение математикой с самостоятельным освоением высшей математики, решением сложных математических задач, созданием

собственных теорем и аксиом.

У некоторых наблюдается склонность к конструированию или созданию своеобразных архитектурных проектов, отражающих их мечты и фантазии. Они "возводят" целые города из необычных по конструкции зданий, с фантастической природой, населённые необычными существами.

Увлечения шизоидов могут быть связаны и со стремлением к физическому совершенству. В подростковом возрасте у многих из них движения своеобразны, угловаты, негармоничны, скованны, недостаточно пластичны, бывает прыгающая походка или неестественность движений, вычурность жестов и мимики, причудливость почерка. Это вызывает насмешки физически более развитых сверстников.

Упорное стремление подростка к телесному совершенству может компенсировать эти недостатки. Шизоиды предпочитают те виды спорта, которые предполагают не коллективные спортивные игры, а индивидуальные занятия – гимнастику, плавание, причём стремятся заниматься не в спортивной секции, а самостоятельно, например, ходят в бассейн по абонементу, разрабатывают сами определённый комплекс гимнастических упражнений, бегают на длинные дистанции или катаются на велосипеде. Предпочтение отдаётся и экзотическим видам спорта: йоге, у-шу, китайской гимнастике. Они овладевают ими тоже самостоятельно, по книгам.

Некоторые увлекаются прикладным искусством и художественным творчеством – лепят из глины и расписывают затейливые фигурки и предметы, вышивают целые полотна с фантастическим сюжетом, разрисовывают стены своей комнаты символическими картинами, сами придумывают оригинальные экслибрисы и помечают ими все книги из личной библиотеки, делают для книг необычные обложки и так далее.

С возрастом у части шизоидов исчезают их подростковые интересы, а у некоторых взрослых увлечения принимают гротескные формы, они всецело отдаются коллекционированию или детальной разработке какой-либо узкой проблемы. Могут быть попытки осуществить свои фантастические идеи изобретательского характера.

Они предпочитают профессии, связанные с их увлечениями, например, становятся искусствоведами, историками, философами, математиками, профессиональными шахматистами или занимаются творческой деятельностью".

Оля й не помітила, що захопилась читанням, і думка про матір, хоча й не вивірювалась із її мозку, все ж уже не була на першому місці, не затьмарювала розум. Викликано це було тим, що у прочитаному про шизоїдів Оля вже не впізнавала себе, як зранку, коли мало не кожне слово приміряла на себе. Тепер їй здавалося, що описане тут не має до неї жодного стосунку, а, значить, думки про те, що вона хвора на шизофренію, не мають під собою жодних підстав. У неї на обличчі навіть з'явилося щось подібне на посмішку, але цього ніхто не бачив, хіба Бог і я. Втім, я не впевнений, що Бог звернув на це увагу, будучи заклопотаним проблемами живих і мертвих.

До ранку ще було далеко, спати не хотілось, і Оля заглибилась у читання:

"В своей профессии они чаще всего одиночки. У некоторых их общая двигательная

неловкость распространяется на тонкие двигательные навыки, и они становятся пианистами или играют на других музыкальных инструментах. Могут стать высококвалифицированными специалистами – наладчиками, настройщиками, мастерами ручного труда.

Среди них встречаются весьма талантливые люди, которые создают новые концепции и направления в своей области, проявляя немалую энергию и упорство в научной деятельности.

Оригинальное мышление и вкус шизоидов могут сочетаться с художественной одарённостью, и из них получаются художники-новаторы, поэты и писатели со своим весьма своеобразным стилем и языком, полным символических значений и новых, прежде неизвестных, слов, драматургии, создающие новые направления в драматургии, где слова заменяются символическими жестами или имеют особый смысл, композиторы, необычная музыка которых рассчитана на тонкий, неординарный вкус.

Но несмотря на значительные достижения в своей творческой, научной или иной профессиональной деятельности, они остаются совершенно непрактичными в повседневности, не знают простейших обыденных вещей, из которых состоит жизнь большинства людей.

Чем больше они увлечены своей творческой деятельностью, тем больше пропасть между ними и окружающими, даже членами их семьи. Тонкий художественный вкус шизоидов и необычная эмоциональность их произведений сочетаются с равнодушием к людям и пренебрежением общепринятыми нормами поведения.

Их необычность проявляется и во внешнем облике. В одежде они либо подчёркнуто изысканны, аристократичны, либо нарочито небрежны, экстравагантны. То же самое и с причёской. Необычны их движения, посадка головы, походка, мимика и интонации.

Некоторые шизоиды рано заканчивают образование. Закончив школу, они категорически отказываются поступать в институт, хотя при их начитанности и эрудиции сдача вступительных экзаменов вряд ли представляла бы проблему.

На уговоры родителей они пожимают плечами, никак не аргументируя свой отказ, но переубедить их невозможно. Тем более, что шизоиды и раньше были не склонны объяснять мотивы своих поступков.

Близким отказ продолжить образование кажется непонятным, но такое поведение вытекает из особенностей психики шизоида – в школе он уже как-то адаптировался, с его странностями смирились и однокласники, и учителя, а здесь предстоит ломка стереотипа и необходимость вынужденного общения с активной, оживлённой студенческой средой.

Потому они предпочитают не продолжать образование, а пойти работать, выбирая такую деятельность, где вынужденное общение сводится к минимуму. В профессиональном коллективе все заняты не столько общением, сколько своими личными и производственными проблемами, и здесь шизоиду адаптироваться легче. Но многие из них не приживаются сразу и сменяют несколько мест работы, пока не найдут ту, которая бы их полностью устраивала.

В работе они предпочитают созданные ими самими методы, основанные на их собственных представлениях о существе проблемы, и руководитель не в состоянии заставить такого человека работать по-другому.

Некоторые шизоиды в своей профессиональной деятельности пассивны или проявляют монотонную, однообразную или, наоборот, лихорадочную активность.

Шизоидные психопаты отрешены от действительности, не знают многих практических вопросов, что затрудняет их профессиональную адаптацию. Они любят сложные теоретические построения, имеющие символическое значение и не имеющие к их конкретной деятельности никакого отношения. Многие склонны к абстрактному мышлению и созерцательности, наблюдают и анализируют, а не решают практические задачи, из-за чего получают нарекания за низкую результативность своей деятельности.

Они недостаточно инициативны, их интересы направлены не во вне, а как бы в себя. Для многих работа является тяжелой повинностью, но если они находят работу по душе, то могут отдаваться ей с увлечением, не зная отдыха, и тогда продуктивность их труда довольно значительная.

Из-за недоступности внутреннего мира шизоида и его внешней сдержанности его поступки могут расцениваться как непонятные и неожиданные, так как предшествующий поступку ход мыслей и его мотивы скрыты от других людей. Поведение таких людей нередко кажется эксцентричным или странным, но такова парадоксальность психики шизоида. Лишь ему одному понятны мотивы его поступков.

В отличие от истерических психопатов, эксцентричные поступки у шизоидов не имеют своей целью привлечь всеобщее внимание. Наоборот, шизоиды не любят повышенного внимания окружающих и не терпят, когда им навязывается общество людей, если они не расположены к общению.

Воля у шизоидов развита односторонне, они порой кажутся другим людям пассивными, апатичными и бездеятельными, но когда дело касается их интересов, могут проявить неожиданную для всех активность. Поскольку они не любят поступать как другие, все их поступки обусловлены их собственными представлениями о нормах поведения. В жизни их обычно считают оригиналами, чудаками, эксцентричными людьми".

Втома навалилася на Олю несподівано. Шок від звістки про хворобу матері минав, організм пристосовувався до цієї новини, але потребував відпочинку, ніби підказуючи, що попереду чекають важкі випробування, так що слід підготуватися належним чином. Оля перегорнула сторінку книги вперед, щоби переконатися, коли закінчується розділ. Він закінчувався на наступній сторінці, так що, силуючи себе, Оля все-таки дочитала розділ до кінця, хоча вже не розуміла прочитаного:

"Из-за их замкнутости и нарушения взаимодействия с реальной действительностью эмоции шизоидов, отражающие их внутренние переживания, воспринимаются окружающими как странные и необъяснимые с точки зрения нормального человека. Их эмоциональная сдержанность выглядит как холодность, но личные чувства шизоида

могут быть сильными и глубокими.

Необычность эмоциональной жизни шизоидов проявляется и в том, что они способны чутко чувствовать воображаемые образы, но неспособны понять простые эмоции близких людей и откликаться на них. Они готовы к самопожертвованию ради высшей идеи, торжества отвлечённых концепций общечеловеческого масштаба, а то, что происходит с близким человеком, находящимся рядом, не замечают.

Недостаток интуиции у шизоидов считается их наиболее важным дефектом. Это выражается отсутствием "непосредственного чутья действительности" (П.Б.Ганнушкин). Недостаток интуиции проявляется неумением проникнуть в чужие переживания и опасения, угадать желания других людей, догадаться, какие чувства испытывают они к самому шизоиду – симпатию и любовь или, наоборот, неприязнь и недовольство его холодностью. У шизоидов нет ответной эмоциональной реакции на чужие переживания, они не умеют найти правильную манеру в общении с другими людьми, не в состоянии почувствовать общую ситуацию и уловить момент, когда нужно выразить сочувствие и поддержку, внимательно выслушать собеседника или когда не следует навязывать человеку собственное присутствие и надо оставить его одного.

С этим тесно связан недостаток сопереживания – неумение разделить радость и горе других людей, понять их огорчения и обиды, волнение и беспокойство.

Всё вместе обуславливает эмоциональную холодность шизоидов. На них часто обижаются окружающие, расценивая многие их поступки как жестокие. Но их внешне кажущаяся жестокость не связана с садистскими наклонностями, а вызвана неспособностью прочувствовать и понять страдания других.

Весь мир как бы отделён от шизоида "стеклянной преградой", преодолеть которую он не в состоянии и не может слиться с окружающими.

В ряде случаев, будучи отгороженным от большинства людей, шизоид может проявлять избирательную общительность, ограничивая свои контакты семьёй или узким кругом друзей, близких по интересам.

У них бывает и достаточно широкий круг общения, но отношения в нем часто формальные, на рациональной основе, без тепла и близости.

Из-за трудностей в установлении близких эмоциональных отношений с другими людьми шизоиды тяжело переносят ситуации, когда жизнь заставляет их это делать. Крайне болезненно реагируют они и на попытки окружающих вторгнуться в их внутренний мир.

Внимание шизоида избирательно направлено только на то, что интересует его самого, – необычное фантазирование, отвлечённые теоретические понятия, личное творчество. За пределами собственных интересов бывают рассеянными и ничего не замечают.

Парадоксальны все проявления их психической деятельности – они могут быть податливы, внушаемы и легковерны, и одновременно настороженны, упрямы и склонны всё делать наоборот. Увлечение личным творчеством или интересующей шизоида теоретической разработкой порой сочетается с пассивностью в решении

простых житейских проблем. Шизоиды иногда чрезмерно привязаны к одному человеку (или животному) и одновременно проявляют к другим совершенно беспричинную антипатию. Необщительность может сочетаться у них с неожиданной чрезмерной настойчивостью, а их богатый внутренний мир – с бедностью и невыразительностью внешних проявлений. Они одновременно холодны и утонченно чувствительны, апатичны и целеустремленны, застенчивы и бестактны, склонны к рациональным рассуждениям и нелогичным поступкам.

Шизоидам свойственно отсутствие внутреннего единства и последовательности всей психической деятельности, причудливость и парадоксальность психики, эмоций и поведения. Эмоциональная диспропорция у них характеризуется повышенной чувствительностью (это называется гиперэстезией) и эмоциональной холодностью (это называется анестезией) с одновременной отчужденностью от людей. Об эмоциональности шизоидных психопатов психиатры говорят, что это сочетание "дерева и стекла", то есть одновременно и твердость, и хрупкость.

О людях шизоиды могут судить категорично и склонны к крайностям. У них нет гибкости в отношениях к окружающими, способности идти на компромиссы, уступать и соглашаться с мнением других. К особенностям шизоидной личности относится и неумение убеждать своими словами других людей. Шизоиды пристрастны, недоверчивы и подозрительны.

Причудливость их интеллектуальной деятельности проявляется в логических комбинациях с неожиданными выводами, особой методике обобщения фактов, образовании новых терминов, понятий и их сочетаний, склонности к символике и многословным бесплодным рассуждениям.

У многих наблюдается необычность в речи и интонациях – несоответствие интонаций и ударений во фразе, сложность речевых оборотов, недостаточная модулированность речи, быстрое произнесение одних слов и замедленное – других.

С годами шизоиды всё больше отдаляются от других людей и отдаются своим чудачествам и необычным хобби.

Нарастает замкнутость, эмоциональная холодность, может быть диссоциированность отношений и эмоций – утрированная привязанность к члену своей семьи или к кому-либо другому в сочетании с отчужденностью от всех остальных людей, эгоизм и чуждость к окружающим и повышенная чувствительность ко всему, что способно ущемить самолюбие, повышенная самооценка в сочетании с чувством собственной неполноценности.

Не все шизоиды одинаковы. Среди них есть тонкие, чувствительные натуры, а есть равнодушные, тупые. Бывают мелочные педанты, сухие, чуждые, ироничные, язвительные, встречаются и мрачные человеконенавистники, а также скупердяи. Но они могут быть и деловыми, целеустремленными и отмечающими на своём пути всё, что им мешает, настойчивыми и упорными. Некоторые крайне ранимы, мимозоподобны, другие – холодны, безжалостны, даже жестоки к другим людям.

У некоторых шизоидных психопатов их внешнее безразличие к нормальным

сексуальним отношениям может сочетаться с различными половыми извращениями и сексуальной активностью в самых грубых, противоестественных формах – эксгибиционизмом, онанизмом в присутствии других людей, стремлением подсматривать под окнами или в раздевалках и прочим.

Спиртное шизоиды обычно употребляют ради облегчения контактов с людьми, устранения чувства неловкости и собственной неполноценности в общении. Из-за этого может сформироваться психическая зависимость от алкоголя.

Но обычно дозы алкоголя невелики, достаточны для облегчения интерперсональных (межличностных) отношений, а не для опьянения, и алкоголиками они становятся редко.

Некоторые, особенно люди творческих профессий, предпочитают алкоголю наркотики. Это тоже облегчает контакты, но не только этого шизоиды ищут в наркотиках. Многие даже на самых начальных этапах принимают их не в компании, как это обычно бывает, а в одиночестве, и погружаются в мир столь милых их сердцу с детских лет грезоподобных переживаний. В отличие от алкоголя, наркотики способны вызвать у них не только психическую, но и физическую зависимость, и прогноз наркомании неблагоприятен".

Здається, з останньою літерою Оля відразу ж заснула, але їй ще нічого не встигло наснитися, як її розбудив батько. Він був виголений, напахнючений, і їй здалося, що той навіть внутрішньо світився:

— Поїхали зустрічати маму.

4

Сергій втратив лік часу. Він не пам'ятав, коли опинився тут і скільки днів і ночей знаходиться в цій палаті. Здавалося, ніч і день помінялися місцями, бо коли з-за загратованих вікон визирало сонечко, він зазвичай спав, а коли дивився на зорі, що несміливо блимали з небес, то сон не йшов до нього, хоча навкруги все хропіло й сопіло.

Їхня палата не була аж занадто великою, але здавалась йому футбольним полем. З обох боків були ворота – двері. Одні вели у широкий світ, куди він хотів, але боявся вийти, а інші – до туалету. На футбольному полі походжав суддя – санітар, який пильно дивився, аби хтось не порушував правил.

Сергій слухняно ковтав пігулки, так само слухняно підставляв сідниці, коли йому впорскували щось пекуче, яке потім приємним теплом розтікалося по всьому тілу. Іншим робили те саме, але багато хто не виказував цієї слухняності. Тоді втручався санітар, і достатньо було лише одного його погляду, аби приречений зрозумів свою приреченість. Це раніше, у минулому житті, можна було хазяйнувати над іншими, а тут ти був навіть не рабом, бо з рабами рахуються, як з живою робочою силою, — ти був тут нічим ніщо і лише завдавав своєю хворобою прикрої поважним людям.

Сергієве ліжко знаходилося поміж ліжками Андрія й Олега. Андрій був, мабуть, йому однолітком, а, може, трохи старшим. Здавалося, що він зверхньо дивиться на все, що тут відбувається. Вічно іронічна посмішка не сходила з його вуст. Губи в нього були

широкими, масивними, нижня звисала, відкриваючи білі пречисті зуби, хоча Андрій, здається, ніколи не був знайомий із зубною пастою та щіткою. Очі мали би за логікою випромінювати іронічне сяйво, але вони були сумними, глибокий сум поселився на самому дні очного яблука, як у криниці, й видобути тугу звідти не було жодної можливості. На самому кінчику носа красувалася родимка, і на це всі неодмінно звертали увагу, хоча Андрієві завжди видавалося, що намагаються влізти до нього всередину, просвердлюючи поглядом його очі.

Олег являв собою перелякане створіння, яке опинилося в психіатричній лікарні випадково. Він і так був наляканим по життю, а тут його переляк, здавалося, досяг найвищої точки. Олег боявся будь-якого шурхоту, сказаного трохи голосніше слова. Він більше мовчав, а коли йому дозволяли говорити, торохтів, мов кулет, розстрілюючи співбесідників словами, щоби потім знову надовго замовчати. Було зрозуміло, що Сергій і Андрій, які самі потребували захисту, стають його захисниками, ніби хтось невидимий сказав їм це зробити. Але було дивно, що ніхто інший із пацієнтів божевільні і не збирався збиткуватися з Олега, так що функція його захисників виглядала ніби штучною. Проте хлопці, можливо, й самі не усвідомлюючи цього, блискуче грали свою роль, поступово долаючи власний страх, — а, отже, мали надію на спасіння й одужання.

Коли Сергій не спав, він краєм ока дивився на інших пацієнтів палати, намагаючись не видавати свого спостерігання за ними, бо боявся наразитися на їхню агресивність.

Ось якийсь довгоногий часто ходив по палаті, й тоді всі за невидимою командою вмошувалися на ліжках й мовчки спостерігали за ним. Він не ходив узад-вперед, а розкидав ноги вбік, уліво-вправо, і постійно шепотів щось сам до себе. У кінцевому результаті він не відходив далеко від ліжка, імітуючи рух, але практично стоячи на місці, а потім, знесилений, падав на ліжко, і його шепіт тоді ж припинявся. Він не заплющував очей, а сторожко вдивлявся спочатку в сусідів, і на його обличчі відбивалося тривожне очікування чогось незбагненного, а потім обводив поглядом усю палату, переконуючись, що ніхто не хоче заподіяти йому зла, і все більше заспокоювався, аж поки не засинав, а потім відразу пробуджувався від власного хропіння. Відтак усе починалося спочатку: тупцювання на місці біля свого ліжка, шепотіння до самого себе, і ніхто не міг розібрати жодного слова, ніби він послуговувався чужою мовою, лежання на ліжку від виснаження, неглибокий сон...

Ось двійко юнаків, які, здавалося, жили самі по собі. Зовні вони були схожими, мов брати, але насправді належали до різних родин. Ніби хтось спеціально позбиткувався з них, поселивши разом до божевільні, відмітивши їх, таких різних, але одночасно й схожих, своєю особливою увагою. Брати, як їх усі вже називали, не розрізняючи імен, та й в даному випадку конкретні імена були зайвими, цілісінький день сиділи на своїх ліжках, між ними стояла тумбочка, а на ній — шахівниця. Вони з глибокою задумою на обличчі переставляли фігури, причому на кожний хід у них йшло незмірно багато часу. Але вони нікуди не поспішали, бо мали достатньо часу і, здавалося, не конче

хотіли розпочинати нову партію, бо їм, власне, потрібен був не результат, а сам процес, який дозволяв поринути у світ власних фантазій і забути про все, що відбувається навколо них. Крики, шарпанина, стогони, здавалося, зовсім їх не стосуються. Вони були такими ж похмурими і напруженими, обдумуючи наступний хід, що, мабуть, землетрус чи пожежа не вивели б їх із стану цієї невагомості. Лише двічі чи тричі на тиждень до них приїжджали родичі, і тоді хтось із братів, здавалося, неохоче йшов до них, жалкуючи, що його відірвали від важливої справи, але мусив витримати цю важку процедуру, аби якомога швидше повернутися до улюбленої гри в шахи.

Спочатку Сергій спостерігав за їхньою грою, але потім йому бракувало терпіння. Не можна ж годинами сидіти, втупившись у дошку, відриваючись лише на час сніданку, обіду та вечері.

Йому тут нічого не смакувало, їв, бо мусив, бо над ним завжди стояв санітар, який, здавалося, тільки й чекав, аби стукнути його, коли Сергій щось не доїсть. Насправді санітар повільно ходив узад-вперед, а потім зупинявся і знову продовжував ходити, але Сергієві видавалося, що пильнують саме його, аби покарати за їжу. Сам прийом їжі став для нього болючим; здавалося, що все тіло зібгалось в клубок і не хоче навіть думати про ці остогидливі каші, супи та компоти. Коли приходила мама і приносила щось смачненьке, Сергій теж не дуже хотів те їсти. Оце смачненьке було вдома, а тут воно ставало якимось гумовим, що не лізло до рота.

Мама приходила окремо від тата і змушувала сина насильно з'їсти все, що вона приносила. Тато, бачачи, що Сергійко не дуже хоче їсти те, що він приносив, залишав усе санітару, просячи, аби той упродовж дня давав його синові підкріпитися. Звісно, майже нічого до Сергійка більше не потрапляло, він і не думав про їжу, яка очікувала на нього в холодильнику, бо йому було забагато тих каш, супів і компотів, які йому давали в закладі; а взагалі було би добре, якби йому нічого не давали їсти.

Сергій соромився маму й тата. Побувши з ними хвилю-другу, казав, аби вони йшли додому, бачив, що вони ображаються, але нічого не міг зробити, аби вгамувати власну жорстокість щодо них.

Він не знав, скільки знаходиться в цьому закладі, а насправді лише на третій день перебування тут згадав, як у далекому сні, свого друга Кольку. Блискавкою висвітлило його обличчя, але думки плуталися, не можна було щось логічно додумати до кінця. Саме Кольку йому хотілося зараз найбільше бачити, але того не було поруч, і Сергій ніяк не міг зрозуміти, чому так відбувається. Адже, здається, все просто: є люди, яких хочеш бачити, а є такі, яких би волів ніколи не знати. Але в тому, попередньому, житті й тепер чомусь спрацьовували інші закони, причому його змушували пристосовуватися до цих законів, а він цьому пручався й ніяк не міг зрозуміти, чому так відбувається на світі.

Десь глибоко в душі він відчував, що любить тата й маму, але ця любов, мабуть, була так глибоко, що коли вони приходили, він намагався якомога швидше їх спекатися, соромлячись самого спілкування з ними. Він відчував від цього й фізичні незручності, щось усередині живота в нього переверталось догори дригом, ніби він

ставав на голову, хоча чудово розумів, що знаходиться у звичному для свого тіла положенні.

Сергій ніяк не міг зважитися глянути в очі татові й мамі, ніби відчував себе останнім злодієм, який попався на гарячому, а тепер йому соромно за свій вчинок. Але це було не так. Він не соромився, бо не вважав, що здійснив щось ганебне, але не мав сили волі змінити свою поведінку. Ця роздвоєність його гнітила, і він намагався чим швидше позбутися присутності тата й мами, хоча, коли вони йшли геть, страх з подвійною чи навіть потрійною силою знову навалювався на нього, і якби не пігулки і уколи, він, мабуть, зійшов би з розуму. Найбільше йому хотілося позбутися цього безпричинного страху, але він навіть не смів думати про це, боячись, що страх посилиться, — і тоді не допоможуть ні пігулки, ні уколи. Десь у глибині свідомості жевріло розуміння, що тато й мама стали такими ж жертвами, як він сам, але це було занадто філософською сентенцією, аби він міг її розкласти на слова, зрозуміти суть кожного виразу, скласти це все до купи, а відтак докопатися до суті цієї філософської сентенції.

Сергійко навчився розрізняти санітарів, що від самого початку видавалися йому на одне обличчя. Їх було троє, вони змінювалися щодоби й однозначно кваліфікувалися ним, як особисті вороги. Від них не можна було чекати нічого доброго. Здавалося, вони тільки й чекають слушного моменту, аби заподіяти йому щось зле. Як і у випадку з татом і мамою, він не дивився їм в очі, але, здавалось, інтуїтивно відчував, що вони цілодобово стежать за ним і чекають слушної нагоди, аби поквитатись за щось. Оце "щось" було якесь безформенне і, здавалось, нереальне, але Сергійко знав, що насправді воно існувало, і ніхто його не міг переконати у протилежному.

І все ж отой третій санітар, здавалось Сергійкові, ставився до нього прихильніше, ніж ті двоє. Він би не зміг зараз висловити цього не те що словами, а навіть думками, коли не треба їх формулювати в слова, а слова – в речення. Усвідомлення саме такого ставлення санітара до себе існувало на інтуїтивному рівні, й, можливо, це була єдина позитивна емоція Сергія за той час, коли він перебував у цьому закладі.

Ні, звісно, він брехав самому собі, бо ще більшою позитивною емоцією для нього був лікар. Це був його лікар, бо з іншими в його палаті спілкувались інші лікарі. Ні, його лікар спілкувався і з іншими в його палаті, але йому видавалося, що він з ними спілкується заради чемності, а насправді він хоче спілкуватися тільки з ним, Сергійком. Ці спілкування віч-на-віч, хоча навкруги могли реготати, стогнати й кричати, були недовгими, але приводили Сергія в душевний трепет. Йому хотілося бути максимально відвертим з лікарем, роздягнути свою душу догола – і не соромитися цього. Але він не міг так зробити, щось його стримувало. Ні, це не була недовіра до лікаря, а щось інше, незалежне від нього, чого він ніяк не міг позбутися, ніби над його тілом нависла невидима оболонка, яку він не міг зруйнувати. Страх ніяк не хотів покидати його грішну душу, оселився, здається, у ній назавжди, а руйнація оболонки, що нависла над тілом, могла призвести до ще більш катастрофічних наслідків. Виходило, що страх, попри свою неприродність і згубність, був рятівною панацеєю, яка

остаточно не руйнувала ні тіло, ні душу.

Він довго ніяк не міг запам'ятати, як же звуть лікаря, хоча той щоразу при зустрічі нагадував свої ім'я й по батькові, розуміючи, що Сергійкові хочеться покликати його по-домашньому, ніби давнього старшого друга, але оті два слова ніяк не могли зачепитися в його хворому мозку. Чим більше він цього хотів – запам'ятати, як звали лікаря, – тим подалі ці два слова відскакували від нього, мов м'ячики. Він не хотів сам собі зізнатися, що спілкування – звичайне людське спілкування – з лікарем для нього набагато важливіше, ніж оті пустопорожні розмови з мамою чи татом, від яких він змучувався більше, ніж будь-коли. Можливо, в його житті й не було оцього звичайного людського спілкування, й доля повинна була познущатися з нього, аби він потрапив сюди і нарешті зрозумів, що може бути й таке блаженство.

І вже, власне, на третю добу перше просвітлення найшло на нього, коли санітар гучно крикнув: "Віктор Андрійович!", і Сергійко спочатку шепотів "Віктор Андрійович, Віктор Андрійович, Віктор Андрійович...", а потім подумки повторював ці два слова і навіть був упевнений, що вони йому наснилися.

Але сон був неглибокий і коли він розплющив очі, то побачив над собою схилене обличчя санітара, отого третього, якого він вирізняв з-поміж двох інших. Сергійко дивився йому в очі, як дивився в очі Вікторові Андрійовичу, і, здавалося, страх ще витікає з нього тонюсіньким, у людську волосинку, джерельцем. Його багато, отого страху, і, мабуть, життя не вистачить, аби він остаточно видзюркотів з тебе, але усвідомлення того, що він зникає, додавало сил – не лише фізичних, а насамперед моральних. Сергійко ще злякано дивився на санітара, але це не був панічний страх, це було усвідомлення небезпеки, яка могла виходити від цієї людини, — і не більше. І яким було здивування Сергійка, коли санітар не витримав його погляду, спочатку відвів очі вбік, а потім узагалі пішов геть, маскуючи свою розгубленість спогляданням інших мешканців палати.

5

Сьогодні минало три роки, як трагічно загинув його син – Святослав. Добре, що у нього вихідний, піде на могилу, поговорить з дорогою його серцю дитиною.

У смерті Святослава дружина і дві доньки звинувачували його. Він розумів, що винен, бо син поїхав замість нього, коли він занедужав, і потрапив у ту жахливу аварію. Мабуть, якби він не розлінився і подолав свою хворобу, бо насправду вона не була смертельною, і з ним би нічого не сталося, і син був би живий.

З попереднього місця роботи йому довелося піти, бо все нагадувало про сина. Йому здавалося, що всі з осудом дивляться на нього. Мовляв, старий хрич, послав дитину на вірну загибель, а сам ходить живий-здоровий.

Дружина й доньки щодня влаштовували йому маленький Освенцім, і він пішов від них, аби остаточно не збожеволіти. Він винайняв однокімнатну квартиру поближче до нового місця роботи і почувався майже щасливим. Найбільше йому, звичайно, зараз бракувало сина, і лише після цієї смерті він зрозумів, як сильно його любив. Ні, він любив і дружину, і доньок, але син був кимось особливим у його житті. Тепер він не

просто усвідомлював, а розумів, що син був продовженням його самого, а він уже не має майбутнього, зі смертю сина його життя закінчилося, він лише за інерцією продовжує жити, дивуючись Божій ласці.

Звичайно, він картав себе за те, що був занадто суворим з сином, не виказував привселюдно й наодинці з ним своєї батьківської любові. Але, не будучи вчителем за фахом, насправді виховував сина за кращими традиціями педагогічної науки. Хоча його любов була глибоко захованою, він відчував, що син відповідає йому взаємністю, теж не показуючи свого істинного ставлення до батька. Вони могли погарикатись, посваритись, але обидва потім страждали від цього, хоча й не показували одне одному, що, власне, страждають, а поводитися так, ніби нічого не сталося. Дні й ночі зарубцьовували їхні моральні рани, і знову життя текло повільно, меланхолійно – аж до нового вибуху, коли схожі істоти небезпечно сходяться, аж іскри летять.

З дружиною і донькою у нього було по-іншому. Ні, він теж їх любив і говорив гарні слова, яких би ніколи не сказав синові. Але взаємної віддачі у стосунках з жіночою половиною його сім'ї не було. Вони сприймали все як належне, але були скупими на гарні слова для нього, батька і чоловіка. Він був ніби додатком у сім'ї, необхідною складовою частиною, але все одно другорядною, без якої можна обійтись. І коли загинув син, стало зрозуміло, що без нього, батька і чоловіка, таки можна обійтись. Син ще тримав їх в одному ланцюжку, а тепер, коли його не стало, зникла потреба грати роль сім'ї, якої фактично за всі ці довгі роки спільного життя й не було.

Останнім часом він ловив себе на думці, що, згадуючи про сина, паралельно думає про Сергійка, який поступив до них декілька днів тому. У нього був поганий зір, і коли він уперше побачив Сергійка, то подумав, що це повернувся його Святослав. Усе в душі в нього перевернулось, і, здається, той шок і досі не вивітрився. Він довго не наважувався підійти ближче, але треба було потримати одного пацієнта, який ніяк не хотів, аби йому зробили заспокійливий укол. Він згріб хворого своїми дужими руками, що, здавалось, аж всі кістки у того хруснули, і мимохіть глянув на свого Святослава. Звісно, це не був Святослав, якого він і досі бачив як живого. Навіть зовнішньо новачок психушки, якого звали Сергійком, не був схожим на його покійного сина, але від нього йшов якийсь внутрішній вогонь, що нагадував ауру його рідного Святослава.

Того ж дня, коли з ним сталося потрясіння і він сприйняв Сергійка за свого Святослава, він їхав з роботи у маршрутці й прислухався до розмови двох молодиків, які усерйоз говорили про переселення душ померлих людей в інші тіла ще живих. Принаймні так він зрозумів суть їхньої розмови. Йому хотілося детальніше розпитати у них про це, але спочатку він соромився, а потім, коли нарешті наважився, юнаки вже виходили із маршрутки. Щось підказувало йому наздогнати їх, але втома, накопичена за добу чергування в психіатричній лікарні, не дозволила йому цього зробити.

Раніше у нього подібного ніколи не було, аби він паралельно думав про щось. Ні, думки могли перескакувати з одного предмета на інший, але щоб паралельно думати про інше – такого не було. Він усвідомлював, що ця паралельна робота думки не заважає йому ясно мислити, що Сергійко і Святослав – це дві різні особи, які інколи

зливаються в одне ціле в його голові, і від цього йому стає тепліше на душі.

Ось і зараз, їдучи в маршрутці на цвинтар, він паралельно думав про них, і уважний спостерігач міг би помітити ледь видиму усмішку на його устах як ознаку душевної гармонії та благодаті. Але всі були заклопотані своїми буденними справами і думками, аби зважати на таку дрібницю, як окремо взята щаслива людина. Лише Він блаженно дивився на своє творіння, і якби ми могли бачити серцем, а не лише очима, то помітили б таку ж усмішку, як і в того, створеного Ним.

Сьогодні був буденний день, а тому маршрутка на цвинтар не заїжджала. Він згадав про це в останню мить, коли водій уже від'їжджав від тієї дороги, що вела на цвинтар. Він виконав таки його прохання і зупинився, але висловив усе, що про нього думає. Наївний, слова відскакували від чоловіка, як м'ячики, і, здавалося, зовсім не ранили йому душу. Всі його думки були зараз навколо Святослава і Сергійка, в якого, він це вже знав напевно, переселилася душа його дитини. І даремно Бог скерував його у психіатричну лікарню, аби він опікувався цієї дитиною, своєю дитиною.

Ще здалеку він радше зрозумів, ніж побачив, бо не міг побачити через свій слабкий зір, що назустріч йому йдуть дружина і доньки. Вони повертались із цвинтаря. Добре, що він погано бачив, бо такої ненависті, яка йшла з трьох пар очей, йому ще ніколи не доводилося відчувати. Його тіло прийняло цей страшний удар на себе, а душа намагалася протиставити ненависті любов, але з цього нічого не виходило. Могильним холодом війнуло на нього, коли він порівнявся з дружиною і доньками. Коли ж відійшов від них, стало легше і спокійніше на душі, але тепер їхня ненависть бумерангом ударила по жінках, смертельно поранивши їхні душі.

Цвинтар був великий, але душ під плитами й на небі було набагато більше, ніж людей. Кожний порпався біля своєї могилки родича, не звертаючи уваги на інших.

Він підійшов до могили Святослава, важко оперся на пам'ятник, потім схаменувся, що синові й так нелегко на тому світі, відтак якось непевно перехрестився, так само неуважно прочитав молитву. Зазвичай він розмовляв із сином, як з живим, але нині йому заважали. Через два ряди у нього за спиною стояли чоловік і жінка. Вони не розмовляли, але в нього склалося враження, що ті не просто дивляться йому в спину, а хочуть завадити йому зробити щось важливе у цьому житті. Разів зо два він наважувався і повертався до них, але вони дивились у землю і, здається, нічого не помічали навкруги. Але він не міг бачити, що вони не дивляться на нього, і хвороблива підозра наростала у нього в душі. Нарешті він дав собі спокій з тими незнайомцями і почав говорити з сином у серці, душі, не зронивши жодного слова. Незнайомці відразу пішли, визнавши свою поразку, а він блаженно усміхався, продовжуючи подумки розмовляти з сином, щоби, бува, хтось інший, якого він не запримітив, не зміг почути його слів, не упіймав його думку.

Оля віддалилася від нього. Він розумів, що у неї горе – мама невиліковно хвора на рак. Але йому здавалося, що саме зараз, у такі важкі хвилини, їй найбільше потрібна його допомога, ласка, навіть добре слово. Проте все було зовсім не так. Вона не хотіла з

ним зустрічатися, не телефонувала йому, як це було раніше, коли, не рахуючись ні з чим, навіть з дружиною, могла розбудити його о третій годині ночі, а він, сидючи у туалеті, аби ніхто його не підслухав, вислуховував її мало не годинні монологи, а потім повертався в ліжку і вже не міг заснути до ранку. Коли він їй тепер телефонував, вона збивала дзвінок, а його есемески залишала без відповідей. Ні, він розумів, що дивитись, як на твоїх очах помирає мама, — дуже страшно, можна тихо збожеволіти. Але чому і він повинен ставати жертвою хвороби її мами? Це несправедливо, адже він кохає Олю. А де він бачив справедливість на цьому світі? І чи справді мова йде про кохання? Адже кохав спочатку свою однокласницю. Потім вибив клин клином – покохав нинішню свою дружину, до якої потім охолонув. Тепер Оля. До неї він теж стане байдужим, як до однокласниці чи дружини?

Хотів він цього чи не хотів, але подумки все частіше повертався до Світлани, з якою познайомився у кав'ярні в день свого та її днів народження. Це ж треба бути таким теплем, щоби навіть не взяти її номера телефону, не запитати, де вона працює. Навіть прізвища її не запам'ятав, коли дивився у паспорт. Знає лише, що звати Світлана, по-батькові, здається, Євгенівна, що народилася з ним одного дня, але на шість років пізніше. Не прителіпається ж він до паспортного столу, щоби за цими даними шукати її? Та й хто заради нього це буде робити? Він же не нишпорка з кримінального розшуку, не прокурор, хоча люди не розуміють, що всі є його потенційними клієнтами і можуть потрапити до психушки в будь-який момент. Якби знали це, працювали б денно іночно, аби знайти Світлану.

Він навіть двічі навідувався до тієї кнайпи, в якій познайомився зі Світланою, і йому поталанило навіть посидіти за тим столиком, де вони удвох сиділи, очікуючи, коли перестане падати дощ. Він довго гуляв вуличками того мікрорайону, вдивлявся в обличчя перехожих, сподіваючись упіймати поглядом Світлану, але жінки, яка запала йому в душу, не було. Звичайно, він розумів, що може бути лише один шанс із тисячі, а, може, й з мільйона, що він зустріне її, власне, тут, а він уже не такий романтичний юнак, аби збільшувати ймовірний відсоток зустрічі й щодня вештатися містом, мов закохана киця, й вдивлятися в обличчя перехожих.

До Олі його серце вже не линуло, а Світлана все більше й більше переходила до розряду платонічних коханок. Інших жінок на горизонті поки що не було. Залишалось одне – робота.

Робота поглинала Віктора Андрійовича з головою, і він приходив додому, наче вичавлений лимон. Він не міг зрозуміти своїх колег, які нудилися на роботі, відбували повинність, дивилися на своїх пацієнтів, як на шимпанзе в зоопарку. Для Віктора Андрійовича ці люди були рідними й близькими. Вони не просто потребували його допомоги, що він з радістю робив, вони були йому необхідні, як повітря, тому що він від них учився життю, вмінню відрізняти головне від другорядного. Він цим жив, і день минав непомітно, втома навалювалася лише тоді, коли він був не на роботі, й усі дивувалися, скільки у нього енергії, як він усе встигає зробити. Але вони не знали, як потім важко він відходить, скільки зусиль йому треба докласти, аби відновити втрачені

сили. Якби він жив у стані кохання, мов невагомості, все було би набагато простіше, й енергія відновлювалась би швидше. Але кохання, здається, вже назавжди покинуло його, і не було жодної надії, що колись повернеться. Ніби він помер, бо кожна людина без кохання помирає, але ще за інерцією продовжує жити, ніби Бог дає можливість востаннє насолодитися земним життям, можливо, маючи якийсь запасний варіант, власне, для нього, щоб гідно закінчити своє гостювання на цій планеті.

Замість Любочки тепер у його кабінеті сиділа Гертруда – холодна висока шатенка з доволі незвичним для наших країв іменем. Він, не церемонячись, одразу запитав у неї, чому батьки її так назвали, і вона відповіла, що мама викладає зарубіжну літературу в університеті. Це йому нічого не пояснило, і він запитав, чи може її називати Галею, аби не зламати язика об її складне скандинавське ім'я. Дівчина зашарілась і призналась, що з дитинства мала комплекс, який, здається, не минув і зараз. Їй ніколи не подобалось ім'я Гертруда, і вона благала всіх, у тім числі й маму, аби її називали, власне, Галею. Їй видавалося, що це її ім'я, природне, а не штучне. Гертруда було інородним тілом в її організмі. Здавалося, що вона навіть відчувала фізичний біль, коли її так називали. Віктор Андрійович, не хотячи цього, вціпив у десятку, коли у властивій йому жартівливій манері запропонував Гертруді називати її Галею. Тепер це був її чоловік. Вона була занадто холодною, аби зрозуміти, що це кохання, а тим більше не була здатна передати почуття своєму обранцеві. Та й вони обидва, мабуть, здивувались би, якби хтось їм сказав, що вони створені одне для одного. Але це було насправді так, і вони цього не знали, і добре, що вони цього не знали, бо якби дізнались, то й так складне життя видалось би драматичним, неодмінно призвело би до думки, що жити по-людськи дуже складно, майже неможливо. З його легкої руки всі також стали кликати її Галею, навіть не усвідомлюючи, що від цього тане лід її людської скутості й холоднечі.

Формально для всіх було сказано, що Любочка не витримала щоденного споглядання психічно хворих людей, і в цьому була доля правди, хоча для Віктора Андрійовича стало аксіомою, що пишногруда студенточка не справилася зі своїми почуттями до нього. Він збиткувався з її кохання, справедливо вважаючи, що, власне, жодного кохання нема, а є лише гаряча пристрасть, і просто Вікторові Андрійовичу не поталанило, що він у непотрібний момент опинився на шляху розгніваної фурії. Був би хтось інший у цей момент, Любочка би спопелила його своєю жагою. Але Віктор Андрійович був міцним горішком, до того ж підкутим теоретично, а тому відразу розкусив Любочку – й не дав їй можливості позбиткуватися з себе. А все виглядало, власне, так, і до цього йшло, і він в очах інших міг виглядати дурником. А він це передбачив, запобіг цьому, не дав Любочці заволодіти ним і його грішним тілом, і тепер пишався собою, любив себе більше усіх на світі. Тому цілком логічним було, коли йому сказали, що Любочка пішла, бо не витримала щоденного споглядання психічно хворих. Хай там говорять, що хочуть, він один знає справжню причину цього зникнення. Фурія, аби не визнавати поразку, полетіла шукати інших слабкодушних.

Ще у його житті було дві жінки – дружина і донька. Дружина останнім часом стала

смирною, так що він подумав собі, чи не завела вона, була, коханця. Але від цієї думки йому не стало ні гаряче, ні холодно, і він з жахом усвідомив, що став байдужим до дружини, ніби вона була однією з тих мільярдів жінок на різних континентах, з якою він міг і не зустрітись в цьому житті й про існування якої навіть не підозрював би. Байдужість – річ уперта. Хоча вона і не сприяє поверненню до любові, але має безперечний плюс – не веде до ненависті. З донькою – складніше. Байдужості, звісно, до неї нема, бо мова йде, звичайно, про іншу систему координат, але й любові, як це ще було недавно, теж не видно. Стосунки нормальні, але не щирі. У нього те, що називають кризою середнього віку, чи вона занадто зайнята своїми справами, аби вгледітись в батька й зрозуміти, що йому зараз потрібна допомога, як ніколи? З донькою все обійшлося, вона не завагітніла, принаймні так йому сказала. Чи все-таки зробила аборт? Він не міг повірити, не впізнавав себе. Здавалося, що донька залишалась єдиним ланцюжком, який зв'язував його з навколишнім світом, а з'ясувалося, що цим ланцюжком була Оля, і коли цей ланцюжок порвався, світ не загинув, не зник, але невпізнанно змінився, ніби це був зовсім інший світ, зовсім інше життя, в якому йому ще не доводилося жити.

Ще йому на думку інколи спадала Сергієва мама, яка мало не щодня приходила до сина, а потім йшла до нього, розпитуючи, які перспективи в Сергійка, і незмінно сунула йому до кишені лікарняного халату гроші, і він уже не відчував себе ображеним, а сприймав ці подачки як належне. Вона була занадто змучена від свого горя, що несподівано звалилося на неї, щоби подобатись йому. В інших обставинах він би, звісно, її не оминув, такою природною була її краса. Але тепер ця краса зблякла, перетворилася на бліду копію картини, яку художник побачив уві сні, у всій повноті кольорів і відтінків, але брак таланту й хисту не дозволив йому реально відтворити побачене. Ідеальне зі сну не має нічого спільного з реальним у житті, бо життя видалось би занадто правильним, якби ідеальне заповнило земний світ. Будь-що ідеальне є мертвим, царством тіней, і лише у сні, нашому потойбічному житті, може існувати.

Понеділок розпочався з невеличкої пригоди: до їхнього закладу не з'явився Степан Аркадійович. Зазвичай його відпускали у суботу зранку або навіть у п'ятницю звечора – і звечора, але вже у неділю, він повертався. Завдячував він цьому тільки Вікторові Андрійовичу, який поручився за нього, бо вважав Філософа набагато психічно здоровішою людиною, ніж ті, хто до психушки так і не потрапив. Те, що Філософ у неділю ввечері не прийшов, було надзвичайною подією, а вже над ранок у понеділок стало мало не катастрофою національного масштабу. Найбільше психувала Юля, його начальниця, безнадійно закохана в нього, так що з того кохання нічого не залишилося, крім нав'язливої ідеї-фікс. Вона обзивала Віктора Андрійовича останніми словами, і він зі здивуванням дізнався про себе багато нового в блатній інтерпретації Юлії Володимирівни. Де вона нахапалася цих слів, було невідомо. Гертруда-Галя вискочила із кабінету, бо не могла втямити, як поважна докторка могла опуститись так низько. Віктор Андрійович був розчарований в Юлі давно, так що не мав наміру

розчаровуватись удруге.

Коли Юля вийшла із кабінету, за хвилику з'явився Степан Аркадійович. Вигляд у нього був винуватий, філософський, але людська гідність ніколи не покидала цього чоловіка. Він готовий був спокутувати свою вину і навіть кару сам для себе придумав: три місяці не буде по суботах-неділях виходити із психушки. Втім, ця кара видалась йому занадто суворою, і він, широко дивлячись в очі Вікторові Андрійовичу, знизив термін до місяця. Зрештою, вирішив понадіятися на милість лікаря, бо вважав його найсправедливішим чоловіком на світі. Філософ усе життя міг би жити у психушці й не виходити за її межі, якби там була бібліотека. Книги замінювали Степанові Аркадійовичу весь навколишній світ. Йому було байдуже, де їх читати, — у психушці чи іншому місці. У закладі було зручніше, бо він міг лежати, лише перериваючи улюблене заняття на сніданки, обіди, вечері та походи в туалет.

Ось і причиною його запізнення була книга, відірватися від якої він не мав ані бажання, ані змоги, настільки вона його захопила. Тепер він намагався наївно подитячому про це розповісти Вікторові Андрійовичу.

— Найвеличнішим творінням Анатолія Франса є, безперечно, його роман "Боги жадають". Радянське – та й світове! – літературознавство виокремлюють інший його роман – "Острів пінгвінів" – насамперед за антиклерикальну його спрямованість, хоча, як на мене, найважливішою в ньому є антимілітарна складова, — захоплено говорив Степан Аркадійович, і Віктор Андрійович розумів: той не вважає себе винним у тому, що вчасно не з'явився до психушки. Розуміння цього є, але важливішим було дочитати книгу до кінця, ніж розпорошувати час на дорогу заради формального припису – прийти до закладу вчасно. Це якраз був той випадок, коли людина свідомо йде на порушення закону, але твердо переконана, що іншого способу запобігти злочину, задуманому кимось іншим, у неї нема. Це вже нехай потім суд, найгуманніший і найсправедливіший у світі, виносить свій вердикт, а зараз треба діяти саме так, а не інакше. – "Боги жадають" руйнує міф про те, що трагедія при повторенні перетворюється на фарс. Французька інквізиція XVIII століття повторилась у не менш жахливій російській інквізиції XX століття. Якби ж то знаття, що так буде, то антисталіністи більш прискіпливо у тридцятих роках минулого століття вивчали би саме цей роман Анатолія Франса. Письменник, описуючи жахіття, які французькі революціонери обрушили на свій народ, говорить просто, без викрутасів і, здається, навіть без емоцій. Проте сила його письма полягає у буденності зображуваних подій, коли відправлення людей на гільйотину стало ремеслом.

У кабінет непомітно прошмигнула Гертруда-Галя. Філософ гнівно зиркнув на неї, мов професор на студентку, яка запізнилася на лекцію і збиває його геніальну думку. Дівчина принишкла у своєму куточку, намагаючись не зустрічатися поглядом зі Степаном Аркадійовичем.

— Центральним у романі є, безумовно, двадцятий розділ. Це ключ, розгадка до всього написаного – як і до розуміння складного еволюційного шляху головного героя роману Еваріста Гамлена. – Степан Аркадійович витягнув із кишені томик Анатолія

Франса, і Віктор Андрійович здивувався, як цю книженцію можна було туди запихнути. Озброївшись окулярами, Філософ з грізним виглядом на обличчі став читати і, здавалося, ніхто не смів його перебити, бо наслідки були би непередбачуваними:

"Під час одного довгого засідання Трибуналу Еваріст Гамлен, сидячи на лаві в задушливій залі, роздумував, заплющивши очі:

"Лиходії, що змусили Марата ховатись по закутках, перетворили його на нічного птаха, птаха Мінерви, око якого помічало запроданців і в темряві, де вони крилися. Тепер погляд інших очей, голубих, холодних і спокійних, наскрізь бачить ворогів держави й викриває зрадників з проникливістю, незнаною навіть Другові Народу, що заснув назавжди в саду Кордельєрів. Новий рятівник так само пильний, але ще гострозоріший, аніж перший, він бачить те, чого не бачить ніхто, і його піднесений палець розсіває навкруги жах. Він схоплює найтонші, найнепомітніші відтінки, що відрізняють зло від добра, нечестя від чесноти, і якби не він, то так би їх і не розрізняли на велику шкоду батьківщині й свободі; він накреслює пряму й тонку лінію, поза якою праворуч і ліворуч самі тільки хиби, злочини й шахрайство. Непідкупний навчає нас, як сприяють ворогові і наші крайнощі, і наша млявість, які шкідливі дії тих, хто переслідує релігію в ім'я розуму, і тих, хто в її ім'я чинить опір законам Республіки. Не менш ніж негідники, що вбили Лепелетьє і Марата, служать зовнішньому ворогові ті, що віддають їм шану, як богам, тим самим компрометуючи їхню пам'ять. Іноземним агентом є кожен, хто відкидає ідеї ладу, розважності, вчасних заходів; але ж і той іноземний агент, хто зневажає звичаї, ображає цноту і в розбещеності свого серця заперечує існування Бога. Фанатичні священики заслуговують смерті; але існує і контрреволюційний спосіб боротьби з фанатизмом, буває і злочинне зречення. Людина поміркована сприяє загибелі Республіки; людина нестримна – також.

О, небезпечні обов'язки судді, що їх визначив наймудріший серед людей! Уже треба громити не тільки аристократів, федералістів, мерзотників орлеаністів – цих неприхованих ворогів батьківщини. Запроданець, іноземний агент – це Протей, він з'являється в різних обличчях. Він з'являється у вигляді патріота, революціонера, ворога королів; він удає, ніби його відважне серце б'ється лише для свободи; він підносить голос, примушуючи тремтіти ворогів Республіки; це Дантон, його несамовитість погано приховує його мерзенну поміркованість, і нарешті всі побачать навч його продажність. Змовник, іноземний агент – це той самий недорікуватий красномовець, що перший почепив собі на капелюха революційну кокарду; це той памфлетист, що з жорстокою іронією щирого громадянина назвав себе "прокурором ліхтаря"; це Каміль Демулен, він сам викрив, захищаючи генералів-зрадників і вимагаючи зовсім недоречного пом'якшення кари. Це – Філіппо, це – Еро, це – жалюгідний Лакруа. Змовник, іноземний агент – це батько Дюшен, що ганьбить свободу своєю нищою демагогією, той, чиї брудні наклепи викликали навіть співчуття до Антуанетти. Це – Шометт; щоправда, ставши на чолі Комуни, він виявив себе людиною лагідною, приступною, поміркованою, приязною і добродісною, але ж він був атеїстом. Змовники, іноземні агенти – це всі ті санкюлоти в червоних ковпаках, у

карманьйолах, у дерев'яних черевиках, що силкувались перевершити якобінців патріотизмом. Змовник, іноземний агент – це Анархасіс Клоотс, захисник роду людського, присуджений до страти монархіями всього світу; але його треба було боятися: він був пруссак.

Тепер усі ці лиходії, і несамовиті, і помірковані, всі ці зрадники – Дантон, Демулен, Ебер, Шометт – загинули на ешафоті. Республіку врятовано; одностайний хор похвал від комітетів, з усіх народних зборів лине назустріч Максимільєнові й Горі. Добрі громадяни вигукують: "Гідні представники вільного народу, марно сини титанів пихато підвели голову: благодійна Гора, оборонець Сінаю, з твого розбурханого лона сяйнула рятівна блискавка...".

У цьому хорі певна частка хвали припадає й Трибуналові. Як приємно бути добродієм і яка солодка серцю непідкупного судді вдячність суспільства!

А проте серцю патріота є чого дивуватися, є підстави тривожитись! Як? Невже не досить було Мірабо, Лафайєта, Байї, Петіона, Бріссо, щоб зрадити народну справу? Невже на це потрібні були ще й ті, хто викрив цих запроданців? Як? Невже ці люди робили Революцію тільки для того, щоб її занапастити? Виходить, ці великі натхненники величних подій готували разом з Піттом і Кобургом трон для Орлеанської династії або опіку над Людовіком XVII? Як? Дантон – це був Монк? Як? Шометт і еберести, ще підступніші за федералістів, яких вони присудили до гільйотини, прагнули загибелі держави? Але чи не побачать завтра голубі Робесп'єрові очі серед тих, хто сьогодні шле на страту підступних Дантонів і підступних Шометтів, іще підступніших? Де ж урветься мерзотний ланцюг зрадників, що зраджують один одного, де урветься проникливість Непідкупного?".

Степан Аркадійович закінчив читати, обвів поглядом пророка кабінет, трішки зупинившись на Вікторові Андрійовичу та Галі-Гертруді, а відтак, відчувши себе переможцем, запхав томик Анатолія Франса назад до кишені. Філософ був чудовим актором, але його артистичність виявлялась у пафосі, а не в змісті. Віктор Андрійович, а тим паче Галя-Гертруда мало що зрозуміли з того читива, хоча були захоплені його мелодійним голосом, словами, що завдяки інтонації то йшли догори, то спадали, мов з водоспаду, а то текли невимушено, мов степова річка спокійно котить свої води. На Віктора Андрійовича навалилася байдужість. Йому було все одно, що зараз говорить Степан Аркадійович, чи він мовчить, чи ходить на руках по кабінету. Все-таки словесний артистизм Філософа доконав його. А Степан Аркадійович мовчанку Віктора Андрійовича і пришелепкуватий вигляд Галі-Гертруди витлумачив по-своєму – як запрошення до подальшого розвитку своєї думки. Ніби все життя він учився на літературознавця чи літературного критика, мало не вічний пацієнт психушки став коментувати щойно сказане:

— Ви відчуваєте, як широкими мазками через головного героя роману "Боги жадають" Анатоль Франс подає основну рушійну силу французької революції: лише у пошуку вічних ворогів, нещадній розправі з ними можливий революційний поступ? На догоду революційній доцільності стирається грань між мерзотниками і чесними

людьми, всі вони однаково стають жертвами революційного молоху. У безкомпромісній революційній боротьбі за уявні ідеали гинуть і безневинні люди, життя яких покладено на алтар схибленим на революційній ідеї. Затьмарений розум Еваріста Гамлена, колишнього художника, а під час описуваних подій спочатку присяжного засідателя Революційного трибуналу, секційного комісара постачання військам пороху та селітри, а потім члена Генеральної ради Комуни – цей затьмарений розум доходить, здається, до парадоксального запитання: "Невже ці люди робили Революцію тільки для того, щоб її занепасти?". І далі: "Де ж урветься мерзотний ланцюг зрадників, що зраджують один одного, де урветься проникливість Непідкупного?".

Здається, Степан Аркадійович лише входив у смак езекутора, проте його благим намірам не суджено було збутися, бо до кабінету увірвалася Юля, якій повідомили про повернення Філософа. При одному погляді на начальницю войовничий дух Степана Аркадійовича моментально вивітрився, доволі високий чоловік у буквальному розумінні цього слова змалів на очах, згорбився, скукожився і не знав, як має користуватися своїм тілом, що стало незграбним.

— Що ви тут робите, Степане Аркадійовичу? – Юлія Володимирівна метала громи і блискавки. – Марш до палати!

Філософ похнюпив голову і слухняно вийшов, розуміючи, що тепер його свобода і вільне існування в цьому світі будуть обмежені якщо не навічно, то на суттєвий термін часу.

— А вас, Вікторе Андрійовичу, я попрошу до себе! – Юля намагалася не дивитися йому в очі, скерувавши свій грізний погляд на Галю-Гертруду. Бідна дівчина відчула себе винною в тому, що сталося.

У своєму кабінеті Юля дала собі волю й добряче позбиткувалася з Віктора Андрійовича, як начальниця з підлеглого. Але найбільше її дратувала його мовчанка. О, вона знала, що це означає вищу ступінь зневаги з його боку. Мовляв, ти собі кричи, скільки тобі влізе, а я все одно тебе зневажаю, і сила, і правда на моєму боці, скільки би ти не вважала себе правою. Юля розуміла, що перевищує небезпеку, яка нависла над їхнім закладом, бо Степан Аркадійович повернувся і нічого лихого не трапилося, та й в принципі не могло трапитися. Звичайно, вона була проти ліберального ставлення Віктора Андрійовича до Філософа. Оті всі дозволи покидати заклад ні до чого доброго призвести не можуть. Якщо людину визнали психічно хворою, вона повинна лікуватись у закладі, а не швендяти туди-сюди. Підлікували тебе, витримали термін, рекомендований наукою і різними чиновницькими циркулярами, — можеш іти, але пам'ятай, що завжди є нагода повернути тебе назад. Хоча в глибині душі Юлія Володимирівна визнавала професіоналізм Віктора Андрійовича, але це було так глибоко, що посада начальниці не дозволяла їй бути слабкою у її розумінні та йти на поступки навіть такому професіоналові, як Віктор Андрійович. Проте найбільше її зараз мучило не це. Вона панічно боялася, що про цей випадок дізнаються в обласному управлінні охорони здоров'я. О, в неї стільки недоброзичливців! А скільки людей мітить на її місце! Якщо її звільнять і вона працюватиме простим лікарем, як Віктор

Андрійович, всі побачать, що на його тлі вона виглядає нікчемою. Саме адміністративна посада начальниці давала їй можливість керувати професіоналами. З плином часу Юля все більше віддалялася від, власне, психіатрії, вже й не пам'ятала, коли читала якісь новини чи заглядала в пошуках нових відкриттів до Інтернету. Вона не знайшла себе і в ролі завгоспа, яким зазвичай стає керівник будь-якої установи, але всі ці ремонти, купівля необхідних матеріалів, вибивання коштів у високих кабінетах, тусовки з представниками різних політичних партій, які допомагали закладу, — були їй ближчими, ніж, власне, лікування хворих і турбота про них.

Коли Юля, вичерпавши енергію, у знеможі закурила, Віктор Андрійович, у якого сьогодні було багато роботи, а тому він не збирався виправдовуватися перед нею, спокійно сказав:

— Степан Аркадійович зачитався книгою і не помітив, як минув час. Книги для нього замінюють увесь навколишній світ, і якщо їх від нього відібрати, будемо мати вже справжнього пацієнта. Звісно, якимось треба дати йому зрозуміти, що він поступив неправильно, що мусить рахуватися з іншими людьми, які йому довіряють, а тому треба довіряти і їм. Думаю, що двох тижнів заборони виходити із закладу для нього буде достатньо і стане уроком на все життя.

Віктор Андрійович не радився з Юлією Володимирівною, а тоном, ніби це він був начальником, а вона – його підлеглою, говорив, що треба зробити саме так. Юля не заперечувала, бо не мала сил і не здатна була протистояти його спокою, від якого віяло зневагою до неї. Він мовчки вийшов і цього дня більше її не бачив.

Віктор Андрійович зайшов до свого кабінету, закупив, аби притупити біль від загострених ран душі. Гертруда зі всією теплотою, якщо це можна було так назвати, зважаючи на її холодність і фізіологічні властивості тіла, запитала:

— Важко?

— Важко, Галинко, але ще не такі затискали. Прорвемося! – Віктор Андрійович рішуче, мов переможець, затоптав недопалок у попільничці, на якусь мить обпікши пальці, і пішов здійснювати обхід. Звичайно, найбільше його сьогодні цікавив Сергійко, і він ще здалеку помітив, що юнак придивляється до нього, ніби хоче викласти щось сокровенне, але соромиться сам себе. Це був добрий знак, але не більше. Віктор Андрійович не хотів злякати птаха удачі, бо розумів, що один невважений крок може звести нанівець усі його потуги, а боротьба за повернення Сергійка до нормального життя закінчиться невдачею. Так що краще не поспішати, а поволеньки йти до своєї мети. Спілкуючись з іншими пацієнтами, Віктор Андрійович вів ніби подвійну гру: він кожному приділяв стільки уваги, скільки той потребував, — і людської, і лікарської, професійної, — але одночасно краєчком ока спостерігав за Сергійком і паралельно думав про те, чим йому ще допомогти. Він ніколи раніше не помічав за собою оцієї роздвоєності у власній психіці, але стосовно Сергійка все відбувалося, власне, на паралельних курсах. Ніби існував світ, в якому жив і яким жив Віктор Андрійович, — і паралельно був світ Сергійка, який був дотичним до світу Віктора Андрійовича. Цей Сергійків світ мав особливу ознаку: він то зменшувався до макового зерна у часі й

просторі, і Віктор Андрійович жив в іншому світі, щось робив, діяв, видимо не дотикаючись до світу Сергія, але маючи його на увазі в глибині свідомості, — то раптом світ Сергія з макового зерняти швидко зростав і застилав собою весь світ Віктора Андрійовича, як інколи Місяць у своїй байдужості й агресивності намагається заступити Сонце, стверджуючи хоч на мить свою вищість. Звичайно, це порівняння, подумав Віктор Андрійович, було невдалим, бо у Сергія не було ні байдужості, ні агресивності до улюбленого лікаря, яким сам себе без зайвої скромності вважав Віктор Андрійович.

Упоравшись з пацієнтами, які видавалися йому безнадійними, але їх він рано чи пізно змушений буде виписати із закладу, розуміючи, що вони сюди неодмінно ще потраплять, Віктор Андрійович підійшов до Степана Аркадійовича. Той читав "Ідіот" Достоевського, але, здається, не помічав літер, очікуючи на присуд. Доктор не став тягнути і сказав, аби Філософ два тижні нікуди не виходив із закладу. "А там побачимо", — загадково додав він, але ніщо вже не могло спинити радості Степана Аркадійовича. Два тижні – це ж ніщо порівняно з тим, що він собі надумав у найгірших своїх передбаченнях. Якраз він прочитає всі книги, які набрав удома. Здавалося, Філософ ладен був кинутися на шию Вікторові Андрійовичу, розцілувавши його з голови до п'ят, але не робив цього з однією метою: аби не нашкодити справі, аби доктор не передумав і не застосував більш серйозного покарання. Степан Аркадійович з неабияким ентузіазмом продовжив читання "Ідіота", намагаючись запам'ятати мало не кожне слово роману. Йому хотілося всі свої почуття виплеснути на доктора, сказати йому, що читав цей роман ще у школі, а тепер по-іншому сприймає прочитане. І знову Філософ титанічними зусиллями, всупереч власній натурі, змусив себе зупинитися, розуміючи, що Віктор Андрійович може захлинутися в його словесному потопі, а, отже, змінити своє рішення щодо двотижневого терміну покарання.

Останнім на сьогодні був Сергійко. Якщо здалеку він дивився на Віктора Андрійовича і доктор відчував його погляд, то зблизька лише крадькома дивився йому в очі, ніби боячись щось сполохати у стосунках між ними. А такі стосунки зав'язалися з першої зустрічі і виходили далеко за рамки лікар-пацієнт. Їх не можна було назвати дружніми, бо все-таки різниця у віці була суттєвою. Це й не були стосунки ніби між батьком і сином, радше йшлося про взаємини між старшим і молодшим братами, причому старший, здавалось, аж тепер зауважив, що молодший підріс, має свою планиду, моральні вартості, орієнтир цінностей, яких він раніше не помічав, звично купуючи малому солодощі, а фактично відсторонюючись від більш серйозних стосунків. Але старший брат з плином часу став розуміти, що малий дійсно ще залишився малим, якщо взяти арифметичну сукупність його років, але одночасно це вже була ціла планета своїх почувань і розумінь, цілий неповторний світ, який розкривався щораз глибше, — і оминутися цим явищем вже не було жодної змоги. Вони потребували взаємного занурення одне в одного, причому це було щирим обопільним бажанням. Здається, й цього життя їм не вистачить, аби досконало дізнатися все один про одного, але вони ладні були пожертвувати цим життям, аби хоч на йоту наблизитися до розгадки

людини, яка несподівано стала найближчою на світі.

Віктор Андрійович задавав звичайнісінькі питання, Сергійко відповідав, ніби соромлячись, — коли до них підійшов санітар Павло, умить зруйнувавши ідилію. Він щось пошепки сказав на вухо Вікторові Андрійовичу, той усміхнувся, побачивши тривожну напругу в очах Сергійка, і сказав:

— Зараз, зараз ми підемо. До тебе тато приїхав.

Різноманітні почуття змішалися на Сергійковому обличчі, злившись воедино, так що лише досвідчений спеціаліст зміг би розібратись у цій гримучій суміші. Віктор Андрійович розумів, що Сергійкові дуже хочеться до тата, за яким він скучив і якого любив. Але, з іншого боку, він цінував радість спілкування з Віктором Андрійовичем і не хотів упускати жодної миті. Це було так очевидно, що доктор не смів зловживати цією довірою. Він за інерцією говорив Сергійкові, що справа йде до одужання, можливо, більше вірячи в свою інтуїцію, ніж це було насправді, але заспокоював юнака, що не треба поспішати, все має відбутися саме по собі. Вони разом вийшли до Сергійкового батька, обидва поручкалися з ним, і Віктор Андрійович пішов, сказавши: "Ваш Сергійко молодець." І – персонально до Сергійка: "Я ще заскочу до тебе після обіду, треба поговорити". Коли батько побачив усмішку Сергія, то йому защемило біля серця: ніколи син так не усміхався на його слова.

7

Він дивився на свого Сергійка, впізнавав його і не впізнавав. Ні, звичайно, це був його син, але якийсь інший, ніби не справжній. Він дивився на нього, намагаючись поглядом повернути все назад, як було, але не мав тієї чарівної палички, аби здійснити своє найсакральніше бажання. Син, його улюблений, його єдиний син, був важко, невиліковно хворим, щомиті знаходився серед подібних йому психів, на яких він, батько, надивився за цих десять хвилин, поки Сергійка кликали до нього. У нього не було огиди до цих людей, він спокійно ставився до їхніх вад, але коли усвідомив, що й Сергійко належить до їхнього числа, – стало важко на душі, ніби хтось кліщами здушив тебе зсередини й не дає продихнути.

Вони не встигли й декілька хвилин поговорити, як Сергійко вже казав, аби батько йшов геть. Спочатку йому стало образливо, адже готувався до цієї зустрічі ще від учора, морально й психологічно налаштовуючи себе, аби чимось не схарапудити сина, навіть натяком не показати йому, що він не такий, точніше, такий, як і ті, хто його нині оточує, але вже на шляху до того, щоби не бути таким. Сергійко майже не доторкнувся до того, що приніс батько, і вареники зі сметаною, ще тепленькі, йогурт, вафлі, сік чекали на кращі часи. Йому ще вистачило сили усвідомити, що це не Сергійко, а синова хвороба проганяє його геть, і з цим треба змиритися. Втім, він уже, здається, змирився зі всім, а особливо з тим, що його чекає в найближчому майбутньому. А там нічого немає – порожнеча...

Сергійко вже декілька разів настійливо просив батька йти геть. Не усвідомлюючи цього, але на інтуїтивному рівні він висловлював своє небажання, аби тато бачив його таким, яким він є зараз. І як вчора та сьогодні йому хотілося до нестями бачити батька,

так зараз, із такою ж силою він волів, аби тато пішов, і щоби ця мука насамперед для нього, Сергійка, якнайшвидше закінчилася.

Батько неохоче підвівся з-за столу, намагаючись зазирнути синові в очі, але намарно, його погляд не затримався на татовому обличчі й був спрямований у невідому безкінечність всесвіту. Вони обійнялися, мов чужі, батько відчув пружну щетину синового заросту, і Сергійко пішов у палату, навіть не оглянувшись.

Він прибрав усе зі столу, поклав у пакет, передав це санітару, який під час їхньої розмови стовбичив тут ("Можливо, тому Сергійко й не хотів розмовляти й казав, щоби я йшов", — згодом подумав він), попросив його, аби дав Сергійкові потім те, що залишилося в пакеті, засунув йому до кишені десять гривень і пішов. Санітар криво посміхнувся, бо знав, що посмакує Сергійковим їдлом.

Щоби потрапити до Віктора Андрійовича, треба було оминати цю похмуру облуплену будівлю з ґратами на кожному вікні. З вікон на нього дивилися нещасні, хтось навіть махав руками, але він не відповідав, розуміючи, що це не до нього. Раптом він подумав, що це Сергійко міг помахати рукою, вітаючи його. Але він погано бачив і навіть, якби хотів, не зміг би побачити сина, хіба би батькове серце щось відчуло, але воно, здається, вже нічого не відчувало. Проте він став кволо відповідати на помах кожної руки, сподіваючись, що і Сергійко побачить його, і хоч трошки радощів додасться йому в цьому суворому житті.

Віктор Андрійович ще не повернувся до свого кабінету, і він очікував на нього, зиркаючи раз-у-раз на пружні груди секретарки. Галя-Гертруда заспокоювала себе, що їй усе одно, куди дивиться цей чоловік, але десь у глибині душі визнавала, що стає навіть приємно, що дивляться, власне, на її груди. Звичайно, їй хотілося, щоб зазирнули і в її серце, але доводилося вдовольнятися тим, що є.

Коли зайшов Віктор Андрійович, Галя-Гертруда винувато глянула на нього, ніби була винна в тому, що цей чоловік зиркав на її груди. Відтак вона зірвалася на ноги, ніби тільки й очікувала цього моменту, аби не знаходитися в компанії цієї дивної людини. Ніби і не їхній пацієнт, але складалося враження, що він уже колись тут був – принаймні у минулому житті, чи потрапить сюди у житті наступному.

Галя-Гертруда вийшла, він без зайвих слів поклав йому гроші до кишені лікарського халату. Віктор Андрійович уже навчився не казати: "Та навіщо?", "Це зайве!", навіть "Дякую" вже не казав, вважаючи кокетством, бо розумів, що родичі ладні дати й більше, якби могли, аби вилікувати своїх рідних, а держава робила все, щоби не доплачувати таким лікарям, як він, ніби розуміла, що це за неї зроблять близькі пацієнтів.

— Лікарю, чи є надія, що Сергійко одужає? – якось дуже просто запитав він, хоча насправді це далось йому аж занадто важко, і він одразу відчув, як у грудях стало сіпатися серце, що ладне було вискочити назовні.

Йому здалося, що Віктор Андрійович дивно глянув на нього, ніби на безнадійно хворого пацієнта, і в самому запитанні крилася відповідь, хоча й не та, на яку він очікував. Насправді все було набагато простіше, бо Віктор Андрійович і сам не знав, що

має відповісти. Сергійко зараз знаходився у такому стані, що важко було сказати, чи виборсається він. Це з одного боку. А з іншого – у Віктора Андрійовича не було жодного сумніву, що з малим усе буде гаразд. Він знав, що так і буде, і це не було лише інтуїтивне відчуття, це була впевненість, яка йшла із глибини душі. Висловити це все словами він зараз не міг, та й не було в цьому потреби. Зрештою, чи зрозуміє батько Сергійка порухи його душі?

— Ситуація важка, але не безнадійна, — сказав він суворо, намагаючи купюру в кишені халата. Він не зміг її розгледіти і тепер розмірковував, чи це гривні, чи долари. – Динаміка позитивна, і я думаю, що Сергійко одужає. Але на все потрібен час, щоб остаточно зрозуміти, яким буде кінцевий результат.

Віктор Андрійович усвідомлював, що навіть для нього ці слова не є переконливими. То що вже говорити про батька Сергійка? Але щось схоже на усмішку промайнуло на обличчі цього чоловіка, і вже тепер точно на інтуїтивному рівні Віктор Андрійович зрозумів, що дав надію батькові Сергійка. А надія здатна творити дива, навіть відволікати людину від думок про смерть.

Коли батько Сергійка, поручкавшись з ним, виходив із кабінету, Віктор Андрійович устиг до приходу Галі-Гертруди, яка чатувала за дверима, глянути на купюру, що знаходилась у кишені халату. Це було сто доларів, і, здалося, що американський президент підморгнув йому. Гроші перекочували до кишені штанів, а з іншої він витягнув сто гривень і дав Галі-Гертруді, яка зайшла до кабінету.

— За що? – запитала вона, і її сталеві очі засяяли голубими небесними відтінками, щось людське і навдивовижу людяне поселилось у них.

— За хорошу поведінку, — сказав Віктор Андрійович серйозно і пішов у туалет, аби покурити і подумати про сенс життя.

Батько Сергійка вже був далеко від лікарні, аж поки зрозумів, що думки геть чисто покинули його. Виникла порожнеча між ним і рештою світу, ніби нічого й не існувало в просторі та часі. Йому хотілося вірити, що, повернувшись на грішну землю, він застане все, як було до його вимушеного відрядження, а, головне, — син буде здоровим. Назустріч ішли люди, які усміхались, про щось голосно говорили, а він не вслухався і не міг зрозуміти слів. Проте для нього очевидним було одне: сина він утратив навіки, і вже ніколи вороття до минулого не буде, що би не говорив цей доктор, який більше думає про гроші, ніж про пацієнтів. Десь на самому денці свідомості чужий голос підказував йому, що він несправедливий до лікаря. Але яке це тепер мало значення, коли його син, його єдиний син знаходиться у психушці і вже ніколи не повернеться до реального життя?

А це ж, відколи одружився, було його єдиною радістю і метою – продовжити їхній рід. Батько був єдиним у своїх батьків, і він – єдиним у своїх, і рід не переривався. А тепер, виходить, з його смертю можна поставити жирну крапку на їхньому роді?

І була ж у нього чи не єдина можливість десь рік тому продовжити свій рід, коли він злигався з Людкою-студенткою, і вона завагітніла від нього, а він сам наполог, аби вона зробила аборт. Дівчисько плакало, не розуміючи, навіщо вбивати живе створіння,

а він кричав на неї, мало не силоміць завіз її до лікаря, — а потім їхня любов згасла сама по собі. Мав би він зараз замість Сергійка маленького хлопчика (а що це повинен бути хлопчик – сумнівів не було жодних!), продовжувача роду. А тепер серце обливалося кров'ю, — і не за Сергійка, який сам себе занапастив і загнав у глухий кут, а за себе, коханого, на якому закінчувався їхній рід. Сподіватися на те, що хтось захоче завагітніти від тебе, старого бовдура, як Людочка-студенточка, не було жодної можливості.

Тепер він чітко уявляв собі картину, з чого, власне, почалась історія його страждання. Це був сусідський пацанчик Василько, років чотирнадцяти-п'ятнадцяти. Одного серпневого дня він напівлежав на лавці на їхньому подвір'ї і поціливі з рогачки у їхнє вікно. В щибці з'явилася малесенька дірочка, через яку поволі вливалася ворожа сила.

Він, Сергійків батько, того дня дивився телевизор і почув дивний дзенькіт. Відразу впала в очі оця дірочка, яку би він ніколи не запримітив за інших обставин. Він вискочив на балкон і побачив Василька, який ліниво спостерігав за ним, вдаючи, ніби зовсім не причетний до цього малесенького нещастя, яке згодом призвело до величезної біди. Його крики й залякування ("Оце зараз піду до твоїх батьків!") не викликали у Василька жодних емоцій. Хлопчисько ліниво підвівся з лавки й попрямував на своє подвір'я, навіть не глянувши у бік Сергійкового батька, ніби того й не існувало на білому світі.

Дірочка, як з'ясувалося, не була наскрізною, а, отже, і не могла вважатися дірочкою в строгому розумінні цього слова, бо якщо немає наскрізного отвору, то яка ж це дірочка. Мікроскопічний шматочок шибки був увігнутий всередину, треба було добре придивитись, аби побачити це. Сергійків батько був абсолютно переконаний, що цей отвір – негативної інформації – таки існує, і нема на те ради. Він ретельно оглядав ще і ще раз місце події, роздумував, чим саме вистрелив з рогачки Василько, — але факт залишався фактом, і вже тоді треба було бити на сполох, змінювати віконну шибку – і, можливо, не було би тієї біди, просто не сталась би вона з Сергійком.

Але ми є такими дикунами в цивілізованому світі, що якими б не були досягнення науки й техніки, все одно за своїм мисленням залишаємося на рівні людиноподібного з первіснообщинного ладу. Це нездоланна хвороба всього людства, яке тому й приречене на самозагибель, що не робить уроків із власного безсмертя, неминуче штовхаючи себе до логічного завершення існування.

Сергійків батько також належав до тих двоногих істот, яких, нібито насміхаючись, називали людьми розумними. Весь розум звівся до того, аби упродовж декількох десятиліть лише фізіологічно продовжити своє земне існування. Адже ж читав у якійсь газеті, що якщо шибка тріснула, чи в ній з'явився отвір, чи ще якийсь дефект видно неозброєним оком, — значить, змінено інформаційний простір, який перекодовує людину, зчитуючи з неї інформацію і переформатовуючи в інший індивід. Можливо, в газетній статті про це було написано трішки інакше, але сьогодні він усе переформулював за своїм логічним інженерним мисленням, бо був інженером не лише

за професією, а й насправді, за суттю своєю.

Ліни́вство, насамперед розумове, притаманне усім без винятку буцімто людям розумним, зіграло з ним і цього разу злий жарт. Замість того аби не гаяти часу і відразу замінити шибку, не допускаючи перекодування тих, хто живе в інформаційно-пошкодженому помешканні, він знову розлігся на дивані й продовжив дивитися телевизор. Самогубця з претензією на людину розумну! Здається, вже наступної миті він забув про дірочку-недірочку у віконному склі, прирікаючи таких, як сам, на безумовне виздыхання усього виду як такого. Телевізор як один із вінців цивілізаційних процесів, обернувся своєю знищеною енергетикою – насамперед проти тих, хто той вінець народив у своїй бездумній голові, закатаній по самі вінця вселенським страхом.

Оцінюючи тепер усе, що трапилося, він розумів, що відлік часу пішов саме з отієї дірочки-недірочки, яка кардинально змінила життя їхньої сім'ї. Якби він справді був подібний за образом і подобою на Господа Бога і міг би заглянути бодай на декілька років уперед, не кажучи вже про ту останню мить, коли завершиться його земний путь, то він би побачив, що ота дірочка-недірочка кардинально змінить не лише життя Сергійка, а і його власне, і життя дружини. Але це буде згодом, за декілька років, а зараз була дірочка-недірочка, ліни́вство розуму всесвітнього масштабу – і неспроможність уникнути самозакоханого самогубства людства, а, значить, і окремої людини.

Навіть коли через якийсь місяць Василько, отой нещасний сусідський хлопчик-хуліганчик, загинув в автомобільній катастрофі, це не стало для нього знаком звище, отієї недосяжної височині, куди не те що людській думці, а й людині годі долетіти. Ліпше б, здавалося, у нього з'явилося грішне злорадство, коли він почув цю страшну в своїй безтямності новину, а то ж він навіть не пов'язав смерть Василька з оцією дірочкою-недірочкою. Лише за декілька місяців, коли з Сергійком почала творитись ота біда, у нього блиснула думка про взаємопов'язаність цих подій, але тут же згасла. І лише сьогодні, коли в безнадії вийшов із кабінету Віктора Андрійовича, усвідомив усю приреченість зачарованого кола трагічних подій.

Все було закономірно. Пробита-непробита Васильком-уже неВасильком дірочка-недірочка робила з Сергійком дивовижні речі, адже він спав саме в тій кімнаті, де інформаційний вакуум перекодував його в зомбі. Ні, звичайно, можна було говорити, що у всьому винні друзі, з допомогою яких син скуштував наркотиків, що не меншою є вина дружини, яка дозволяла Сергійкові гуляти півночі, незважаючи на його, батька, протести. Можна було винайти ще мільйони причин, чому Сергійко потрапив до божевільні, але він, батько, тепер знав, що причина в отій дірочці-недірочці, і повернути життя назад немає жодної змоги – як і відновити деформовану шибку в кімнаті, в якій спав Сергійко.

ПЕРШИЙ ЛІРИЧНИЙ ВІДСТУП ПРО ЛЮБОВНУ ІСТОРІЮ, ЯКУ СТЕПАН АРКАДІЙОВИЧ ОСОБИСТО РОЗПОВІВ СЛУХНЯНО-ВДЯЧНИМ СЛУХАЧАМ, У ТІМ ЧИСЛІ Й АВТОРОВІ ЦИХ РЯДКІВ

Перш ніж розповідати любовну історію, що сталася зі Степаном Аркадійовичем, хочу власноручно засвідчити, що ваш покірний слуга був серед дванадцятьох обраних, яким наш вірний товариш довірив цю таємницю, а вже ми повинні були рознести її по всіх-усюдах. Особисто я з великою радістю роблю цю добру справу, бо знаю, що Господь Бог візьме мене у Своє Царство Живих.

Любовна історія Степана Аркадійовича вартує пера Шекспіра. Мої скромні літературні таланти не дозволяють мені уповні передати всі злети і падіння, велич і драму цієї трагедії. Ось, бачите, я вже починаю хвилюватись, а тому виходить зовсім не те, що я хочу сказати, адже драма трагедії – це не зовсім правильний вираз, це, можна сказати, тавтологія, як, скажімо, масло масляне. Хоча, з іншого боку, можливо, саме на підсвідомому рівні я, власне, й мислю цю любовну історію Степана Аркадійовича як драму трагедії чи, якщо вам так зручніше, — трагедію драми.

Мені зараз важко судити, чому Степан Аркадійович обрав мене одним із дванадцяти слухняно-вдячних слухачів, адже я сам розумію, що не достойний такої великої честі. Самокритично зізнаюся, що характер у мене препаршивий, так що даремно три дружини покинули мене. Звичайно, спочатку мені було образливо, але потім я зрозумів, що вони й так занадто довго терпіли мої вибрики, бо могли піти набагато раніше. Власне, через оцей проклятуший характер життя у мене не склалося, бо я завжди діяв наперекір не лише іншим, а й самому собі. Здавалося, що всередині мене поселився якийсь чоловічок, який дошкуляє мені – навіть уночі, коли я сплю. Спочатку я з ним воював, а потім закинув це гниле діло, остаточно переконавшись у його безперспективності. Мій супротив нічого не давав, і, зрештою, я став таким самим, як той чоловічок усередині мене.

Все це я кажу вам не для того, щоб ви, часом, подумали, що маєте справу з хворою людиною, від якої можна чекати всього, навіть найнеймовірнішого. Я цілком здорова людина, і це підтверджує мій лікар Віктор Андрійович. Він каже, що я просто змучився від життя, а таке відбувалося, відбувається і відбуватиметься з мільярдами мільярдів людей на планеті Земля у минулому, сьогоденні й майбутньому. Якби я був філософом, як наш Степан Аркадійович, то неодмінно говорив би не про людину розумну, а про людину змучену, бо, власне, змучені життям люди і творять історію. І це виходить така вимучена історія, що, дійсно, як казав Винниченко, без брому її читати не можна. А в окремих випадках і бром не допоможе.

Повторюю, я не знаю, чому Степан Аркадійович обрав саме мене в числі тих дванадцятьох слухняно-вдячних слухачів, які мали вислухати його любовну історію, щоби потім рознести її по всьому світу. Я не достойний такої честі, але вибір було зроблено, і я повинен виправдати довір'я Степана Аркадійовича. Мені також не зрозуміло, чим керувався Степан Аркадійович, коли свою любовну історію, що склала квінтесенцію його життя, розповідав іншим одинадцяти слухняно-вдячним слухачам, бо, як на мене, вони зовсім не гідні такої підвищеної уваги з боку Степана Аркадійовича через свої моральні якості, точніше, через відсутність моральних якостей як таких. Невже може бути гідним Степана Аркадійовича Володимир, який постійно

об'їдає нас? Мова не йде про те, що він голодний. Володимир – патологічно хвора людина, яка заздрить тому, хто їсть, і готовий відібрати у нього цю їжу, навіть якщо у самого лусне живіт. Невже він здатний зрозуміти космічну велич любовної історії Степана Аркадійовича? Або візьмемо Павла Ільковича, оцього недоношеного дегенерата, слабкоумість якого явно написана на його обличчі. Він заглядає вам до рота, ніби ви щосекунди здатні видавати геніальні перли, яке вдячне людство цитуватиме упродовж наступних тисячоліть. Ви говорите банальні речі звичайної смертної людини, а для нього, з'ясовується, це є найсуперсучаснішим, що він почув у своєму житті до цього часу. Мабуть, з подібним відчуттям ефекту відкритого роту на нас дивляться руді таргани, яким ми видаємося грізними завойовниками, хоча, мабуть, так насправді і є.

До речі, про тарганів, яких я вважаю мудрими істотами, на відміну від людини нерозумної. Вчені стверджують, що вони існували задовго до людей і, боюсь, існуватимуть ще мільярди років після нас, хоча, мабуть, як і кожні живі істоти, приречені на вимирання. Власне, це і говорить про їхній розум, хоча і не в значенні нашого розуму. Що з того, що ми маємо розум, а у них є лише інстинкт, якщо ми зі своїм розумом не можемо додуматися до звичайнісінького інстинкту самозбереження? А якщо чесно, то таргани видаються мені передвісниками цивілізації, яка стане набагато розумнішою від людей, хоча, власне, мова не йде про розум у людському розумінні, бо їхній розум – я маю на увазі розум тарганів – вже давно переріс в інстинкт. Квінтесенцією цього розуму став, власне, інстинкт самозбереження. Адже це найвища мудрість, найвища точка розуму, — збереження роду, продовження себе у просторі й часі.

Вибачте, шановні, я забалакався, а тут саме Віктор Андрійович, наш улюблений доктор, почав здійснювати обхід, так що про любовну історію Степана Аркадійовича я розповім згодом.

9

У дурці готувалися до приїзду народних депутатів України. Звісно ж, вони були такими ж народними, як Рада – Верховною, але в нас уже давно чимало слів не відповідають своїй назві.

Увесь цей тиждень, коли стало відомо про приїзд високої делегації, Юлія Володимирівна, здається, практично не спала. Вона прекрасно розуміла, що від того, чим закінчиться візит, залежатиме її майбутня кар'єра. Ні, їй не хотілося йти кудись вище – як і не хотілося знову працювати простим лікарем-психіатром. Її цілком влаштовувала посада керівника закладу.

Представники профільного комітету Верховної Ради України формально мали перевірити роботу психіатричної лікарні. Але під час президентської кампанії, коли рейтинг двох кандидатів, за даними соціологів, різнився не те що на відсотки, а на десятки одного відсотка, лише наївний міг повірити, що перевірка закладу є головною для народних депутатів України. Всі розуміли, що йде шалена боротьба за кожний голос, причому для перемоги того чи іншого кандидата в президенти згодні навіть

голоси психів, якщо уміло провести відповідну роботу. Пікантність ситуації полягала в тому, що до профільного комітету належали представники двох полярних політичних сил, лідери яких балотувались у президенти України. Кожен тягнув ковдру на себе, а Юля опинялась між молотом і ковадлом. Вона розуміла: якщо хоче залишитися на посаді, мусить втрафити одній політичній силі. Спробуй угадай, чий представник стане президентом України. Звісно, Юлі треба було робити ставку на когось одного і діяти за принципом "або пан – або пропав", але не хотілось їй "пропадати", йти з насидженого місця. З іншого боку, вона розуміла, що грати на два фронти їй не вдасться, адже будь-яка політична сила, яка прийде до влади після виборів, змете її з посади як таку, що не виявила принциповості й послідовності. Щоправда, при цьому ніхто не думав про чесність і прозорість виборів.

За цей тиждень до приїзду депутатів Юля вимучила не лише себе, а й співробітників – від лікарів до санітарів, від підсобних робітників до кухарів, а також кожного мешканця психушки. Всі намагалися не потрапляти їй на очі, наскільки це було можливим. Якщо ж Юлія Володимирівна бачила когось без роботи або просто усміхненого, бісилася й спокійним тоном, але з притиском у голосі виговорювала купу арештантів.

Найбільше ні за що ні про що діставалося Вікторові Андрійовичу. Юля скубала його за будь-яку провину, навіть якщо цієї провини не було. Точніше, це вона вважала, що мова йде, власне, про провину, а Віктор Андрійович лише стенав плечима, здивовано дивився на начальницю й усміхався очима й кутиками губ. Це ще більше дратувало Юлю, і вона у своїй критиці заходила на друге коло.

— Чого це вона так до вас вчепилася? – дивувалася Галя-Гертруда.

— Розумієш, — спокійно відповів Віктор Андрійович, — якщо у жінки не минуло кохання, і вона не отримала взаємності у відповідь, то стає мегерою. Ніколи цього не роби.

Несподівано Галя-Гертруда кивнула головою. Віктор Андрійович зі здивуванням подумав, що молода жінка дала клятву ніколи не ставати мегерою.

Нарешті приїхали депутати. День видався сонячним, по-весняному теплим, хоча ще лежав сніг. Власними силами працівники психушки навели марафет на подвір'ї і в приміщеннях. Все лищало і виблискувало. Підкотив "рафік". Депутати вальяжно викочувались із машини, ліниво роздивляючись зусібіч. Юля, вся в чорному, ніби це був сьогодні її останній день, ручкалась з народними обранцями, метушилась, аж гидко було дивитись. Старший групи з кругленьким черевцем, раз у раз смикаючи себе за вухо, ніби за шнурок спускав воду в унітазі, діловим тоном сказав:

— Уважаемая. Давайте показывайте свои владения.

Його опонент з полярної політичної сили і з не менш округлим черевцем, відчуваючи, що колега хоче перехопити ініціативу, затаротирив:

— Панове, давайте спочатку визначимось, що ми маємо оглянути, і нехай Юлія Володимирівна запропонує нам план роботи. Звичайно, ми внесемо свої корективи, але перше слово повинно бути за господинею закладу.

Шальки терезів симпатії хитнулися на його бік, і Юля спробувала усміхнутися цьому нардепові, хоча в неї нічого не вийшло.

Перший народний депутат на інтуїтивному рівні відчув свою помилку, яка могла стати стратегічною, і зробив спробу виправити її.

— Коллега, Юлія Владимировна знает что делать и без нас. Правда, дорогая?

Він обійняв її за талію чи за те місце, що мало би називатись талією. Шальки терезів симпатії хитнулися вже на інший бік.

З ними були ще чотири депутати, по два від кожної політичної сили, невисокі миршавенькі чоловічки з землистими обличчями, які мовчали й, здається, були призначені на роль статистів. До компанії входили два чоловічки з місцевої влади, ладні зомліти перед нардепами.

Віктор Андрійович спостерігав за всім цим збоку і приходив до невтішних висновків. За певних обставин усі ці так звані народні обранці цілком могли би стати його пацієнтами. Всі вони мали завищену самооцінку, що рано чи пізно вело до незворотних змін у психіці. Він вдавав, що не помічає, як гостро і грізно зиркає на нього Юля, боячись, аби Віктор Андрійович чогось не зіпсував, хоча, власне, саме вона все і псувала найбільше своєю недолугою поведінкою. А коли він заговорив з одним із представників влади, здавалось, Юля готова була стати центром землетрусу, аби завадити цьому.

Врешті, Віктор Андрійович дав собі спокій. Аби не дратувати Юлю, він непомітно відстав від комісії в одному з приміщень психіатричної лікарні й почимчикував до свого кабінету.

Тут на нього вже чекала вірна Галя-Гертруда. Вона ще не дійшла до стадії вірного собачати, але скидалося на те, що до цього вже не довго. Її зазвичай сталеві очі нині випромінювали голубий блиск, а чуттєві губи готові були вибухнути полум'ям пристрасті. Проте Віктор Андрійович укотре прикинувся, ніби не помічає нічого цього, і Галя-Гертруда доволі швидко згасла, немов вулкан, який здатний прокинутися лише в наступному тисячолітті.

Юля, здавалось, не хотіла полишати Віктора Андрійовича ні на хвилику. Невідомо як вона відірвалася від нардепівської команди і мегерою влетіла до його кабінету:

— Я одна маю віддуватися за всіх, а ти чаї ганяєш. Марш до мене! Вони вже там.

За інших обставин Віктор Андрійович послав би Юлю куди подалі, тим паче, що ніяких чаїв він не ганяв, але вирішив спокійно розкласти все по полицках у стосунках з нею після того, як поїдуть нардепи.

З'ясувалося, що народним обранцям доволі швидко набридло ходити приміщеннями психіатричної лікарні, вислуховувати розповіді Юлії Володимирівни про те, скільки героїзму їй треба було застосувати, аби побілити он ту стелю чи вициганити у спонсорів кошти для придбання штори он на тому вікні. Не заради ж цього вони приїхали. Всі розуміли, що відщипування голосів виборців у таких монологах головної дурдомівки не відбудеться.

— Юлія Владимировна, мы всё поняли, — сказав головний на даній території

народний депутат України, намагаючись обійняти у неї те, що колись було талією. – Но давайте пойдём в ваш кабінет, поспострим, что у вас там творится с документами.

Він зовсім не це хотів сказати, але не розумів, як саме ці слова злетіли з його вуст. Юля все більше й більше розчаровувалась у ньому. До цього почуття почала примішуватися ще й ненависть. Бач, документів йому забагалось! Ніби у Верховній Раді мало їх наплотив!

Ситуацією, як завжди, скористався опонент головного нардепа. Трусячи черевцем, він, намагаючись бути прямим і безпосереднім, прямо тобі людина з народу, а то й сам народ, випалив:

— Та що там документи! Зачекають документи! Правда ж, Юліє Володимирівно? А ми, голубонько, чесно кажучи, зголодніли! Чи не знайдеться чогось смачненького у вашому кабінеті?

Юля готова була привселюдно розцілувати свого спасителя. Вона вже відчиняла наступні двері, за якими в коридорчику затекла стеля, і Юлія Володимирівна не відбрехала би, що нема коштів, бо на такий дріб'язок можна викласти гроші і з власної кишені, але вона ніколи цього не робила, а з маніакальною наполегливістю шукала наступного спонсора. Тепер саме провидіння, нехай і з манюсінської літерки, сіло їй на плечі і відвернуло від неї нехай теж малесеньку, але ганьбу.

Пропозицію нардепа підтримали не лише односторонці з його політичної сили (втім, думка в них була лише одна – про особисте збагачення), представники влади, що були нижче трави, тихіше води, а й люди з команди головного на даній території нардепа. Того це спочатку трохи обурило, хоча він і не намагався цього показувати, аби не визнавати власної поразки, а потім постійна потреба щось жертви взяла гору, і він з радістю приєднався до компанії.

Юлі ніби гора спала з плеч, бо тепер вона ставала повноправною господинею закладу. Юлія Володимирівна знала, що під час застілля є неперевершеною, завжди знаходиться в центрі уваги, особливо після того, як третій стаканчик оковитої зникне в її шлунку – і це траплялося не лише тому, що вона була керівником закладу. Ще зі студентських років Юля була неформальним лідером, душею колективу. Якби не її найжачена душа, постійні суперечки з викладачами, бути б їй старостою групи, чого вона дуже хотіла. А так доводилося задовольнятися ролями зампомпома. До своєї керівної посади Юля йшла довгі роки життя, і будь-яка обставина чи випадковість не могли збити її з сідла. Застілля було її козирною картою, ба, навіть джокером, що мало би не лише втримати її на займаній позиції, а й зміцнити як лідера. У цьому випадку Віктор Андрійович виступав головним подільником Юлі, а, точніше, головним наливальником оковитої і проголошувачем тостів. Так склалося в них ще зі студентських років.

Коли Юлія Володимирівна стала керівником психіатричної лікарні, найперше, про що вона подбала, так це про створення кімнати психологічного розвантаження. Фактично ж мова йшла про захрестя, де б начальниця без відриву від виробництва могла перехилити шкельце коньяку чи просто у невимушеній обстановці будь з ким

переговорити. За великим рахунком, Юля задумувала цю кімнатку задля Віктора Андрійовича. Їй мріялося саме тут спокусити його, тому з такою любов'ю вона обставила тепле кубельце. Але з тієї затії нічого не вийшло, Віктор Андрійович укотре виявився дурнем, а жертвами захланної Юлі стали мало не всі лікарі-психіатри закладу і деякі татусі пацієнтів. Тепер у цій кімнаті психологічного розвантаження, яку справедливніше було би назвати кімнатою психологічного завантаження, засідали перевіряльники-нардери, два представники місцевої влади, Юлія Володимирівна і Віктор Андрійович. Інші залишилися за бортом застілля, хоча лікарський склад дружно скинувся. Юля пояснила просто: нема місця. Це була правда, хоча ще зі студентських років Юля знала, як на одній і тій же площі можна розсадити одного, чи двох, чи трьох, чи чотирьох, чи п'ятьох, чи до безкінечності. Але тут розходилося на тому, аби не було зайвих вух, бо Юля знала, що мова мала йти про делікатне – виборців, причому за Юлину позицію мали змагатися політичні опоненти, так що треба було продати себе подорожче. Щодо Віктора Андрійовича, то в ньому Юля була впевнена, як у самій собі, а в багатьох випадках навіть ставила вище за себе.

Коли гості увійшли в захрестя, то були приємно вражені побаченим на столі. Апетит у них відразу ж зріс у геометричній прогресії. Салати, копчені кури, ікра червона й чорна, ковбаси декількох видів, сало, сири й інша смакота притягували до себе. Дивувало, як на такій невеличкій площі (захрестя заледве складало десятку частину робочого кабінету Юлі) можна було розмістити стільки продуктів харчування, та ще й уміло і зі смаком розставлених на, здавалося б, мініатюрному столику. М'яких пуфиків виявилось рівно ж стільки, скільки учасників застілля. Головний нардеп і його ж головний опонент одразу ж зайняли місце під сонцем, тобто з обох боків від Юлії Володимирівни, яку почергово називали "голубушкой" і "сонечком". Та мліла від їхніх поглядів, моторошно думаючи, якій політичній силі подорожче б продатися, аби її психи проголосували за їхнього лідера. А, може, продатись і тим, і тим? Ні. Тоді в будь-якому випадку програє. Але де ж вихід, де вихід?

Вихід знайшовся, коли Віктор Андрійович із шафки став витягувати пляшку за пляшкою і ставити їх біля себе, бо місця на столі тепер уже справді не було. Тут з'явилися шампанське, коньяк, горілка, вино, віскі, лікер, мартіні, пиво – як кажуть, до кольОру і вибОру, однак усі відразу зійшлися на тому, що розпочнуть з горілки.

Віктор Андрійович, який ненавидів свою роль (а Юля змушувала його часто це робити), почав розливати оковиту, примудрюючись після третього шкелика взагалі не вживати й контролюючи Юлію Володимирівну, аби та не розперезалась і не почала роздягатись, як це любила робити в студентські роки – і не тільки. Тамадою хотів стати керівник депутатської делегації, але Юля м'яко, проте наполегливо не дала йому це зробити, і поки він незграбно намагався проголосити перший тост, випередила його, запропонувавши випити за майбутнього президента України. Тост уцілив у "десятку", бо, звичайно, кожна політична сила бачила свого кандидата головним у країні. Віктор Андрійович добряче знав свою справу й одразу пішов по другому колу. Знала свою справу й Юля, яка дипломатично запропонувала випити за дві політичні сили, які

повинні разом діяти на благо рідної неньки-України. Сказано це було з пафосом, і, як при першому тості, так і тепер усі дружно встали, густо поцокались одне з одним і смачно випили.

Третій тост сам Бог велів промовляти чоловікам, і Юля скромно віддала їм пальму першості. Тут розгорілася справжня баталія за те, хто ж скаже ці заповітні слова. Врешті-решт, лідерство захопив керівник опозиціонерів, але й головний на даній території депутат теж вставив свої п'ять копійок. Їхні тости зовсім не сподобались Юлі, бо вона чула витончені слова від справжніх джентльменів, а тому могла порівняти, але все ж люб'язно усміхалась і навіть дозволила поцілувати себе в щічки обом опозиціонерам.

Далі в програмі святкування наступив збій, чого зазвичай за подібних сценаріїв не відбувалося. Це не мало катастрофічних наслідків для Всесвіту чи бодай України, але на долі окремих людей таки позначилось.

Насамперед Вікторові Андрійовичу не вдалось уникнути четвертої, п'ятої та подальших порцій алкоголю. Тут контроль над ним узяв керівник депутатської делегації, який особисто налив йому з пляшки, коли побачив, що той сачкує. Уникнути цього було неможливо, і Юля тривожно засувалась на пуфику. Вона занадто добре знала Віктора Андрійовича, аби не розуміти, до чого це може призвести. Проте її увагу відволік лідер опозиції, який став нашіптувати їй на вушко люб'язні слова, переслідуючи лише одну мету – аби вона посприяла тому, щоби психи проголосували за його кандидата в президенти. Зараз для цього була слушна нагода, оскільки його опонент, великий любитель випити, був зайнятий процесом. Він не міг допустити, аби хтось смів не пити, коли він за цим спостерігає. Віктор Андрійович наливав шкелик за шкеликом, у голові в нього щось клацнуло, і навіть якби ніхто за ним не спостерігав, він би все одно випивав.

З кухні принесли гаряче – борщ, картоплю з печінкою, смажену рибу, ще якусь смакоту, назви якої ніхто й не знав, — і гулянка пішла по новому колу.

Опозиціонер був упевнений, що зробив свою справу і переконав Юлію Володимирівну, за кого мають голосувати її психи, а тому тепер надолужував пропущене – пив по два шкелики нараз, ковтав, не прожовуючи, усе, що бачив перед собою. Це й було його помилкою, бо всерйоз за Юлю взявся його опонент, обійнявши її за те місце, де колись була талія, й нашіптуючи на вушко відверті пропозиції зайнятися сексом. Юля була не настільки п'яною, аби всерйоз це все сприймати. Окрім того, вона з жахом дивилася на Віктора Андрійовича, який п'янів на очах. Вона добре знала, чим це все могло скінчитися. Спочатку він миролюбно розмовляє зі співбесідником, потім у нього в голові щось клацає – і він уже зі всієї сили гамселиє супротивника кулаками. Найбільше її тривожило те, що жертвами Віктора Андрійовича можуть стати представники місцевої влади, між якими він сидів. Депутати приїхали і поїдуть, а влада залишається. Не могло підкупити й те, як п'яні владці мило бесіднують з Віктором Андрійовичем, обіймаються і мало не виціловуються. Небезпечна ситуація загострювалась від того, скільки оковитої було випито. А Віктор Андрійович зовсім

втратив голову. Він розкорковував коньяк і шампанське, вино і віскі, лікер і пиво. Гримуча суміш каламутила мізки, перетворюючи випивальників на справжніх психів.

Лише дивом можна назвати те, що ніхто не постраждав під час цієї пиятики, якщо, звичайно, не вважати підупале здоров'я кожного. Героєм дня, безумовно, став водій "рафіка". Коли крики з кабінету керівника закладу почали лунати мало не на весь квартал, він, оцінивши ситуацію, прийняв єдино правильне рішення: відтранспортував до машини по одному всіх народних депутатів України і представників влади. Віктор Андрійович і Юлія Володимирівна залишалися в кабінеті до ранку.

10

Віктор Андрійович прокидався довго. Він хотів відтягнути цей процес, бо на інтуїтивному рівні відчував, що коли розплющить очі, то буде не у захваті від побаченого. Подібне траплялося з ним уже декілька разів у житті, і цей стан душі ніколи не зраджував його. З іншого боку, Віктор Андрійович знав, що прокидатися треба якнайшвидше і чимскоріше покидати місце баталії, аби перегорнути ще одну сторінку свого життя. Вже давно минув час, коли він подібні сторінки називав ганебними, тепер радше вважав, що вони йому були непотрібні, але обставини життя склалися так, що без них аж ніяк не можна було обійтись.

Змусив себе таки розплющити очі, причому ліва повіка чомусь запізнилась, і він спостерігав за ситуацією спочатку лише правим оком. Достеменно знав одне: знаходиться не вдома, і це, мабуть, був один із найгірших варіантів його повернення на грішну землю. Коли розплющилось ліве око, він з жахом став усвідомлювати, що мирно спочиває у кабінеті своєї начальниці серед батарей оковитої і стосів неспожитих продуктів. Якраз доречно до рук потрапила долька лимону, і з вдячністю долі він став її смоктати.

До зору повернувся й слух, і Віктор Андрійович почув, як сопе Юлія Володимирівна. Він довго шукав її поглядом, але колишня однокурсниця, очевидно, не хотіла потрапляти йому на очі. Проте Віктор Андрійович був наполегливим. Те, що він побачив, в інших обставинах його, очевидно, здивувало б, але тільки не зараз. Юля у нічній сорочці сиділа за робочим столом і поглядом змученої оргією мегери дивилася на Віктора Андрійовича. Якщо сказати, що начальниця закладу випромінювала суцільну ненависть – значить, нічого не сказати.

Віктор Андрійович, на що вже був міцний горішок, знітився під її поглядом і глянув на себе, грішного. Він був у сімейних трусах без майки. Піджак, штани, сорочка і галстук валялись на підлозі в різних місцях, і він підозрював, що кавалерійським наскоком, роздягаючись на ходу, зламав на диванчику, на якому спав, опір жертви, — і це могла бути лише Юля. Йому стало млосно, червоні хвилі одна за одною прокотились по обличчю, і він зрозумів, що то був не сором, а тиск. Було від чого йому піднятися! Тепер Юля триматиме його довго у своїх руках, смикатиме ним, як ляльковод лялькою.

Юля мала свою версію того, що сталося. Віктор Андрійович справді на ходу роздягався, але вона не чинила опір, бо не було до кого. Від спожитої оковитої її колишній однокурсник був живим трупом, який рухався за інерцією, як курка з

відрубаною головою. Коли він упав на диванчик і відразу захропів, Юля роздяглась і лягла поруч з ним, та одразу ж опинилася на підлозі. Ще дві її спроби теж не увінчалися успіхом, бо Віктор Андрійович неодмінно руками і ногами зіштовхував її на підлогу, раз і назавжди завоювавши свою територію. Ображена, Юля врешті-решт почваланала до свого робочого столу й одразу в нічній сорочці, яку завжди зберігала про всяк випадок у сейфі, заснула. Прокинулася лише тоді, коли Віктор Андрійович вимацував її поглядом.

Сам доктор, не говорячи ні слова, хоча й бачив, що Юля не спить, поволі підвівся, але змушений був лягти знову, бо немилосердно заболіла голова. Наштовхнувся поглядом на пляшку пива, і вже жодна сила не могла його зупинити. Він пив жадібно, першим залпом – мало не півпляшки, а потім повільніше, спокійніше, аж поки не видудлив усю. Знеможено віддихнув, відставив пляшку, підвівся. Голова не боліла – значить, можна було жити.

— Привіт, — не дивлячись на Юлю, сказав Віктор Андрійович і, звісно, не отримав відповіді. Це його не засмутило, і він, силувано насвистуючи собі під ніс бравурну мелодію, став одягатися. Шкарпетки були на місці, тобто на ногах, і це врятувало його від неприємностей, як у минулі роки за схожих обставин. Бувало так, що доводилося шукати шкарпетки довго й нудно, а одного разу не знайшов їх і прийшов додому на босу ногу. Можна лише уявити, що йому тоді наговорила дружина.

Дружина! Він аж здригнувся, коли згадав про неї. Це ж звечора і цілу ніч не давався чути про себе. Оце тепер буде! Раніше за схожих обставин хоч телефонував, щось брехав про симпозіуми, поважне товариство, з яким напивався, мов свиня. А тут планка упала набагато раніше, ніж він мав усвідомити, що слід зателефонувати дружині чи хоча б доньці.

Саме дружина стала стимулом для того, аби Віктор Андрійович швидше одягався і втікав з цього кабінету. Він це і робив, наскільки це було можливим у його стані, бо руки стали неслухняними. Тепер він не звертав жодної уваги на Юлю, ніби її й не існувало на білому світі. Ба, більше! Вся ненависть, яка накопичувалась у ньому за цю пиятику, за ніч у її кабінеті, за спання – б-р-р-р-р! – з нею перекидалися на Юлю, яку він ладен був звинуватити у всіх смертних гріхах, у тім числі й у своїх.

Проте піти звідси, бодай формально не попрощавшись з Юлією Володимирівною, було неможливо. Він ще глянув у дзеркало, звернувши, звісно, увагу на свій жахливий вигляд, п'ятірнею пригладив розкуйовджене волосся і, ніби нічого не сталося, сказав:

— Ну, я пішов. Треба ще до хворих глянути.

Юля не зводила з нього незворушного погляду, що йому аж страшно стало. Якби вона вилаяла його, кричала на нього, обзивала останніми словами, як це було зазвичай, він би знав, що робити. Її мовчанка не лише пригнічувала, а й убивала його, не дозволяла маневрувати навіть у простій ситуації. Він махнув рукою у повітрі – мовляв, прощай! – і хотів вийти із захрестя до кабінету Юлі, а далі – на волю. Але якщо раніше між кабінетом і захрестям була лише заціпка і будь-хто міг спокійно вийти, то тепер красувався замок, який без ключа годі було відімкнути.

Віктор Андрійович зрозумів, що опинився в пастці й тепер повинен здатися на волю переможця (точніше, переможниці) або влаштувати відчайдушний опір, щоб мало не видавалося. Нічна сорочка Юлі нічого доброго не віщувала. На щастя, наспів третій варіант. Галя-Гертруда, явно рятуючи Віктора Андрійовича, кликала Юлію Володимирівну, бо її, мовляв, очікує брат якогось пацієнта, який конче хоче її бачити у дуже важливій справі. Юля лише криво усміхнулась, вмить усе зрозумівши, а, головне, усвідомивши ставлення Галі-Гертруди до Віктора Андрійовича. Це ж треба було, нехтуючи будь-яким підпорядкуванням між начальством і підлеглими, залетіти в кабінет до неї, шукаючи там Віктора Андрійовича! Якби могла, увірвалась би й до захрестя.

— Зараз Віктор Андрійович вийде, — саркастично сказала Юлія Володимирівна, спопеливши поглядом своє не завойоване кохання. Почувши, як поцокали каблуки Галі-Гертруди, вона встала з-за столу, затиснувши в кулаку ключ, підійшла до дверей, відімкнула їх — і випустила Віктора Андрійовича на волю. Юля була у нічній сорочці, крізь яку просвічувало голе тіло, але у Віктора Андрійовича не виникало спокуси обійняти начальницю, він лише поцілував її у лоб, як покійницю, і швидко вийшов.

— До мого кабінету нікого не впускати! Мене сьогодні нема! — вигукнула Юлія Володимирівна в спину Вікторові Андрійовичу, ніби хльоснула батогом. Він готовий був виконати й більш драстичну команду своєї начальниці, аби тільки від нього відчепилися.

А Юля замкнула на ключ захрестя, оглянула пильним оком поле битви, за прикладом Віктора Андрійовича зжувала дольку лимона, але замість пива відпила з пляшки добрячу порцію коньяку. Їй стало легше, і вона навіть посміхнулась сама до себе. Щоправда, посмішка вийшла гіркою.

Задзеленчала мелодія з Джо Дассена. Юля довго шукала її для своєї мобілки, завжди із задоволенням її слухала, але зараз їй було не до цього. Не дочекавшись, що господиня відгукнеться, мелодія замовкла, але через хвилику залунала знову. Висвітлило незнайомий номер. Юля незадоволено натиснула на кнопку виклику й так само незадоволено, ніби весь світ їй був щось винен, сказала: "Альо-о!"

Телефонував нардеп:

— Юлечка, здравствуйте! Как вы там? Я вёл себя вчера как последний идиот, нажрался, как свинья. К сожалению, через час мы отлетаем в Киев, так что встретиться не сможем. Но, я думаю, в ближайшее время смогу к вам вырваться, так что мы наверстаем упущенное. А, может, вы ко мне? Устрою царский приём!

Юля щось промуркотіла йому у відповідь, але він не слухав:

— Надеюсь, наша договорённость остаётся в силе и вверенные вам люди проголосуют за правильного кандидата в президенты Украины?

Він сам заржав від своїх гострих, як йому видавалося, слів і тут же строго й майже панічно сказав:

— Извините, голубушка, шеф на параллельной линии. До встречи! Целую! Люблю!

Юля пхикнула в апарат, але номер телефону нардепа про всяк випадок таки

записала. За якусь хвилину-другу, знімаючи нічну сорочку й голяком прасуючи кабінет з кутка в куток, подумала, а чому б на халяву не махнути в Київ, де її приймуть по-царськи? Знала би, що її люди проголосують за потрібного нардепові кандидата в президенти України, було би не так образливо.

Тільки-но замовкла розмова з нардепом, як зателефонував його опонент:

— Юліє Володимирівно, доброго дня! Але ж ви майстриня споювати народ! Тепер за мною хід у відповідь. За годину я відлітаю до Києва, але наступного тижня знову буду в вашому прекрасному місті. Не заперечуватимете, якщо я вас запрошу в найкращий ресторан? А якщо хочете, можете прилетіти до мене. Повірте, враження будуть незабутніми. До речі, сподіваюсь, що наша домовленість залишається в силі, й ваші люди проголосують правильно. Вибачте, Юлечко, шеф телефонує!

Вона записала і його номер телефону, подумавши, що на халяву може провести час і з цим нардепом. Приречено подумала, що все одно позбудеться керівної посади у психушці, бо всім не вгодить, а так хоч наостанок погуляє на славу. Вона нікому не потрібна як жінка, всі хочуть її використати заради меркантильних інтересів. Єдиний, кому вона готова віддати усе, навіть не дивиться в її бік.

Тільки-но згадала про Віктора Андрійовича, як він зателефонував їй. З готовністю відгукнулася, забувши нічну образу й мала намір пробачити йому все-все-все.

— Юлю, я сьогодні п'яний. Можна додому? Призначення пацієнтам я всі виписав.

— Іди ти під три чорти! – не стрималась вона, і образа засяяла новими барвами.

Вона з притиском натиснула на кнопку відбою, гола сіла за стіл і гірко заплакала, стримуючи ридання, аби не було чути. Проте це продовжувалося недовго, і вже за декілька хвилин Юлія Володимирівна привела себе до норми і, строга й сувора, почала прибирати в захресті.

11

Сергійко, тільки-но прокинувся, став виглядати Віктора Андрійовича. Звичайно, він розумів, що так рано доктор не з'являється у їхній палаті. Він уже не міг жити без спілкування з лікарем, отримуючи від цих маломовних і нетривалих розмов заряд бадьорості на весь день. Мабуть, Віктор Андрійович був єдиним чоловіком, якому Сергійко без тіні сумніву й страху міг дивитися в очі, не відводячи погляду. Очі в доктора були сумні, такі ж, як у нього, Сергійка. Здавалося, що в них зачаївся сум Всесвіту, і саме це ріднило їх більше, ніж найближчих родичів.

Віктор Андрійович мав би вже з'явитись, і Сергійко інтуїтивно це відчував, але доктора все не було. Він почав хвилюватися за нього: як би не сталося біди. Але коли Віктор Андрійович з'явився у дверях, окинув поглядом палату, зупинившись на Сергійкові (принаймні, тому так видалося), серце у юнака радісно затріпотіло, і тривога відступила. Але Віктор Андрійович не підійшов до нього, не заговорив. Втім, він ні з ким не розмовляв, лише повернувся до них спиною, про щось перекинувся з санітаром і пішов.

Здається, тієї миті на планеті Земля не було більш ображеної на весь світ людини, ніж Сергійко. Це не була образа маленької дитини, у якої відібрали улюблену іграшку. І

це не була образа людини, яка затаїла зло на іншого. Він не міг гніватися на Віктора Андрійовича, бо вже встиг полюбити його усім серцем своєї душі. Це дійсно була образа на весь світ, який зробив усе можливе й неможливе, аби Віктор Андрійович сьогодні не розмовляв з ним, Сергієм.

Єдиною відрадою було те, що минулої доби чергував санітар Василь, який збирався додому. Він незмінно називав його сином, та й ставився по-батьківськи, виділяючи з-поміж інших пацієнтів. Доволі часто, коли ніхто не чув, Василь повторював щось незрозуміле Сергієві: мовляв, ми скоро заживемо добре, і ніхто нас не знайде. Чесно кажучи, хлопець й не дуже задумувався над цими словами. Зажити добре він зможе лише тоді, коли вийде звідси, але треба у всьому прислухатися до порад Віктора Андрійовича, поспішати, як той казав, повільно. Доктор внушав йому надію на краще, казав, що коли Сергійко вийде із лікарні, його доля опиниться у його власних руках.

Думки Сергієва, ще кволі й не занадто швидкі, перекочувалися в мозку й стосувалися не подій, а людей. Від Василя він перейшов до Павла, іншого санітара. Сергійко відчував, що той не злюбив його, завжди намагався принизити якщо не словом, то бодай поглядом. Від одного відчуття, що сьогодні Павлова зміна, Сергійко зіщулювався, малів, здається, на очах, і все інше відходило на задній план. Він намагався не потрапляти Павлові на очі, але спробуй це зроби, якщо той сам, ніби спеціально, віднаходив його і провадив над ним словесну чи мовчазну езекуцію. Сергійко не смів глянути в очі санітару, боячись наразитись на ще більшу неприємність для себе. І хоча мало не всю добу хлопець знаходився у напівсонному стані від ужитих пігулок і заштриків, усе ж усвідомлення того, що десь на цьому світі існує Павло, який невідомо за що ненавидить його, не дозволяло йому повністю відключитись, а, навпаки, змушувало бадьоритись з останніх сил. Сергієві видавалось, що як тільки він посправжньому засне, Павло на нього накинеться і задушить. Хлопець спав, і йому це снилось, але він не міг прокинутися, бо ліки були міцнішими за його силу волі, і цей жах тривав доти, доки закінчувалася сила ліків. Сергійко переконувався, що вкотре залишився живим, хоча уже мав декілька разів померти, але разом із ним залишався живим і Павло, і смерть відтягувалася лише у часі, і саме останній сон справді може стати останнім. Сергійко, звісно, не помічав, що вже й слова його не слухаються, повторюються, викривлюючи зміст, а якби й помітив це, то не зміг би нічого вдіяти, аби зарадити цьому.

Не міг він про свої нічні жахіття розповісти й Вікторові Андрійовичу, хоча прагнув цього. Павлів страх був набагато сильнішим, ніж добре ставлення доктора до нього. Десь на інтуїтивному рівні Сергійко відчував, що не можна розповідати цього, аби не зашкодити Вікторові Андрійовичу. Санітар був могутнішим за доктора, хоча ієрархія посад ніби вказувала на інше. Сергійко не зміг би це сформулювати словами, але виходило на те, що ступінь негативної енергії Павла переважала ступінь позитивної енергії Віктора Андрійовича й за умови тривалої дії могла стати згубною для рятівника Сергієва.

У напівсонному стані Сергійко інколи бачив маму, причому не міг відрізнити, чи це

сниться йому, чи відбувається наяву. Частіше, мабуть, снилося, бо коли простягав руку, наштовхувався на порожнечу, а коли мама приходила до нього, намагався чимшвидше відпровадити її, відчуваючи на інтуїтивному рівні, що виглядає зараз незугарно; потім жалкував про це, але не міг нічого з собою вдіяти.

Тато йому не снився. Він приходив окремо від мами, і Сергійко болісно це сприймав, але теж гнав його немилосердно від себе. Він цього не розумів і не зміг би пояснити цього словами, але у глибині серця жила у нього думка, що це батьки винні у нинішньому його нещасті. Сформулювати цього словами він би дійсно не зміг, але з серця ця думка переливалась у мозок, отруюючи душу. Якби у Сергійка зараз (та й чи раніше або пізніше) запитали, в чому ж винні батьки, що він опинився тут, хлопець би не відповів, бо навряд чи знайдеться пряма відповідь на це відверте питання. Це підсвідомо отруювало йому існування, але у теперішньому стані він не був годен пояснити, що ж насправді відбувається, чому він уповні не може любити своїх батьків. Він не задавав собі цього питання, але воно висіло над ним Дамокловим мечем, і він відчував цю небезпеку, але не міг пояснити, звідки вона виходить.

Єдиною розрадою міг стати Віктор Андрійович, але його не було, і Сергійко провалювався в небуття, сподіваючись, що коли повернеться звідти, зустрінеться з доктором, оновить свої сили і зробить крок назустріч одужанню. Це не висловлювалось думками, а тим паче словами, але все було саме так.

12

Павло, мабуть, і сам собі не зміг би пояснити, чому він зненавидів оцього недоумка Сергійка. Були ж ще більш недоумкуваті, ніж він, але вибір упав саме на нього. Це був власне вибір, але зроблений не ним, Павлом, а ніби кимось звище. І розумів же, що робить зле, але все одно отримувал дике задоволення від самого споглядання вигляду Сергійка. Той, мов загнане в кут щеня, хіба що не пищав, благав пощади, уздрівши Павла, на мить зустрівшись з ним поглядом, а він і не думав його щадити, обдумуючи все витонченіші методи знущань. І розумів же, що недоумок боїться його; здавалось би, відійди убік, не нагадуй про своє існування – а якась нечиста сила тягнула його підкреслити власну присутність навіть тоді, коли в цьому не було особливої потреби.

Або знаходиться він, Павло, в коридорі, де пацієнти приймають їжу чи зустрічаються з родичами, і його присутність у палаті не є обов'язковою, — а він спеціально стане у дверях, дивлячись упритул на Сергійка, і відчуває, що той аж присідає під його поглядом, але нічого з собою вдіяти не може, щоби припинити цю екзекуцію. Або спостерігає за пацієнтами у палаті, аби вони не вчворили чогось лихого одне одному, а потім ураз підведеться і широкими кроками йде до ліжка, на якому лежить Сергійко, — чи напівсонний, чи зречий, — стане перед ним і впритул дивиться на нього, хоча той був найсмирнішим пацієнтом і нічого не дозволеного не робив. Сам вигляд його, беззахисного і незахищеного, змалілого і застрашеного, викликав у Павла сувору ехидну усмішку переможця.

Презирство і зневага до цього недоумка підсилювалася ненавистю до Василя—напарника. І не був же цей санітар йрму конкурентом, не одбирав у нього хліба

насущного, а все ж з першої зустрічі не склались у них стосунки. Ніби й не сварились, а все ж взаємне відштовхування відчули відразу. А коли Василь не став приховувати своєї симпатії до цього недоумка Сергійка, Павло з допомогою неземної сили обрав своєю жертвою саме цього юнака.

Ця неземна сила поселилась усередині Павла ще задовго до того, як він став працювати санітаром у психіатричній лікарні. Та що там казати, з дитинства мав якогось бздіка в голові. То несподівано з усієї сили копне кошеня, яке ластиться біля його ніг, і те з відчайдушним нявчанням відлітає до протилежної стіни, а Павлик переходить в інше місце й з безневинним виглядом разом з усіма дивується, що ж насправді сталося, чому кошеня біситься. То, коли поблизу немає дорослих, візьме палицю й лупасить нею нещасного пса, аж поки не зажене того до буди. А потім усі дивуються, чому собака, побачивши Павлика, підібгавши хвоста, забігає до буди й приречено звідти дивиться на світ Божий.

Але найбільше маленький Павлик ненавидів свою молодшу сестричку. Йому здавалося, що Марійка відібрала від нього всю любов тата й мами, яка до її народження належала саме йому. Звичайно, це було не так, бо батьки по-своєму любили малого, але з народженням донечки дійсно стали приділяти їй більше уваги. Проте Марійка для Павлика стала чи не найбільшим ворогом у житті, й продовжувалося це досі. Він, коли не було батьків поруч, щипав її, бив, дівчинка несамовито плакала, а Павлик отримував від цього шалене задоволення, хоча на його обличчі годі було щось прочитати. Прибігали тато чи мама, запитували, що трапилось, а він дивився на них безневинним поглядом й ніби сам дивувався, чого це сестричка плаче.

Мама здогадувалася, що все це витівки Павлика, але не сміла про це казати чоловікові, бо в того була важка рука. Але коли одного разу Павлик так заколисав Марійку в люльці, що та аж посиніла, мати спересердя вдарила його, хоча найбільше любила свого хлопчика, і розповіла про все чоловікові. Той добряче ремінцем відшмагав сина. Павлик не плакав, а лише на все життя аж до самої смерті батьків затаїв образу на них. Та й після їхньої смерті образа нікуди не випарувалась.

І досі Марійка боялась свого старшого брата. Вона не пам'ятала фізичних знущань з себе від нього, бо була тоді ще дуже маленькою, але оте відчуття страху, яке виходило від Павла, навічно поселилося в ній. Не допомагало й те, що вона вийшла заміж, народила двійко дітей, хлопчика і дівчинку. Звичайно, старшенького мусила назвати іменем брата, хоча дуже цього не хотіла, але зробила, боячись накликати на себе більшу біду.

Павло прив'язав Марійку до себе невидимими нитками, керував нею, здавалося, на відстані. Знаходячись у себе вдома, зі своєю сім'єю, вона не могла почуватись у безпеці. Любив Павло за тиждень-другий попереджати Марійку про свій візит до неї. При цьому його не цікавило, які плани у неї та її сім'ї саме на цей день, коли він мав прийти, чи зможе сестра взагалі гостити його. Цей тиждень-другий Марійка була ніби не своя, погано спала, це відбивалося на її взаєминах з чоловіком і дітьми, з колегами по роботі. Вже всі знали, що в гості до Марійки має прийти Павло. Хтось сміявся з неї, хтось

намагався жартувати, а хтось, розуміючи усю суть проблеми, щиро співчував. А Марійка продумувала кожну деталь, аби вгодити Павлові. Звичайно, все передбачити було неможливо, і брат завжди залишався невдоволеним. Він ніколи не виголошував цього словами, але від одного його погляду можна було скам'яніти. Марійка не дивилась йому в очі, але погляд брата пропалював її, здається, наскрізь.

Гідним супротивником Павла був чоловік Марійки – Степан. Він чудово розумів нищу сутність душі брата своєї дружини і на початках був безкомпромісним. Але коли це стало відбиватися на Марійці, змушений був відступити і прийняти правила гри Павла. Коли той з'являвся в їхній квартирі, Степан ішов геть. Все всіх влаштовувало, хоча Павло постійно казав Марійці, що її чоловік його не поважає, але це було найменше зло, яке годі можна було собі уявити.

Подібна каральна система діяла і в сім'ї самого Павла. Дружина і дві доньки були безсловесними роботами й розуміли навіть погляд чоловіка і батька, аби виконати будь-яку його захцянку. Коли дружина захворіла, а за якийсь час померла, ніхто не зміг знайти причину її хвороби. Вона обстежувалась у різних лікарів, організм ніби був у нормі, але жінка танула на очах. Лише доньки, мабуть, здогадувались про істинну причину смерті своєї матері, але не могли навіть заікнутися про це, аби не викликати гнів тата. А той дивився на все з висоти Бога і, мабуть, вважав себе Богом на Землі.

Проте Павло не був всесильним. Траплялись і в його житті збої, які боляче вдаряли по самолюбству санітара. Через декілька років після смерті дружини він познайомився з дівчиною, яка була ненабагато старшою за його доньок, і привів до себе додому. Мабуть, її б теж чекала доля безтілесної істоти, але в ситуацію втрутився брат дівчини, людина сильна, вольова і рішуча. Він зорієнтувався в тому, що насправді відбувається в домі Павла, насильно забрав сестру, при цьому тицьнувши санітару могутнім кулаком у бік, що той від болю і несподіванки аж присів. У санітара не було зброї проти сили, яка переважала його, і він змушений був змиритися з поразкою й більше не шукав собі дружину. Щоправда, він приводив різних жінок додому і в присутності доньок, які вдавали, що сплять у сусідній кімнаті, займався коханням – точніше, огидним дійством, яке задовольняло його сексуальну хіть. Але, пам'ятаючи про одну свою поразку, він не хотів множити інших.

Тепер Сергійко став суттю його життя. Він хворобливо почував себе в ті дні, коли не був на роботі, сповна знушаючись з юнака під час своєї зміни. Павло відчував, як забирає від нього енергію, і насолоджувався цим, піднімаючись у власних очах. Це стало сенсом його життя, і він молив Бога, аби Сергійко подовше знаходився в психушці. Павло вважав себе ревним християнином, щонеділі й на свята ходив до церкви, сповідався. Вставав і лягав спати з молитвою, регулярно під церквою подавав жебракам, зневажаючи їх. Він і доньок своїх, і дружину привчив до цього ритуалу, і ні в кого не було ані найменшої тіні сумніву, що він веде праведний спосіб життя. Ніхто його ніколи не бачив п'яним, не чув лихого слова з його вуст – ангел, а не людина.

І лише отой, що поселився в ньому, руйнував усе зсередини, заперечував зовнішнє, показне. Сергійко став першою жертвою не на життя, а на саму смерть між добрим і

злим – і що є добром, а що є злом, обирав сам Павло, чи той, хто керував ним. Бували моменти, коли санітар хотів скинути з себе цю облуду, позбутися подвійного життя, але це були саме моменти, і в нього нічого не виходило. Чимало разів він також хотів звернутися до Віктора Андрійовича за допомогою, розповісти йому все; здавалося, вже почав вимовляти перші слова, але хтось невидимий ніби заліплював йому рот, не давав вимовити не те що слово, а й звук. А потім він бачив Сергійка, і бажання випити всю його енергію брало гору. Павло розумів, що довго це продовжуватися не може.

13

Віктор Андрійович розумів, що вкотре був на грані провалу, як Штірліц, і лише ангел-охоронець врятував його від плачевних наслідків. Він не переживав би, якби набив народних депутатів чи представників місцевої влади. Нижче лікаря-психіатра його би не посунули. Не переживав би він і через те, що дружина упродовж минулого дня і цієї ночі телефонувала йому чотирнадцять разів, а він не відповів їй жодного разу. Тепер у стосунках між ними гарантована "німецька мова" мінімум на місяць. Зрештою, це його навіть влаштовувало, бо він уже змучився відповідати на кожне чудернацьке запитання дружини. Але найбільше його хвилювало просте й прозаїчне: чи переспав він з Юлею в її кабінеті? Саме над відповіддю на це запитання він мізкував добру годину, аж поки не прийшов до однозначного висновку: нічого в нього не було з нею. На це вказував ряд обставин. Найголовнішим було те, що Юля не поводила б себе так виключно і по-дитячому наївно, як це трапилось у кабінеті, коли він прокинувся.

Зробивши цей однозначний і остаточний висновок, який не підлягав обговоренню (а хто б його обговорював?), Віктор Андрійович мало не підстрибнув на місці. Життя буяло всіма фарбами й обіцяло в майбутньому багато цікавого. Звичайно, Юля наполягатиме на тому, що Віктор Андрійович задовольнив її, але це вже проблеми його начальниці. Він знає, що навіть у таких екстремальних умовах він зберіг цноту, а це для нього зараз найголовніше. Тепер треба якнайкраще виспатися і якомога швидше забути все, що було, тим більше, що згадувати майже нічого, бо він нічого і не пам'ятав. За ніякі гроші він більше не послухає Юлю і не візьме участь у її сумнівних оборудках. Він дав сам собі слово, хоча, втім, не був упевнений, що зможе додержати його, адже запах алкоголю час від часу манив його до себе, і краще було спожити оковиту, ніж напружувати організм і відмовлятися від того, що саме просилося до рота.

Коли він відпросився у Юлі і вийшов із лікарні, то думав, що прогуляється по свіжому повітрю – і сон мине. Не допомогла й філіжанка кави у випадковій кав'ярні, що трапилася йому по дорозі. Ноги самі несли його додому, хоча він не хотів туди йти, бо не пам'ятав, чи сьогодні його дружина вдома (та працювала по змінах). Але виходило на те, що іншого місця відіспатися в нього просто нема, і Віктор Андрійович, махнувши на все рукою, таки поплентався додому, віддавшись на волю долі.

Йому поталанило, бо дружини не було вдома. З донькою він порозумівся швидко. Аби не загострювати ситуацію, навіть не запитав, чому вона не на парах. Сон довго не йшов до нього, а коли легка пелена затуманила мозок, привиділась Оля. Ніби вона стояла на іншому березі річки, а він важко плив до неї і ніяк не міг доплисти,

захлинаючись у воді. І коли ось-ось мав доплисти, Оля сумно усміхнулась і пішла геть. Він з останніх сил вибрався на берег, але її ніде не було. Він, мабуть, крикнув уві сні, бо прокинувся. В перші секунди після пробудження добре пам'ятав усе, що йому наснилось, але марево розсіювалось і вже лише уривки сновидінь вихоплювались у пам'яті, аж поки все остаточно не стерлось.

Сон утік від нього остаточно, і виходило, що проспав він усього неповну годину. Для відновлення тонуся здалося би випити бодай п'ятдесят грамів, але Віктор Андрійович мужньо відкинув цю пропозицію зрадливого організму, подолавши його бажання міцним чаєм і цигаркою.

Несподівано подумав про Сергійка, і йому стало пекуче соромно, що сьогодні не розмовляв з ним та іншими пацієнтами. Тут же хотів смикнути на роботу, але стримувала думка, що може зустрітися з Юлею, а цього йому зараз найменше хотілося. Втім, Юлія Володимирівна теж могла поїхати додому, бо після такої нічки важко було працювати. І все ж не ризикнув, хоча дуже хотілося поговорити з Сергійком, бо хлопець явно прогресував і треба було це підтримати.

Трохи повалявся у постелі, подивився телевізор, почитав газету. Був в'ялий. Донька кудись пішла, але явно не на пари. Засмажив яєчню і з'їв без апетиту. З тривогою очікував прихід дружини і розумів, що це треба пережити, як стихійне лихо. Дружина прийшла з роботи години на дві пізніше, ніж зазвичай. Мабуть, вона ще зранку знала, що він удома, бо про це їй повідомила донька. Не дивилася йому в очі, від неї несло алкоголем, скропленим парфумами. Звісно, була "німецька мова". Дружина мовчки лягла у ліжко, відвернулася до стіни і швидко заснула. Він дочекався, коли прийшла донька, усміхнувся сам до себе, позіхнув і заснув невинним сном дитини. Здається, до ранку йому вже нічого не наснилось.

14

ДРУГИЙ ЛІРИЧНИЙ ВІДСТУП ПРО ЛЮБОВНУ ІСТОРІЮ, ЯКУ СТЕПАН АРКАДІЙОВИЧ ОСОБИСТО РОЗПОВІВ ДВАНАДЦЯТЬОМ СЛУХНЯНО-ВДЯЧНИМ СЛУХАЧАМ, У ТІМ ЧИСЛІ Й АВТОРОВІ ЦИХ РЯДКІВ

Для продовження розповіді про любовну історію Степана Аркадійовича я обрав найзручніший час – ніч. Тепер ніхто не завадить нам довести цю справу до кінця. Справа в тім, що уночі я не сплю. Ось бачите, я знову хвилююся, бо слово "справа" хоча й повторюю в різних значеннях, але це тавтологія, жахлива тавтологія, яка заважає зрозуміти сенс моєї розповіді. Можливо, з плином часу моя думка викристалізується, а ніч допоможе загострити її.

Отже, вночі я ніколи не сплю. Це триває вже декілька років і розпочалося ще задовго до того, як я потрапив сюди. Віктор Андрійович каже, що у мене підвищений тиск, що є причиною безсоння, а тому виписав мені якісь пігулки, які я би мав приймати тричі на день. І це плюс до тих, які він призначив мені від дурки. Він так відверто і каже – від дурки, але я на нього не ображаюсь, бо це справді відповідає істині, адже дурка є дуркою, а в його устах це звучить м'яко, навіть меланхолійно. Пігулки від дурки я таки приймаю, бо вірю Вікторові Андрійовичу, що він мене вилікує,

а я, чого гріха таїти, хочу все-таки звідси вийти, як би добре мені тут не було. А ось від тиску я таблеток не вживаю, бо така кількість хімії може негативно позначитися на моїй печінці. А якщо я звідси вийду і матиму хвору печінку, то навряд чи зможу знову одружитись. А я хочу мати молоду й здорову дружину, щоб не мала більше тридцяти років, як я, і хочу щоби вона народила мені здорового хлопчика. Кому я буду потрібний з хворою печінкою? Віктор Андрійович, здається, здогадується, що я не приймаю всіх пігулок, які він мені призначає, але, по-перше, не може цього довести, а, по-друге, як мені видається, не дуже наполягає на тому, аби я всі ці пігулки приймав. Така ситуація, мабуть, влаштовує нас обох, а тому за весь час мого перебування тут я не мав жодного конфлікту з Віктором Андрійовичем, хоча внутрішньо відчуваю, що йому інколи буває важко зі мною, бо, як я вже казав у першому ліричному відступі, в мене дуже препааршивий характер, через що мої попередні дружини змушені були розлучитися зі мною. Ви можете сказати, що я трохи перебріхую щодо пігулок, бо якщо Віктор Андрійович не може і не зобов'язаний мене проконтролювати, то це обов'язково зроблять санітари, а ці хлопці пройшли Крим, Рим і мідні труби, знають усі хитрощі хворих, а тому просто не допустять, аби хтось не лигнув призначеної йому пігулки; у крайньому випадку просто запихнуть її до рота, проштовхнуть пальцем у горло, так що пацієнт навіть не встигне вкусити свого мучителя – і справу буде зроблено. Ось бачите, в цьому випадку слово "справа" я вжив правильно, тавтології нема, думка моя викристалізовується і загострюється, так що даремно я обрав ніч для розповіді про любовну історію Степана Аркадійовича. Що стосується санітарів, то ви будете абсолютно праві, що їх практично неможливо обдурити, але це стосується виключно новачків. Ось бачите, я вже перехвалив себе, бо знову в одному реченні двічі вжив одне й те ж слово – "стосується", і тавтологія так і пре з мене. Можу на своє виправдання сказати лише, що я дуже хвилююся від того, що Степан Аркадійович обрав мене серед усього дванадцяти осіб, які мають донести світу його любовну історію, гідну пера Шекспіра. Але продовжу про санітарів і мої стосунки з ними. Коли я був новачком, то справді програвав кожну битву. Щоразу вони віртуозно запихали мені до рота пігулки, яких я вперто не хотів приймати. Я вдавався до різних хитрощів. То прикидався, що сплю, і навіть правдоподібно хропів. То ставав на голову, думаючи, що в цьому випадку санітари зі мною не впораються. То бігав від санітара по палаті, зображаючи літак і махаючи руками-крилами. Але завжди мене змушували лигати пігулки – і як кару не давали запивати водою. Але одного разу старий Марко, як ми його кликали (одного дня він якось несподівано зник, що я й не помітив), підійшов до мене і сказав, щоб я не клеїв дурника. Я лежав на ліжку, бо санітарові набридло за мною бігати, і він мене тріснув своєю важелезною рукою, трохи нижче того місця, звідки ноги ростуть. Цього було достатньо, аби скосити мене, я впав на підлогу, ледве доповз до ліжка і сам відкрив рота, аби проковтнути ненависні пігулки. Отже, старий Марко підійшов до мене і сказав, аби я не клеїв дурника. Мені боліло все тіло і було не до здивування, хоча у нормальних умовах ці слова мене принаймні заінтригували б. Старий Марко, який був старий не стільки роками, скільки сивою бородою (а тут можете зі мною не

сперечатися, бо подвійне вживання слова "старий" є виправданим і не може вважатися тавтологією, бо лише підкреслює, "навантажує" те, про що я хочу сказати), — так ось, старий Марко запропонував мені не опиратися санітарам, а чемно приймати від них таблетки, класти собі в рот. А далі старий Марко показав мені, як ці таблетки за допомогою язика можна сховати у роті, так що жоден санітар не знайде, аби й запустив туди цілу п'ятірню. Технологія доволі проста, я навчився з другого разу, причому правдоподібно ковтав слину, ніби пігулка йшла до мого шлунка. Розкривати таємниці я не буду, бо багатьом пігулки справді потрібні для лікування, а якщо я скажу, як можна їх не вживати, то цим підведу не лише Віктора Андрійовича, а й багатьох інших шановних лікарів. Але при вживанні-невживанні пігулок був один нюанс, коли санітар уважно обстежував твій рот і переконувався, що пігулки нема, хоча вона надійно за допомогою язика, щік, губ і зубів (я би цей винахід, якби моя воля, запатентував і дав за нього Нобелівську премію, бо все геніальне справді є доволі простим!) ховалася в роті, треба було негайно йти до туалету і там випльовувати її в унітаз, бо якщо ви затримувались або була черга, пігулка розчинялась і вам не залишалося нічого іншого, як ковтати огидну рідину. Якби старий Марко так несподівано не зник з нашого закладу, він би щось придумав – що, я не знаю, справді, але, мабуть, працював над удосконаленням свого винаходу, тому його, можливо, й забрали в якийсь науково-дослідний інститут. І ще була одна трудність застосувати цю геніальну ідею старого Марка в нашому закладі – у нас радше не було води, ніж вона була, тому не було майже жодної змоги злити трикляті пігулки в унітаз. Але й тут старий Марко радив роздрібнити їх тапком, висипати в унітаз і злити, вибачте, сечею. Напір у мене був потужний, так що з пігулок на поверхні нічого не залишалося. Єдине, що тапочки знизу майже всі були білі, але санітарам не вистачало клепки в голові, аби глянути на це й докумекати, чому так трапилось, а ми зі старим Марком (бо більше ніхто цього методу не знав) були такими нахабними, що навіть не витирали сліди своїх злочинів. Упродовж тривалого часу я думав, кому би передати метод старого Марка, бо рано чи пізно я теж для багатьох мав би зникнути із закладу, щоб цього ніхто не помітив, бо немає гіршого, коли ти йдеш, а друзі твої залишаються. Звичайно, вони радіють, що ти пішов у вільний світ, але все ж великий сум огортає їх, що вони залишаються у закладі. Зрештою, мій вибір упав на Сергійка. Коли цей юнак поступив до нас, я одразу перейнявся до нього симпатією. Він був скромний, не ліз поперед батька в пекло, з пошаною ставився до старших, не намагався верховодити однолітками. Щодо останнього, то, зрештою, це було зайвим, бо юнаки самі тягнулись до нього, і він був визнаним неформальним лідером серед них, як кажуть у таких випадках. Я бачив, що і Віктор Андрійович вирізняє Сергійка з-поміж інших хворих. А я звик довіряти своєму доктору, бо знав, що він, як ніхто інший, розуміється в людях. Крім того, я бачив, що Сергійкові щодня приписували чи не найбільше ліків порівняно з нами, а це могло негативно позначитися на його здоров'ї, коли він вийде із закладу. Тому, зваживши всі "за" і "проти", я остаточно зупинив свій вибір на Сергійкові, вирішивши саме йому передати секрети старого Марка. Але з моєї затії нічого не вийшло. Сприйнявши з

ентузіазмом мою ініціативу, Сергій виявився нікудишнім учнем. Як я не вчив його, у нього нічого не виходило. То пігулка впиралась у щоку, і її було видно неозброєним оком, то Сергійко необережно ковтав її, і його аж самого пересмикувало від власного невміння, то, здавалося, він надійно заховав пігулку в роті, й видимих ознак її присутності не було, але досить мені було запхати палець до його рота, як я одразу знаходив її, а що вже тоді казати про санітарів, які були професіоналами в цій справі. Я ледве стримував себе, аби не нагримати на Сергія, дивувався його тупості й неспроможності навчитись елементарних речей, які були очевидними, але, зрештою, розписався у власній педагогічній нездарності, справедливо вважаючи, що одна справа – знати щось, а зовсім інша – передати це щось своїм учням. На жаль, Сергійко не став моїм учнем і продовжувачем справи старого Марка, хоча, бачить Бог, я дуже прагнув цього.

Тепер, перш ніж перейти до безпосередньої розповіді про любовну пригоду Степана Аркадійовича (я пам'ятаю, пам'ятаю, друзі, про це, не думайте, що мене можна порівнювати зі старим маразматиком, який цілком одурів від перебування в психіатричній лікарні!), я хотів би поділитися з вами перевагами підвищеного тиску, який не дозволяє спати вночі. Ага, вже поділився! Я давно вже підозрював, що цей санітар Павло не рівно дихає до Сергія, тероризує його буквально на кожному кроці, не дає спокою навіть уночі. Ось і зараз він підійшов до його ліжка і впритул дивиться на бідного юнака. Не знаю, чи Сергій спить, але якщо ні, то не сміє, бідака, розплющити очей, з останніх сил, мабуть, витримуючи екзекуцію цього садиста. Але ось Павло відійшов від Сергійкового ліжка і пішов по палаті, пильно вдивляючись в обличчя кожного пацієнта, вивідуючи, хто спить, а хто ні. Ось я бачу, як він дивиться на мене, але я, хитрий жук, за час перебування в дурці навчився, як кіт, з майже заплющеними очима спостерігати за суперником. Я, мов у тумані, бачу санітара і готовий відреагувати на будь-який ворожий до мене порух з його боку. Він швидко відходить від мене, думаючи, що я сплю, і йде далі. Я розумію, що мені й цього разу вдалось обхитрувати Павла, але щоб остаточно не розкрити себе, ви розумієте, що я не можу в таких умовах продовжувати розповідь про любовну історію Степана Аркадійовича, гідну пера Шекспіра. Тим більше, я знову вживаю тавтологію, тобто хвилююсь не знати чого. Відкаладаю все до кращих часів.

15

Як у радянські часи четвер був рибним днем, так п'ятниця стала для Віктора Андрійовича днем жіночим.

З самого ранку, тільки-но він закінчив обхід пацієнтів, до нього зателефонувала Оля. Здавалося, він геть чисто забув про її існування, але коли почув у слухавці цей незабутній голос, який не був однорідним, а, здавалося, накочувався хвилями, досягаючи максимуму за наповненням десь усередині речення, і мова йшла не лише про потужність, а й про інші характеристики – тембр, м'якість, ніжність, ще щось, що й словами не передаш, а потім, спадаючи, ніби хвиля відкочувалася назад, — почувши у слухавці її голос, Віктор Андрійович відчув, як затрепетали все його тіло й душа, ніби

закоханого маленького хлопчика упіймала на гарячому та, на яку він був ладен молитися день і ніч. Дзвінок був зовсім недоречним, бо Віктор Андрійович на той час знаходився у кабінеті Юлі. Хижа самка відразу відчула по той бік барикади свою основну суперницю, її очі вороже заблищали, а ніздрі не встигали перепомповувати повітря у легені. На щастя, Віктор Андрійович, почувши Олин голос, нічого не помічав, бо тоді б дії Юлії Володимирівни та його власні стали б неадекватними. А тепер він, не підозрюючи цього, прийняв єдино правильне рішення. Коли Оля сказала: "Привіт!", і він весь затріпотів, ніби останній листок на осінньому дереві, який зараз ось-ось відірветься й полетить у небуття, — Віктор Андрійович різко підвівся і вийшов із кабінету. На інтуїтивному рівні він відчував, що ні з ким не хоче ділити Олю, а тим паче з Юлею.

Він вискочив у коридор, але там були лікарі, хворі, яким дозволяли виходити до відвідувачів, самі відвідувачі, — не поговориш. Заховатися можна було лише у своєму кабінеті, але вчасно згадав, що там Галя-Гертруда, — і не побіг туди. Гарячково ходив вперед-узад, щось говорив Олі у слухавку, про що саме — згодом не міг згадати, аж тоді здогадався вийти за межі відділення — і як луснули двері, бо навіть не подумав, що їх треба притримати, було чути в кабінеті Юлі. Його голос лунко відбивався від стін стародавнього приміщення, аж поки стихився надворі. Біганина привела його до тями, і він нарешті запитав головне, що давно вже мав запитати:

— Як там мама?

На протилежному кінці Всесвіту запанувала гнітюча мовчанка, і він не смів порушувати тишу, аж поки Оля не сказала:

— Я три дні тому поховала маму.

— О Боже! — мимохіть вирвалось у нього, але він не знаходив слів співчуття, а будь-що казати йому не хотілося. Він уже контролював себе, в тім числі й власні емоції.

— А я тебе бачу, — майже весело сказала Оля, і йому, власне, здалося, що вона сказала це майже весело. Вкотре вона застала його зненацька, як це завжди бувало, і в такі хвилини він німів перед цим дівчиськом, не знаючи, що робити. Ну, звичайно, як він не здогадався, що вона просто так йому б не зателефонувала, бо завжди жила за повною програмою, і якщо зважилася зателефонувати, то лише з умовою, що неодмінно побачить його. Він безпомічно озирався навкруги, але не бачив, де може бути Оля. — Я на нашій лавочці, — підказала вона, вже відверто сміючись у слухавку.

От телепень, ну, звичайно, як він міг не здогадатись. Завжди, коли вона приходила до нього в лікарню, то вони сідали на цю лавочку в глибині невеликого саду. Це був їхній своєрідний острів кохання, хоча його було видно з усіх боків, там вони почували себе у відносній безпеці, ніби захищені невидимою плівкою від стороннього світу.

Він, мов юнак, на крилах полетів до неї, а коли побачив, — зупинився, мов укопаний. Це не була його Оля, хоч і худенька, але гарненька. Це було щось подібне на людину, почорніле і змарніле. Вона побачила переміну на його обличчі, але змусила себе запитати:

— Ти мене навіть не поцілуєш?

Він силувано поцілував її в щічку. Оля іронічно усміхнулась, але сприйняла цей удар долі як належне: порівняно зі смертю і похороном мами це вже було ніщо. Вона так летіла до нього, хотіла розповісти, як намучилась, коли доглядала за нею, але тепер це втратило будь-який сенс, тим паче, що Віктор Андрійович увесь час озирався, ніби боявся нападу з усіх боків. Нарешті Оля здогадалася, що її коханий боїться Юлії Володимирівни, своєї начальниці, вікно кабінету якої виходило на цю сторону, і вона могла запросто побачити їх.

— Ти можеш відпроситись у неї? – Оля відверто знущалася з нього, але він цього не помічав. І раптом з ним трапилась переміна, як це часто бувало у спілкуванні з нею. Він не зміг цього пояснити, бо жодна інша жінка в його житті ніколи не мала над ним такої влади, як Оля. Це було щось надприродне, космічне, що не вписувалось у рамки людської цивілізації. Оля на інтуїтивному рівні відчувала цей момент, коли Віктор Андрійович пильно вдивлявся в неї. Вона не могла вловити погляду його очей, вони не були сконцентровані в одну точку, але, здавалось, охоплювали все її тіло, яке німіло. Ніби вся космічна енергія сконцентровувалась у цьому погляді. Це тривало вічність, а, може, мить, але в даному випадку вже не мало значення, бо час ніби зупинявся, як у хворих, якими опікувався Віктор Андрійович, і вже не було зрозуміло, де минуле й сьогодні, вони перемішувалися з майбутнім у чудернацькому вареві, і саме це змушувало час зупинитись, з зачудуванням спостерігаючи за зміною матерії й простору.

— Так, зараз я почну тебе відгодовувати, — рішуче заявив Віктор Андрійович. Тепер перед нею був зовсім інший чоловік, якому вона готова була всеціло підкоритися. Він витягнув свою мобілку й зателефонував:

— Юлю, мені треба три години.

— Ну, звичайно, бачу, що ти зустрів свою пасію.

Мобілка була гучною, і Оля почула ці слова, криво усміхнувшись.

— Вона три дні тому поховала маму, — рвучко сказав Віктор Андрійович. Юля нічого не відповіла і замість звичного у таких випадках "Іди ти к чорту!" вимкнула мобілку.

Він також зателефонував ректорові університету і повідомив, що не зможе сьогодні провести пару, бо захворів.

— І чим ти захворів? – лукаво запитала Оля.

— Не чим, а ким, — уточнив він. – Тобою.

Вони були вільні! Не змовляючись, разом піднялись з лавки і пішли до центрального виходу. Вони навіть не подумали, що, кусаючи губи й зганяючи з очей непрошені сльози, за ними спостерігала Юля, аж поки не зникла ненависна їй пара.

Віктор Андрійович виконав свою обіцянку й повів Олю до найближчого ресторанчику. Він сам тут ще ніколи не був, але зовнішній вигляд, внутрішній інтер'єр і, головне, меню йому сподобались. Оля, здається, була байдужою до всієї цієї розкоші, зате впилася поглядом і не зводила очей з Віктора Андрійовича.

— Як я за тобою скучила, любий, — прошепотіла вона. – Як мені тебе не вистачало.

— Чому ж ти не зателефонувала? – Віктор Андрійович, як і кожний чоловік у цій ситуації, почав псувати атмосферу невимушеності. – Ти ж знаєш, я би прилетів. А так не хотів тобі надокучати. Мені навіть здалося, що у смерті матері ти звинувачуєш мене.

— Дурненький, — вона обома руками міцно обхопила його руку і довго не відпускала, ніби помпуючи з нього енергію, витрачену за ці важкі дні, коли мама помирала в неї на очах. – Просто через це пекло я повинна була пройти сама. Я й досі дивуюсь, як я не чокнулась.

— Тоді ти би стала моєю пацієнткою, і я би день і ніч опікувався тобою.

Вікторові Андрійовичу здалося, що він жартома промовив ці слова, але Оля сприйняла їх аж занадто серйозно.

— Ти знаєш, сумно промовила вона, — мені снилося, що я твоя пацієнтка, і лише завдяки цьому ти мене кохаєш, і всі мої суперниці програють.

— Дурненька, — недавнім її тоном промовив він і помітив, що доволі часто переймає її інтонацію, ніби сама Олина душа вселяється у нього. Він опирався цьому, бо відчував, що втрачає життєву енергію, але нічого не міг зробити. Оля ніби й не атакувала його, але він здавався без бою. Останні її слова не на жарт стривожили його. Він поглядом професійного психіатра намагався через її очі заглянути їй у душу, але наштотхнувся на непробивну перепону, і всі його зусилля були марними. Він гнав від себе думку, що в Олі розпочалася хвороба, яка неодмінно закінчиться поселенням дівчини до психушки, але це вже вгніздилося в його голові, і він не міг вигнати цю думку зі свого мозку.

А Оля розповідала про останні дні матері, про те, що батько постійно пив і навіть на похоронах був п'яним, і що вона весь час думала про нього, Віктора Андрійовича, і хотіла, щоби він був її батьком, і розуміла, що це неможливо, і відганяла це своє бажання, бо в неї тоді не було би коханої людини, а потім вона хотіла, щоби батько і кохана людина об'єдналися в одному чоловікові, і вона би любила батька і кохала би кохану людину... Оля й далі розвивала би свою божевільну теорію, в якій, зрештою, нічого і не було фантастичного і нездійсненого, але з'явився офіціант, і Віктор Андрійович замовляв найвишуканіші страви й найдорожче вино. Сьогодні він міг розкошувати, бо зранку отримав триста доларів хабарів від родичів різних клієнтів, а ще їм видали зарплату.

Оля ніколи не здогадувалася, що так сильно кохає Віктора Андрійовича і що їй може бути так добре з ним. Проте вона весь час дивилася на мобілку. Спочатку він подумав, що вона весь час очікує на дзвінок від когось, а потім здогадався, що вона дивиться, котра година, адже він відпросився на якихось сто вісімдесят хвилин, і кожна з них немилосердно цокає у минуле. Вона з сумом і жалем сказала йому про це, він намагався її заспокоїти, запевнив, що вони тепер зустрічатимуться щодня, але, мабуть, сам у це не вірив, а вона інтуїтивно відчувала, що цього, напевно, не буде.

Офіціант приніс рахунок, і Віктор Андрійович був подивований сумою, а потім проста істина прийшла йому на думку: як гроші легко припливли до нього, так і пішли у небуття. Він непомітно поклав Олі до кишені курточки декілька сотень гривень. Вона, розчарована їхнім холодним прощанням, сказала, що їде на цвинтар до мами, він

напросився на завтра поїхати туди ж разом з нею, але, мабуть, сам не повірив, що таке станеться, та й вона теж.

Коли він маршруткою їхав на роботу, вона йому зателефонувала й насварила, навіщо він підкинув їй гроші, а потім зізналась, що хотіла його попросити про це, бо залишилася голою й босою після похорону мами, та й батько все пропиває, але їй було соромно зробити це, а він сказав, що прочитав її думки, і вона сказала, що кохає його і цмокнула в мобілку, і тут же від'єдналась від нього, не бажаючи чути, що він їй скаже у відповідь, а він їй нічого і не хотів сказати.

Він приїхав на роботу рівно через три години, як і обіцяв Юлі, ніби усередині нього був закладений годинниковий механізм. Найбільше він боявся потрапити на очі своїй начальниці (віднедавна про себе він її так і називав), але змушений був піти до її кабінету, аби прозвітувати про свою з'яву. Йому поталанило, бо Юлю викликали до міської ради на якусь нараду, і з усмішкою на обличчі Віктор Андрійович пішов до себе.

Галя-Гертруда явно сумувала без нього і не знала чим зайнятись, а коли він зайшов, здавалося, вся аж внутрішньо просвітліла, бо зовнішньо це аж ніяк не відобразилося на ній. Але щастя тривало недовго, бо зайшла красива жінка. Віктор Андрійович не впізнав її, аж поки вона сама не нагадала:

— Я мама Сергійка.

Розгублений, він мало не впав у відчай, і Галя-Гертруда це помітила й, ображена, без зайвих слів вийшла із кабінету.

— Ви красива, — сказав він розгублено, і тут же подумав який він телепень. Мама Сергійка теж дещо знітилась, але було видно, що слова лікаря їй сподобались. Мабуть, уже давно ніхто не говорив їй подібних слів. Вона спалахнула, рум'янець залив їй щоки, і Віктор Андрійович це помітив, дивуючись, що у наш час ще можлива така сентиментальність, а красива жінка сказала: "Дякую!". Вона справді сьогодні була красивою. І справа навіть не у новій зачісці. В неї сьогодні був якийсь особливий вираз обличчя, розшифрувати його Віктор Андрійович не міг. Щось подібне він бачив у вагітних жінок десь на шостому-сьомому місяці вагітності, які усвідомили свою велич материнства. Але його сьогоднішня красива жінка явно не була вагітною. Пізніше, згадуючи цю зустріч, яка ще довго не зникала з його пам'яті і раз у раз з'являлася впродовж багатьох років, він пояснював це тим, що у красивої жінки зник шок від несподіваної хвороби її сина. Це заскочило її зненацька. Тепер же на обличчі красивої жінки можна було спостерігати суміш того, що вона змирилася з даною ситуацією, і розуміння, що життя на цьому не закінчується. Видно, цій жінці доля присудила чимало випробувань, і ще чимало випробувань їй належало пережити, й інтуїтивно вона це відчувала, але десь у глибині душі жевріла надія, що все так не буде, що прийде і на її вулицю свято. Тепер усі її надії були скеровані на одужання сина, і лікар для неї став тим світлим промінчиком сонця, який мав показати їй шлях виходу із темряви.

Для цього вона не знайшла нічого кращого, як намагалася всунути йому в кишеню халата сто доларів. Але вийшло це у неї якось непереконливо, ніби й вона сама не була впевнена у тому, що робить правильно. Віктор Андрійович зреагував миттєво,

перехопив її руку, відчувши ніжність і неземну насолоду від самого дотику до неї. Одночасно він був рішучим і сказав, що не треба цього, що він робить усе від нього можливе і що Сергійко обов'язково одужає.

Вона була розгублена, і від цієї розгубленості її обличчя набуло ще більшої чарівності й загадковості, хоча в принципі чарівність і загадковість не можуть бути більшими чи меншими, як скажімо, і вагітність – вона або є, або її нема. Мама Сергійка не знала, що робити зі стодоларовою купюрою, аж поки не поклала її до сумочки, боячись дивитися на нього. А він сам дивувався зі своєї сміливості, бо за схожих обставин ніколи не відмовлявся від подаянь рідних його пацієнтів, справедливо вважаючи, що держава належно не платить йому за важку працю, тому це роблять люди.

Мама Сергійка (а він не наважувався запитати, як її звати) вхопилася за його останні слова і, ніяковіючи, ковзаючи поглядом по його обличчю, запитала:

— Сергійко справді одужає?

— Ну, звичайно! – Він, не розуміючи, що робить, вхопив її за дві руки, а потім ніжно обійняв і пригорнув до себе. Вона не встигла відсторонитись від нього, як він сам умить посерйознішав і відступив від неї на декілька кроків.

— Через два дні я думаю перевести Сергійка у загальну палату, в якій знаходяться ті, які очікують на свою виписку із лікарні. – Тепер він був сама офіційність. – Після цього ви зможете з ним гуляти у нашому парку. На наступні вихідні, думаю, зможете забрати його додому, а в понеділок зранку приведете назад. Після цього, мабуть, ще з тиждень Сергійко побуде тут, а потім я його випишу.

— О, лікарю! – Вона теж не віддавала собі звіту, приступила до нього й поцілувала в щоку. Віктор Андрійович знову розгубився, і вона, усвідомивши свій вчинок, теж стояла розгублена, хоч і усміхнена. Він хотів запропонувати їй каву, але слова застрягли в горлі, а коли він трохи заспокоївся, то передумав, бо поки заварює каву, треба щось говорити, і коли питимуть, теж не сидітимеш мовчки, а він не знав, про що розмовляти з такою красивою жінкою. А вона вкотре подумки промовляла одну і ту ж фразу: "Ви не захотіли взяти у мене гроші – отже, я запрошую вас до ресторану", — але слова теж застрягли у неї в горлі.

Вчасно зайшла і врятувала їх Галя-Гертруда, якій набридло тинятися коридорами закладу. Вона буцімто байдужим поглядом обвела солодку парочку і сіла за стіл, перегортаючи свої вранішні записи. Вікторові Андрійовичу здалося, що мама Сергійка благально подивилася на нього, бо не хотіла при Галі-Гертруді говорити щось важливе.

— Давайте я проведу вас. – Він штучно намагався надати своєму голосу банальності, але це йому не вдалось, і десь на середині речення язик повело вбік і замість "проведу" літера "р" звучала мало не по-французьки. Галя-Гертруда витлумачила це по-своєму, внутрішньо хмикнула, а якби в ту мить глянула в дзеркало, то побачила би, що її очі з ніжно-голубих стають свинцево-сірими.

— Ви хотіли мені щось сказати? – запитав Віктор Андрійович, коли вони опинились поза зоною досяжності Галі-Гертруди.

— Мій чоловік подав на розлучення! – рішуче заявила вона.

— Він що, дурний? – вирвалось у лікаря. – Хоче заживо загрибати Сергійка?

Вона була вдячна, що він правильно усе зрозумів, а не витлумачив усе по-своєму, і що все на цьому світі крутиться навколо Сергійка, і що саме Віктор Андрійович причетний до цього процесу.

— Він сказав, що з Сергійка вже нічого не буде, а він хоче мати повноцінне потомство, — приречено сказала вона.

— Дурня! Сергійко негативно сприйме це і може знову потрапити сюди. – Він не сказав, що існує велика ймовірність, що Сергійко таки знову потрапить сюди, незалежно від того, розлучиться вона з чоловіком чи ні. – Коли ваш чоловік прийде до Сергійка?

— Повинен завтра.

— Я з ним переговорю. Не переживайте. Все буде добре.

Він боявся, що знову з його чи з її боку трапляться якісь екстравагантні вибрики і поспішив попрощатися з нею. Вона, розгублена і красива, ще постояла декілька секунд і повільно пішла, ні про що не думаючи, аж поки холодний вітер не привів її до тям. На душі стало радісно. Наступного тижня вона зможе не просто зустрітися з Сергійком, а й погуляти з ним у лікарняному парку, а на вихідні лікар відпустить його додому.

День для Віктора Андрійовича тягнувся довго. Галя-Гертруда дулась, а він не знав чому, та це було йому байдуже. Його думки витали навколо Сергійкової мами. Він згадував кожне її слово, натяк на усмішку на її обличчі. Потім доторкнувся пальцями до щок, в яку вона його поцілувала, і по-дитячому просвітлів, внутрішньо наповнився незбагненим сяйвом. Усе його тіло полегшало, стало ніби неземним, невагомим, але водночас набуло справді космічної сили, здатної перебороти всі земні незгоди. Але це тривало мить, можливо, вічність, поки його думки про Сергійкову маму були щирими. Коли ж лихий сплутав їх і Віктор Андрійович подумав, що можна було би закрутити з нею романчик, і навіть уявив, як в його руках звивається її гнучке тіло, — знову важкість навалилася на нього, і неземне блаженство, яке він щойно відчував, мов вітром здуло.

Юля любила з'являтися у своєму кабінеті за хвилину до закінчення робочого часу, а потім ще мордувати співробітників, відверто говорячи, що вони й так байдикували увесь день, так що нічого з ними не станеться, якщо побудуть на роботі ще годинку-другу. Нагальної потреби в цьому, звичайно, не було, і люди продовжували байдикувати впродовж цього часу, поки Юля імітувала бурхливу діяльність. Вона не вміла організовувати роботу підлеглих, не вміла проконтролювати її, але начальницький зуд свербів їй в одному місці й не давав змоги заспокоїтись. Крім того, основною причиною її начальництва було те, що Юля нічим не могла зайнятися вдома. Незаміжня жінка у порожній квартирі – це жах суспільства, стихійне лихо. Якщо ж Юлі з якихось причин не вдавалося бодай за хвилинку до закінчення робочого дня з'явитись у своєму кабінеті, лікарня ніби вмирала, працівники, що відбували

покарання у закладі від години до години, виміталися з космічною швидкістю, і жодні неземні сили не могли їх затримати.

Так сталося і цього разу. Юля, сидячи у міській раді на непотрібній нікому нараді, щоразу поглядала на годинник і розуміла, що прийде у порожню від працівників лікарню. Але, головне, що вона не зможе з огидою глянути в очі цьому Вікторові Андрійовичу, який відкрито, на її очах, гуляє зі студенточкою.

Та вона помилилась. Віктор Андрійович тупо сидів на роботі. Можливість побачити Юлю була для нього кращим варіантом, ніж вислуховувати "німецьку мову" від дружини. Втім, останнім часом вона вдалася до іншого методу – замість лайок гучно лунало в його вухах мовчання, і це було ще більшим випробуванням для психіки.

Віктор Андрійович ходив по кабінету, не знаючи, чим зайнятись, курих папіросу за папіросою. Галя-Гертруда, не розуміючи, що діється в його душі, вже давно пішла додому. Гай-гай, знав би він сам, що діється в його грішній душі!

Задзеленчала мобілка. На дисплеї висвітлило "Доця". Цікаво!

— Тато! Ти ще довго? Ми з мамою тебе чекаємо!

Ого! Він збрехав, що має ще деяку роботу, але скоро буде вдома. Дружина захотіла миритися. Крига скресла. Але подібні примирення з її боку, які траплялися декілька разів на рік, були такими нудно-солодкавими, з висловлюванням усіх претензій, причому не тільки тих, що стосувалися конкретного випадку, а й попередніх, так що Віктор Андрійович врешті-решт не розумів, чи хоче дружина з ним примиритися, чи напрошується на більш грандіозний скандал, — але мусив пройти цю процедуру, болючу й принизливу, бо все-таки який-не-який, а мир у хаті був кращим, ніж ота нікому не потрібна війна.

Нарешті він зважився покинути робоче місце й поїхати додому, знаючи наперед, скільки ще неприємних моментів йому доведеться сьогодні пережити. У коридорі санітар Павло пошепки, боячись викликати гнів начальниці, сказав Вікторові Андрійовичу, що Юля нещодавно з'явилась у своєму кабінеті – і не в кращому настрої, так що ліпше не з'являтися їй на очі. З усіх у цьому закладі Павло боявся лише Юлю, і то боявся по-справжньому, на фізичному, клітинному рівні. Вона була для нього грім-баба, і Павлові здавалося, що могла його побити. Але найбільше він боявся, що начальниця вижене його з роботи. Підстави для цього завжди знайдуться, був би привід. Розлучатися з цією роботою, де Павло відчував себе царьком перед психами, він не хотів. Тому й вився навколо Юлі, був її безплатним сексотом і доповідав усе, що бачив, сподіваючись на милість з її боку.

Віктор Андрійович хотів запитати в Павла, як там Сергійко, але не став будити звіра, аби не нашкодити юнакові, бо знав дрібну натуру санітара. Потім він хотів з'явитися перед Юлею, але теж передумав. Чи мало йому випробувань на сьогоднішній день?

— Скажете Юлії Володимирівні, коли я пішов з роботи. Якщо запитає. – Віктор Андрійович говорив у повітря, ніби ні до кого не звертався.

Павло слухняно кивнув головою. Він теж боявся Віктора Андрійовича, але розумів,

що і над тим є начальниця, яка теж може його покарати, як і санітара. Втім, останнім часом, коли він довідався про особливі стосунки між Юлією Володимирівною та Віктором Андрійовичем, то обережніше почав ставитися до доктора, розуміючи, що може стати жертвою розбірок двох розтривожених сердець.

Як не намагався Віктор Андрійович заспокоїтись, вдихаючи на повні груди свіже вечірнє повітря, нічого не виходило. Несподіване хвилювання охопило його, і він ніяк не міг з цим упоратися.

В маршрутці він уступив місце симпатичній жінці.

— Дякую, Вікторе Андрійовичу, — з усмішкою сказала вона.

Аж тепер він упізнав Світлану, з якою познайомився у барі під час дощу і яка виявилася молодшою від нього рівно на шість років. Увесь цей час він, здається, і не думав про неї, аж ось ця несподівана зустріч.

— І де ви зникли? — намагався він жартувати, але в нього нічого не виходило. Натомість у Світлани був хороший настрій, вона щиро раділа зустрічі з Віктором Андрійовичем, про якого багато думала в останні дні.

— Робота, докторе, робота. Та й нікуди я не зникала, бо ви не шукали.

Він змушений був це визнати і слухняно кивнув головою, як нещодавно це зробив санітар Павло. Доволі часто Віктор Андрійович відчував себе артистом, який копіює інших людей, але робить це мимоволі, ніби хтось сидить усередині нього і смикає за мотузочки.

— Маєте хвилику часу? Може, згадаємо молодість і посидимо у барі?

— А це було в часи нашої молодості? — Світлана посерйознішала.

— Ну, молодості — не молодості, але давно, — філософствував Віктор Андрійович і тут же збрехав, — принаймні для мене. Ніби сто років пролетіло і ніколи не повториться.

Світлана уважно глянула на нього і нічого не відповіла. Вони довго мовчали, не знаючи, про що говорити.

На наступній зупинці Світлана виходила. Вона підвелась, і тут водій загальмував, минаючи чергову яму на дорозі. Жінку кинуло на Віктора Андрійовича, вона на хвилику знітилась.

— Якщо захочете мене знайти — ось моя візитка, — тицьнула йому в руку.

Він сів на її місце, ще тепле від її тіла, і глянув на візитку. Ого! Капітан карного розшуку. Моя міліція мене береже. Віктор Андрійович усміхнувся і ще довго зберігав грайливий настрій, який йому не могла зіпсувати навіть потойбічна сила.

Вдома на нього очікував ще один сюрприз. Коли він зайшов, донька кинулась з обіймами:

— Вітаю, тату!

За її спиною у вишуканій сукні, яку давно не одягала, так що він забув про її існування, стояла дружина й вимушено усміхалась. З'ясувалося, що сьогодні двадцять п'ять років з дня їх знайомства. Вони щороку святкували цю дату. Як і річницю весілля. Причому він зазвичай виступав ініціатором цього. А про ювілей забув! Та навіть якби

згадав, не вигадав би нічого, бо тривав місячник "німецької мови". А тут дружина переступила через себе. Віктор Андрійович не знав, що вона могла це зробити набагато раніше. Через свої канали вона довідалась про повну невинуватість коханого чоловіка, коли він не ночував удома і навіть не зателефонував їй. В її очах він був повністю реабілітований, бо взяв на себе весь алкогольний запас психіатричної лікарні, гідно поводить себе з представниками влади (від одного з них вона, власне, й виманила цю інформацію) та народними депутатами України. Навіть якщо і спав у кабінеті Юлі, то після такої кількості алкоголю не зміг би зайнятися коханням зі своєю начальницею, адже вона дуже добре вивчила свого чоловіка за ці двадцять п'ять років знайомства і знала його, мабуть, краще, ніж він сам себе. Коли вона довідалась про цю позитивну для себе інформацію, то з тактики "німецької мови" перейшла до тактики мовчання (а це, за її логікою, не одне і те ж), готуючись до здачі позицій. А тут така слушна нагода – двадцятип'ятиріччя їхнього знайомства.

Вікторові Андрійовичу не залишалося нічого іншого, як підійти до дружини й чмокнути її в щічку:

— Вітаю!

— Дякую! І тебе теж. Йди мий руки, і сідаємо до столу. – Дружина завжди гідно виходила із ситуації.

Стіл справді був святковим, навіть свічки запалили з цієї нагоди. Здавалося, що між ним і дружиною нічого не відбулося за останній місяць, ніби вони й не сварилися. У доньки світилися очі, коли вона бачила, як мило бесіднують її батьки, згадуючи студентські роки і те як вони познайомились. Вона знала це мало не напам'ять, але кожного року на день річниці їхнього знайомства слухала ці розповіді спочатку від батька, а потім в інтерпретації мами, і завжди дізнавалась якісь подробиці цього дійства, від чого неодмінно сміялась, і батькам передавався її настрій, і все проходило весело і мило, і це було їхнє улюблене домашнє свято. Навіть річниця весілля не була такою святковою – можливо, тому, що розписалися вони 31 грудня, і святкування Нового року це все приминало. Але й дні народження були сумними й урочистими – можливо, тому, що на них приходили гості, і це вже не було сімейне свято.

У ліжку само собою стало зрозумілим, що він повинен виконати свій чоловічий обов'язок, і він зробив це. І зауважив, що робить це із задоволенням, а не зі спонуки, бо дружина в нього ще справді була запальною і енергійною, і в неї все добре виходило, та й давно він цим не займався.

Коли вони, змучені, відпочивали, на його мобілку надійшла есемеска. Оля писала: "Я тебе кохаю. Цьом". Він прочитав і одразу ж стер. Дружина запитала:

— Коханка?

Він нічого не відповів. Вона хмикнула і повернулась до нього спиною, швидко засопіла й стала похрюпувати. Їй було байдуже чи змучилась від кохання?

Віктор Андрійович довго не міг заснути, думав почергово про Сергійкову маму і Світлану, вони ж йому і наснилися, воюючи між собою за його увагу до себе, а коли він прокинувся, одразу ж згадав сонне марево, усміхнувшись. Втім, уже хвилин через

десять воно розвіялось, і новий день владно постукав у його серце. Він уже не обіцяв бути жіночим.

16

У Василя вже все було готове для того, щоб організувати втечу Сергійка із лікарні. Він, здавалося, продумав кожную дрібницю, але все перевіряв, аби не напартачити, розумів, що слід врахувати всі несподіванки, які можуть виникнути на шляху його замислу. Головне рішення, яке він для себе прийняв, — це те, що Сергійкові треба конче втікати з лікарні. Він бачив, що малий не пристосований до існування в психушці, і кожний день його життя там стає каторгою. Але чи не найголовнішою для Сергійка була небезпека з боку отого ненависника Павла, санітара, Василевого напарника. Чого той визвірився на Сергійка, Василь ніяк не міг зрозуміти. Навіть добрий Віктор Андрійович не в силі був захистити малого від Павла. І, звичайно, основним для Василя було те, що він прийшов до однозначного висновку: Сергійко – це нове втілення його покійного сина Святослава. Про це він нікому не говорив, справедливо вважаючи, що його можуть зарахувати до розряду дурників. Він себе таким не вважав, і йому було байдуже, що подумують про нього інші. Зараз він повинен вчинити головну справу життя – врятувати свого малого навіть ціною власного життя, але зробити усе від нього залежне і навіть неможливе. Психологічно й морально він готувався до цього довго, так що вже ніщо не могло його зупинити.

План підготовки втечі справді був грандіозним, і ніхто би навіть не здогадався, навіщо Василь застосував такі титанічні зусилля. Насамперед він вичитав у рекламній газеті оголошення про те, що в одному селі гірського району їхньої області продають хату. Сума була прийнятною, за багато років він накопичив і більші гроші. Під час вихідних, коли не працював у лікарні, Василь, не гаючи часу, поїхав на машині в те село. Слід сказати, що й машину свою, хоч і стареньку й потріпану, він довів до ладу, зробив усе так, аби в потрібний момент вона не закапризувала, як це було не раз в останні роки, коли доводилося на дорозі просити допомоги в чужих людей. Поїздка до села мала стати генеральним випробуванням для машини, і старенька відмінно упоралась із завданням, незважаючи на жахливі дороги, по яких лише танкам би їздити. Будиночок йому теж відразу сподобався, хоча й потребував ще незначного ремонту. Господар після смерті батьків вирішив його продати, мав квартиру в місті, ніде не працював, хворів, не було в нього засобів до існування, не кажучи вже про лікування. Правда, спочатку він заспівав, що в газеті, мовляв, є помилочка, і будинок коштує на двадцять тисяч доларів дорожче, але не на того напав, бо Василь одразу присадив його, заявивши, що навряд чи знайдеться покупець на таку розвалюху. Звичайно, він перебільшив, бо будиночок явно не виглядав на руїну, та й дати за нього могли набагато більше, ніж значилося в газетному оголошенні, але на продавця вплинули рішучий тон психіатричного санітара і та сила спокою, яка звучала в його голосі.

А будиночок справді сподобався Василеві, бо, крім іншого, мав ще й потаємний вихід, був розташований неподалік лісу, так що можна було непомітно втекти. Стояв

він оддалік від інших хатин, і це було ще однією перевагою, яка влаштовувала Василя. Коли він дав продавцеві чималу суму у вигляді завдатку і не взяв з нього навіть розписки за це, крига скресла і процес пішов жвавіше. Тепер, правда, треба було мотатися з села в район, оформляти всі документи, і на це пішло декілька днів, бо то нотаріус не могла прийняти, ніби у неї було справ по зав'язку, як у великому місті, то господар хати погано себе почував. Василь усі ці дні їздив своєю машиною, терпляче зносячи випробування й розуміючи, що все йде від Бога.

Нарешті всі документи були оформлені, з прискіпливим головою сільради випили могорич – і будинок перейшов до Василя у повне його володарювання. Мабуть, він забагато випив, або десь простудився, або просто розслабився після перенапруги, але того дня, коли він мав працювати і задумав забрати Сергійка із лікарні, — захворів. Ще звечора він відчув важкість, тіло ніби налилося свинцем, але списав усе на втому й напругу останніх днів, коли переоформляв будинок на себе. Думав, що добряче виспиться й зранку буде свіжим. Але вночі страшенно замерз, хоча вже було тепло надворі, та й у хаті палилося, бо Василь не любив холоду. Він накинув на себе ще дві ковдри, якимось зігрівся, але важкість у тілі переросла в ломоту, і аж тепер Василь зрозумів, що захворів. Він також зрозумів, що Бог шле йому нове випробування, але відкинув геть думку, що буцімто Господь попереджає його, аби не викрадав Сергійка із лікарні. Зранку йому ніби стало легше і можна було йти на роботу, але він не ризикнув, бо як ніколи йому потрібна була сила – не лише фізична, а й насамперед моральна, аби втілити у життя свій задум. Він зрозумів, що нині не його день. Він зателефонував Юлії Володимирівні й попросив, аби його підмінили. Та трошки полаялась, бо все було в останній момент, але вона цінувала Василя й знала, що у того дійсно поважна причина, аби не йти на роботу. Вона крізь зуби побажала йому швидкого одужання і, не чекаючи на відповідь, вимкнула слухавку. Деякий час роздумувала, а потім з сумнівом зателефонувала Павлові, який цього дня був вихідний. Їй здалося, що коли той почув про хворобу Василя, то з радістю погодився підмінити його, але це їй справді могло видатися.

Василь постановив собі якнайшвидше одужати, не давати хворобі загнати себе в глухий кут. У хід пішли народні засоби: малина, липовий цвіт, змушував себе мало не щогодини пити теплий напій і клято лежав, ходячи лише до туалету. Самолікування принесло свої плоди. Він відчув, як тіло позбавляється високої температури, ніби звільняється від скутості, невидимого панцира. Зникла ломота, і найпершим його бажанням було тут же зателефонувати Юлі й сказати, що завтра він вийде на роботу. Але внутрішній голос підказав йому не поспішати, і Василь стримався. Внутрішній голос мав рацію, бо надвечір температура підскочила, і хоча вже не було так зле, як минулого дня чи вночі, але він почував себе розбитим, нездатним зробити основну справу свого життя.

Йому коштувало чимало сил, аби побути вдома ще два дні. Хвороба остаточно не минула, але він відчував, що сили прибувають, як гірська річка наповнюється кожний день і вже готова рознести дамбу, що стримує її шлях до волі. Василь зрозумів, що не

можна затягувати зі своїм одужанням, бо з Сергійком щось може трапитися. Він намагався не думати про це, але думки, одна страшніша за іншу, самі лізли до голови, змішувались у жахливому вінегреті й, переломлюючись у мозку, виринали кошмарними сновидіннями. Василь усе списував на хворобу, але підсвідомо розумів, що це попередження йому від вищих сил: не роби цього, не викрадай Сергійка, бо все може жахливо закінчитися. Але він уже не міг опиратися тому, що гніздилося давно в його мозку. Остання хвороба, здається, забрала у нього рештки здорового глузду. Зараз він був саме отією гірською річкою, яка здатна розтрощити дамбу, аби вирватися на волю. Якою буде ця воля, і чи буде вона кращою, ніж той стан, який нині є, чи доведеться розчинитися по полях, не дійшовши до моря, своєї одвічної стихії, і перетворитися на озера, які з часом змілюють і змалюють, — таких філософських думок мислення річки не передбачало. Тим паче не було їх і в голові Василя. Він готовий був розтрощити череп кожному, хто стане йому на шляху, хто захоче відібрати у нього Сергійка, його синочка Святослава.

Коли йому справді стало легше і він готовий був хоч завтра вийти на роботу, аби втілити в життя свій план, то задумався над однією проблемою, розв'язання якої відганяв від себе і відкладав до останнього. Йшлося про те, що Сергійко не був посвячений у його задум, і не знати, як він відреагує на звістку про своє звільнення, адже люди звикають до в'язниці, лікарні, і вихід на волю трактують як посягання на свої права, і часто почувають себе дискомфортно саме на волі, й усією душею прагнуть повернутися назад, хоча на людях не показують цього, та й себе заспокоюють, що це не так, що якою би не була воля, але з нею чи на ній краще, проте доля бере своє, і ці люди все-таки повертаються до лікарні чи в'язниці, бо саме там їхня воля, хоча й обмежена іншими, але воля внутрішня, для самого себе, а там, де кажуть, що є воля, обмежень нема, і, здається, роби що хочеш, але відсутня і внутрішня воля, воля для самого себе.

Василь відчував це на інтуїтивному рівні, хоча не зміг би пояснити цього словами. Після довгих роздумів, помолившись Богу, він прийшов до висновку, що робить усе правильно. Тому він не став наперед говорити Сергійкові про його звільнення, бо той міг не все зрозуміти, та й розповів би комусь — тому ж Вікторові Андрійовичу. Тоді б йому, Василеві, не бачити ні роботи санітаром, ні Сергійка. Все мало статися в останній день, в останню мить, Сергійка треба поставити перед фактом, коли у нього не буде вибору, коли він просто змушений буде сісти до нього в машину і поїхати на волю. Не кожна людина відчуває свій шлях до волі, і Василь повинен стати поводитирем для Сергійка, вирвати його з лабет лікарні й привести до світла.

Він відчував себе задоволеним власною персоною. Вночі добре виспався, мов космонавт перед стартом, йому навіть нічого не снилося. Зранку смачно поснідав, відчуваючи насолоду від майже здорового тіла, кава збадьорила його. Машина була слухняною в керуванні, він приїхав на роботу хвилин за п'ятнадцять до передачі зміни. Насамперед він хотів побачити Сергійка, але стримувався, аби жодним словом чи порухом не видати себе.

І все ж Василь пополютив, коли на звичному місці не побачив Сергійка. Спочатку він подумав, що той у туалеті, але коли на його ліжко ліг незнайомий чоловік, кров ударила санітарові в голову. Все, що могло статися найгірше, вихором пролетіло в його голові. Павло, на диво, був сьогодні милосердним. Чи то він побачив стан, у якому перебував Василь, чи просто у відповідь на Василеве привітання йому теж хотілося зробити приємне, чи просто з нічого робити, але він сказав:

— Сергій у сусідній палаті. Віктор Андрійович сказав, що скоро його выпише.

Василь не зміг би пояснити своє збудження, в якому перебував після цих слів. Він ніколи не був космонавтом, а тому лише зі слів міг уявити собі, що таке невагомість, але йому здалося, що саме в невагомості зараз перебуває його тіло. Все пливло перед ним, ноги й руки стали ватяними, було таке відчуття, ніби голова й тулуб відокремилися й живуть своїм життям, але між ними існує якийсь невидимий внутрішній зв'язок. Василеві видалося, що це тривало вічність, хоча насправді такий стан був лише декілька секунд, і Павло нічого не помітив. А після цього на якусь хвилю-другу наступило розслаблення, і Василь відчув, як сили покидають його, і він змушений був сісти на крісло, слухаючи Павла й не розбираючи, про що саме той говорить. І аж потім запрацював мозок, і головне, що усвідомив Василь, — це те, що з Сергійком усе гаразд і що Віктор Андрійович навіть надумав його виписувати. Він механічно щось відповідав Павлові, а сам напружено думав про своє. Якщо Віктор Андрійович виписує Сергійка, то, може, його не слід викрадати із лікарні? Але ця думка лише на долі секунди завітала до його мозку і не затрималась там. Навпаки, з кожною хвилиною він усе більше переконувався: зробив правильний вибір, що від сьогоднішнього дня Сергійко повинен бути з ним. Якщо його справді виписують, а не хочуть перевести у закриті приміщення (і таке бувало), то де гарантія, що Сергійко справді здоровий і через певний час знову не повернеться до закладу, аби стати хронічним пацієнтом? Можливо, просто вийшов первинний термін лікування і у Віктора Андрійовича нема іншого виходу, як виписати Сергійка? А потім такі, як його синок, знову потрапляють сюди, і вдруге, і втретє, і вчетверте, стають справді хронічними пацієнтами закладу, втраченими назавжди для суспільства людьми. Василь набачився таких і знав, що скільки би їх не лікували, ці люди не могли повернутися до повноцінного життя. Окремі успіхи, звичайно, були, але здебільшого хворі поверталися знову сюди, бо не могли жити в чужому для них світі, де їх ніхто не розумів і вони нікого не могли зрозуміти, а тут, у закладі, був їхній рідний дім, вони спілкувалися з подібними до себе, тут щирість і відвертість були на порядок вищі, ніж у так званому цивілізованому світі, тут ніхто не вивищувався над іншим, а хвороба не була привілеєм, лише суворою дійсністю, з якою треба змиритись. І люди змирялись, підкорювалися долі, приймали все як належне. Тому Василь і не хотів, щоби його Сергійко потрапив у це зачароване коло, з якого немає виходу, і його нібито початок може стати кінцем, а невидимий кінець — початком нових страждань, тільки на новому витку людського існування. Натомість воля давала певний шанс, якщо не на повне одужання, то принаймні на пристосування до життя у цивілізованому світі. Спілкуючись не з

дурниками, а з людьми, яких не зачепила шизофренія ("Поки що", — злорадно додавав Василь, дивуючись власній нікчемності), потенційний пацієнт закладу мав можливість уникнути переходу до розряду хроніків або й взагалі міг не повернутися до психушки. Саме такого варіанту розвитку подій своєму Сергійкові бажав Василь. Звичайно, в повсякденному житті з такими людьми трапляються різні несподіванки, пов'язані з хворобою цих людей, але це дрібниці, порівняно з тим, що трапляються у психушках. Крім того, на волі неозброєне око цього не помітить, лише психіатри чи дуже спостережливі люди здатні розрізнити неадекватну поведінку хворого і щоденний вияв емоцій буцімто здорової людини. Життя у горах, далеко від людей, віч-на-віч з природою мало убезпечити Сергійка від багатьох несподіванок. Ба, більше! Василь плекав надію, що завдяки особливим умовам, створеним ним спеціально для Сергійка, його синочок остаточно вилікується і стане повноцінним членом суспільства.

Ну що ж, доля йому сьогодні усміхалась і полегшувала роботу. Витягнути Сергійка із загальної палати було набагато важче, ніж з тієї, в якій перебували ті, кого готували до виписки. Режим у психушці був жорсткий і навіть жорстокий і не терпів втручання дилетантів. У будь-якому разі виходило так, що Василь напризволяще залишав своїх пацієнтів, але він дуже не переймався цим, хоча певний осад на душі й був. Він знав, що робить це задля вищої мети, рятує свого Сергійка від неодмінної загибелі, і якби хворі змогли це зрозуміти, вони б пробачили йому цей вчинок. Втім, вони здатні набагато більше розуміти, ніж ми думаємо, і прощають набагато більше, ніж ми, звичайні люди, нам ще вчитись і вчитись у них.

Василь, усміхаючись, ховав своє роздратування діями Павла. Той уже давно мав піти додому, але ще вовтузився, перекладав якісь пакунки собі в сумку і явно не поспішав здавати зміну. Та й справді поспішати йому було нікуди. Вночі він добряче поспав, зранку наївся того, що не дійшло до його придурків, ще й значну частину прихопив з собою і тепер не крився перед Василем, ніби спонукаючи його робити так само або просто дратуючи, вдома ж його очікувала Нудота із великої літери, а потім ще два дні і дві ночі такої ж нудоти, але вже, можливо, з літери маленької, коли він не знав, куди прихилитись і чим зайнятись, з нетерпінням очікуючи тієї миті, коли допадеться до цілющого джерела своєї роботи – своїх придурків. Він справді по-своєму любив свою роботу, не уявляв життя без неї, вважаючи, що лікарі, звичайно, роблять свою справу, але без нього, санітара, цей би процес загальмувався. Він мав свою точку зору на методи лікування, дивувався, навіщо лікарі витрачають стільки енергії на безнадійно хворих. Якби його воля, він би навічно присипляв їх, звільняючи місце для тих, хто дійсно мав шанси на відносний успіх, бо яке повноцінне одужання може бути в тих, хто хоч раз потрапив сюди. Про себе Павло твердо знав, що ніколи з розряду санітара не потрапить до розряду пацієнта закладу, вже краще вдаватися, ніж бути з цими придурками. Павло дякував Богу, що належить до вищого класу, а не до тих людей, якими керував у психушці, задовольняючи свої найпотаємніші тваринні захцянки, в яких не смів признатися навіть самому собі. Так було, скажімо, з Сергієм, а до нього з багатьма іншими пацієнтами. Підсвідомо Павло обирав свою жертву і

вишукано знущався з неї увесь період її перебування в закладі, аж поки не намічав собі нової жертви. Коли Сергійко опинився в палаті для тих, кого виписують, Павло довго не сумував, бо на місце Сергійка, на його ліжко, поступила нова жертва, ідеальна для експериментів санітара. Це був уже старший чоловік, заляканий і перестрашений, який не розумів, що з ним відбувається і де він знаходиться. Павло внутрішньо потирав руки, продумуючи детальний план екзекуції над нещасним. Його знущання були витонченими і рідко повторювалися стосовно різних пацієнтів. Це була велика наука, відома лише Павлові. Остаточно не втрачаючи Сергія з поля свого зору, коли той знаходився в цьому закладі, але поступово перемикаючи свою увагу на нового пацієнта, Павло дозволив собі сьогодні виявити милосердя стосовно Василя: нехай, мовляв, знає його добре серце. Але коли Василя не буде на роботі, він ще добре позбиткується з його нещасного Сергійка, аби той на все життя запам'ятав своє перебування в закладі.

Коли Павло нарешті пішов, ще про щось патякаючи на прощання, Василь прожогом вискочив у сусідню палату й побачив Сергійка. Той усміхнувся йому, і сльози ось-ось мали викотитися з очей нещасного санітара, але він попередив їх з'яву, сильно потерши перенісся, аж кола пішли у простір, що певний час нічого не бачив. Аби не видати своє особливе ставлення до Сергійка, хоча про це, мабуть, уже всі знали, він запитав:

— Як ви тут?

Відповів лише Сергійко:

— Краще за всіх!

О, як йому хотілося підійти до свого синочка й поцілувати його і вже ніколи від себе не відпускати. Бачить Бог, скільки зусиль йому коштувало, аби зараз не зробити цього. І взагалі слід заспокоїтися і не зробити фатальної помилки, треба думати не серцем, а розумом. Наприклад, йому хотілося негайно схопити Сергійка за руку, вивести з палати надвір, посадити в машину і втікати світ за очі, але він розумів, що загубить усю справу. Ще Павло, мабуть, знаходиться на території лікарні, ще Віктор Андрійович не спілкувався зі своїми хворими, а тому відсутність Сергійка і санітара будуть помітними, та й Павло може долучитися до того, аби завадити їм безперешкодно виїхати. Ще вчора він постановив утікати відразу після лікарського обходу, а як запасний варіант – під час сонного часу. Це якась година-друга, коли їхня відсутність не буде помітною, а якщо й побачать, то не такою критичною. А за цей час вони вже будуть на краю світа, де їх ніхто не знайде.

Все йшло за планом, і Василеві лише залишалося заспокоювати себе й не нервувати. Мало того, що він чи не через кожних п'ять хвилин визирав у сусідню палату і дивився, чи на місці Сергійко, ніби той міг щезнути, то ще й нагримав на одного пацієнта, який не хотів уживати ліки. Раніше він ніколи не дозволяв собі так ставитися до хворих. Під гарячу руку потрапив і батько іншого пацієнта, який хотів зустрітися з сином. Василь терпляче двічі пояснив йому, що слід зачекати, бо зараз буде лікарський обхід, але старий наполягав, кажучи, що має багато роботи на дачі. В подібних обставинах Василь завжди знаходив компроміс, а тут несподівано зла сила

народилась у ньому:

— Будете виступати - взагалі сина не побачите!

Це були не його слова, вони не могли народитися в його мозку. Він розумів, що все це через Сергія, що треба заспокоїтись і не виливати свої проблеми на інших. Але він зачинив двері перед самісіньким носом настирливого відвідувача, мало не прищемивши йому руку, якою той намагався спротивитися такому ходу подій. Справу було зроблено, але Василь нічого не міг вдіяти з власним тілом, а головне, думками, які переростали в некеровані вчинки, ніби хтось сторонній поселився в ньому і керував ним.

Великих зусиль йому коштувало спілкування з Віктором Андрійовичем, який був дуже уважним до нього і цікавився його здоров'ям. Василеві хотілося стукнути його чимось важким по голові, але рятувало те, що цього важкого поруч не було, і він розумів, що це не його бажання, а тієї злої сили, що поселилася в ньому, але він нічого не міг з нею вдіяти і лише дякував Богу, що не дозволяє їй уповні керувати собою. Але треба було поспішати, бо може настати момент, коли зла сила опанує ним настільки, що він не зможе чинити їй опір, і всі його зусилля щодо визволення Сергійка будуть марними. У голові крутилися поетичні рядки, і він згадав, що в юності писав вірші, і ніби непогано виходило, деякі з них навіть опублікувала обласна газета, і йому настійно рекомендували підготувати до друку збілочку поезій, яку неодмінно надрукують, але він занехав цю справу - і при чому тут зараз якісь вірші, якщо він має справу свого життя, яку він мусить сьогодні виконати, бо інакше ніколи цього собі не пробачить.

Батько якогось пацієнта засунув йому в кишеню халату чвертку коньяку, він навіть не пам'ятав, хто це був, коли і як це сталося, але це йому допомогло, коли він механічно відпив кілька ковтків, і тепло розлилося по всьому тілу — мозок отямився і почав віддавати команди.

Коли Василь заглянув до сусідньої палати і не побачив Сергійка, і йому сказали, що до нього прийшла мама, і вони гуляють у лікарняному парку, він сприйняв це спокійно - ну, майже спокійно - і закріпив успіх ще декількома ковтками коньяку. Втім, тут же з'явилася божевільна ідея: побігти до парку, вхопити Сергійка, затягнути його до машини - і ... Він усміхнувся сам до себе, більше коньяку пити не став і зосередився на подальших своїх діях. Значить, за будь-яких обставин повинен спрацювати запасний варіант - сонний час. І він, уже спокійно роблячи свою буденну роботу, молився про себе до Бога, аби жодні несподіванки не завадили йому виконати сьогодні основну місію свого життя. При цьому він не забував заглядати через вікна, щоби в полі зору був Сергійко з його мамою, а потім побачив, що вони йдуть до лікарні, порахував до триста, спостерігаючи за пацієнтами, відтак заглянув у сусідню палату, Сергійко був на місці, він запитав:

— Як погуляв з мамою?

— Все класно! Хочете печиво?

Він узяв одну штучку, по-батьківськи легенько потріпавши сина по голові. Нічого смачнішого він ніколи не їв. Все класно! Раніше він навіть не зауважував, що це

улюблений вираз його синочка. Все класно! У них все вдасться, і все буде класно.

Обід минув звично, хоча Василеві й видалося, що їдять його пацієнти повільніше, ніж у минулі дні, але він розумів, що просто йому хочеться чим швидше вивезти звідси Сергійка. Тому й час тече у різних площинах по-різному. Він змушував себе не заглядати в палату до Сергійка, вкладав неспокійних пацієнтів у ліжка, оголошуючи, що тихий час, йому добре допоміг у цьому Степан Аркадійович, який уже дочитав свого "Ідіота" і тепер прийнявся за "Подорожі Гуллівера", і Василь був вдячний йому за допомогу.

А далі все було, як у детективі. Ніби якась внутрішня сила керувала Василем, тільки в одну мить вона зі злої перетворилася на добру, ніби від самого початку маскувалася всередині нього, весь час вдаючи з себе велику бязь. Василь востаннє обвів поглядом своїх пацієнтів, заплющив очі, швиденько помолився Богу і рішуче пішов до Сергійкової палати. Той стояв і дивився у вікно, ніби знову хотів гуляти.

— Сергійку, ідемо зі мною, — сказав Василь і взяв хлопця за руку. Той не пручався. У коридорі було порожньо, і вони без перешкод спустилися по сходах і вийшли надвір. Десять на інтуїтивному рівні Василь відчував, що йому допомагає Бог, але не мав часу висловити це думкою, а тим більше — словами. Сергійко ні про що не запитував, заскочений зненацька, у всьому покладаючись на Василя. Навіть коли вони сіли у машину, він мовчав. Але коли санітар сказав, щоби він ліг на задньому сидінні, Сергійко запитально глянув на нього.

— Так треба, синку, — і цих Василевих слів було достатньо, аби Сергійко виконав команду.

Біля пропускного пункту їм теж поталанило, бо вахтера не було на місці: можливо, пішов у туалет чи аптеку. Саме тому й повинен був лягти Сергійко на сидіння, аби вахтер його не помітив. Василь вискочив з машини, розкрив заржавілі ворота і виїхав за межі закладу.

Воля!

17

— Ні, у нас таки справжнісінький дурдом! — Юлія Володимирівна, здавалося, зараз зійде з розуму. — Санітар спокійно садовить пацієнта в машину і вивозить за межі закладу. Ви що, Вікторе Андрійовичу, послали Василя і Сергія за пляшкою?

Начальниця нині була загальмованою, ніби напередодні щось випила. Вона через вікно спостерігала за заключною частиною втечі санітара і пацієнта, але говорити почала лише тоді, коли машина зникла за воротами закладу. Спочатку Віктор Андрійович подумав, що це черговий ніби-жарт Юлі з серії чорного гумору. Їй було властиво невдало жартувати, після чого всі мали сміятися і робили це, за винятком Віктора Андрійовича, який поводив себе стримано, бо не знаходив нічого смішного, і це найбільше дратувало Юлю. Її ніби-жарти, можливо, і були для когось смішними, але лише не для нього, це нагадувало йому жарти і смішинки з російського телебачення, люди аж за животи хапались, а він сидів спокійний і незворушний, ніби відсторонений від світу цього; мабуть, це можна було пояснити відмінністю у ментальності між

українцями і росіянами, а можна було – примітивністю жартів, їхньою надумністю, прямолінійністю, коли все всім ясно і не потребує напруги мозкових звивин, тим паче якщо врахувати, що у багатьох ці звивини просто відсутні.

Віктор Андрійович ошелешено глянув на Юлію Володимирівну, сподіваючись, що це все-таки дурний жарт, який не має нічого спільного з дійсністю, але в душі вже наростало розуміння того, що трапилася надзвичайна подія. Вираз обличчя начальниці, її спопеляючий погляд свідчили, що Юля не жартує. Вона віддавала якісь накази, що за формою і звучанням нагадували прокльони, але Віктор Андрійович і без неї знав, що має робити. Він прожогом кинувся до палати, але Сергійкове ліжко було порожнім. На його німе запитання один із пацієнтів відповів, що юнака нещодавно забрав санітар Василь. Доктор метнувся до сусідньої палати і застав пацієнтів, які застигли в нерухомості й не знали що робити з волею, яка звалилася на них з небес. До цього вони увесь час – і вдень, і вночі – знаходилися під пильним контролем санітарів, знали, що можуть робити те і те, але їхня воля була обмежена цими суворими і сильними людьми. А тут нікого не виявилось, і вони навіть могли відчинити двері, аби вирватися на волю, але жодному з них ця думка навіть не прийшла до голови. Воля, яка була так близько, виявилася для них нездоланною перепорою, вони не могли переступити через самих себе і якби вміли адекватно мислити, мали би визнати, що їм постійно потрібен зовнішній подразник – у даному випадку санітар, — який би притлумлював їхнє прагнення до волі, робив волю омріяним щастям, нездійсненою мрією. Коли ж цей зовнішній подразник – санітар – несподівано зник, разом з ним щез і мотив до волі.

Втім, ця розгубленість пацієнтів могла тривати недовго і змінитись ейфорією, і Віктор Андрійович чудово це розумів – тоді сил медсестер і лікарів не вистачить, аби приборкати некеровану масу. Лише санітари успішно справлялися з цим. Його мозок діяв чітко і автоматично. Віктор Андрійович, не зводячи пильного ока з пацієнтів, зателефонував Павлові. Коли він сказав, що Василь утік із закладу і прихопив з собою Сергійка, йому видалося, що Павло зрадив. Його навіть не довелося умовляти, хоча він мав усі підстави, аби відмовитися працювати ще одну зміну, він навіть не став пत्याкати на тему, що розуміє важливість ситуації, а тому жертвує власним спокоєм і дозвіллям, чи щось більш або менш пафосне, а просто сказав, що буде за декілька хвилин, бо не встиг ще далеко відійти від закладу.

Віктор Андрійович вирішив, про всяк випадок, залишитися з пацієнтами до приходу Павла, хоча нічого надзвичайного не мало би статись, але, як кажуть, береженого Бог береже, а сам тим часом почав гарячково обдумувати, чому Сергійко і санітар втекли з лікарні – і він нічого не помітив дивного в їхній поведінці напередодні, хоча саме йому випадало це помітити і зрозуміти подальші їхні дії. Але Віктор Андрійович настільки заплутався зі своїми жінками, не знаючи, на кому би зробити свій остаточний вибір, його настільки гнітила домашня обстановка, і він навіть у глибині душі, віч-на-віч з собою боявся зізнатися, що найкращим виходом із ситуації було би розлучення з дружиною, — куди вже йому було спостерігати за нюансами поведінки Сергійка і

санітара або бодай за змінами у виразах їхніх облич.

І раптом йому стукнула до мозку геніальна думка, що, з'ясовується, ніякої втечі немає. Думка була слабкою, непереконливою, і сам Віктор Андрійович не вірив у своє геніальне відкриття, бо воно не було таким за своєю суттю, але він хапався за неї, як потопельник за соломинку, не знаючи, що втопить і себе, і нещасну соломинку. Як за відчай останньої надії, він вхопився за думку, що Сергійко і санітар нікуди не втікали, а просто по справах виїхали за межі закладу. Звичайно, це був кричущий факт, що свідчив про відсутність будь-якої дисципліни у психушці, і порівняно з вибриками Степана Андрійовича, коли той вчасно не з'являвся до свого дому, бо лікарня вже стала його домом, а не та квартира, де проживали його рідні, — порівняно з вибриками Степана Аркадійовича оцей фокус Сергійка і санітара був справді надзвичайною подією, і Юля знову зробить крайнім його, Віктора Андрійовича, бо і в першому випадку був пацієнт, якого він вів, і в другому теж. Те, що за санітара відповідає Юля, в рахунок не йшло, бо Віктор Андрійович винен уже тому, що він винен. Він сподівався лише на те, що втікачі повернуться і йому зарахують меншу вину в цій ситуації.

Як і передбачав Віктор Андрійович, перша хвиля розгубленості в його пацієнтів минула доволі швидко. Прискорювала цю швидкість і незвична поведінка доктора. Якби він, як це було зазвичай, розмовляв з ними, то і вони відповідно поводити би себе, очікуючи своєї черги й сидячи тихенько, нікому не заважаючи. А тут він був розгублений і явно не володів ситуацією, так що гріх було цим не скористатися. Все робилося на інтуїтивному рівні, бо навряд чи пацієнти усвідомлювали, що мають робити, і як скористатися тією ситуацією, що виникла. Рух, поки що невидимий, розпочався зсередини палати. Як правило, там розміщували найбільш сумирних пацієнтів, наївно сподіваючись, що їхній відносний спокій, притлумлений пігулками і заштриками, передаватиметься іншим. За наявності санітара так воно й було, але не могло залишатися самодостатнім явищем. Тепер найсумирніші, неймовірним чином усвідомивши, що пута, які в'язали їх, луснули самі по собі, відчули неабияку вільність у своїх словах і вчинках. Мова, загальмована місяцями, а то й роками вимушеного мовчання, тепер, мов вулканічна лава, пробивала собі дорогу назовні, змітаючи і спопеляючи все на своєму шляху. Вони вітійствували, викидаючи словесні потоки на оточуючих їх людей, і зовсім не дбали про те, чи слухають їх. Слова, які було важко зв'язати у фрази, зрозумілі будь-якій людині зі здоровим глуздом, вилітали з них, мов смертельні набої з кулемета. Саме ці, донедавна найсмирніші пацієнти, для яких ліжко було фортецею, і покидали вони її тільки при нагальних потребах, наприклад, коли відвідували туалет чи виходили із палати в коридор для зустрічі з рідними, — тепер ці хворі вільно пересувалися по палаті, не помічаючи кордонів. Їхнє безсистемне п'яткання насправді мало внутрішню стрункість. Якби у Віктора Андрійовича був абсолютний слух, він би у цій какофонії звуків почув явно виражений акорд, спрямований на руйнування усього живого, причому суголосся декількох ще донедавна сумирних пацієнтів спліталось воєдино, і ця руйнівна сила подвоювалася, потроювалася, десятирилася. Але попри внутрішню загрозу – і Віктор Андрійович це

абсолютно точно відчував – руйнівна енергія цих людей не могла виплеснутися за межі палати. Ніби невидимий бар'єр існував перед ними, але вони відчували, що цей бар'єр існує і не наважувалися переступити через нього, бо за ним були невідома територія, невідомий час, невідомий простір, а вони вже на власному досвіді переконалися, що все невідоме веде до погіршення їхнього становища, й тому не хотіли змінювати на гірше те, що є. Можна було побуянити у рамках дозволеної їм волі – але не більше. Куди небезпечнішими були буйні, норавливу вдачу яких доводилося приборкувати не лише пігулками й заштриками, але й кулаками санітарів. Пацієнти цієї категорії знаходились у безпосередній близькості від Віктора Андрійовича, і він з тривогою спостерігав за їхньою поведінкою. На відміну від сумирних, вони, здавалося, знітилися, принишкли, повністю увійшли у себе, хоча він добре знав, що означає їхня приспала енергія. Відсутність санітара усією масою натиснула на їхню свідомість, але ця пружина у будь-яку мить могла розпрямитись – і наслідки були би печальними. Апокаліптичні картини, одна страшніша за іншу, ввижались Вікторові Андрійовичу, але найжахливішим було те, що він нічого не міг вдіяти у даній ситуації, страх і безвихідність паралізували його тіло й душу, і доктор хоча ще й існував на цьому світі, все ж являв собою безформену масу, з якою можна витворяти все, що завгодно.

Здавалося, ще мить – і внутрішній струс змете заклад, ніби його й не було на цьому місці. Але як це буває в американських фільмах, в потрібний час з'являється супергерой, який рятує ситуацію. Тепер цим супергероем виявився санітар Павло. Розуміючи важливість і складність ситуації, можливо, навіть більше від самого Віктора Андрійовича, він, захекавшись, прибіг з виглядом мало не рятівника Всесвіту. Одного його погляду було достатньо, аби хвора маса пацієнтів ураз втихомирилась. Сумирні відразу згадали, що їм і належить бути такими, повернулися до своїх ліжок-фортець, а їхні словесні проноси припинилися самі по собі. Буйні теж зрозуміли, хто вони є насправді, й енергійно продовжили грати свою роль, але тепер їхні енергійність й ексцентричність не були загрозливими для оточуючих і для них самих, бо кожен залишався сам собою, а будь-які відхилення від норми вже були добре відомі лікарям і санітарам й тлумилися пігулками, заштриками і кулаками.

Прийшов до тями і Віктор Андрійович. Попри його негативне ставлення до Павла, він розумів, що без цього санітара годі було впоратися з ситуацією, яка могла стати некерованою й порівняно з втечею Сергійка і Василя (а що це була, власне, втеча, Віктор Андрійович уже не сумнівався) бунт у закладі міг стати серйозним випробуванням особисто для лікаря. Але, як це часто буває у житті, коли більша небезпека минула, людина звертається до того, що її найбільше хвилює саме зараз. І тому втеча була головним болем для Віктора Андрійовича. Здається, це й фактично так трапилося, бо немилосердно заболіла голова, чого з ним ніколи раніше не траплялося. Він подякував Павлові, що той повернувся, і навіть потиснув йому руку, здивувавши санітара, бо раніше рідко коли ручкався з ним, лише в ситуації, коли стояло декілька людей і обійти Павла не було жодної змоги, хіба що розписавшись у власній некультурності чи відверто кидаючи виклик неписаним правилам.

Віктор Андрійович почимчикував до кабінету Юлі, аби прозвітувати про те, що вдалося відвернути більшу, порівняно з втечею санітара і пацієнта, загрозу для їхнього закладу, але не зробив цього. Насамперед Юля була далекою від цих проблем і їй навіть у голову не спало, що залишити пацієнтів без санітара означає приректи їх на смертельну небезпеку. Але найбільшим потрясінням для Віктора Андрійовича (хоча які вже там потрясіння після щойно пережитого) було те, що в кабінеті Юлі він побачив Світлану.

— О, моя міліція мене береже! – мимохіть вирвалось у нього. – Оперативно працює карний розшук.

Юля вже не дивувалась його дивацьким і дурнуватим вигукам, бо давно зауважила неадекватну поведінку Віктора Андрійовича у багатьох ситуаціях, а Світлана приречено подивилась на нього, ніби вона була психіатром, а перед нею стояв безнадійно хворий, якого вже неможливо повернути до нормального життя. Аж тепер він помітив поруч з нею на диванчику чоловіка, який не смів глянути йому в очі.

— Ось приймай нового пацієнта, — спокійно сказала Юля, і для неї це справді була буденна справа. – Дружина привела на лікування свого чоловіка. Після того, як усе оформиш, зайдеш до мене.

Світлана допомогла підвестись із диванчика своєму чоловікові, який у всьому її слухав, як мала дитина. І знову той приречений погляд був спрямований у його бік, ніби від доктора зараз залежало, жити їй на цьому світі чи ні. Він уже оговтався і все зрозумів, і, здається, ніби той приречений погляд передався його голосу, бо так само приречено, ніби підписував смертний присуд, він сказав:

— Ходімо за мною.

Вони слухняно попленталися за ним, він пропустив їх перед собою і в дверях оглянувся, виразно подивившись на Юлю. Цей погляд мав означати: "Навіщо ти мені накидаєш пацієнтів? Що, немає інших лікарів?". Вона правильно все зрозуміла, але розвела руками: мовляв, лікарі є, але тут важкий випадок, лише ти можеш впоратися. Він скрушно похитав головою, теж без слів зрозумівши начальницю, але для себе ще не визначив, радіти йому чи ні з того, що чоловік Світлани став його пацієнтом. У коридорі він обмінявся декількома поглядами зі Світланою, але нічого вони одне одному не сказали. В кабінеті Галя-Гертруда здивовано глянула на пару, що зайшла, і відразу подумала, що Віктор Андрійович привів двох шизиків. Їй якось не спало на думку, що навряд чи жінка у міліцейській формі може прийти сюди у якості пацієнта. Навпаки, саме на ній вона спинила свій вибір і була вкрай здивована, хоча й не показала цього, що хворим виявився її чоловік. Ще вона встигла подумати, що якби її воля, вона би цього чоловіка відпустила, а жінку запроторила за ґрати в їхньому закладі. Але Віктор Андрійович не дав розгулятись бурхливій фантазії Галі-Гертруди, доручивши їй щось дріб'язкове, і вона правильно зрозуміла, що зараз її бачити не хочуть. Закопиливши губку (добре, що не фиркнула), Галя-Гертруда з високо піднятою головою гордо винесла своє тіло із кабінету. За інших обставин Віктор Андрійович дійсно би не зважав на Галю-Гертруду, а тим паче на її вибрики. Але тепер йому

хотілося залишитися наодинці зі Світланою, бо сприймати всерйоз її чоловіка він не міг. Вони сіли навпроти одне одного, і він бачив її стрункі ноги, хоча й намагався кружляти поглядом по всьому її тілу, а чоловік Світлани сумирно сидів на кріслі й, здавалося, куняв, ніби все, що відбувалось, його не стосувалося, хоча, власне, він зараз був епіцентром Всесвіту, навколо якого крутилися тисячі людських тіл і душ.

— Я думав, що наша міліція оперативно спрацювала і вже дізналась, що у нас трапилось, — виправдовував сам себе Віктор Андрійович.

— А що у вас трапилось? - спокійно запитала Світлана, ніби з ввічливості, аби не образити співрозмовника.

— Здається, санітар на своїй машині вивіз пацієнта за межі закладу, — так само спокійно відповів Віктор Андрійович, ніби Світланина байдужість передалася йому.

— Здається? - В ній знову народжувався мент.

— Я не можу давати стовідсоткової гарантії, що все є саме так. Можливо, вони повернуться. - Віктор Андрійович раптом відчув себе підозрюваним, який змушений відповідати на запитання слідчого.

— Але він вивіз його? - Світлана не грала роль, бо по життю була слідчим навіть у буденних ситуаціях.

— Так. - Віктор Андрійович не знати від чого змучився.

Вони помовчали.

— І часто таке трапляється у вашому закладі? - Йому здалося, що вона запитала це з викликом і навіть весело.

— Це вперше, поки я тут працюю. - Він намагався усміхнутися, але наштотхнувся на її важкий погляд.

— А що, немає ніякої системи захисту, аби запобігти подібним викраденням? - Світлана була неблаганною, ніби справді проводила допит.

— Якось ніхто не сподівався, що санітар може бути здатним на це. - Віктор Андрійович почував себе незахищеним.

— Не було помітно, що він когось хоче викрасти? - Світлана наступала, і Віктор Андрійович встиг подумати, що його зараз звинуватять у посібництві злочинцям.

— Принаймні я не помітив, — розгублено відповів він. - А чому ти наполягаєш на тому, що це було саме викрадення, а не щось інше.

Світлана була подивована його нахабством. Замість того, аби чітко відповідати на запитання, він сам став запитувати.

— У такій ситуації пацієнт навряд чи може давати звіт своїй поведінці. - Вона й сама здивувалася, чому повелася на його запитання, а тепер змушена роз'яснювати очевидні речі. - Отже, без нього все вирішили й посадили у машину.

Зробивши паузу, вивчаючи його обличчя, запитала:

— Ваша начальниця вже повідомила про зникнення пацієнта і санітара?

Він стеновав плечима: мовляв, не знаю. Віктор Андрійович не помітив, що перейшов з нею на "ти", а Світлана мляво на це відреагувала, лише загостривши погляд, ніби вгвинчувалась у сутність Віктора Андрійовича, намагаючись зсередини його

розшифрувати. Але він і цього не помітив.

Нарешті вони перейшли до розмови про її чоловіка, і вона розповіла, що ж із ним трапилось, аж поки вона не зважилася завести його до психушки. Історія, звісно, була банальною, таке щодня трапляється з тисячами, а то й з мільйонами людей, хоча не всі стають пацієнтами відповідних закладів. Він заспокоїв її, сказав, що нічого страшного нема.

І тут подав голос Світланин чоловік. Звуки, які йшли з його горла, були неприємними, бабськими, здавалося, що мужчина не може володіти таким голосом.:

— Докторе, чи довго я тут буду?

— Ну, ви не встигли ще сюди потрапити, — намагався пожартувати Віктор Андрійович, але розумів, що у нього нічого не виходить. — Все буде залежати від вас і від того, як ви мене будете слухати.

— Я вас буду слухати, докторе, тільки не тримайте мене тут довго. — Пацієнт виразно глянув на Світлану.

— Я вас взагалі тут тримати не буду, — м'яко, але наполегливо сказав Віктор Андрійович, і на його устах з'явилась іронічна посмішка, яка зводила з пантелику жінок, але зараз була явно недоречною, хоча новий пацієнт витлумачив її на користь собі. — Ви ж прийшли сюди добровільно, ніхто вас силою не тягнув, тобто розумієте, що ви хворі і що вас треба лікувати. Усвідомлення цього є першим кроком до одужання. Так?

Світланин чоловік кивнув головою, глянув на дружину і не смів сказати більше того, що сказав, а Віктор Андрійович, хоча й відчув цей таємний порух його душі, але витлумачив його по-своєму.

Поки Віктор Андрійович робив відповідні записи, хворий спокійно перевдягнувся у спортивні штани і футболку, але коли побачив санітара, який нечутно зайшов до кабінету Віктора Андрійовича, затріпотів. Вікторові Андрійовичу вже було запізно виправляти ситуацію, а Павло, здається, по-своєму витлумачив усе. Він згріб пацієнта, як неслухняне кошеня, і мало не ніс його коридором до палати. Коли за ними зачинилися двері, почувся відчайдушний крик нещасного чоловіка, який, здається, аж тепер усвідомив, куди він потрапив. Світлана піднесла руку до обличчя, і Віктор Андрійович побачив, як у її очах замиготіли сльози.

— Ну, ну, все нормально, це звичайна реакція. — Він погладив її по спині, але вона здригнулася, і він поспішив забрати руку, не знаючи, що тепер має робити зі своєю кінцівкою. — Зараз йому дадуть заспокійливе. Йому треба декілька днів, щоб пристосуватися до нових умов. Я би просив, щоби ви ці декілька днів до нього не приходили.

Він знову не помітив, що перейшов на "ви". Зайшла Галя-Гертруда, і Світлана поспішила втекти. Це справді було подібне на втечу, ніби жінка нікого не хотіла бачити на цьому світі.

Віктор Андрійович мовчки викупив цигарку, ніби не зауважуючи, що в одному кабінеті з ним знаходиться Галя-Гертруда, і рішучим кроком направився до кабінету

Юлі.

Юля й справді чекала на нього. Вона тонко вибудувала лінію свого захисту і план нападу на Віктора Андрійовича. Власне, захисту як такого і не було, бо не могла ж вона визнати себе винною у тій ситуації, що склалася, і тому весь план власного порятунку полягав у тому, щоби знайти винного. Звісно, найбільше на цю роль підходив Віктор Андрійович, адже викрали його пацієнта, і Степан Аркадійович з його вільним відвідуванням закладу теж був його пацієнтом, — так що хто ж як не Віктор Андрійович винен у всьому, що сталося? Вона накручувала себе й переконувала, що все є саме так, а не інакше, і чим більше сумнівів у неї було, тим глибше вона заганяла їх усередину свого сумління, аж поки остаточно не переконала саму себе, що Віктор Андрійович не просто крайній, а таки винен у тому, що сталося. Ні, зі Степаном Аркадійовичем усе зрозуміло, і добре, що все так закінчилося, хоча ситуація не була би такою гострою, якби Віктор Андрійович не винаходив якісь нові форми й методи роботи, власне, з цим пацієнтом, а послуговувався старими рецептами. Їй удалося зам'яти цей конфлікт усередині закладу, і ніщо не просочилося назовні. Але думати, що втеча санітара і пацієнта теж залишиться їхньою внутрішньою справою, — вже не доводилося. Юля вибудовувала собі плани відступу, уявляла, як про цей ганебний факт дізнається її медичне начальство й навіть зупинилася на своїй імовірній відставці, — коли до кабінету зайшов Віктор Андрійович.

— Ти вже повідомила міліцію про наших втікачів? – найперше запитав він.

— Ти думаєш, що вони вже не повернуться? – відповіла вона запитанням на запитання, і Віктор Андрійович радше відчув, ніж почув приреченість у її голосі. Все виглядало на те, що він зараз повинен узяти ініціативу в свої руки, інакше Юля зіпсує все ще більше.

— Давай почекаємо ще годинку, а потім треба щось робити, — рішуче заявив він, розуміючи, що радше дає їй надію на невідомо що, ніж на реальний перебіг подій.

— Я телефонувала цьому Василеві, — змучено сказала Юля, — але він поза зоною досяжності.

— Я не розумію, навіщо йому знадобився Сергійко. – Він був готовий довго розмірковувати на цю тему, але оте "Сергійко" стало останньою краплею, яка прорвала дамбу ненависті Юлі до Віктора Андрійовича. Вона кричала на нього, як остання шльондра, не добираючи виразів, звинувачуючи його у порядках, що прижилися в їхньому закладі, хоча за всім цим бовваніло нерозділене кохання Юлі до Віктора Андрійовича.

Він не став чекати отієї годинки, пішов до свого кабінету і набрав міліцейський номер. Таким красивим Галя-Гертруда його ще ніколи не бачила.

18

Коли вони виїхали за межі закладу, Сергійкові навіть сподобалося. Широко розплющеними очима він дивився навкруги, ніби хотів сфотографувати всю красу, яка несподівано постала перед ним. Мабуть, він би дуже здивувався, коли б йому сказали, що ця краса не з'явилася сьогодні, а була й раніше, просто він не звертав на неї жодної

уваги. У палаті – спочатку загальній, а потім вже не такій страшній – була нудота, час тягнувся незрівнянно довго, здавалося, що він узагалі завмер на місці. Єдиними хвилинками щастя було спілкування з Віктором Андрійовичем, але це були миттєвості порівняно з тією липучкою, на яку перетворився час. Тепер, коли він їхав у машині з Василем, здавалося, що отой час, проведений у лікарні, — лише дурний сон, до якого ніколи не буде вороття. Ніби з'явився добрий чарівник, який переніс його в просторі й часі, — немає значення куди: в минуле чи майбутнє – і тепер вони обидва линуць у невідоме, і нічого поганого від цього йому, Сергійкові, вже бути не може. Цим добрим чарівником виявився Василь, якому він має бути безмежно вдячним за подаровану волю. Але оцієї безмежної вдячності у нього аж ніяк не виходило. Він розумів, що є поганим хлопчиськом, коли не може, мов син батька, любити цю людину, але нічого не міг з собою вдіяти. Ззовні все виглядало пристойно, і він усміхався Василеві, а той був на сьомому небі від щастя, що зумів визволити свого дорогого синочка зі страшного полону, але всередині Сергійка наростав якийсь протест, можливо, навіть проти самого себе, і він руйнував оце все світосприйняття, оцю любов до всього живого, що почала народжуватись у ньому. Схожі відчуття, але зовсім за інших обставин, у нього були нещодавно – перед тим, як він потрапив до закладу, і думка гостро засіла в мозку, що він знову може потрапити до психушки. Здається, тоді ж були і ці запахи, і навіть краєвиди – і спокій, який обгорнув його відразу після виїзду із закладу, нестримно, але наполегливо змінювався на щось гаряче і болюче, чого Сергійко не годен був висловити. Василь чи не відразу побачив цю перемену в ньому і витлумачив усе по-своєму. Він змусив Сергійка випити пігулку – і дякував Богу, що все передбачив наперед. Він бачив, якими пігулками напомповували його сина і прихопив їх достатньо, так що мало вистачити на місяць-другий, а там треба було діставати рецепти, щоби купити їх в аптеках. Але так далеко він не думав, та й, до того ж, сподівався, що Сергійко одужає за цей час.

Від ужитої пігулки Сергійка потягнуло на сон. Він куняв, хилитався з боку в бік. Василь зупинив машину і змусив Сергійка пересісти на заднє сидіння. Спочатку той учинив несподіваний для санітара опір, а коли він дав собі спокій і змирився з тим, що Сергійко сидітиме поруч, той так само несподівано перебрався на заднє сидіння. Ці вибрики Василь списав на Сергійкову хворобу. Довгий час вони мовчали, і санітар не стільки дивився на дорогу, як у дзеркало на Сергійка. Той трохи пововтузився на задньому сидінні, але сон таки здолав його. Згорнувшись калачиком, Сергійко заснув, і Василь посміхнувся сам до себе.

Вони вже давно були за містом, і Василь з'їхав з міжнародної траси, справедливо вважаючи, що їх може перехопити міліція, і пересувався до кінцевої мети прихистку сільськими дорогами. Він знову похвалив себе за те, що заздалегідь купив карту автомобільних доріг і тепер орієнтувався по ній, причому обирав не великі села, де теж можна було наразитися на міліцейський патруль, а невеличкі поселення, маневруючи між ними по набагато гіршій дорозі. Василь був упевнений, що їхні портрети вже давно є у кожного міліціонера, що до їхнього пошуку залучені значні сили і що треба бути

вкрай обережним. Декілька разів йому видавалося, що якісь машини занадто довго їдуть за ними. Тоді він притишував хід, поки вони обженуть його, не поспішав услід за ними, а потім звертав на першу-ліпшу бокову дорогу. Йому здавалося, що своєю вмільою маневреністю він замітає сліди, і Василь був дуже задоволений собою. І все ж однієї обставини він не врахував. Якби до гірського села, в якій Василь купив хату, їхати по прямій, то треба було години три, не більше. А тут вони вже їхали годин п'ять, і навіть по карті Василь бачив, що до їхнього притулку їм ще далеченько. До того ж, з'ясувалося, що карта була не зовсім точною, і дві години вони застрягли на якомусь хуторі, бо на карті було намальовано, що там нормальна дорога, а насправді дороги як такої взагалі не було, та й хутір теж не був позначений. Добре, що у Василевій машині знайшовся необхідний реманент, та й німий із хутора, дебелий чоловік, підсобив їм, допомагаючи витягувати машину, яка застрягла у великій калабані. Василь вирішив більше не ризикувати і виїхав на пристойну дорогу, тим більше, що бензин уже закінчувався, а заправитися можна було лише на трасі, на яку він таки не хотів виїжджати.

Сергійко давно вже прокинувся і сидів мовчки. Захвату і блиску в його очах, як на початку, коли вони виїхали із закладу, не було. Василь не хотів його зачіпати і намагався витиснути із машини все, що міг, аби якнайшвидше дістатися до місця їхнього притулку. Проте він чекав на одне запитання від Сергія і мав на нього заготовану відповідь, і Василь знову залишився задоволеним собою, коли Сергійко задав, власне, це питання:

— Куди ми їдемо?

— Додому, синку, додому. - Йому забракло повітря, і відповідь видалася не такою переконливою, як він планував, але повернути час назад, аби відчувати себе паном, він уже не міг. До того ж, як шахіст, не продумав хоча би два-три ходи наперед і тепер з тривогою очікував на наступні запитання Сергійка і відчував, що не зможе дати на них належних відповідей. Але Сергійко мовчав і це влаштовувало санітара, який почав потрохи заспокоюватись. Юнак заговорив тоді, коли санітар, заколисаний дорогою, найменше цього очікував і аж здригнувся від несподіванки:

— Я не хочу додому, — сказав Сергійко. - Я хочу бути з тобою.

Мабуть, Сергійко не пояснив би і сам собі, звідки в нього народилися ці слова, хто невідомий заліз у нього всередину і зараз промовив їх. Він ще не був у такому стані, аби аналізувати свої вчинки, але якби хоч трішки заглибився у власну пам'ять, то зміг би виколупати із неї вчорашнє своє стремління спочатку бачити маму, а потім батька. Бачити їх разом йому не хотілось, але не тому, що він їх не любив, а просто вже не міг витримувати їхні постійні чвари, крики, лайки, якими так було наповнене його попереднє життя, тобто життя до психушки. Він тепер усвідомлював, що життя, мов окраєць хліба, розломлене на дві частини, і зліпити їх до купи в одне ціле вже не вдасться. Але ці слова, які він щойно вимовив, були не від нього, сьогоднішнього, а від того, вчорашнього, і зовсім не висловлювали його нинішню філософію буття. Звичайно, такими високими категоріями Сергійко не мислив, але просто у звичайних, не хворих,

людей немає слів, аби передати почуття людей хворих, а ті, що вражені хворобою, мислять просто, хоча й не примітивно, як вважають люди здорові, і ця примітивність є геніальною. Вловити цю простоту-геніальність не під силу докторам наук, які пишуть трактати, переконуючи нас, що вони зрозуміли душу хворої людини, хоча насправді навіть не наблизились до неї, а віддалились на мільйони космічних літ.

Василь по-своєму витлумачив ці Сергійкові слова. Здавалося, він мав би відчувати радість і погорду, але нічого подібного не було, просто хворий зрозумів хворого на інтуїтивному рівні, коли зерно правди відділяється, а все решта безжально викидається, затоптується в землю, випалюється вогнем. Санітар сумно подивився на Сергійка, ніби побачив своє невеселе майбутнє, але гра продовжувалась, нехай за інерцією, і актори змушені були й далі вживатися в свої ролі, говорити написані за них слова, які зовсім не підходили під нинішній їхній настрій – та що там настроїв, коли мова йшла про світосприйняття! – і слова ці не були їхніми, але вони говорили їх без заминки, ніби боячись, що суворий режисер зможе з ними вчинити щось таке, чого вони найменше би хотіли у своєму житті.

— Я купив хату в гірському селі, — приречено сказав Василь, занадто пильно дивляючись у дорогу і намагаючись не вихоплювати поглядом Сергійка, хоча відчував, що і той не глядить на нього в дзеркало, а ніби намагається просвердлити йому потилицю. – Деякий час ми поживемо там, а потім, якщо захочеш, повернешся...

Ці слова далися йому важко, але найголовніше він залишив наслідок, щоправда, тепер вагався, коли має про це сказати Сергійкові: прямо таки зараз, з моста у воду, спалюючи все позаду себе й ризикуючи втратити сина назавжди, чи все-таки трохи згодом, коли приїдуть на місце. Нарешті він вирішив не відкладати усе в довгий ящик і знову, не дивлячись на Сергія, хоча відчував, що той інтуїтивно чекає на те щось важливе, майже рішуче сказав:

— Розумієш, задля конспірації я сказав у селі, що приїду разом із сином. Ти не міг би називати мене татом?.. Коли будуть чужі, — поспішно додав він і подивився у дзеркало. Сергійко уже відвернув погляд убік і занадто швидко, як здалося Василеві, відповів:

— Добре, — і після нетривалої паузи, — тато.

І як нещодавно у нього самого був стан приреченого, так і подібне він відчув у голосі Сергійка, ніби той робив йому велику ласку за визволення із закладу, але робив це нещиро, з великими зусиллями. Ну, і нехай! Час назад уже не повернеш! Не думав він, що з перших хвилин усе так обернеться, але нехай буде так, як є, він усе здолає, переживе, головне, що вдалося врятувати сина. Не заради ж вдячності від нього він робив це. І чим більше ми очікуємо на вдячність, тим менше отримуємо її взамін за наші добродіяння. Такий жорстокий світ, і треба просто робити свою справу на прославу Божу, не очікуючи на вдячність від близьких. Від цих простих думок, що народжувалися, здавалося, не в ньому самому, а йшли зсередини, і відчувалося, що це чужорідне тіло, але бажане, — від цих простих думок Василеві стало легше, і він уже з чистою душею дивився у дзеркало на Сергійка, а той не витримував його погляду і,

зрештою, вдав, що знову заснув, і так пролежав до самого їхнього приїзду.

Приїхали вони, коли надворі панувала глупа ніч. Насамкінець Василь припустився прикрої помилки, коли звернув не на ту дорогу і деякий час їхав, вдивляючись у незнайому місцевість, хоча розумів, що вже давно мав бути вдома. Він усвідомлював, що треба розвертатись і їхати назад, але ще за інерцією машина тріпотіла по вибоїнах, аж поки він не зважився таки розвернутися, виїхати на трасу і повернути до потрібного села. І тільки-но в'їхав на подвір'я, як закінчився бензин. "Це Божий знак", — подумав Василь і став будити Сергійка, хоча знав, що той не спить. Юнак різко підвівся з сидіння, вийшов із машини, потягуючись і розминаючи кісточки.

Воля закінчувалась? Починалась інша неволя?

19

Здавалося, це був ще страшніший удар для неї, ніж тоді, коли її син потрапив до психіатричної лікарні. Вона ніяк не могла зрозуміти, як це її сина міг викрасти санітар. Невже це іграшка чи непотрібний нікому набір тіла і душі? Найчорніші думки обсіли її голову. Вона думала про те, що її синочка вже немає у живих, що його тіло порубали на жахливі кусні м'яса, що Сергійка вбили заради життєво важливих внутрішніх органів для інших людей. За годину після цієї жахливої звістки бідна жінка почорніла й не знаходила собі місця. Здавалося, що вся життєва енергія вийшла із неї, і лише слабка надія на те, що Сергійко живий, а, головне, що вона ще побачить його, тримали її на грішній землі. Віктор Андрійович, повідомляючи її страшну новину, відводив убік очі, говорив, що Сергійка незабаром обов'язково знайдуть, але, мабуть, сам не був упевнений у цьому, і ця його невпевненість передавалася їй.

Своїм материнським серцем вона відчувала, що щось мало трапитись саме сьогодні. Адже йшла на зустріч із Сергійком, мала би радіти з того, що вперше після його перебування у закладі погуляє з ним у лікарняному парку. Через клятву сусідку, яка спинила її біля під'їзду і розповідала про свої болячки, а вона не сміла через власну делікатність сказати, що поспішає, — запізнилась на маршрутку. Чому так? Яка зла сила її переслідує? Коли їхала, то серце щеміло, але вона відганяла геть лихі думки, погуляла з сином у парку, їхала додому назад, але тривога не покидала її – і тут такий удар.

Очевидно, Віктор Андрійович переговорив з її чоловіком, бо з суду зателефонувала знайома і повідомила, що той забрав заяву про розлучення. Нині вона хотіла щиро подякувати доктору й непомітно таки запхати йому до кишені сто доларів. Але якщо раніше їй здавалося, що вона навіть трохи закохана в нього, то тепер відчувала, як ненависть до Віктора Андрійовича народжується в її душі. У всіх бідах вона ладна була звинувачувати лише його. Як він міг не доглядіти її Сергійка? І тут же вона жаліла Віктора Андрійовича, розуміючи, що в даній ситуації він не винен, бо справді ніхто не міг передбачити, що санітар зважиться на такий крок, але ці потуги жалю були занадто слабкими, бо, очевидно, Віктор Андрійович, відчувши, як нарастають хвилі ненависті до нього, вийшов із кабінету, залишивши Сергійкову маму віч-на-віч із Галею-Гертрудою. Та щось говорила, втішаючи нещасну жінку, але слова не досягали мети, бо як могла

бездітна жінка зрозуміти її горе.

Вона не пам'ятала, як опинилась у лікарняному парку на лавочці. Теплий вітерець обвівав її обличчя, а вона думала про те, що не могли Сергійка викрасти просто так, якби не була на це його воля. Він у дитинстві був доволі впертим хлопчиськом, щоб одразу погодитись на те, чого не хотів робити. Його впертість завжди здавалась їй невинуватою, і вона часто сварила його за це, намагалася переломити цю ваду, на її думку, його характеру, але без успіху. Коли він подорослішав, то робив вигляд, ніби погоджується з думкою матері чи батька, але насправді це було не так, і, усвідомлюючи це, вона ще більше бісилася, а він ще більше замикався в собі і віддалявся від неї. Вона тепер розуміла, що син через неї фактично був самотньою людиною. Бажаючи зробити його таким, як вона хотіла, втратила його і не помітила цього, а коли усвідомила, вже неможливо було все повернути, як було. Чоловік постійно був зайнятий своєю роботою і, здається, не помічав, що коїться в душі Сергійка. Але вона! Вона зобов'язана була стати йому найпершим другом, а з'ясувалося, що була звичайнісіньким диктатором чужої душі, коли не можна достукатися до думок і почуттів рідної тобі людини.

Став накрапати дощ. Вона ще трохи посиділа, а потім повільно пішла у напрямку ненависного їй тепер дурдому. Інакше цей скажений заклад вона тепер не називала. Їй здавалося, що прийшла якась обнадійлива для неї звістка, хоча глибоко в душі вона усвідомлювала, що якби така звістка дійсно була, її б уже давно розшукали. Вона заглянула в кабінет Віктора Андрійовича, але побачила там лише зігнуту за столом Галю-Гертруду, і швидко зачинила двері, так що її не встигли помітити. Стала очікувати на Віктора Андрійовича в коридорі. Невдовзі він з'явився. Але не помітив її, безтурботно й весело розмовляючи з якоюсь молоденькою жіночкою в білому халаті, ніби навкруги не було стільки горя, ніби не зник Сергійко. Коли він нарешті побачив її, то усмішка зникла з його обличчя. Він знову боявся дивитись їй в очі, ніби його застали за якимось неприглядним діянням. І все ж таки ненависті в неї вже не було. Здається, в одну мить вона змирилася з тим, що Віктор Андрійович із розряду рідних людей, яким їй уявлявся ще вчора, перетворюється на звичайнісінького чоловіка, десятки й сотні яких вона бачить щодня. Всі вони видаються на одне обличчя, але не мають жодної дотичності до неї, а тим паче до її Сергійка.

Він щось белькотів про те, що вже зателефонували до міліції, що нишпорки незабаром прийдуть (він вжив саме це слово – нишпорки, а не слідчі чи як там ще), що їй не слід хвилюватися, бо Сергійка неодмінно знайдуть, що більше такого в їхньому закладі (він вжив саме це слово – в закладі, а не психушці чи дурдомі) не повториться – і ще щось подібне. Вона розуміла значення кожного сказаного ним слова, але цілісна фраза не доходила до її затуманеного мозку, і відбувалося це тільки тому, що не чула вона того, що хотіла почути, а все решта, що не стосувалося позитивного про Сергійка, її не цікавило. Здається, вона навіть нічого не сказала, чи, може, не дослухала його, а просто на половині його фрази відвернулася і пішла до виходу. Її випередила чергова, бо в дверях пролунав дзвінок. Перед нею відчинили двері, й вона пішла геть, не запам'ятавши обличчя відвідувачів. Зараз для неї нікого не існувало, світ змалів до

однієї малесенької цяточки, яку не видно неозброєним оком. Не пам'ятала, як дісталася додому, чи йшла, чи їхала. Механічно ключем відчинила двері, чомусь пішла на кухню, сіла за стіл – і аж тут гірко розплакалась, як ніколи, мабуть, не плакала в своєму житті. Але це не було голосіння за Сергійком, вона шкодувала саму себе, бо вже багато років поспіль її ніхто не жалів – просто як жінку, як людину. Всі свої болі й негаразди вона тримала в собі. А сьогодні це все виплеснулося назовні. Справді, ручаї сліз текли з її очей, і вона не соромилась самої себе, бо її, здається, тут не було, а плакала якась напівжива істота, що таким чином рятувалася від неминучої смерті.

Вона почала вже трохи заспокоюватись, бо вичерпувалася солена рідина всередині її організму, як задзеленчала мобілка в сумочці. Здавалося, то був голос із потойбіччя. Вона дослухалася до чудернацької мелодії, але жодного бажання з кимось розмовляти в неї не було, аж поки вона не дотямила, що це може бути Сергійко. Поки, мов у лихоманці, вишпортувала із сумочки мобілку, мелодія перервалася. Вибило незнайомий номер, який не був записаний у пам'яті телефону. Вона вже не плакала, бо ліміт горя на найближчі роки був вичерпаним. Поки вона хотіла зателефонувати незнайомцю, мобілка заспівала вдруге, і вибило той самий номер. Вона натиснула в слухавці на зелену кнопку. Це був Віктор Андрійович. Він поцікавився, як вона себе почуває. Злості вже не було, але вона поспішила якнайшвидше закінчити розмову. Ще трохи посиділа, дивлячись у вікно і нічого там не бачачи, потім занесла до мобілки номер Віктора Андрійовича, який наостанок обіцяв їй зателефонувати, якщо з'явиться якась звістка про Сергійка.

Вона поволі опановувала себе, брала у руки власну долю. Упевненість, що Сергійко знайдеться, росла всередині неї з кожною хвилиною. Це була як віра в Бога, що не потребує жодних доказів. Вона перевдягнулася, вмилася, змусила себе щось поїсти, а потім лягла на дивані у вітальні. Жодні думки не йшли їй до голови. Незчулась, як задрімала. Але сон був короткий, мабуть, лише декілька хвилин, проте це дозволило їй повернути хоч частину втрачених сьогодні сил. Цього було недостатньо, і колишній розпач задумав знову всеціло охопити її, проте вона вже не давалась. Рішуче встала з дивану, голова їй проясніла. Вона ще не знала, що чекає на неї, але твердо розуміла, що не сидітиме склавши руки, а робитиме все можливе й неможливе, аби зустрітись зі своїм Сергійком. І такі в'ялі люди, як її чоловік чи Віктор Андрійович, не зможуть стати перепорою на її шляху, як і ніхто інший.

Ось уже другий день у їхньому закладі крутився вертлявий чоловічок. Спочатку Віктор Андрійович подумав, що це родич одного з їхніх пацієнтів, але, побачивши його двічі в кабінеті Юлі, — причому, коли він заглядав, вони згортали розмову, і начальниця віддано дивилася тому в рот, мов очікувала на солодку цукерку, — перемкнув свою думку на те, що це, мабуть, якийсь перевіряльник з невідомої йому інстанції. Щоправда, насторожувало те, що Юля не сказала йому, хто це і звідки, але він усе списав на її злість щодо зникнення санітара і пацієнта, та й добре бачив, що вона щиро повірила у власну брехню: мовляв, у цьому зникненні винен Віктор

Андрійович – і ніхто інший. Правду про вертлявого чоловічка розкрила йому Галя-Гертруда. Він повернувся після ранкового обходу хворих, і жінка розповіла йому, що її допитував слідчий із міліції.

— Якби він не назвав себе і не показав посвідчення, — сміялася вона, — я би подумала, що це один із наших пацієнтів. Такі дивні питання задавав...

Віктор Андрійович і не помітив, що Галя-Гертруда сміялась, а її небесно-сині очі випромінювали суцільне добро. Його вразило, що вже майже два дні Юля не говорить йому про знаходження у закладі міліціонера. Та що там начальниця! Ніхто зі співробітників навіть не заїкнувся, що їх допитували, ніби він став білою вороною у колективі, і цю білу ворону ось-ось мають ліквідувати. Він тут же хотів кинутися до кабінету Юлі й наговорити їй сто чортів, навіть якщо при цій розмові буде присутній отой вертлявий чоловічок, але в останню мить його стримали слова Галі-Гертруди:

— Ви не видавайте мене, Вікторе Андрійовичу! Він сказав, аби я вам не говорила, що він мене допитував.

Так ось воно що! Оте чмо в міліцейських погонах, яке маскується під цивільного, усерйоз сприйняло Юлину версію про причетність Віктора Андрійовича до викрадення Сергійка. Браво! Ще його зроблять не просто злочинцем, а керівником банди. Ці думки вихором пролетіли в його голові, але дали несподіваний результат. Йому раптом стало весело, ніби повідомили якусь приємну новину, на яку він довго очікував, знав, що вона неодмінно має прийти, але не здогадувався коли, і все-таки трошки сумнівався, чи прийде вона, чи ні. Якби хтось сторонній глянув на нього збоку, то, мабуть, подумав, що має справу з дурником. Але на нього широко розплющеними від кохання очима дивилася Галя-Гертруда, яка вже встигла вивчити Віктора Андрійовича, мов облупленого, і знала, можливо, ліпше, ніж він сам себе. Вона розуміла, що думає так само, як і Віктор Андрійович, про дурника-слідчого, який, схоже, захотів заробити ще одну зірочку на погонах за розкриття жахливого злочину в дурдомі. Але разом з тим усередині неї наростала незрозуміла тривога, і доволі швидко, як тільки Віктора Андрійовича покинув грайливий настрій, вона зрозуміла, що це тривога саме за нього, бо яким би дурником не виглядав слідчий, але він гризтиме землю, аби довести свою версію, навіть якщо переконається, що вона хибна. Всі ці свої сумніви вона хотіла викласти коханому, як уже давно сама про себе називала Віктора Андрійовича, але той вискочив до коридору. Спочатку вона злякалась, що він передасть їхню розмову слідчому, але, зрештою, заспокоїла себе, бо знала, що Віктор Андрійович не такий, і якщо вона розповіла йому маленьку таємницю цього слідчого, то він її не видасть.

А Віктор Андрійович вирішив трошки погратися зі слідчим, ніби котик з мишкою. Він не розумів, який дух вселився в нього, але явно це не був злий, а якийсь аж занадто веселий і грайливий дух. Він зайшов до кабінету Юлі і, незважаючи на присутність вертлявого чоловічка, запитав у неї, чи є якісь новини про зниклих Сергійка і санітара Василя. Він не вмів маскуватись, і це його запитання вийшло аж занадто саркастичним, аби не стало помітним навіть неозброєним оком своєю незвичністю. Юлія Володимирівна була явно заскочена бравурністю Віктора Андрійовича і не знала

що має робити. Вона віддано дивилася в рот вертлявому чоловічкові, сподіваючись, що її спасіння прийде саме звідти, і міліціант зрозумів, що має брати ініціативу на себе, а гра в котики-мишки з Віктором Андрійовичем, схоже, закінчиться. Він підвівся з диванчику, на якому напівлежав, і Віктор Андрійович помітив, що вертлявий чоловічок трохи вищий за нього зростом, хоча до цього видавався непоказним. Він утупився поглядом у Віктора Андрійовича, не промовляючи ні слова, і цей перший психологічний двобій лікар програв, опустивши очі додолу й зосередивши погляд на брудних черевиках непотрібного візитера. Це ж треба було знайти калюжі в сонячний день, аби так забруднитися! Втім, існує така порода людей, яка тільки й вишукує болото і лайно, аби обпаскудити інших.

Вертлявий чоловічок залишився задоволеним своєю першою невеличкою перемогою, хоча розумів, що до остаточного розгрому Віктора Андрійовича ще далеченько.

— Ну, Віктор Андрійович уже знає, хто я і з якою метою навідався до вашого закладу, — промовляв вертлявий чоловічок ніби сам до себе, походжаючи по Юлиному кабінеті в ролі господаря. — Залишається тільки дізнатися, хто йому про це повідомив. Чи не та чарівна жіночка, яка з вами сидить в одному кабінеті? Як її, Гертруда? Чи, можливо, все-таки Галя? Ось така героїня труда невидимого фронту...

Він знову пильно вдивлявся у Віктора Андрійовича, але цього разу двобій поглядами не відбувся, бо лікар узагалі не дивився на свого ексекютора, приречено очікуючи від нього нових відкриттів не на свою користь. До подібної ситуації слідчий був явно не готовий, але все ж швидко опанував себе:

— Юліє Володимирівно, ви би не могли нас залишити на годинку, бо нам є багато про що поговорити з Віктором Андрійовичем?

Юля швидко глянула на свого колегу по нещастю, і Вікторові Андрійовичу на мить здалося, що в її погляді відчулася слабка тінь провини, але цей спалах був миттєвим і не міг зафіксуватися в його мозку. Начальниця прихопила з собою якісь папери зі столу і, не вимовивши й слова, хутко вийшла із кабінету, ніби учениця, яка щось накоїла, а тепер з радістю покидає те місце, де її щойно словесно покарали.

Вертлявий чоловічок продовжував прасувати кроками кабінет Юлі, ніби думав щось своє і зовсім забув про відвідувача. Мовчанка затягувалась. І тільки-но Віктор Андрійович надумав сісти на диванчик, де перед тим напівлежав слідчий, як той, стрепенувшись, вгніздився в Юлине крісло і жестом запропонував своїй жертві вмотитися навпроти. Робити було нічого, і Віктор Андрійович упав у жорстке крісло, хоча полюбляв, власне, розкошувати на м'якому диванчику.

— Бачите, Вікторе Андрійовичу, ви, мабуть, розумієте, що рано чи пізно ми би з вами все одно зустрілися і поговорили на теми, що нас двох цікавлять. — Вертлявий чоловічок тепер був на диво спокійним і випромінював таку Божу благодать, що хоч молися на нього, як до святого. Тепер він не нависав своїм важким поглядом над Віктором Андрійовичем, а ніби на рівних запрошував його до толерантної розмови. Втім, лікар був досвідченим фахівцем своєї справи, аби піддатись ось так запросто на

таку глупу провокацію. Якщо й треба було піддаватися ось цьому самовпевненому чоловічкові, з яким би він люб'язно поговорив як з пацієнтом у лікарняній палаті, то не відразу, а поступово, і потім, приспавши його пильність, таки виплести нагору і показати, де раки зимують, і довести, хто в хаті господар. Втім, усе залежало від ситуації і від того, про що далі гомонітиме цей, з дозволу сказати, слідчий.

Плани вертлявого чоловічка порушила мобілка Віктора Андрійовича. Телефонувала Оля, і лікар був радий на зло слідчому теревенити з нею хоч годину, але дівчина кудись поспішала і сердилася на коханого, що той її забув. Віктор Андрійович виправдовувався, що це не так, але не міг дібрати потрібних слів, бо їх просто не було, адже Оля інтуїтивно відчувала свою правоту, та ще його дратувала присутність оцього бравого міліціанта.

Коли розмова закінчилася, той запитав, чи не Сергійко, часом, телефонував йому, повідомляючи про своє місцезнаходження. Запитання прозвучало явно знущально, і Віктор Андрійович відразу це відчув, рубанувши з плеча, що це телефонувала його знайома, а де знаходиться Сергійко, він не знає.

— Та ви заспокойтеся, Вікторе Андрійовичу, — голосом друга промовив вертлявий чоловічок, який усе більше ставав подібним на смиренного священика, — я вас поки що ні в чому не звинувачую.

Віктор Андрійович пропустив мимо вух оте зловіще "поки що", але подумав, що даремно він сказав про Олю, хоча й не назвав її імені, бо від цього потенційного пацієнта психушки можна багато що очікувати. Втім, Юля, розвиваючи свою абсурдну теорію втечі пацієнта і санітара із закладу, могла до учасників змови занести й Олю, помстившись таким чином Вікторові Андрійовичу за неуважність до себе. І все ж він постановив, поки знову панувала мовчанка, не дратуватися, бути малослівним і не говорити того, що в перекручених мізках вертлявого чоловічка було би сприйнято зовсім по-іншому і вдарило би бумерангом по самому Вікторові Андрійовичу.

Слідчий знову зірвався з місця і став походжати по кабінету за спиною Віктора Андрійовича. Той напружився, очікуючи удару ззаду, але змусив себе не обертатись, бо вертлявий чоловічок тільки того, мабуть, і очікував. Та коли він сів на диванчик і почав просторікувати, Віктор Андрійович таки змушений був обернутися до нього разом з кріслом.

— Розумієте, Вікторе Андрійовичу, в моїй практиці було багато випадків, коли спочатку всі докази були на користь інших, точніше, на шкоду їм, але потім врешті-решт з'ясовувалося, що справжній злочинець ховався в тіні, але я все-таки виходив на його слід. Не хочу хвалитись, але це як у боксі. Суперника треба перемагати тільки нокаутом, бо все інше белетристика. Я не програв жодного бою, завжди всі справи доводив до логічного кінця, і злочинець мав лише одну дорогу – до в'язниці. Знаєте, є багато слідчих, які завалюють одну справу, їм дають іншу, вони і її ведуть не так, як потрібно. Це слідчі-невдахи, які просто приречені на поразку.

Вертлявий чоловічок вітійствував, напівлежачи на дивані, і здавався змалілим, мізерним, але від цього і більш нахабним. Треба було чимшвидше збити з нього пиху,

поки він не залетів занадто високо.

— Але ж не всі бої в боксі закінчуються нокаутом, — зауважив поки що обережно Віктор Андрійович. — Тоді судді починають рахувати очки, і питання полягає в тому, а судді хто?

— Браво, браво, Вікторе Андрійовичу! — Слідчий зіскочив з дивана і хаотично заметався по кабінету, несподівано міняючи траєкторію свого руху, радіючи з того, що йому вдалося викликати на розмову злочасного лікаря, аж поки знову не опинився в Юлиному кріслі, і Віктор Андрійович змушений був обертатися до нього разом із кріслом. — Оце ви тонко підмітили: а судді хто? В юриспруденції, і це, мабуть, не стане для вас секретом, ситуація з суддями буває трошки інакшою. Судді, як правило, входять до злочинного тріо, чи навіть, точніше, квартету. Ось дивіться, — він присунувся ближче до Віктора Андрійовича, і той помітив вугрі на його обличчі, і від цього фігура слідчого стала йому ще більш огидною. — Міліція знайшла злочинця і твердо переконана, що це саме злочинець, а не хтось інший. Але для цього насамперед потрібна підтримка прокуратури. Ми, звичайно, говоримо про серйозні кримінальні справи, а не про якісь там банальні крадіжки, які на в'язницю не тягнуть ("А моя справа на в'язницю тягне?" — подумав Віктор Андрійович, поволі відсуваючись від настирного вертлявого чоловічка, але так, щоби цього не було помітно, проте той не відпускав свою жертву ні на міліметр і продовжував нависати над доктором). Отже, міліція шукає партнера в прокуратурі. І хоч між цими відомствами є певні тертя, вони здебільшого відбуваються між керівниками, а слідчі швидше, повірте мені, знайдуть між собою спільну мову. Але це лише півшляху до успіху. Перш ніж справа дійде до конкретного судді, до квартету бракує адвоката. Ні, є диваки, які працюють не заради грошей, а заради свого чесного імені, а потім уже заради грошей, — і їх мало не щодня показують у різноманітних телесеріалах. Але ж ви досвідчена людина, тим паче професіонал у своїй справі, і розумієте, що життя на телеекрані суттєво відрізняється від життя реального. Ба, більше! Нам показують, як би воно мало бути, коли добро обов'язково перемагає зло, але в житті насправді перемагає зло, і добру місця на землі немає. Може, хіба що на небі — не знаю...

Ніби відчуваючи, що трохи переграє, вертлявий чоловічок відсунувся від Віктора Андрійовича, оцінюючи, який вплив мала його промова. Мабуть, він залишився задоволеним собою, бо продовжував у тому ж дусі, хоча дещо зменшив оберти своєї нахрапистості.

— Отже, в світі юриспруденції зазвичай діє злочинний квартет: міліціонер, прокурор, адвокат і суддя. Це люди однієї касты, хоча кожний з них і має свої інтереси. Але знову ж таки зазвичай їхні інтереси доволі часто збігаються, і тому посвяченому в це вже від самого початку справи стає зрозумілим кінцевий результат. Повірте, не треба бути провидцем, аби передбачити хід подій майже на сто відсотків. Звичайно, можливі варіанти, і на певному етапі справа може забуксувати: хтось натисне на прокурора, інший підкине грошенят адвокату, хтось ще інший зателефонує судді. Але це винятки, які підтверджують загальне правило. У фільмах можна побачити, як цей

злочинний квартет домовляється між собою по тій чи іншій справі. Повірте мені, в житті все набагато простіше. Злочинець-прокурор нюхом відчуває злочинця-адвоката, так само як злочинець-міліціонер – злочинця-суддю.

Розвивати цю тему вертлявий чоловічок міг ще з годину, але зробив невеличку паузу, щоб дати можливість встрягнути до розмови Вікторові Андрійовичу. Дивним чином у часі це співпало з бажанням лікаря, якому почала набридати промова слідчого.

— Вас досить цікаво слухати, — стримано сказав Віктор Андрійович, — але я не розумію, для чого це ви мені говорите і чи стосується це нашої справи.

— Стосується, стосується, — холодно промовив вертлявий чоловічок, і виходило так, що це вже dokonаний факт, але Віктор Андрійович або вдавав, що не розчув цих слів, або й справді вони були сказані так тихо, що він міг їх і не почути.

— Якщо ви знаєте про злочинну змову міліціонерів, прокурорів, адвокатів і суддів, — продовжував Віктор Андрійович, — то вам і карти в руки, аби цю змову викрити. Якщо ж ви лише констатуєте факт, а нічого не робите, то ви такий самий злочинець, як і вони.

— Браво! Браво! – Вертлявий чоловічок аж підскочив з місця, ніби невидима пружина виштовхнула його. Він задоволено потирив руки, очі його блищали. – Вам би адвокатом працювати, Вікторе Андрійовичу! Втім, я знав багатьох адвокатів, які з подібним пафосом захищали закінчених негідників, відпрацьовуючи свої гроші й зосереджуючи увагу на формальних дрібницях, які ламали вибудовану справу.

Він знову хаотично бігав по кабінету, і Віктор Андрійович зрозумів нарешті, що таке броунівський рух, але йому це справді вже набридло, і доктор дав собі спокій, аби весь час повертатися з кріслом туди, де в даний момент знаходився вертлявий чоловічок. Нарешті той угомонився і, мабуть, розуміючи ситуацію, всівся в Юліне крісло і серйозно глянув на Віктора Андрійовича.

— Я так підозрюю, що Юлія Володимирівна вас дуже ненавидить, — сказав вертлявий чоловічок, — раз висунула версію, що ви організували втечу пацієнта. Мабуть, це є наслідком нерозділеного кохання, але я не збираюсь втручатись у ваші інтимні стосунки. Я змушений не відкидати цієї версії, як і багатьох інших. Але більш вірогідною мені здається, власне, інша версія.

Віктор Андрійович здивовано дивився на вертлявого чоловічка. Перед ним була зовсім інша людина, змучена життям і роботою, яка би залюбки вже відпочила від цього людського гомону, хоча би й на цвинтарі, але гріхи ще не відпускають її з осточортілої землі. Інтуїція підказувала Вікторові Андрійовичу, що це лише маска, і не можна вірити міліціонерові, який щойно розігрував перед ним мелодраматичні ролі, виступаючи в різних іпостасях. Однак десь із глибини душі зріло й розуміння того, що не завжди інтуїція підказує вірний шлях словам і вчинкам, й інколи треба просто повірити людині, кинутися з моста у воду, ризикуючи фатально помилитися, але інакше не знайдеш єдино правильного шляху до серця цієї людини. І все ж в останню мить щось стримало Віктора Андрійовича від цього необачного кроку, хоча місток для

налагодження нормальних стосунків він таки перекинув:

— І що ж це за версія, якщо не секрет?

— Та який вже там секрет! – Вертлявий чоловічок тепер грав роль щирого друга. – Звісно, я вам розповім про це, але сподіваюсь на вашу допомогу. А версія в тому, що санітар Василь, будучи хворою людиною, викрав пацієнта, рятуючи того, на його думку, від вірної загибелі.

Віктор Андрійович не втримався і розсміявся вертлявому чоловічкові прямо в обличчя, настільки абсурдною видалася йому ця версія. Втім, за мить йому стало ніяково за цю свою прямолінійну реакцію, але він так і не набрався сміливості, аби попросити вибачення. Здається, нахабний сміх Віктора Андрійовича ніяк не вплинув на міліціанта, хоча якби лікар був уважнішим, він би помітив глибокий смуток в очах вертлявого чоловічка.

— Скажіть мені, Вікторе Андрійовичу, оцей Сергійко, пацієнт, скільки йому ще належало лікуватись у вашому закладі?

— Десь через тиждень я хотів його виписувати, — Віктор Андрійович був, як ніколи, серйозним.

— Через тиждень... А ось коли ви виписуєте таких пацієнтів, вони ж повинні ще якийсь час вживати таблетки.

— Так, це може бути півроку, а може – й пожиттєво.

— Зрозуміло, зрозуміло... І яка вірогідність того, що Сергійко знову може потрапити сюди? Якщо ми його, звичайно, знайдемо...

Остання фраза чомусь не дуже засмутила Віктора Андрійовича:

— Вірогідність є дуже великою, і чимало наших пацієнтів потрапляють сюди вдруге і втретє, а то й прописуються тут на все життя. Знаєте, я не впевнений, що ліки є запорукою успіху. Чимало моїх пацієнтів їх вживає, але знову потрапляє сюди. А є такі, що не вживають, і я їх більше тут не бачу.

— Все, мабуть, залежить від тих обставин, в які вони потрапляють, і як ці обставини впливають на них.

— Абсолютно правильно!

— Скажіть, а якщо Сергійко не вживатиме ліки, чи є вірогідність того, що він знову потрапить сюди?

— В його випадку вживати ліки слід хоча би півроку.

Вони надовго замовчали, ніби друзі, втомлені довгою бесідою, але ця мовчанка не гнітила їх.

— Подумайте, будь ласка, над моєю версією про хворого санітара. Можливо, щось згадаєте незвичне у його поведінці. – Віктор Андрійович, мов школяр, слухняно кивнув головою. – А Юлії Володимирівні про нашу розмову не треба розповідати, нехай залишається в полоні своїх ілюзій. Я буду їй підігравати, бо від імпульсивної жінки можна багато чого очікувати.

Вони усміхнулись один одному і потиснули руки.

Сергійко прокинувся від гомону за дверима. Прислухавшись, він розібрав голоси батька і якогось незнайомого чоловіка. Розмова відбувалася на високих тонах, але часто переривалася, ніби падала в прірву, щоби потім виборсатися з неї й відновитися з новою силою. Здебільшого кричав незнайомий чоловік, але й батько не поступався силою голосу, хоча ця сила була м'якшою, не різала вухо. Через щільно зачинені двері голоси співрозмовників було чути, але про що саме вони говорили, Сергійко не здогадувався, бо міцні стіни спотворювали мову, і до вуха долинала лише інтонація, а не зміст сказаного.

До Сергійка почала пробиватися колишня тривога, якої він, здавалося йому, позбувся назавжди, знаходячись усього декілька днів у цьому будиночку в гірському селі. Тут їх ніхто не турбував, і вони жили розміреним, веселим і мирним життям. Щоправда, батько методично і вперто в призначені ще Віктором Андрійовичем години давав Сергійкові пігулки, і той змушував себе ковтати їх, хоча відчував, як з кожним днем усередині нього наростає спротив до них.

Коли була гарна погода, вони йшли до лісу, і Сергійко, вдихаючи свіже повітря, відчував себе зовсім здоровим і щасливим. Щастя і здоров'я злились воедино, були одним цілим і не могли існувати одне без одного. Сергійко, мабуть, злукавив би, якби сказав, що не думає про маму і тата (не санітара Василя), але це радше були спомини про них, причому вони лежали десь на самому дні душі, а на них зверху навалились інші спомини, які, можливо, й не були більш важливими і значущими, але видавались такими, оскільки були подалі від дна, а ближче до сутності людини. І лише у снах спогади про маму і тата були справжніми, пробивалися на Боже світло крізь хвору свідомість, переломлювалися через неї і, як у кривому дзеркалі, вигравали всіма барвами веселки, і в такому препарованому вигляді чудернацьки нагадували юнакові про існування його тата й мами.

Сергійко, аби не скрипнуло ліжко, тихенько звівся на ноги. Холодна долівка пройняла до кісток, але він мужньо ступив декілька кроків. Зрадлива підлога підло скрипнула, і він зупинився на місці, стиснувши зуби, ніби від цього щось залежало і ніби за стіною могли почути бодай щось з цього боку. Але там справді замовкли, але не тому, що підозрювали, буцімто Сергійко міг їх підслухати, а тому, що обидва чоловіки втомилися від взаємних звинувачень. Коли Сергійко наблизився до дверей і трішки привідкрив їх, аби побачити, що ж там діється, а, головне, почути, про що там говориться, — батько і незнайомий чоловік сиділи, насупившись, один проти іншого.

— Що ви від мене хочете? – втомлено запитав батько.

— Я хочу від вас десять тисяч доларів, які ви мені не доплатили, бо скористалися помилкою в газеті. Мені втрачати нічого, а хату я можу підпалити в будь-який момент, коли ви будете спати з сином.

Незнайомий чоловік теж був утомлений розмовою, але все ж рішуче промовив ці слова. Здавалося, що він сказав так про всяк випадок, не вірячи у свою затію, але намагаючись востаннє чи в передостаннє переконати співрозмовника у слушності своїх слів.

— Але ж ви знаєте, що я не маю таких грошей і не знаю, де і як їх знайти, — здавалося, батько зараз розплачеться, але ще тримається з останніх сил.

— А це вже ваші проблеми! - Відчувши слабину, незнайомий чоловік почав останній наступ, уже тепер вірячи в перемогу. - До того ж, я не вимагаю від вас відразу десять тисяч. Скажімо, на післязавтра мені потрібно двісті доларів. Це ж уже не такі великі гроші, а вас двоє дорослих людей. Я не вірю, щоб ви за сьогодні й завтра не змогли їх дістати. Я приїду післязавтра по обіді, і ви мені дасте тих двісті нещасних доларів. - Він уже кричав, стискаючи кулаки, а Сергійко боявся, що зараз той накинеться на батька і почне його гамселити. Проте за якусь хвилю ситуація змінилась, і незнайомий чоловік знову виглядав розгубленим і втомленим. - Ви дасте мені ці гроші, а потім ми знову домовимося про наступну суму і термін.

Батько здивовано подивився на незнайомого чоловіка, і Сергійко подумав, що той має на меті зробити щось лихе, чого ніколи не мав би робити, навіть у думках.

— Добре, на післязавтра я підготую двісті доларів, а там поговоримо, — втомлено сказав він, але в його голосі відчувалася відчайдушність. Незнайомий чоловік не помітив цього і з радістю підвівся:

— Ось і добре! Я знав, що ви розумна людина і що ми домовимось. Я буду післязавтра.

Він махнув рукою в повітрі, що мало би засвідчити, ніби він прощається з батьком, і вийшов з кімнати. Сергійко, прихиливши двері, навшпиньках почвалав до ліжка, стараючись оминати те зрадливе місце, що скрипіло. Він встиг загіртість у ліжку, коли двері прочинились і до кімнати заглянув батько. Він деякий час постояв, вдивляючись у сина, і зауважив, що Святослав страшенно змінився і став зовсім не подібним на себе. Але все змінюється в світі, у цьому, мабуть, і криється загадка геніальності Божого замислу. Санітар підійшов до ліжка і тихо сказав:

— Сину, вставай, пора снідати.

Мабуть, Сергійко трохи переграв, вдаючи, що прокидається поволі від слів батька, і той це помітив:

— Ти чув нашу розмову з тим нещасним чоловіком?

Грати далі не було сенсу, і Сергійко, сівши на ліжку, мовчки кивнув головою.

— Ти не думай, я впораюся, віддам йому ті гроші, аби він нарешті відчепився від нас назавжди! - Василь був не впевнений у тому, про що зараз говорив, і втома, яка щораз більше навалювалася на нього, повернулася знову.

Сергійко не зронив жодного слова, мовчки вдягнувся, вмився, відсторонено сидів за столом. Коли батько хотів у нього про щось запитати, він випередив його:

— Можна, я зателефоную мамі?

Спочатку на обличчі Василя з'явився величезний знак запитання: мовляв, про яку маму йдеться? Але чим швидше санітар зі світу фантазій опускався на грішну землю, тим ясніше на його обличчі знак питання перетворювався на знак оклику, аж поки не трансформувався на три крапки безнадії. Святослав віддалявся від нього у безмежну даль, і Василь розумів, що вороття назад не буде, і він змушений щодня спостерігати,

як син іде від нього геть, і це споглядання має стати найбільшою мукою в його житті. Проте він наслідував Сергійка і не промовив жодного слова, лише мовчки встав і приніс мобільний телефон.

Бажання зателефонувати мамі було, але Сергійко упіймав себе на думці, що не знає її номера телефону. Мобілку в нього відібрали перед тим, як запроторити до лікарні, але в телефоні було лише слово – "мама", а номера він не пам'ятав, і не мав потреби запам'ятовувати. Здається, батько помітив його сум'яття, бо знову пішов до спальні і згодом виніс зіжмаканий папірець:

— Ось я записав її номер про всякий випадок...

Він вийшов надвір, аби не чути присуд самому собі від Святослава, а Сергійко нерішуче набрав номер. Довгі гудки не віщували нічого доброго, аж поки на протилежному кінці Всесвіту не пролунав змучений мамин голос:

— Алло. Хто це? Сергійко, це ти?

Якби в нього через хвилину запитали, про що він говорив з мамою, Сергійко навряд чи би відповів. Але, мабуть, він сказав мамі, що з ним усе гаразд, що мама не повинна переживати, що скоро вони побачаться.

Він сидів, насуплений і злий, коли увійшов Василь, і тут же пролунав телефонний дзвінок. Це телефонувала Сергійкова мама, якій хотілось якомога довше спілкуватися з сином, і коли санітар зрозумів, що це саме вона, зі всієї сили жбурнув телефон об стіну, намагаючись заглушити увесь свій біль. Сергійко навіть не здригнувся, занурений у себе. Того дня вони більше не перемовились ні словом. Співіснували ніби вороги, які в силу обставин змушені тулитись один до одного на мізерному клаптику землі.

22

Віктор Андрійович, звичайно, не забував Сергійка, думав про нього кожний день, але виходило на те, що цей юнак ставав пройденим етапом у його житті, як і кожний з тих хворих, до яких він прив'язувався, й які після виходу із лікарні навічно для нього зникали. Тепер предметом його особливого ставлення був чоловік Світлани, і Віктор Андрійович усе більше переконував себе, що сама Світлана мала всі шанси стати пацієнткою психушки. Принаймні це впливало з розповідей її чоловіка, який став відвертим з лікарем, розповідаючи з усіма подробицями навіть про свої інтимні стосунки з дружиною. Віктор Андрійович ловив себе на тому, що йому це цікаво, ніби він особисто брав участь у тому чи іншому статевому акті зі Світланою. Він переконував себе, що це не стосується історії хвороби пацієнта, але не міг сам себе зупинити, а Світланин чоловік виявився непоганим оповідачем, і йому подобалась увага доктора до його скромної персони. Зрештою, Віктор Андрійович якось зауважив, що у розповідях Світланиного чоловіка стали з'являтися фантастичні нотки, але радше це була фантазія обділеної любов'ю істоти, ніж намагання збрехати за будь-яку ціну, і Віктор Андрійович прийняв ці правила гри, інколи сам підказував пацієнтові потрібний хід думок, ніби вони обидва стали сценаристами багатосерійного фільму, побудованого на реальній основі, але, звичайно, з елементами видумки, аби глядачеві не було нудно. Така обопільна творча робота захопила їх, і якби у Віктора Андрійовича не було білого

халату, важко було би збоку визначити, хто з них насправді хворий. Що стосується самої Світлани, то, здається, вона уникала Віктора Андрійовича, принаймні зайшла до нього лише одного разу після запроторення чоловіка до лікарні, хоча санітари доповідали йому, що буває вона тут мало не щодня. Дивно, але він не думав про те, чи вона справді уникає його, чи так складаються обставини, що вона до нього не заходить, чи є ще якась інша причина. Здається, йому було би легше, якби він знав, що їй відомо про його інтимні розмови з її чоловіком. Це робило би їх спільниками, наблизило би один до одного. За великим рахунком, він теж не палав бажанням бачити її, йому вистачало розповідей її чоловіка про неї, точніше, не вистачало, і він з нетерпінням очікував кожного сеансу розмови з пацієнтом, аби зануритись у солодке небуття. Він здогадувався, що його розмови нагадують хворого, який схибився на порнографічних каналах, день і ніч проводячи біля телевізора, клацаючи кнопками, але ретельно приховуючи це від ближніх. А коли все виходить на поверхню, цей хворий не відмовляється від своєї затії, його тягне до екрану, хоча в житті є набагато привабливіші екземпляри для його хіті. І навіть коли йому кажуть, що він хворий, він не йме цьому віри, а, можливо, вже й на зло оточуючим дивиться порноканали, хоча відчуває, що аж такого захоплення і насолоди, як ще донедавна, вже не буде. Так само і Віктор Андрійович не вважав хворобою свої розмови на інтимні теми зі Світланиним чоловіком, хоча віддавав собі звіт, що реалії переплелися з фантазіями, і вже не знати, якою Світлана є справжньою у своєму сексуальному житті.

Так само він не знав, якою Світлана є справжньою в іншому житті - не сексуальному. Хоча левову частку їхніх розмов складало описування чоловіком Світлани інтимних фантазій, і Віктор Андрійович уже остаточно переконався, що це, власне, фантазії, правдоподібна вигадка хворої уяви, — але попри все це йому вдалося почути речі, які до фантазійних явно не належали. Виходило, що Світлана часто приходила додому п'яною, лякала чоловіка пістолетом, змушувала його довго стояти на одній нозі, а ніч проводити голим на балконі. Потім, коли хміль проходив, вона фактично гвалтувала чоловіка, а він зі страху ще дрижав до ранку і не міг заснути. Її вигадки щодо покарання чоловіка були все жорстокішими, і одного разу вона вдарила його пістолетом по голові, коли він не відтиснувся від підлоги зазначену нею кількість разів. Як зрозумів Віктор Андрійович зі сплутаної розповіді, до того чоловік був, власне, чоловіком і навіть думав застрелити дружину з пістолета, хоча не знав, як ним користуватись, а після того удару по голові перетворився на овоч, слухняний і податливий. Це не просто походило на правду, а видавалося Вікторові Андрійовичу самою правдою, бо вписувалося в історію хвороби його пацієнта, і симптоми могли бути викликані саме такими наслідками, про які казав хворий. Але коли в коридорі лікарні він випадково наштотхнувся на Світлану й вона зачарувала його приємною усмішкою, вся його теорія була зруйнована, як в одну мить падає картярський будиночок. Втім, він, здається, заплутався сам у собі, аби розплутувати ще й чужий клубок взаємин пацієнта і його дружини. Принаймні після цієї зустрічі зі Світланою у коридорі він став менше цікавитись інтимними подробицями статевих актів свого пацієнта, точніше,

фантазіями того на ці теми, а чоловік Світлани сам все менше розповідав про це, ніби відчув незацікавленість єдиного слухача у його розповідях. Можливо, хтось із них остаточно вилікувався, тільки про це ніхто не здогадувався. Втім, їхні майже приятельські стосунки на цьому не припинилися, у них знайшлося чимало цікавих тем для інших розмов, хоча тріщинка, яка виникла у їхніх взаєминах, не збиралася зникати, і Віктор Андрійович з кожним днем усе гостріше відчував відсутність Сергійка.

Вертлявий чоловічок теж не зник з його життя, хоча й рідше траплявся на очі, ніби уникав зустрічі з ним. Віктор Андрійович знав, що слідчий мало не щодня буває в їхньому закладі, і про це йому казали колеги-лікарі, санітари, пацієнти, ніби вертлявий чоловічок дав їм цю команду – на відміну від тієї, коли наказував не розповідати про свої розмови щодо Віктора Андрійовича з цими людьми. Натяк на щирість після першої й останньої зустрічі з ним вже давно розвіявся, і Віктор Андрійович зрозумів, що для вертлявого чоловічка менторське начало було набагато важливішим, ніж звичайні людські взаємини. Звичайно, він не набивався в друзі до слідчого, але йому не було байдуже, коли за його спиною про нього говорили всілякі нісенітниці. Світланин чоловік звирівся Вікторові Андрійовичу, що вертлявий чоловічок буквально змушував його зізнатися, що доктор декілька разів говорив йому про необхідність викрадення Сергійка із закладу, і буцімто це було насправді, і хворий уже не знав, чи було це так, чи наснилося, і чи взагалі слідчий розмовляв з ним на цю тему. Щоправда, випав один цікавий факт, адже Світланиного чоловіка помістили до закладу того дня, коли був викрадений Сергійко. А Степан Аркадійович розповів, що слідчий обіцяв посприяти йому в остаточному звільненні із закладу, якщо той засвідчить, що Віктор Андрійович схилив його взяти участь у викраденні Сергійка. В доктора не було підстав не вірити своїм пацієнтам, нехай і хворим, бо не знати ще, хто більше хворий у цьому суспільстві, — ті, хто в закладі, чи ті, хто на волі. Першою реакцією його на ці повідомлення був намір набити морду вертлявому чоловічкові, але, на щастя, того не було в кабінеті Юлі. Коли Віктор Андрійович охолонув, він з радістю зауважив, що другою і третьою реакцією теж було набити морду цій підлій людинці, хоча фанатизм в його думках уже поменшав. Він щоразу заглядав до кабінету Юлі, але не заставав там вертлявого чоловічка.

Сама Юля, здавалося, злякано дивилася на Віктора Андрійовича, ніби відчувала, що він може неадекватно поводити себе й стосовно неї, хоча їй і здавалося, що жодних приводів йому вона не давала. Але Юлія Володимирівна занадто добре знала Віктора Андрійовича ще з юнацьких років, аби так просто повірити, що ця історія з викраденням Сергійка, а особливо з позицією цього дебільного нишпорки, так легко для неї закінчиться. Обласне начальство вже сказало їй, аби вона готувалася до звільнення, але Юля загальмувала цей процес, бо зателефонувала народним депутатам України, які нещодавно відвідували її заклад. Причому представникам двох сил, які стояли в опозиції одна до одної, вона говорила одне й те ж: викрадення Сергійка є провокацією напередодні президентських виборів, аби усунути її з посади, але ворогам цього не вдасться, пацієнти закладу проголосують так, як потрібно. Обласне

начальство було заскочене тим, що словечко за Юлю замовили представники різних політичних сил, в тім числі й ті, хто стояв в опозиції один до одного, що, на думку цього обласного начальства, мало свідчити про сильні позиції Юлі, і принаймні до президентських виборів обласне начальство вирішило Юлю не зачіпати, а там видно буде. Проте, як не дивно, сама Юля не дуже переймалася своїм звільненням чи не звільненням – і не тому, що знала про підтримку з боку народних депутатів України чи нерішучість у цій ситуації обласного начальства. Її страх щодо свого працевлаштування був витіснений набагато більшим страхом – імовірною помстою з боку Віктора Андрійовича. Як раніше вона переконала саму себе в тому, що саме Віктор Андрійович був організатором викрадення Сергійка і втечі санітара (цю версію в такій редакції вона виклала слідчому, а той за неї вхопився як за рятівну соломинку, бо логічного пояснення цьому факту не було), так само зараз переконувала себе в тому, що Віктор Андрійович усе влаштував напередодні саме президентських виборів, аби позбутися її, Юлі, в їхньому закладі. І чим більше вона переконувала себе в цьому, тим частіше лякалася самій присутності Віктора Андрійовича в лікарні. Тепер вона неодмінно зачинялась у себе в кабінеті, а коли хтось стукав, запитувала, хто це. Вона йшла з роботи лише через годину після того, як бачила з вікна свого кабінету, що Віктор Андрійович іде із закладу. Потім їй здавалося, що він чекатиме її на зупинці біля лікарні, аби набити, і вона декілька разів ночувала в своєму робочому кабінеті, боячись піти навіть до туалету, не кажучи вже про те, що від страху була набагато більше голодною, ніж зазвичай. Дивно, їй хотілося постійно їсти, хоча з практики вона знала, що в таких випадках у людей зазвичай пригнічений апетит. У неї шалено піднявся тиск, і швидка допомога забрала її у неврологічне відділення лікарні, що знаходилося через дорогу від їхнього закладу. Обласне начальство, не знаючи усіх нюансів справи, призначило виконуючим обов'язки керівника психушки Віктора Андрійовича. При цьому воно закрило очі на те, що втікачем виявився його пацієнт. Просто серед усіх лікарів закладу Віктор Андрійович був найбільш прийнятною кандидатурою, а шукати когось на стороні зараз не було часу і потреби.

Справжнім начальником закладу відчував себе санітар Павло. Якщо раніше він керував тільки хворими, то тепер, здається, і лікарі, і весь персонал визнали його незбагненим лідером психіатричної лікарні. Після того випадку, коли втекли санітар Василь і пацієнт Сергійко, Павло утвердився у розумінні власної значимості для закладу. Він внушив собі, що якби тоді не повернувся, хоча й відбув чесно свою зміну, ситуація могла вийти з-під контролю, і пацієнти на друзки рознесли би заклад. Можливо, так було би і насправді, але ніхто не брав на себе сміливості визнавати, що так би воно дійсно і було, якби не Павло і не його рішучі дії. Принаймні Павлові видавалося, що всі думають, власне, так, але просто не хочуть визнавати його неформального лідерства у закладі, а він через свою великодушність дозволяв їм вдавати, боцімто нічого не змінилось у взаєминах між ним і всіма іншими, хто був на білому світі загалом і в цьому закладі зокрема. Звичайно, він розумів, що якісь ознаки

почесті йому належали, нехай не ордени чи медалі, бо що йому з цих цяцьок на грудях, але бодай привселюдна подяка перед усім колективом від імені начальства йому би не завадила. Проте як народний герой він і це пробачав усім і кожному, бо розумів, що ці ниці люди все одно ніколи не зможуть досягти його величі не те що насправді, а навіть у думках.

Насамперед змінилися взаємини між Павлом і Віктором Андрійовичем. Якщо раніше доктор ігнорував санітара, дивився на нього з погордою, дозволяв собі з нагоди і без повчати, як той повинен поводити себе з хворими, то після втечі Василя і Сергійка ситуація кардинально змінилась. Віктор Андрійович уже не поводив себе зверхньо, а при кожній зустрічі ручкався з Павлом, чого раніше собі не дозволяв. Мабуть, він усвідомив, що без Павла він – ніщо в цьому закладі. Тепер він ніколи не дозволяв собі повчати Павла, що не слід бити хворих. Звичайно, йому не подобалося, коли санітар проводив свої чергові ексекції, і він дізнавався про це, і це видно було по його морді, але він мовчки ковтав цю своєрідну привселюдну образу і жодним словом не упоминався. Коли ж Віктора Андрійовича призначили виконувачем обов'язки керуючого закладу, Павло знову вирішив показати своє благородство і стати правою рукою доктора. Ні, старі образи він не забував, але зараз усе робив для того, аби заклад за відсутності Юлі остаточно не захирів. Віктор Андрійович, здається, прийняв і цей хрест на себе, коли Павло фактично ігнорував не те що хворих, а й лікарів і увесь персонал закладу, зате незмінно підкреслено виконував усі розпорядження Віктора Андрійовича. Ззовні для багатьох це виглядало навіть смішно, коли в унісон діяли санітар і доктор, але здавалося, що ні Віктор Андрійович, ні Павло цього не помічали.

Якось вийшло само по собі й ні для кого не видалося дивним, що Павло замість Василя рекомендував на роботу санітаром свого сусіда Івана, який щойно відслужив у армії. Іван мав більше м'язів, ніж мозку, й ідеально підходив для роботи в психіатричній лікарні. Здається, від самого свого народження він був запрограмований лише на виконання команд. Як слухняний пес, він сам обирав собі господаря, виконував усі його накази. Якби йому сказали, що можна самостійно мислити і, власне, самому приймати рішення, як діяти в тій чи іншій ситуації, він би цього просто не зрозумів і дуже би здивувався, що можна вчиняти саме так. Як донедавна командиром в армії був для нього сержант, такий же чоловіча без мізків, так і тепер беззаперечним начальником у закладі для Івана став Павло. Він ураз увібрав у себе всю сутність санітара і не зрозумів би вас, якби ви йому сказали, що можна діяти по-іншому, ніж це робить Павло. Декілька годин стажування, коли він був поруч з Павлом, йому вистачило, аби зрозуміти все, що входило в його обов'язки. Єдине, що під час цього своєрідного тренінгу не відбулося спілкування між Павлом і Віктором Андрійовичем, і Павло теж не звернув на це уваги. Чи він не був зацікавлений у тому, аби Іван зрозумів, що Віктор Андрійович таки є фігурою у закладі, чи була на це якась інша причина, але для Івана Богом на землі залишався Павло. Навіть тато й мама, старший брат чи дівчина, з якою він став зустрічатися, не мали й сотої долі того авторитету, що мав санітар.

Павло міг бути задоволений Іваном. Спеціально він не вчив його усім

премудростям, той усе схоплював, навіть не мигнувши. Особливо Павла тішило й лестило його самолюбство те, що Іван не просто його копіював, що відразу би впало в око і дало би привід звинувачувати Павла мало не в диктаторстві. Іван робив усе як книжка пише, тобто так, як робив Павло, але все одно мав свій почерк, стиль, якщо хочете, і Павло дуже тішився, що, власне, оце творче начало присутнє в його учневі. Воно не виходило і не могло вийти за рамки усталеного Павлом, але всередині замкненої системи мало всі підстави для розвитку. І Павло знав, що це його школа, й прийде час, коли Іван зможе виховувати своїх учнів. Можливо, він і згадає, що його вчителем був Павло, але навіть якщо цього і не трапиться, все одно школу Павла буде видно неозброєним оком, і вдячні нащадки згадають його незлим, тихим словом. Зрештою, вся психіатрична система тримається не на цих дивних лікарях, які лише тому й стали психіатрами, аби самим не опинитися в закладі, як цей, в якому працював Павло, а на санітарах, які здоров'я й душу віддають заради збереження системи.

Після втечі Василя і Сергійка мав Павло затаєну мрію: аби ті знову повернулися до закладу, а він був у них наглядачем. Ця мрія настільки захопила його, що він вифантазовував різні ситуації, в яких опинялися Василь і Сергійко, а він, Павло, керував цим процесом. Ні, це не було знущання з нещасних, бо хіба можуть разові дії принести разову насолоду? Справжню насолоду може принести лише процес, коли контролюєш кожную клітинку мозку цих людей, коли знаєш, що вони вчинять наступної хвилини або захочуть вчинити, а ти їм великодушно дозволиш це зробити чи не менш великодушно це заборониш для їхнього ж блага. Він ніби наяву бачив їхні перелякані погляди і відчував себе батьком, який карає неслухняних дітей, бо якщо зараз цього не зробить, то потім його діти будуть нещасними. Звичайно, Павло ніколи не говорив про свої сокровенні фантазії, навіть боявся натякнути про це Іванові, бо в такій делікатній справі конкуренції йому не потрібно, але ці фантазії вже йому снилися, причому той самий сон у різних інтерпретаціях повторювався знову і знову, і настав час, коли Павло перестав розрізняти, де сон, а де дійсність, і сон видавався йому дійсністю, а дійсність – сном. Здається, ці метаморфози з Павлом помічав лише Віктор Андрійович, але він сам хотів, щоби і в нього дійсність перейшла у сни, а сни стали дійсністю, тому не вчиняв жодних радикальних дій стосовно цього санітара. Йому навіть у голову не могла прийти крамольна думка, що Павла задля безпеки хворих слід усунути, взагалі звільнити з роботи, хоча в нормальних умовах за схожих обставин він обов'язково пішов би на цей крок, тим паче зараз, коли не було Юлі, а він не просто виконував її обов'язки, а був дійсно начальником, і від його слів і вчинків залежало все не лише в закладі, а, здавалось, і у Всесвіті. Павло у цій системі мав виглядати дрібною піщинкою, зникнення якої в космічному просторі просто не помітили б. Але Віктор Андрійович уже не мав ні фізичних, ні моральних сил, аби здогадатися так легко розв'язати раз і назавжди цю проблему.

СЛУХАЧАМ, У ТІМ ЧИСЛІ Й АВТОРОВІ ЦИХ РЯДКІВ

Після того як наш Сергійко потрапив на волю, навіть не попрощавшись з нами (і ми за це на нього образились, але готові все йому пробачити, коли він знову повернеться до нас), у нашому закладі сталося чимало змін. Втім, "заклад" – це не наше слово, і ми його повторюємо вслід за лікарями і санітарами, які, на мою думку, просто соромляться речі називати своїми іменами. Але якщо ви цього соромитесь, то чому не соромитесь брати гроші за свою буцімто роботу, бо справді, що то за робота – цілими днями наглядати за хворими людьми? Це ж не біля станка стояти, не виробляти матеріально-технічні цінності. Справді, наш заклад офіційно є диспансером, а неофіційно – психушкою, або ще смачніше – дуркою. І якщо вони про нас відверто говорять, що ми психи, дурні, то про місце своєї роботи або взагалі не розповсюджуються, або кажуть, що працюють у закладі, ніби нема інших закладів – шкіл, контор, міської ради. Але хоча ці заклади, крім нашого, власне, і є закладами (ті ж заклади культури), проте до них ця назва – заклад – не приліпилась, а ми, нещасні, хворі люди, маємо віддуватися за всіх. Звісно, це несправедливо, але що поробиш, коли справедливість буває лише на тому світі, і ми мусимо все терпіти від людей, які, за великим рахунком, мали би бути на нашому місці, але їм поталанило більше, ніж нам.

Але я сказав, що після звільнення на волю Сергійка у нашому закладі відбулися зміни. Чи то так сталося випадково, чи то спрацював ланцюжок закономірностей, але разом з Сергійком зник санітар Василь. Якщо про Сергійка нам намагалися нічого не говорити, щоб не ятрити наші душі, і ми здогадувалися, що закінчився його курс лікування, і Сергійко в нагороду отримав заслужену волю, — то про санітара Василя говорили просто, що він звільнився з роботи за сімейними обставинами, але, власне, цих сімейних обставин не розшифровували, хоча ми розуміли, що жодних сімейних обставин нема, бо ми були для Василя сім'єю, і він ставився до нас по-сімейному – не те, що цей Павло або тим паче новенький Іван. Але я вам нічого не говорив – і не тому, що чогось боюся, мені вже боятися нічого, бо далі дурки не зашлють, хіба що в окремий корпус, якого нам не видно з-за наших ґрат і де, кажуть, живуть чи, точніше, сидять безнадійні, що і вмирають у камерах на одну персону, коли приходить їхній час. Я не боюсь, але просто не хочу мати пригод на свою голову, бо й так Павло обмежує мою свободу, а Іван тупо копіює його, навіть без натяку на творчість, хоча наше існування дає чудову нагоду розвинутися, власне, творчому началу, і в закладах, а, точніше, в дурках чи психушках помирає найбільше невизнаних геніїв у різних галузях людської діяльності. Замість того, щоби вчасно підсунути їм під руку папір і ручку, аби вони могли зафіксувати свої геніальні відкриття, їх напомповують пігулками, прирікаючи на повільну і мученицьку смерть.

Але найбільшою зміною, звичайно, було те, що заклад очолив Віктор Андрійович. Нам казали, що він виконує обов'язки директора дурдому, поки відсутня Юлька (і чим це вона захворіла, якщо захворіла взагалі?), але ми чомусь думали, що Віктор Андрійович уже буде керувати завжди – принаймні, поки ми будемо в закладі. Хочу відразу зазначити, що ми доволі швидко розчарувалися в цьому, бо якщо Віктор

Андрійович був для нас хорошим лікарем, то тепер став поганим начальником. Він лише пробігав по палаті, перекинувшись з хворими декількома словами, хоча раніше розмовляв з кожним більш ґрунтовно, і ці розмови для багатьох слугували душевним зарядом на цілий день, а то й на ніч, що слідувала за ним. Чи це день настає після ночі? Тепер же він нас віддав на відкуп Павлові й Івану, а сам ніби не помічав, як вони з нас знущаються. Спочатку ми думали, що він дійсно цього не помічає або дуже заклопотаний господарськими справами, але коли в нашій присутності Павло стукнув одного нашого товариша і той упав, ударившись об ліжку і розсік губу, а Віктор Андрійович нічого не сказав, лиш гнівно глянув на санітара, хоча той, здається, і не помітив цього погляду, — коли це все відбулося на наших очах, і Віктор Андрійович поступив не так, як мав би поступити, ми зрозуміли, що втрачаємо нашого улюбленого доктора. Звісно, до багатьох втрат у своєму житті ми вже звикли, але це неправда, коли кажуть, буцімто ми їх сприймаємо по-філософськи, тобто ніяк. Просто ми не можемо уповні висловити свої емоції, бо санітари вкотре можуть нас не так зрозуміти і замість того щоби зі співчуттям поставитися до прибитої горем людини, намагаються якнайшвидше вколоти тобі якусь гидотину або запхати до рота цілу жменю пігулок, від чого твоя печінка волає про допомогу, а ти не можеш нічим їй зарадити, аж поки вона, ображена твоєю безпорадністю, починає давати збої аж до повного свого виснаження. Щоби повернути Віктора Андрійовича до себе, ми повинні були дати йому шанс позбутися керівної посади, але скільки ми не думали і не мізкували (думати і мізкувати – це різні процеси, і я при нагоді розтлумачу вам філософське значення кожного з цих не просто слів, а, власне, процесів), нічого путнього в нас не виходило, і механізму позбавлення його директорського крісла ми не бачили. Чесно кажучи, вже тоді мене осявала думка, що навіть якщо ми той механізм віднайдемо, все одно не вдасться повернути Віктора Андрійовича. Ні, звичайно, він буде просто лікарем, як до того, але вже ніколи не зможе стати самим собою, колишнім. З іншого боку, сяйво цієї думки було настільки слабким, що я не зробив жодних висновків, аби критично оцінити ситуацію. Тепер я розумію, що це не тільки заощадило би наш час і зусилля, але допомогло би розв'язати, можливо, більш важливу проблему, ніж повернення Віктора Андрійовича. Втім, за цією надуманою проблемою ми так і не помітили важливішої, а тому сконцентрували свої зусилля на тому, що бачили перед очима. Інколи буває корисним заплющити очі або відвести погляд від того, що спостерігаєш щодня, — і тоді тобі відкриваються нові горизонти людського буття, і не лише людського.

Втім, якщо дивитися з філософської точки зору, те, що Сергійко пішов на волю, а санітар Василь розрахувався з роботи, не могло серйозно вплинути на перебіг подій у закладі. Ці зміни якщо й позначились на комусь чи на чомусь, то аж ніяк не могли вплинути на загальний перебіг подій. Здавалося, все відбувається так, як і раніше, йдуть від нас старі пацієнти, приходять нові, але Сонце все одно сходить і заходить, а лікарі прописують пігулки і роблять заштрики. За великим рахунком, нам, звісно, бракувало Василя, який ставився до нас по-людськи, але якби навіть він залишився з нами, все одно не зміг би відпустити нас на волю, бо й сам був підневільною людиною.

А щоб там про нас не казали, все одно кожний мріє вийти на волю. Це означає для нас не повернутися до попереднього життя, яке нас і привело до дурки, бо кожний, хто повертається до попереднього життя, рано чи пізно знову приходить у психушку. Вийти на волю означало повернутися до попереднього життя, бо куди дінешся від реалій, але це все повинно було бути в новій якості. Якщо ти стару форму не наповниш новим змістом, повернешся в дурку. Кожний з нас по-своєму мріє про те, як наповнити стару форму новим змістом, хоча, можливо, й не зізнається в цьому самому собі, і це не висловлюється думками і тим паче словами, а лише невидимі флюїди пролітають у твоєму мозку, будучи провісниками волі, і навіть у сні – особливо у сні! – йде оцей вічний процес підготовки до наповнення старої форми новим змістом. Але часто буває так, що ти виходиш на волю, і цей процес закінчується, і все, нароблене до цього, не переростає в нову якість, ніби ти і не був у в'язниці, чи то пак закладі, що, зрештою, одне і те ж, і не прагнув до цієї волі. А коли ця воля прийшла, і ти можеш вдихнути повітря на повні груди, відчуваєш, що сприймаєш усе, як дане тобі. І тут криється найбільша помилка. Ти вже не думаєш про волю, а лише про те, як би тобі знову не потрапити до закладу. Як тільки ти про це подумав, вважай, що неодмінно потрапиш назад, це питання лише часу. Я, наприклад, вже знаю, як знову не потрапити сюди, бо перший мій досвід перебування на волі після лікування в психушці був невдалим, і я таки повернувся. Основний висновок полягає в тому, що на волі не треба радіти, що ти, власне, на волі, а думати саме про волю, наповнювати свої думки бажаннями цю волю зміцнити – насамперед у самому собі. Бо якщо немає волі всередині тебе, у відчуттях і думках, ти ніколи насправді її мати не будеш, бо...

... побачив Степана Аркадійовича і зрозумів, що маю нарешті розповісти про його неземне кохання, а ви слухаєте мене і навіть натяку не робите, що я, власне, маю про це розповісти, і головним у моєму житті стало не подібне патякання, приправлене філософським соусом, а донесення до якомога більшої кількості людей любовної історії, яку Степан Аркадійович особисто розповів дванадцятьом слухняно-вдячним слухачам, у тім числі й авторові цих рядків. Історія кохання Степана Аркадійовича може багатьом видатися банальною, а хтось просто може мені розсміятися в очі, сказавши, що все це маячня божевільного. Можливо, я би й сам так зробив, якби двічі не побував у психушці й аж тепер не зрозумів, що дійсно втратив волю і, можливо, вже назавжди. Коли тебе ось так ламає життя, дивишся на речі по-іншому, і точки зору, які мав у попередньому житті, видаються тобі насправді божевільними. Думаєш, як ти міг так брутально дивитися на світ і не помічати очевидних речей. Те, що люди нібито при здоровому глузді називають хворобою, насправді дається обраним, аби вони не вмерли з відчуттям того, ніби все знають на цьому світі й самі є істиною в останній інстанції. Ці обрані люди проходять через муки і страждання (який знівечений образ, що не передає й сотої долі поневірянь!), аби зрозуміти, що вони нічого не знають у цьому світі й усе їхнє попереднє життя виявилось намарно втраченими роками, і вже неможливо повернути той час, аби уповні досягнути істину. І все ж вони мають шанс наблизитися до цієї істини, хоча й розуміють, що людського життя їм не вистачить, але, власне, сам

процес наближення до істини становитиме відтепер сенс їхнього життя.

Історія кохання Степана Аркадійовича, причому останнього кохання в його житті, в чому він упевнений, буде вам зрозумілою і стала зрозумілою йому самому, коли ми трохи заглибимось в одне наукове відкриття. Ми живемо емоціями і навіть кохання сприймаємо, як одну з найбільших емоцій у нашому житті. А насправді вчені вже зробили чимало відкриттів, які показують механізм зародження і вмирання кохання. Все дуже просто, адже мова йде про звичайнісінькі хімічні процеси, які відбуваються в нашому організмі, а, найголовніше, в мозку. Як тільки наш організм з плином часу змінюється, чи змінюються обставини, в яких ми живемо, чи змінюються ситуації, в які ми потрапляємо з коханою людиною, відповідно змінюються хімічні реакції в нашому організмі, а, головне, в мозку, — і наше кохання, як правило, згасає, хоча бувають випадки, коли воно підсилюється, але ці винятки, як каже мій колега (до речі, доктор філологічних наук), лише підтверджують правило. Зазвичай людина всупереч хімічним реакціям в організмі, а, найголовніше, в мозку, намагається перемкнути своє кохання (бо це процес, а не явище) з однієї істоти на іншу. Власне, цим людина, мабуть, відрізняється від інших істот, бо здатна усерйоз воювати з хімією, хоча ще не факт, що завжди виходить переможцем, а перемикання свого кохання, точніше, процесу кохання, на іншу істоту можна трактувати і як втечу від самого себе. Я не дуже розуміюсь на науковій термінології, тим паче, що мислю емоційно, а не, власне, фактологічно, як каже інший мій колега, до речі, доктор фізико-математичних наук, але суть цього наукового відкриття, яке коротко можна охарактеризувати, як кохання, — це хімічні процеси, я до вас довів, додавши багато свого, але ж ви не є пацієнтами нашого закладу, так що зрозумієте, де моє, а де наукове, тим паче, що я не хочу претендувати на чужі відкриття. Так ось, у рамках цього нібито грандіозного, а насправді буденного відкриття (бо все геніальне, як відомо, є простим) було з'ясовано доволі банальну річ: людина упродовж свого життя закохується сім разів. У мозку людини є якась речовина, назву якої я забув, що й дозволяє їй упродовж свого життя пережити сім кохань. Не поспішайте засуджувати у шарлатанстві учених і мене вслід за ними. Коли вони і я говоримо про кохання, то маємо на увазі, що, скажімо, чоловік упродовж свого життя закохувався сім разів у різних жінок. Можливо, комусь таке щастя й випало на долю, але процес кохання є набагато ширшим, ніж це прийнято вважати, і стосується він платонічної любові, любові-подяки чи, скажімо, любові-поваги. На цю тему можна писати цілий філософський трактат (каюсь, я вже розпочав роботу над ним, хоча мої колеги по палаті ставляться до цього скептично, але це їхні проблеми; я ж принаймні до кінця свого життя маю небуденне заняття), але в нашому випадку доцільніше показати на прикладі однієї людини, й ідеально для цього підходить саме Степан Аркадійович, який, здається, увібрав у себе і відтворив основні положення теорії процесу кохання (до речі, мій філософський трактат так і називається "Теорія процесу кохання").

Першим і найглибшим нашим коханням, яке закарбовується в мозку на все життя, є Мама. Власне, Мама з великої літери як уособлення того материнського начала, яке

й стало поштовхом до народження життя. Саме Мама, чи наша конкретна мама, завдяки якій ми з'явилися на світ, запрограмовує нашу подальшу поведінку в царині кохання упродовж усього нашого життя. Звичайно, ми, бовдури, й не усвідомлюємо цього, аж поки лікарня (в даному випадку – психушка) дає нам безліч часу наблизитися до розуміння цього. Саме наблизитися, бо щоб зрозуміти сутність цього явища, не вистачить не те що життя однієї людини, а й багатьох поколінь людей, збагачених досвідом попередників. Глибинні корені цього явища відомі лише самому Богу, а оскільки кожна Людина (з великої літери) є Богом і центром Всесвіту, то і Їй, Людині, за іронією долі, мала би бути відома ця проста, але геніальна істина – саме в такому порядку – а не геніальна, але проста. Проте Людина є Богом лише на планеті Земля, а не в Космосі, і ніщо людське – земне – Їй не чуже, а тому Божественні одкровення вона проміняла на земні радощі, але саме Божественні одкровення є незмиристо глибші, ніж сенс людського життя. В ієрархії Божественних одкровень Мама і Кохання з великої літери до Неї займає чільне місце. Ми зараз не будемо торкатися цієї ієрархії, бо це би зайняло дуже багато часу і завело би нас на манівці, а, крім того, боюсь, мене би звинуватили в ересі й, того більше, у плагіаті, хоча я, якщо й використовую якісь наукові чи теологічні теорії, то обов'язково посилаюсь на них чи автора, і не просто використовую, а творчо розвиваю. Я занадто багато пережив у цьому житті, аби чужу славу приписувати собі.

Коли Степан Аркадійович, перебуваючи в нашому закладі, замислився над феноменом Мами в ієрархії цінностей і Її визначальній ролі в теорії процесу кохання (так, так, шановний читачу, саме Степан Аркадійович дав мені поштовх до моєї філософської праці – і не у вузькому, як назва конкретної роботи, а у широкому значенні цього слова, коли мова йде про філософське бачення речей і загалом про філософський спосіб буття), — коли Степан Аркадійович над цим замислився, то побачив світ широко розплющеними очима, ніби він сам на себе дивився у багатовимірному просторі, коли навіть кожний натяк на думку має свій колір, запах і музичний тембр. До речі, це назва окремого розділу в моєму трактаті – "Натяк на думку", в якому я досліджую всю багатовимірність нашого мислення, яке можна передати по-різному – за тим же кольором, запахом чи музичним тембром. У сукупності ми не лише бачимо натяк на народження думки, власне, сам процес її народження, утвердження й розповсюдження у Всесвіті, але й згасання через більйони років, коли вона знову народжується в умах далеких нащадків, але вже на вищому спіралеподібному рівні. Щоб не вдаватись у деталі, зазначу лише, що за ці більйони років думка чи натяк на думку, бо думка – це вже щось оформлене у словах, а натяк на думку може зародитись навіть уві сні, як спалах чогось грандіозного, але не осмисленого нами, — так ось, за ці більйони років натяк на думку не трансформується у щось, не перероджується, і мова не йде про еволюцію, як ми звично говоримо про еволюцію людства, а залишається у незмінному вигляді й знову народжується на спіралеподібному рівні вже у нових обставинах і в іншому тілі. Це не реінкарнація думки, як реінкарнація душі, в що вірять прихильники однієї певної релігії, це радше

Воскресіння з великої літери думки, точніше, натяку на неї, хоча і не в строгому розумінні цього слова, бо, власне, цей натяк на думку і не вмирав, а існував увесь цей час у просторі й часі, проте імпульс, інтенсивність, сила самого натяку на думку теж вичерпується, бо все є кінечним у цьому світі.

У матері Степана Аркадійовича, яка відійшла у Вічність двадцять років тому, були зелені очі. Мій колега, вже знаходячись у закладі, аж тепер звернув на це увагу. Ні, звичайно, він знав, що у його мами були зелені очі, але аж тепер усвідомив, що весь час звертав увагу на жінок із зеленими очима. Це був підсвідомий поштовх у його мозку, і ці зелені очі все життя були ніби маяком перед ним у спілкуванні з жінками. Характерна деталь: саме із зеленооокими жінками у нього не було плотських утіх, ніби незримий дух його мами і Мами з великої літери як незбагненної філософської концепції Буття, утримував його від цього. Навіть на п'яну голову він ніколи не переступав цієї межі, бо зеленоокість жінок стала своєрідним моральним началом, переданим йому в спадок від мами.

Коли ми говоримо про кохання до мами, то відчуваємо деяку незручність, бо мали би говорити про любов до неї. Але я дотримуюсь саме слова "кохання", бо любов убирає в себе вселенськість, тоді як кохання притаманне людині на клітинному рівні, є для неї ближчим, земним, емоційним, зрозумілішим. Скажімо, вселенська любов до Бога, до всього людства є все-таки абстрактним поняттям, далеким від нашого розуміння. Ми сприймаємо його радше на рівні ритуального, обрядового, як люди ходять до церкви, але це не обов'язково означає, що кожний вірить у Бога. Я навіть переконаний, що чим більше обрядовості, ритуальності в нашому житті, тим меншою є віра в Бога, а, точніше, її зовсім нема, бо віра справді або є, або нема, це як вагітність. Ритуальність, обрядовість доценту вбивають віру в Бога, не дозволяють замислитися над сутністю власного існування. Мені можуть заперечити, що урочистість церковних обрядів створює благодатне тло для переходу людини від світського до християнського життя, але ця теорія має чимало недоліків і слабких місць. Дещо про це я пишу в своєму філософському трактаті, але зараз не хочу відволікати увагу читача від основної теми.

Степан Аркадійович казав, що подібний на свою маму. На жаль, я її не бачив, що називається, живою, а фотографія є лише блідою копією і не може дати повного уявлення про людину в її розвитку. Проте мушу засвідчити, що Степан Аркадійович справді належав до жіночеподібних чоловіків, про що найбільше свідчило його розрихлене обличчя і картоплеподібний ніс. Взагалі у всьому його житті йому було притаманне, власне, материнське начало у широкому розумінні цього слова. Звичайно, це був чоловік зі всіма його атрибутами, але мама потурбувалася про те, аби не руйнівне, а творче, утверджуюче начало було визначальним у його діяльності. Здається, йому було простіше народитися, власне, жінкою, аби гідно продовжити місію своєї мами і Мами у вселенському значенні на цій землі. Але просте повторення чийогось шляху не входило в Божественні плани, копіювання – це радше прерогатива Диявола, який позбавлений творчого начала, а виступає руйнівником створеного Богом. Тому й чоловіче начало ближче до диявольського, а жіноче – до божественного.

І коли ми говоримо про перевагу чоловічого чи жіночого начал у тій чи іншій людині, то насамперед і маємо на увазі домінування в ній, власне, диявольського чи божественного. А оскільки людина є складною сумішшю цих двох іпостасей, то й говорити можна лише про рівень концентрації в ній диявольського і божественного. Якщо рівень концентрації диявольського більший, то це призводить до того, що людина стає збурювачем, підпалювачем, руйнівником, зароджувачем війн і революцій. Чим більша концентрація чоловічого, тобто диявольського, начала у конкретній людині, тим імовірнішим бунтарем вона виступає, бо по суті своїй Диявол, який не зумів стати Богом, матеріалізувався в Бунтаря з великої літери, матеріальний дух, який не задовольнився другорядними ролями в ієрархії божественних цінностей. Навпаки, якщо в людині переважає материнське, тобто Божественне начало, то маємо справу з творцем, мислителем, будівничим. І чим більша у конкретній людині концентрація материнського, тобто Божественного, начала, тим імовірнішою є її роль у творчій, будівничій сфері нашого життя. Тому я з глибокою симпатією ставлюся до так званих жіночеподібних чоловіків, до яких, без сумніву, належав і Степан Аркадійович, оскільки саме вони, на мою думку, є світочами людства. Однак до кожного жіночеподібного чоловіка слід підходити індивідуально, бо Диявол нахабно втручається у Божі замисли. Інколи бачиш людину, яка формально нагадує жіночеподібного чоловіка, але насправді Диявол добряче попрацював над цим екземпляром, аби зробити його своїм знаряддям Зла. Я теж пишу про це в своєму філософському трактаті й даю практичні поради, як розрізнити жіночеподібного чоловіка від псевдожіночеподібного чоловіка. Що стосується Степана Аркадійовича, то, наскільки я зміг наблизитися до Божого замислу, бо пізнати уповні цей Божий замисел грішна людина не може, — цей чоловік став черговим екземпляром у серії великого соціального експерименту, затіяного Всевишнім. Мова йде насамперед про рівень концентрації материнського і чоловічого начал у конкретній людині. Жіночеподібні чоловіки стають легкою здобиччю Диявола, якщо, власне, жіноче начало в них досягає максимальної ступені концентрації. Це все дуже легко зруйнувати, якщо в своєму житті людина опиниться доволі далеко від Бога. Тут для Диявола, що називається, непочатий край роботи. Якщо ж цю концентрацію жіночого начала свідомо розвести невеличкою дозою начала чоловічого, виникає незбагненне явище, коли Дияволу стає важче руйнувати творчу, будівничу складову конкретної людини. Саме в цьому й полягає геніальність Божественного замислу, сутність соціального експерименту над людством. Звичайно, тут важливо не переборщити, аби чоловіче начало не стало домінуючим, а ми не отримали чергову поразку Добра від Зла. У Степанові Аркадійовичу пропорції материнського і чоловічого, тобто Божественного і диявольського начал, були витримані з математичною точністю, так що я, вперше побачивши його у нашому закладі, вже ніколи більше не сумнівався в Боговибраності того нещасного, за земними мірками, колеги.

Набагато більше про материнське начало в кожній людині ви зможете прочитати у моєму філософському трактаті, а зараз перейдемо до другого кохання Степана

Аркадійовича. Воно теж було світлим, чистим, яким і повинно бути кожне кохання, і безтілесним, платонічним. Мова йде про його сестру Софійку, молодшу від нього на одинадцять років. Ім'я їй дав сам Степан Аркадійович, бо коли його мама лежала в пологовому будинку, то тато запитав у маленького Степанчика: "А як ти назвеш сестричку?". Здавалося саме собою зрозумілим, що ім'я дівчинці дають не мама, не тато, а саме він. А в нього самого не було сумнівів, що він назве її Софікою, бо так звали сусідську дівчинку, з якою вони спочатку ходили до дитячого садочку, а потім в один клас, навіть два роки сиділи за однією партою, але у Степана Аркадійовича погіршився зір, і його пересадили за першу парту в середньому ряду. Сумнів щодо Софійки-сусідки у Степана Аркадійовича був в іншому: чи належить вона до числа отих семи обраних осіб, в яких людина закохується впродовж свого життя? Після довгих і глибоких роздумів Степан Аркадійович прийшов до однозначного висновку: на жаль чи на щастя, ні. Він проаналізував усі сім своїх кохань і констатував, що Софійка-сусідка не належала до числа семи обраних ним. З іншого боку, ці дитячі почуття були чистими й безхмарними, й я готовий услід за Степаном Аркадійовичем посперечатися з науковцями і з їхньою теорією про сім кохань. Втім, допускаю, що в юнацькому віці сила потужностей хімічних реакцій є незмірно меншою, ніж у віці зрілого, хоча в людини після сорока років життя цей процес іде ніби в зворотному напрямку і, відповідно, зменшується потужність й інтенсивність хімічних реакцій в організмі, а, головне, в мозку. Ми ще відчуваємо силу й працюємо з необмеженими навантаженнями, але процес зворотного відліку життя (і це ще один розділ у моєму філософському трактаті – "Зворотній відлік життя") вже розпочався, він неминучий. Справа в тім, чи вчасно ми усвідомимо це, чи зуміємо перебудуватися самі й перебудувати свій організм у зв'язку з обставинами, що виникли. Від цього залежать і наша подальша працездатність, і стан здоров'я. Філософська сутність зворотного відліку життя, за великим рахунком, полягає в тому, аби менше працювати і більше відпочивати. До відпочинку, звісно, не належить лежання на дивані, а мова йде про активний спосіб життя – прогулянки, фізичні вправи і таке інше. Я знову трішки відхиляюся від теми і дякую вам, що ви цього не зауважили, або вдали, що не зауважили. Отже, Софійку-сусідку Степан Аркадійович у силу багатьох обставин аж ніяк не міг зарахувати до числа своїх семи кохань. Якби він це зробив – і довго вагався, чи має це зробити, — то насамперед була би зруйнована наукова теорія про сім кохань у житті кожної людини. Крім того, сьоме, останнє, кохання Степана Аркадійовича, хоча й незвичне і таке, що не піддається затискуванню в рамки людської логіки, було би теж перекреслене і зруйнувало би віру Степана Аркадійовича в Божественне начало всього вічного на землі.

Софійку, сестричку Степана Аркадійовича, я бачив, вона доволі часто приходила до нього у заклад. Вона була зовсім не подібною на нього, і, як я зрозумів, увібрала в себе риси їхнього батька, який через рік після смерті дружини, тобто матері Степана Аркадійовича та Софійки, теж відійшов у Вічність. Насамперед кидались в очі її великі карі очі, вибачте за тавтологію. Від несподіванки здавалось, що вони займають

непропорційно велику частину обличчя, але коли зникав до Софійки, то все ставало на свої місця, і ця її особливість уже не кидалась у вічі. У Степана Аркадійовича, коли я придивився, теж були карі очі, але оскільки особливістю його обличчя, як я вже сказав, була жіночеподібність, то карі очі не кидались у вічі. Коли зникаєш до блюдцеподібних очей Софійки і вдивляєшся в її світло-карі очі (у Степана Аркадійовича були темно-карі), то помічаєш глибинний сум, який іде не від самих очей, а, здається, із глибин організму. Якщо й далі розвивати теорію чоловічого, тобто диявольського начала, то це сум самого Диявола, нелюдсько-космічний, який не зумів стати Богом. Такої вселенськості у поглядах багатьох людей уже нема, бо вони не відчувають себе Богами на цій грішній землі, але спалах, імпульс, який зародився тоді, під час найгострішого протистояння між Богом і Дияволом, зберігся у поглядах білльйонів людей, які всі ці роки населяли планету Земля, й, здається, не потускнів, хоча за всіма законами – земними і неземними – це мало би відбутися. У Степана Аркадійовича теж струменів цей нелюдський сум, який ішов не з очей, а з космічних глибин минулого, коли простір і час являли собою єдине ціле, але в Софійки ступінь концентрації була набагато вищою. Материнське начало Степана Аркадійовича пригальмовувало, нівелювало потужність струменя суму й не призводило до руйнації навколишнього. У Софійки попри вищу концентрацію струменя суму це теж не призводило до руйнації, бо хоч чоловіче, тобто диявольське, начало в ній було більш розвинене, ніж материнське, тобто Божественне, але за природою своєю вона була жінкою, і вже саме це гальмувало в ній ті руйнівні якості, закладені в неї самою Природою. Її Космічний Сум, як я у своєму філософському трактаті назвав це явище, чи процес, бо сум справді струменить із наших очей в тій чи іншій мірі, не переріс у Вселенську Радість як свій антипод, але й не завдав руйнації усьому навколишньому. Я сприймав Софійку як світле явище, і Степан Аркадійович сприймав її саме так, хоча відчувалося, що Диявол добряче попрацював над цим людським екземпляром, аби з нього зробити чергове знаряддя зла, Зла з великої літери. В тім-то й полягає сила Божественного Духа, що він уміє з мінусового поля Зла зробити плюсове поле Добра. Мені можуть заперечити, що й Диявол робить свою чорну справу, коли псує Божих людей і з плюсового поля Добра переводить їх на мінусове поле Зла, але тут слід зауважити, що відбувається це лише тоді, коли з народженням дитини в неї не входить Божий Дух, тобто Всевишній свідомо віддає на поталу Дияволу цей конкретний людський екземпляр. І тут ми заходимо в сферу потойбічного, тому що нікому не відомо, яку угоду уклали між собою Бог і Диявол, хоча можемо здогадуватися, що така угода є, допоки існує поділ Всесвіту на Добро і Зло. Тому певні людські екземпляри як невдалі наслідки Божественного соціального експерименту й віддаються на поталу Дияволу, бо в них не вдихнули Божественне начало. У своєму філософському трактаті я проводжу чітку грань між Духом і Душею, бо доволі часто на побутовому рівні ми сприймаємо це або як єдине ціле, або одну й ту саму сутність називаємо різними іменами, або підмінюємо сутність одного сутністю іншого. Це доволі цікава тема, яка може стати предметом окремого дослідження, причому молодого вченого, не обтяженого авторитетом маститих мужів.

Консерватизм у судженнях навколо Духа і Душі може зашкодити справі.

Але перейдемо до третього кохання Степана Аркадійовича, яке він довгі роки свого життя вважав першим, аж поки не потрапив до нашого закладу і зрозумів, що перше, на його думку, кохання було, власне, третім, бо коли ми молоді, якось не помічаємо того, що нам дається без зусиль і, здається, з нашого боку, хоча насправді це не зовсім так, а, точніше, зовсім не так. Кохання до матері і сестри було дано Степанові Аркадійовичу згори, коли він, здавалося, не просив цього, а, головне, не знав, що це кохання, власне, до Матері з великої літери, яке уособлювалось у двох постатях – матері з маленької літери і сестри. Він просто їх любив, не помічаючи цієї любові, як ми не помічаємо, що їмо чи п'ємо, аж поки нас не заболить тіло, а йому заболіла душа в закладі, й аж тоді він зрозумів, що його земна любов до мами й сестри насправді була Коханням до Матері у космологічному значенні цього слова.

Третє кохання Степана Аркадійовича було зеленооком двадцятирічним дівчам. Не можна сказати, що в школі він не захоплювався дівчатами. Не знаю, чи були в цей період у нього тілесні спокуси, бо Степан Аркадійович ніколи не любив про це говорити. Мабуть, кохання до двадцяти років свого життя він не мав (окрім мами й сестри, але про це він здогадався вже у зрілому віці), а ті дівчата, з якими зустрічався упродовж шкільного життя, до коханих явно не належали. Двадцятирічне ж зеленооке диво вигулькнуло влітку на весіллі в його одногрупника, з яким він учився в інституті. Воно, це диво, було двоюрідною сестрою нареченого і другою дружкою. Степан Аркадійович натомість був першим дружною, але фактично проводив з Галинкою більше часу, ніж зі своєю першою дружною. Це кидалось у вічі, але весілля не дотримується демократичних процедур. Її хлопець був в армії, і Степан Аркадійович цілувався з Галинкою, закохавшись до нестями. Це тим більше образливо, коли людина думає, що закохалась уперше, не знаючи, що це фактично третє кохання, а то не було би такої наївності й самовідданості. Галинка не кохала Степана Аркадійовича, як і не кохала свого хлопця, що був в армії. Зеленооке диво належало до тих жінок, що і в себе не закохані, як це може видатися дивним, а просто живе на цьому світі. Наукова теорія про сім кохань нічого не говорить про тих, хто жодного разу не закохувався, але якщо ця теорія підходить для більшості людей, то, значить, повинні бути й винятки, які би підтверджували загальне правило, а, отже, є люди, які дійсно в своєму житті жодного разу не закохувались і навіть не знають, що це таке. Цю тему я розвиваю в одному з розділів своєї філософської праці. Не вдаючись у деталі, хотів би зазначити, що це не заважає подібному типу людей дивитись мелодрами чи мильні опери й співпереживати з їхніми героями. Це не означає, що і в реальному житті вони здатні на великі почуття. Природа відсутності кохання в цих людей потребує ретельного вивчення, адже обділені коханням люди насправді є глибоко нещасними, і якщо лікують психічнохворих, то неодмінно слід лікувати тих, хто обділений коханням.

Степан Аркадійович, не на жарт закохавшись у зеленооке диво, на щастя, не закинув навчання, а вгризався в граніт науки з ще більшим завзяттям. Здається, він двадцять чотири години на добу лише й думав про свою Галинку, а навчання до

посиніння й болю в очах давало йому стимул до життя. Він міг бачити своє зеленооке диво лише раз на місяць, коли буцімто приїжджав у гості до свого одногрупника, а насправді з єдиною метою – побачити Галинку. Ці зустрічі були при всіх, а то й не було їх взагалі, бо чим більше Степан Аркадійович виказував свою любовну прив'язаність до Галинки, тим частіше вона уникала зустрічатися з ним, аж поки одногрупник не сказав Степанові Аркадійовичу, що приїхав її хлопець з армії й вони збираються одружитись. Кохання на цьому не згасло і тривало років п'ять, аж поки Степан Аркадійович не закінчив інститут і не пішов працювати.

Я, здається, вже казав, що він працював учителем фізики і десь після року роботи закохався в свою ученицю, яка була молодшою на сім років. У Надійки були не зелені, а сталеві очі, які рідко коли голубіли, але Степан Аркадійович не зважав на це. Їхній бурхливий роман як швидко розпочався, так і швидко закінчився, якщо взагалі те, що було між ними, можна назвати романом, бо жодних тілесних контактів не було, а лише два чи три коротеньких поцілунки. Але цього вистачило, аби Степан Аркадійович жив і марив Надійкою. Він би мав одразу зрозуміти, що як його дівчина кинула свого попереднього хлопця і переметнулась до вчителя фізики, так само кине його і переметнеться до когось іншого. Але поки це сталося, вся школа вже гуділа про роман учителя фізики з ученицею, і директорка школи, стара неодружена дівка, взяла за звичку щодня, а то й декілька разів на день, читати Степанові Аркадійовичу мораль. Докотилися чутки й до батьків Надійки. Якщо з татом Степан Аркадійович швидко порозумівся за гальбою пива у буфеті, і той, плескаючи його по спині, кликав: "Зятьок!" (який "зятьок" – Надійка була в сьомому класі!), то мама істерила на всю школу. І все ж Степан Аркадійович був міцний горішок і подібне не могло збити його з пантелику, а тим паче так запросто зруйнувати кохання до Надійки. Все вирішилося під час літніх канікул. Надійка з батьками поїхала відпочивати у Крим (то ще було в радянські часи, її мама була партійною функціонеркою, хоча тато працював на заводі простим токарем). Звідти Надійка написала Степанові Аркадійовичу листа, що не кохає його, що познайомилась на морі з якимось хлопчиком і завела з ним шури-мури (так і написала: шури-мури), що Степанчик, як вона його називала (Степан Аркадійович), — хороший хлопчик (вона всіх своїх потенційних клієнтів називала хорошими хлопчиками) і знайде собі гарну дівчинку, а про неї хай забуде. Він разів зі сто прочитав той лист, а потім роздер його на дрібні клапті разом з фотографією коханої, яку та подарувала йому перед від'їздом до Криму, і викинув це все з балкону. Він майже не спав від душевного хвилювання, а вранці побіг вниз, аби зібрати докупи все, що викинув напередодні, і жевріла слабка надія, що вдасться це все склеїти, але вночі пройшов сильний дощ (він не чув його, хоча, здавалося, зовсім не спав) і змив усі сліди.

Половина липня й серпень минули, мов у тумані, а першого вересня вони зустрілись – спочатку поглядами на шкільній лінійці, а потім у коридорі, на подвір'ї, знову в коридорі. Надійка була до нестями чарівною, декілька разів з ним віталась, але він набував мармурового вигляду статуї й вдавав, що не помічає її, хоча всередині нього все нуртувало. На його уроках вона нестримно тягнула догори руку, визубривши

черговий параграф з підручника, але Степан Аркадійович неодмінно запитував інших учнів, ігноруючи її. Так минув вересень, аж поки на початку жовтня на одному шкільному вечорі Надійка запросила Степана Аркадійовича на білий танець. До того він танцював з молодими вчительками або ученицями з десятого класу, свідомо ігноруючи її. Коли вона доторкнулася до нього і він відчув її жагуче тіло, зрадливий прутень почав підніматись, і Надійка щасливо й закохано дивилась йому в очі, і він не міг відвести погляду від неї. Але тут вимкнули світло, музика урвалася, і дівчина палко присмокталась до його губ, немов намагалася випити з них божественний напій. Він відповів їй взаємністю, пригорнувши до себе й уявляючи, як його прутень входить у її звабливе тіло. Коли світло ввімкнули, Надійка була вже в іншому кінці шкільного спортзалу, в якому відбувалося дійство, і до кінця вечора навіть не глянула в його бік, про щось весело розмовляючи з однокласницями, а потім користувалась неодмінним успіхом, коли її запрошували на танець старші хлопці чи молоді вчителі. Степан Аркадійович декілька разів теж хотів її запросити, але не наважувався, а коли наважився і йшов через увесь спортзал до Надійки, то не встиг її запросити, бо її перехопив один старшокласник, на голову нижчий від неї, і Надійка вдавано весело сміялась, аби її помітили й почули, але відчувалося, що робить це заради однієї людини на цьому вечорі.

Відтоді вони стали просто друзями, і Степан Аркадійович запросто піднімав Надійку на уроках, і вона весело перещепетовувала параграф із підручника, хоча цілісного фізичного мислення в неї не було, і коли Надійка закрутила шури-мури з хлопцем із десятого класу, Степан Аркадійович не здивувався і сприйняв це спокійно, аж директорка школи, стара діва, поплескала його по плечу в учительській на очах мало не всього педагогічного колективу. Фінал четвертого кохання, як і, зрештою, третього, був закономірним: воно згасло. Перше й друге – до матері й сестри – палало в просторі та часі, але Степан Аркадійович тоді про це не здогадувався, аж поки не потрапив до нашого закладу.

П'ятим коханням стала нинішня дружина Степана Аркадійовича – Марія. Вона викладала в тій же школі, що й він, і була старшою від нього на чотири роки. У неї були такі ж сталеві очі, як і в Надійки, але голубіли вони значно частіше, ніж в учениці. Марія викладала російську мову та літературу, а з настанням Незалежності України перекваліфікувалась на зарубіжну літературу і ще на півставки завідувала шкільною бібліотекою. Вона знала історію кохання Степана Аркадійовича і ставилася до цього спокійно. Здавалося, Марія завжди була незворушною, і те, що Степан Аркадійович покохав саме її, було для неї само собою зрозумілим. Вона теж розуміла, що кохає Степана Аркадійовича, хоча мала сумний досвід у першому шлюбі і доньку від нелюба. І коли Степан Аркадійович запропонував їй вийти за нього заміж і удочерити доньку, ні миті не вагалась. Проти цього постали батьки Степана Аркадійовича, і він, ще не одружившись, перейшов жити до Марії та її матері (батько помер якраз перед цим). Чотирилітня Сніжана відразу почала кликати його татом, хоча їй про це ніхто не казав. Вони розписались, весілля не робили. Одного разу втрьох гуляли в місті, їх побачили

його батьки, серце яких одразу зм'якло, коли Сніжана смикала Степана Аркадійовича за руку і казала: "Тату, тату, хочу морозива!". Вони стали ходити до його батьків у гості. Марія виявилась чудовою господинею і задовольняла гастрономічні уподобання тестя. Одного разу тато й мама запропонували їм переїхати до своєї більш просторої квартири, в якій ще донедавна проживав Степан Аркадійович, і вони погодились. Потім у них народився син – Вовчик, і, здавалось, сімейній ідилії не буде ні кінця, ні краю. Але одного разу Степан Аркадійович їхав електричкою в обласний центр. У той же вагон сіла Надійка. Минуло років п'ять-шість, як вона закінчила школу. Всю дорогу вони проговорили, не звертаючи, здається, уваги на інших пасажирів. Особисте життя в неї склалося невдало. Одразу після школи вийшла заміж за того хлопця, з яким ходила, але він виявився пияком, зробив їй двійко хлопчиків і загинув в автомобільній катастрофі. Надійка залишалася привабливою і не таїла від Степана Аркадійовича, що їде до знайомого, а повернеться завтра. Степан Аркадійович зрозумів, що це її коханець, і щось защеміло в серці, ніби Надійка колись була його приватною власністю, яка перейшла до іншого і яку він назавжди втратив. Вона запрошувала його в гості, і він обіцяв, що прийде. Мало не два тижні Степан Аркадійович жив Надійкою і все відтягував візит до неї. Врешті зважився і, нічого не сказавши, звичайно, Марії, пішов. Його колишнє кохання було одне, синів забрали бабця і дідусь, Надійчині батьки. Розмова не клеїлась, вони вже про все проторохтіли в електричці, не допомогла й пляшка суперового італійського вина, яку Степан Аркадійович притарабанив із собою. Вони вже були навіть не друзями, а просто колегами, та й то, якщо все розібрати по полицках, — звичайнісінькими знайомими. Потім він ще двічі чи тричі заходив до Надійки, аж поки не застав у неї того чоловіка з обласного центру, за якого його колишнє кохання збиралося виходити заміж. І аж до сьогоднішнього дня, коли я веду про це розповідь, Степан Аркадійович більше Надійку не бачив, хоча часто думав про неї.

Мабуть, ота фатальна зустріч в електричці стала поштовхом до згасання його кохання до Марії. Степан Аркадійович уже давно не працював у школі, бо сусідній з їхнім містом педінститут, чи то вже педуніверситет, наштапував стільки фізичних кадрів, що більше ніж на півставки герой моєї оповідки не міг розраховувати. Колега запропонував йому на пару возити взуття із Польщі. Бізнес пішов добре, так що Степан Аркадійович доробився до автомобіля. І тут пішли жінки – спочатку полячки, потім українки. Марія про все здогадувалась, але мовчала. Степан Аркадійович почав попивати горілочку, і дружина молилася Богу, аби він не потрапив у аварію. Але, видно, гріхів у того було більше, ніж сила молитов Марії. Дорожня пригода таки трапилась, і Степан Аркадійович зі струсом мозку та поламаною ногою потрапив до лікарні. Тут він надібав на своє шосте кохання – зеленооке диво на ймення Галинка. Вона у всьому нагадувала йому перше кохання, яке насправді було третім, але Степан Аркадійович це зрозумів лише тоді, коли потрапив до нашого закладу. Галинка була заміжньою, мала двох доньок і чоловіка-пияка. Степан Аркадійович закохався усерйоз. З боку Галинки такого серйозного потягу не було, але Степан Аркадійович цього не

помічав. Незабаром його бізнес захирів, бо колега збудував собі продуктовий магазин і вже в Польщу за взуттям не їздив. Крім того, Степан Аркадійович витрачав непомірно багато грошей на Галинку, а вона висмоктувала з нього все більше й більше доларів і гривень. Аж коли нещасний опинився біля розбитого корита, тобто без копійки за душею, Галинка сказала, що їм не варто більше зустрічатись. Марія про все здогадувалась, але не знала, як далеко зайшли стосунки між Степаном Аркадійовичем і Галинкою. Він боляче пережив цей розрив, що й спричинило, зрештою, його хворобу.

Степан Аркадійович міг би набагато раніше потрапити до нашого закладу, якби не Киця. Вона народилась одного дня з ним, але на сорок років пізніше. Кицю йому подарували на його ювілей. Взагалі-то Киця мала бути Сніжком, і Софійка, сестра, яка зробила цей подарунок, запевняла, що це кіт. Але її ветеринарні здібності були на нулю, і спочатку Сніжок таки став Сніжкою, але це ім'я до неї не приліпилось, і Степан Аркадійович, а вслід за ним й усі домашні, стали кликати її просто Киця. Це було унікальне біле створіння з різнокольоровими очима. Одне око мала зелене з відливом жовтого, а друге — голубе з відливом сталевोї смерті. Киця увібрала в себе ніби всі шість попередніх кохань Степана Аркадійовича. Коли вона була чимось невдоволена, її очі червоніли, хвіст метелявся в різні боки, і до неї тоді краще було не підступати. Киця відразу зрозуміла, хто її господар, і спала в ногах Степана Аркадійовича. Коли він приходив з роботи, вона вже не відступала від нього ні на крок і ходила за ним, мов вірний пес, чи віддано сиділа біля туалету, а потім навчилася прошмигувати до цього інтимного місця першою, що викликало насмішки й нарікання з боку домашніх. Степан Аркадійович після другої Галинки вже не мав жодної жінки. Він прив'язався до Киці. Марія ревнувала його і казала, що він любить Кицю більше, ніж її. Дружина навіть не здогадувалась, наскільки була близькою до істини.

Двічі на рік – навесні й восени – Киця на дві-три доби зникала з хати, а незабаром у неї народжувалися кошенята. Як правило, це траплялось уночі, коли всі спали, і Степан Аркадійович, сидючи у ванній кімнаті, гладив свою улюбленицю, а вона жалібно пищала, скаржачись на свою кошачу долю. Марії не подобалось це котяче господарство, але вона не сміла перти проти чоловіка. Він не давав топоти кошенят і, як міг, прилаштовував їх у надійні руки. Вони здебільшого народжувалися білими або з вкрапленнями кольору шерсті тих котів, з якими кохалася Киця. Траплялось, що через деякий час, як їх віддали, вони прибігали до своєї колишньої домівки й лестилися до Степана Аркадійовича, якого любили не менше, ніж свою маму. Він радів разом з ними, бавився, мов мала дитина, але не міг зрозуміти, чому Киця залишається байдужою до своїх дітей. Ні, коли вони були маленькими, вона не відходила від них, але тепер сторонилася дорослих синів і донечок.

Марія мовчала, спостерігаючи за цим цирком, а коли чоловік не бачив, крутила пальцем біля скроні. Коли в Степана Аркадійовича почалися перші ознаки хвороби, вона, втім, за його прикладом прилаштовувала кошенят у надійні руки. І вже як Степан Аркадійович потрапив до нашого закладу, то найбільше турбувався не про дружину і дітей, а переживав, як там його Киця. Одного дня сталося диво. Як сьогодні пам'ятаю,

що Степан Аркадійович сказав: "До мене скоро прийде Киця". Каюсь, що я тоді лиш посміявся в душі, не подаючи виду, бо скептично поставився до цього. Яким же було моє здивування, коли Степан Аркадійович закликав саме мене, ніби здогадувався, що в цій палаті я є найбільшим скептиком, і, показуючи на світ за вікном, сказав: "Ось моя Киця прийшла у гості". Я не відразу помітив її, але справді біле диво стояло біля дерева і дивилось у наш бік. Здавалося, Степан Аркадійович стримано до цього поставився, але я вже встиг вивчити його, аби зрозуміти, що це далеко не так. Вони дивились один на одного добрих довгих п'ять хвилин, і я ніколи в своєму житті не бачив котів, які би втуплювались в одну точку впродовж тривалого часу. Потім Степан Аркадійович махав рукою, і Киця, трохи повагавшись, пішла геть. Так повторювалося кожного дня. Якось Киця не прийшла, але й Степан Аркадійович не підходив до вікна. На моє німе запитання він відповів, що її сьогодні не пустили гуляти. І дійсно, скільки я потім не вдивлявся у вікно, Киці так і не побачив. Зате наступного дня і в усі інші, коли Степан Аркадійович підходив до вікна, незабаром з'являлась і Киця, і все повторювалось. Смішно і незвично було спостерігати за ними, коли Степан Аркадійович гуляв у нашому лікарняному парку, а Киця, мов вірний песик, швидко дріботіла за ним. Коли ж він зупинявся, вона віддано сідала біля його ніг. Час від часу він брав її на руки й носив, мов малу дитину, а Киця лише крутила голівкою туди-сюди. Потім Степан Аркадійович повертався у заклад, а Киця приречено брела додому, щоби завтра знову з'явитися біля лікарні.

Степан Аркадійович був щасливим. Він знав, що восьмого кохання в його житті не буде, а коти, на жаль, живуть не так довго, як би хотілося людині. Коли вмирає останнє кохання – вмирає людина.

25

З того часу як Віктор Андрійович став виконувати обов'язки керівника закладу, минуло зовсім небагато часу, а він уже встиг помітити, що йому подобається бути начальником. Ця начальницька жилка, видно, була йому притаманна давно, але ество лідера, нехай і формального, а не за духом, дрімало глибоко в ньому, так що він і не підозрював цього. Тепер, коли волею долі він став начальником, усе те огидне нутро, в чому він звинувачував Юлю, почало лізти із нього, і якби цей процес тривав трошки довше, всі би побачили, як буквально на очах перероджується Віктор Андрійович і яким огидним він стає. Тепер доктор, уже майже не спілкуючись з хворими, без чого раніше не міг уявити свого життя, лише за інерцією виписував їм ліки і процедури, а потім спихнув усе на старшу медсестру, яка мало тямала в психіатрії, бо була за фахом стоматологом, але після того, як від її маніпуляцій у ротовій порожнині вмер пацієнт, вона сховалась у психіатричній лікарні, відкупившись від родичів померлого і мало не поповнивши контингент закладу. Віктор Андрійович уже майже не думав про Юлю і, не вірячи в Бога, все ж молив Його, аби Юля якнайшвидше не поверталась, а коли почув, що вона лікується в Києві у приватному психіатричному закладі і що все занадто серйозно – зрадив, як мала дитина, і перестав молитися Богу. Він помітив, як змінилося ставлення до нього лікарів, медсестер і санітарів. Ні, з Павлом у нього залишались

особливі стосунки, і він знав, що це санітар насправді керує ним, а не він санітаром, але ж інші відразу побачили в ньому начальника – і це йому сподобалося. Навіть Галя-Гертруда затаїла своє кохання глибоко у серці й підкреслено-педантично виконувала свої службові обов'язки. Ба, більше того! Вдома дружина і донька побачили зовсім іншу людину і прийняли правила гри Віктора Андрійовича, коли навіть у власних чотирьох стінах він залишався начальником і до нього треба було мало не записуватися на прийом. Тепер Віктор Андрійович навіть не уявляв, що якийсь тиждень-другий міг жити по-іншому. Якби йому тоді хтось сказав, що начальницьке ество так і попре з нього, він би щиро розсміявся цій людині в очі. Він до того осмілів, що, сумніваючись у поверненні Юлі, зробив перестановку в її кабінеті (чому в її? В своєму кабінеті!), який з жіночо-лінивої кімнатки перетворився на чоловічо-сувору. Знайшлося тут місце портретам Фрейда, Ніцше, якими Віктор Андрійович захоплювався ще в студентські роки, але тепер мало що пам'ятав з їхнього надбання. Диванчик, як компрометуюча частина інтер'єру, був винесений до медсестринської кімнати, і дівчата це трактували як турботу нового начальника про себе, хоча диван справді заважав Вікторові Андрійовичу, розслабляв – а треба було думати про стратегічний розвиток закладу. Доктор мав з цього приводу ідеї, які занотовував щодня, а потім хотів у вигляді цілісного документу подати на розгляд вищому начальству. Все, чим жив він до цього часу, видавалося йому дріб'язковим, не вартим уваги. Віктор Андрійович лише шкодував, що витратив багато зусиль на непотрібні речі й з тим більшою насолодою намагався надолужити втрачене.

Виконуючи обов'язки Юлії Володимирівни, точніше, вважаючи себе повноцінним начальником закладу, Віктор Андрійович нарешті допався до хворих, про існування яких знав і декілька разів навіть хотів з ними поспілкуватись, але, по-перше, це не входило до його компетенції, а, по-друге, Юля, прощаючи йому багато що, берегла, тим не менше, як зіницю ока, цих хворих від Віктора Андрійовича, ніби це була Бог знає яка державна таємниця, якої простому смертному краще не знати. Ця особлива категорія хворих знаходилась у старому монастирі неподалік від основних корпусів. Психіатричний заклад, про який мова, розрісся навколо монастиря у п'ятдесятих роках минулого століття. У старий монастир запроторювали безнадійно хворих людей, які змушені були до кінця життя перебувати в ньому – без найменшої надії на визволення. Вердикт лікарів, одного разу винесений їм, не підлягав ні скасуванню, ні перегляду – і саме цим безнадійно хворі відрізнялись від в'язнів, які могли сподіватися на світло в кінці тунелю, хоча часто це було світло від електрички, що мчала їм назустріч. Про старий монастир ходили легенди, в які Віктор Андрійович, будучи атеїстом і матеріалістом, звісно ж, не вірив. Як можна було, наприклад, вірити в те, що вночі монастирем чи спеціальним відділенням психіатричної лікарні, бродить привид монаха, закатованого енкаведистами після Другої світової війни? Умови для перебування безнадійно хворих у колишньому монастирі були жахливими і не для людей зі слабкими нервами (втім, які вже можуть бути нерви у безнадійно хворих?), і Віктор Андрійович у цьому переконався, коли навідався до спеціального відділення.

Його супроводжував колишній пацієнт, а тепер санітар цієї специфічної частини закладу Матвій. На око не можна було визначити, скільки йому років. Складалося враження, що він сидів тут, перебував усе життя, але пружність рухів, молодечий запал в очах ніби заперечували той факт, що так довго не живуть. Матвій був мовчазним, без зайвих думок чоловіком, котрий сприйняв як належне, коли Віктор Андрійович сказав йому, що тепер керує закладом замість Юлії Володимирівни. Дякувати Богу, Матвій не витребував від нього жодного папірця, лише уважним поглядом оцінив доктора і прийняв як доконаний факт його начальництво. Матвій відімкнув масивну браму, впустив Віктора Андрійовича і велетенським ключем знову відгородив безнадійно хворих від білого світу. Вікторові Андрійовичу на мить здалося, що він знаходиться на роздоріжжі між раєм і пеклом, і від нього самого залежить, куди він піде, бо вказівників, де, власне, рай, а де пекло, не було. Втім, у старому монастирі все переплелось воедино: рай відрізнявся від пекла настільки – наскільки пекло відрізнялося від раю, а проза життя була буденнішою, і Віктор Андрійович подумав, що зробив фатальний крок у своєму житті й що Матвій його більше звідси не випустить. Тому те, що побачив Віктор Андрійович, було набагато меншим жахом, ніж той уявний, що вважався йому, коли він подумав, що може дійсно залишитися тут назавжди, і ніхто його не шукатиме, так що Юліне лікування в приватній київській психіатричній клініці можна вважати справжнісіньким раєм порівняно з тим пеклом, в яке він зараз потрапив. Найцікавіше і найстрашніше було те, що Віктор Андрійович навіть не підозрював, що за якихось декілька десятків метрів від його повсякденного місця роботи може бути зовсім інше життя, і це життя має право на існування, так само як і невідомі нам істоти на далекій – на відстані душі! — планеті. Ми можемо лише здогадуватися про їхнє існування, хоча й з великою долею скептицизму й заперечуємо це, розуміючи, що Бог – не любитель дублів. На землі такі ж люди, як ми, оголошуються нами психічно хворими, бо на сьогоднішній день медицина не просунулась далі у розумінні цього явища, і за вироком нетямущих лікарів живі істоти до кінця днів своїх змушені будуть вести рослинне життя. Втім, рослинам набагато краще ведеться, на них падають промінчики ясного сонечка, дощові потоки омивають їх. У келіях-камерах із залізними ґратами – жодного віконечка, і лише лампа на стелі, розносячи тьмяне світло, нагадує, що Божий світ ще існує.

Всього в камерах-келіях було запроторено дванадцять безнадійно хворих людей. Скільки Віктор Андрійович не вдивлявся, він так і не зміг помітити, щоби можна було якимось чином добитися до засуджених назавжди. Суцільні ґрати – і жодної щілинки, куди б можна було вставити ключ, аби якось ці ґрати відсунути чи відімкнути. Складалося враження, що безнадійно хворих запроторили туди невідомо як, ніби існував якийсь потаємний хід, через який і вмістили їх у келії-камери. ґрати були занадто щільними, аби через них можливо протиснути людину, навіть найхудішу. Самі келії-камери були розташовані так, що ті, хто знаходився у них, не могли бачити один одного. Дивовижним чином вони не могли й почути один одного, бо акустика монастиря не дозволяла цього. Доводилося лише дивуватися геніальності чи, точніше,

злому генію того архітектора, який додумався до цього. Безнадійно хворі фактично залишалися самі на білому світі, лише від одного цього можна було зійти з розуму. Матвій, мабуть, видавався їм Богом і Дияволом в одній личині, і лише цю одну живу істоту вони могли бачити упродовж довгих років свого перебування тут. Причому щоденне бачення Матвія ними тривало якусь хвилину, не більше, коли той раз на добу давав їм банячок з їжею і літрову пляшку води, а вже з цим скарбом вони могли робити, що хотіли: або відразу з'їсти і випити, або розтягнути задоволення на декілька прийомів. Камера-келія була побудована так, що в ній не можна було витягнутися на повний зріст. Ось і доводилося пожиттєвим в'язням упродовж десятиліть напівсидіти-напівлежати тут, думаючи про своє тлінне життя. Втім, думки тут спресувалися в одну точку, а саме життя ніби завмерло, не просуваючись уперед, а інколи й даючи задній хід.

Як не був застрашений Віктор Андрійович побаченим, і всі в'язні-хворі видавалися йому на одне обличчя, але він помітив, що виглядають вони набагато молодшими, ніж мали би бути згідно тих даних, які про них містились у канцелярії закладу. Ця думка лише пунктиром намітилась у його мозку і не встигла глибоко уміститись там. Кожний із безнадійно хворих уважно дивився на нього, і він не побачив у їхніх очах безумства, ніби сталася жахлива підміна, і за ґрати запроторили невинних людей. Ця думка теж не встигла угніздитись у його мозку, бо задзеленчала мобілка у кишені. На диво, один із хворих, на якого він у цю мить дивився впритул, не відсахнувся, не злякався дзвінка, як цього ж дня зробив черговий привезений пацієнт, якого оглядав Віктор Андрійович, коли так само зазвучала мобілка. І ця думка теж не встигла вгніздитись у його мозку, а загалом три думки наразі не привели до глобальних висновків, що вже могли би викристалізуватись, але чекали слушної нагоди. Але Віктор Андрійович помітив загальмованість у своїх рухах, ніби час тут зупинився, злившись з простором, і поки він діставав мобілку із кишені, зв'язок припинився. Проте він був вдячний долі, бо це був сигнал, що треба вибиратися звідси. Матвій без слів зрозумів його і швидкими кроками пішов уперед, а Віктор Андрійович, дивлячись собі під ноги, почвалав за ним. Уже коли Матвій зачинив браму, Віктор Андрійович подумав про те, що якби ще мить – і він би залишився тут назавжди. Дякувати Богу, що вільного місця немає, але ж і святе місце порожнім не буває.

26

Сергійко розумів, що сьогодні має трапитися щось жахливе. Він не знав що, а, найстрашніше, не міг відвернути цього лихого зі свого життя. Жахи йому не снились, хоча траплялося часто, що він довго не міг звечора заснути, а коли засинав, то треба вже було вставати. В'ялості в тілі не відчувалось, і він міг увесь день щось робити і не втомлюватись. Втім, яка там робота! Життя в селі видавалося йому суцільним відпочинком. І, справді, хіба можна вважати роботою випасання кози чи годування кроликів? Він любив цих тваринок і одного разу зрозумів, що любить їх більше, ніж людей. Він відгонив козу Маньку поближче до лісу, припинав її, а сам або лягав на траву й дивився, як біжать по небу хмари, або сидів, обхопивши голову руками. Збоку

могло видатися, що він про щось посилено думає, а насправді взагалі нічого не йшло йому до голови. Здавалося, Сергійко змирився з долею і навіть перестав думати про маму. Нинішній тато був до нього терплячим і уважним, ревно стежив, аби син регулярно споживав таблетки, а коли ті закінчились, поїхав до міста і привіз нові. Де він їх дістав, було невідомо, і Сергійко про це його не запитував, хоча знав, що без рецепту в аптеці їх не видавали.

Одного ранку Сергійко твердо сказав, що більше таблеток вживати не буде, бо відчуває себе цілком здоровим. Батько не став наполягати на протилежному, а лиш сумирно зауважив, що пігулок залишилося до кінця місяця, тож нехай би Сергійко їх допив. Юнак мовчки вислухав його і зробив так, як просив батько. Більше вони у розмовах до теми таблеток не повертались.

Сергійко бачив, як батько щораз ставав більш похмурим, коли до них навідувався отой дядечко з великим животом, який постійно вимагав грошей. Тато йому давав щось, загорнуте в папір, і той негайно йшов геть, не заглядаючи, що там, і не перераховуючи вкладені туди гроші, але нові відвідини розпочинав з того, що сварився з батьком, бо той минулого разу дав йому мало грошей. Тато був спокійний на вигляд, хоча Сергійко знав, що всередині нього все нуртувало, і боявся тієї миті, коли тато міг вибухнути і зробити щось лихе. Цього ніколи не траплялось, але Сергійко знав, що так може статися; і санітар Василь усвідомлював, що Святослав – Божа дитина, яка найкраще його розуміє. Сергійко вже не реагував, коли тато називав його Святославом, і ставився до цього з розумінням, і навіть одного разу виручив батька, бо отой дядечко з великим животом поцікавився, чого він називає сина Святославом, якщо минулого разу кликав Сергійком. Великий сум поселився в очах санітара Василя, бо він не знав, що має відповісти, а Сергійко знайшовся що сказати: "В мене два імені. В ЗАГСі назвали Сергійком, а в церкві хрестили Святославом". Звичайно, це була свята брехня, але Сергійко бачив, як зволожились батькові очі від почуттів до сина.

Сьогодні зранку мав знову прийти отой клятий дядечко з великим животом, і Сергійко розумів, що станеться щось лихе. Ще звечора батько приречено сказав, що у них немає грошей, а той чоловік знову їх вимагатиме. Сергійко чув, як тато всю ніч крутився на ліжку, але жодна думка не йшла йому до голови, і він не знав як зарадити лихові з однієї простої причини, що просто не думав про це. Але Сергійко знав, що сьогодні вимагання отого дядечка з великим животом припиняться раз і назавжди. Ця впевненість у невідворотності події давно поселилась у Сергійковій душі. Зараз на волі він міг з точністю пригадати, що своє потрапляння до психіатричної лікарні теж передбачив, і це не було вигадкою, бо він знав про це, коли ще був здоровий, коли хвороба зсередини лише почала руйнувати його тіло. Мабуть, за все в цьому світі треба платити, і хвороби надсилаються нам не лише за гріхи наші. Хвороба – це аванс за те, що ми пізнаємо дещо більше в світі, ніж інші прості смертні. Сергійкові випало стати передвісником деяких подій, і психіатрична лікарня стала найлегшою формою випробування за ймовірність глибшого розуміння сутності життя. Єдине, що жахало Сергійка в цій ситуації, — так це неможливість відвернути лиху подію. Здається, він би

й хотів це зробити, але дивовижний стан скутості не лише тіла, а й насамперед душі охоплював його, і Сергійко розумів, що запрограмоване кимось наперед не можна перепрограмувати. Ти лише звичайнісінька людина, і не тобі тягатися з вищою силою. Ця вища сила не завжди уособлювалась у нього з Богом, бо Бог був уже чимось сталим у людській свідомості. Вища ж сила для Сергійка була більш мобільною і несподіваною у своїх проявах, ніби двійник Бога за своєю суттю, але не схожий на Нього, власне, через свою непередбачуваність. Ці та інші думки на рівні імпульсів гніздилися у Сергійковому мозку, але якби юнакові розшифрували це, він би щиро здивувався, що таке відбувається в його голові. Хімія, якої він наприймався за останній місяць, надійно заблокувала, здавалося, сам процес мислення і, мабуть, потрібен був не один місяць, а то й рік, щоб розблокувати його, якщо це взагалі було можливим.

Сергійко достеменно не знав, яким саме чином тато сьогодні позбудеться настирливого дядечка з великим животом, але що це станеться неодмінно сьогодні, було йому відомо. Коли зранку той прийшов до них і від самого порогу почав лаятися з батьком, Сергійко вирішив не з'являтися між ними, ніби розкрита ним напередодні велика таємниця вже не цікавила його, як і не цікавило те, яким саме чином будуть розвиватися події. Він знав причину, він знав суть, він знав наслідок, а подробиці події були для нього несуттєвими. Тож він знову заснув, коли дядечко з великим животом накинувся на батька. А потім голоси стихли, щось упало на підлогу, але Сергійко того не чув чи вдавав, що не хоче чути, поринувши у своє сонне марево, коли йому навіть на підсвідомому рівні ніхто не заважав. Коли він прокинувся, так і не зрозумівши, а що, власне, бачив у цьому короточасному мареві, хоча щось, звісно, було, — тато стояв над ним і уважно дивився йому в очі. Він щось хотів сказати, але Сергійко був сама невинність, і будь-які слова могли зіпсувати сімейну ідилію. Тато коротко сказав, що пора снідати, і вийшов із кімнати. Сергійко ще декілька хвилин поніжився у ліжку, ніби він сьогодні був не самим собою, а вигаданим у мріях хлопчиком, який є ідеальним і хоче жити ідеально в ідеальному ж світі. Та треба було вставати, аби не переборщити у вибраній власноруч ролі. Сергійко намагався вичавити із себе сліпучу усмішку, але розумів, що на його обличчі викарбувалась потворна гримаса, і дав собі спокій з експериментами над самим собою. Зрештою, йому байдуже, чи дізнається батько про те, що він, Сергійко, розуміє, що той убив дядечка з великим животом, який заважав їм жити. Звісно, Сергійко про це знав, а не лише здогадувався, але не в його силах було це зупинити, відвернути, бо занадто мізерним він виглядав на тлі вищої сили.

Вони снідали мовчки. Вівсяний "Геркулес" з медом уже починав набридати Сергійкові, але батько зранку неодмінно готував цю страву, кажучи, що в ній багато поживних і корисних речовин, необхідних організму людини. Санітар Василь не смів дивитися йому в очі, і вперше після втечі з закладу Сергійко подумав про свого батька. Мій батько, подумав він, не вбив би людину. Це було аксіомою, не вимагало доказів, і Сергійкові стало моторошно. Яким би надокучливим не був дядечко з великим животом, але він, як і кожна людина, мав право на життя, дане йому Богом. Сергійко знав, що ніколи не скаже цього санітарові Василю, але той міг прочитати це в його

очах, і юнак схитрував, непомітно скинувши на підлогу окраєць хліба. Тут же хутко його підняв, обтрусив, подмухав, здуваючи невидимі пилинки, і поцілував, як вчила його бабуса. Якби бабуса була живою, вона би порадила йому, що має робити, і вже точно не допустила би лиха. Санітар Василь, здається, навіть і не звернув уваги, що впав окраєць хліба, й напружено й методично розжовував кашу, боячись за свій хворий шлунок.

На цілий день Сергійко побіг з козою Манькою під ліс, і ніщо в цьому світі його більше не турбувало. Так само мовчки повечеряли, попиваючи козяче молоко, і Сергійко пішов спати. Сон не йшов до нього, але юнак тихенько лежав на ліжку, аби санітар не подумав казна що. Десь через півгодини Василь зайшов до кімнати і виріс над Сергійком. Той вдав, що спить, хоча очі були ледь розплющені, як у кота. Санітар хвилюк постояв, а потім вийшов із хати. Через вікно Сергійко бачив, як той важко штовхав тачку в напрямку лісу. Закінчувалося ще одне земне життя, але на Сергійка з усією силою навалилася важкість, і він уперше з часу втечі із закладу міцно проспав аж до самого ранку.

27

Коли Віктор Андрійович перебував у колишньому монастирі з безнадійно хворими, Олин телефонний дзвінок врятував його від того, аби він не залишився там назавжди. Це була звістка ніби з тамтого світу, й сама Оля буцімто вже поселилася там назавжди, настільки далекою вона була від нього, точніше, настільки далеким він був від неї. Колишні стосунки між ними мали шанс розвинутих після смерті її матері, але цього не трапилось, ніби хтось навмисне пустив чорну кішку, яка перебігла їм дорогу. Чим далі Віктор Андрійович заглиблювався у своє начальництво в закладі, тим глибшою ставала прірва між ним і Ольгою, і цю прірву вже не можна було перестрибнути. Вони були ніби на вершинах двох гір, і гори постійно віддалялись одна від одної. Сила потягу Олі до Віктора Андрійовича не змаліла, а, навпаки, збільшилась, але вже цього було замало, аби він крутився в її орбіті. Якщо раніше вона вдавалася до різних дівочо-жіночих хитрощів, то тепер нічого путнього не лізло їй в голову, аби знову причарувати Віктора Андрійовича. Зі свого боку, він теж зовсім не старався, аби наблизитися знову до неї, як про це свого часу мріяв, коли вони не те що сварились, а лише був натяк на погіршення стосунків між ними. Взагалі тепер здавалося, що жіноча тема вже довго не хвилюватиме Віктора Андрійовича, бо всі його помисли були в монастирі. Як тільки-но він вийшов звідти, то одразу хотів повернутися назад, хоча й розумів, що це неможливо, та й Матвій його би не пустив. Але в подальші декілька днів він кожної хвилини хотів до монастиря, перебування там не перенасичувало його жадоби знову бути серед безнадійно хворих, а, перебуваючи за межами монастиря, він згадував, як він там був і навіть заздрих тим людям, що не може бути разом з ними. Одного ранку йому прийшла до голови геніальна думка, що він теж безнадійно хворий і мав би знаходитись у монастирі, насолоджуючись життям, але все ж таки переміг здоровий глузд, і Віктор Андрійович, перелякавшись за самого себе, щиро молився Богу, повертаючись до реального життя.

Він щодня спілкувався з безнадійно хворими, хоча в цьому не було нагальної потреби, а лише внутрішня необхідність. Йому здавалося, що коли він не робитиме цього, час для нього зупиниться назавжди. Для інших час протікатиме як завжди – для когось з минулого в майбутнє через сьогодні, коли людина намагається чим швидше змужніти, не задумуючись над тим, що після цього одразу приходять старість і смерть; для інших час плив з майбутнього у минуле, коли людина все більше ставала подібною на дитину, але фатальний кінець був один і той же: старість і смерть. Тепер Віктор Андрійович став вирізняти хворих, бо ще декілька днів тому всі вони видавалися йому на одне обличчя. Він скрупульозно вивчив усі їхні історії хвороб і, здається, знав про них більше, ніж вони самі про себе. Втім, це й справді було так, бо людині зазвичай важко зануритись у власний мікрокосм, а ще звичайнісінька лінз заважає вивчити себе зсередини. Тому й нема нічого дивного в тому, коли хтось каже, що знає нас краще, ніж ми самі. Ми витрачаємо дорогоцінний час, відведений нам на життя, і вивчаємо інших, самовпевнено й зверхньо вважаючи, що знаємо себе, коханого, як облупленого. Але якщо зробити над собою зусилля, прогнати душевні лінощі й пройти по закутках власної душі, то можна стільки цікавого про себе дізнатися, що попередні знання здатні перевернути з ніг на голову всі наші уявлення, і ти побачиш себе зовсім іншою людиною, ніби це й не ти, а той, хто весь час жив поруч з тобою.

В очах Матвія Віктор Андрійович читав застереження, що не слід сюди ходити, бо можна залишитися назавжди в одній із камер. Мовляв, угамував дитячу цікавість – і до побачення. Ось і Юля раз на місяць ходила сюди, бо цього вимагала її робота. Це вже Матвій казав йому вголос, але думки не продовжував, сподіваючись, що Віктор Андрійович зрозуміє все сам і зробить правильні висновки. Але той, здається, нічого не чув і не бачив, і перестороги, на які би він обов'язково звернув увагу у звичайному житті, на нього в цій ситуації не діяли, ніби він сліпо, але свідомо йшов до власної загибелі.

Проте, крім усього іншого, у Віктора Андрійовича пробудився азарт ученого, який дрімав у ньому ще з юнацьких років. Пропонували ж йому на кафедрі зайнятися чистою наукою, а не йти в практичні лікарі, але тоді щось не склалося. Він тепер достеменно й не пам'ятав, що саме, але, видно, якісь дрібнички, якими можна було знехтувати, якби він мав силу волі; та й розумів тоді, що його стихія – це, власне, наука, а не лікарська практика. Втраченого не повернеш, але тепер Віктора Андрійовича цікавив один безсумнівний феномен. Скільки він не вдивлявся в очі безнадійно хворих, — це були світлі не затуманені очі цілком здорових людей. Здорових насамперед у психіатричному плані, бо кожен мав ще якісь інші болячки – хворе серце чи печінку, наприклад. Віктор Андрійович звірявся з офіційними документами, історіями хвороб цих пацієнтів. Виписані ретельно діагнози мали би співпадати з поглядами очей цих безнадійно хворих, але цього не було, на нього дивилися нормальні здорові люди, і він ніяк не міг вийти із цього зачарованого кола. Одного разу, коли Матвій занадто пильно, як йому видалось, вдивлявся йому в очі, він захотів запитати про це, але не наважився, ніби це було табу, заборонена тема. Всі про це знали, але не говорили вголос, хоча

істина була очевидною для всіх. Здається, лише один Віктор Андрійович у цілому світі був на шляху пізнання цієї істини, хоча інколи інтуїтивно відчував, що розгадав чудернацьку загадку, але це все було оформлено в його мозку лише на рівні імпульсу, але не думки, а тим паче – слова.

Від самого початку найбільшу увагу Віктора Андрійовича привернув Тадей Спиридонович Сильношпицький. Це був чудернацький чоловік – з чудернацьким не лише йменням, а й з чудернацькою біографією. Здається, все в одному з дванадцяти апостолів з-поміж безнадійно хворих було вигаданим. Почати хоча б з того, що, як було записано в історії його хвороби, він народився у труні. Це було дивовижно, але лікарі при пологах констатували смерть його матері. Відбувалося це дійство в провінційному райцентрі, так що, міркував собі Віктор Андрійович, лікарі або добряче перепились, або все-таки це були ветеринари. Уже коли нібито покійна лежала в труні, з її лона почав вилізати плід, який, власне, згодом став Тадеєм Спиридоновичем Сильношпицьким. Дійсних відомостей про те, хто саме допоміг дитині з'явитися на світ Божий, немає, але можна лише уявити собі жах тих людей, які прийшли попрощатися з покійною. Як свідчить запис в історії хвороби, мама Тадея Спиридоновича померла того ж дня, коли народився її син, а ось хто приймав пологи, зазначено не було. Вікторові Андрійовичу доводилося домислювати, що, очевидно, це був класний спеціаліст, не з числа тих п'яньких лікарів чи ветеринарів, бо йому вдалося оминати різних ускладнень, які могли виникнути в тій ситуації. Ніхто ж усерйоз не сприймав слова самого Тадея Спиридоновича, точніше, маленького Тадейчика, який у дворічному віці, навчившись говорити, а, точніше, тарахкотіти, мов з кулемета, випльовуючи фрази, ніби завчені напам'ять, сказав, що буцімто він сам допоміг собі вилізти із лона матері, і ніхто йому не допомагав. Старші крутили собі пальцем біля скроні, вважаючи Тадейчика дивакуватим мудаком чи мудакуватим диваком. Дехто дійсно схильний був вважати, що хлопчисько не по літах розвинутий, але ця фантастична історія народилася дивним чином в його голові на підставі розповідей родичів, зокрема бабусі й дідуса, але все неймовірним чином перемішалось у його мозку, й кінцева версія видалася саме фантастичною. Але при цьому ніхто чомусь не задав собі елементарного запитання: а хто ж насправді приймав пологи у матері Тадея Спиридоновича, коли та лежала в труні? Здавалось би, відповідь на це простеньке запитання могла б розставити усі крапки над "і" в цій заплутаній історії, але складалося враження, що ні в кого нема бажання вивести все на чисту воду. Скільки Віктор Андрійович не перечитував історію хвороби Тадея Спиридоновича Сильношпицького, все ж не знаходив відповідь на це запитання. На інтуїтивному рівні у вигляді імпульсу, але не думки чи вже слова, як і у випадку з чистими очима і помислами безнадійно хворих людей, він відчував розгадку таємниці, але потрібен був радше навіть не зовнішній, а внутрішній поштовх, струс, аби склалася реальна картинка. Зараз окремі пазли цієї реальної картинки знаходились у різних клітинках мозку і невідома сила перешкоджала їхньому об'єднанню в єдине ціле.

Дива в житті Тадея Спиридоновича Сильношпицького на цьому не закінчились. Коли хлопчикові виповнилося три роки, на його лобі з'явилося третє око. Звичайно,

Віктор Андрійович цьому не повірив, але лікар, якого він знав і у професійних якостях якого не сумнівався, чорним по білому в історії хвороби пацієнта записав, що на лобі в того з'явилося третє око. Можна лише собі уявити який це був жах для дідуса й бабусі маленького Тадейчика, в яких він виховувався, бо батько після смерті дружини, матері хлопчика, почав страшно пити й отямився аж перед смертю. Третє око не заважало Тадейові, але вночі на відміну від двох інших не заплющувалося, ніби берегло свого господаря від імовірних несподіванок. Звичайно, на Тадея ходили дивитись як на космічного прибульця, але, мабуть, не це було головним у його розвитку. В трирічному віці він уже читав не гірше, а в окремих випадках і краще за дорослих. Йому було байдуже яка книга потрапляла до рук - казка чи серйозний твір із філософії. Залежно від обсягу, він "ковтав" їх доволі швидко. Але, найголовніше, що не забував прочитаного, а міг переказати близько до тексту. Як зрозумів Віктор Андрійович з історії хвороби, дідусь і бабуся боялися маленького Тадейчика і, здається, мали підстави вважати його поріддям лихого.

Десь за рік-півтора третє око в Тадея безслідно зникло. Все було несподівано - як і тоді, коли воно з'явилося. Вночі прокинувся - а третього ока вже нема, ніби його й не було ніколи на лобі. Тадейчик не відчував жодних незручностей від того, чи було в нього третє око, чи воно безслідно зникло, ніби ці метаморфози відбувалися не з ним, а з кимось іншим. Здавалося, що зі зникненням третього ока змаліли й феноменальні здібності хлопчика, хоча насправді це було не так. Він і далі гарно читав і запам'ятовував прочитане, але від нього вимагали вже більшого. Так, дідусь, сам учитель математики, заповзвся учити онука запам'ятовувати багатозначні числа, але з цієї затії нічого не вийшло. Тадей мав схильність до гуманітарного, а не технічно-прагматичного розвитку своєї особистості, керувався радше емоціями й художнім баченням світу, був далеким від техніки й усіх вигод, з нею пов'язаних, бо у слові й звуці знаходив більше суголосного з власною душею, ніж у цифрі.

Третім дивом, якщо це теж можна було вважати дивом, виявилось те, що батько Спиридон, власне, не був його батьком. Про це він сказав на сповіді священику перед своєю смертю. Спиридон помер, коли Тадейові було вісім років. А вже коли помирав сам священик, він закликав Тадея, якому на той час вже було двадцять три роки, і розповів про це. Мабуть, це було останнє здивування священика в житті, коли він почув від Тадея, що той ніколи не вважав Спиридона своїм батьком, бо знає, хто його справжній отець. В історії хвороби не було написано, чи сказав Тадей священику, хто ж його отець, але Віктор Андрійович зауважив, що Тадей Спиридонович вживає не слово "батько", а слово "отець", причому він підозрював, що це слово мало би бути з великої літери.

На цьому дива в житті Тадея Спиридоновича Сильношпицького офіційно закінчувались, але в його історії хвороби була одна фраза, на яку Віктор Андрійович звернув увагу: "Про інші чудасії в своєму житті Тадей Спиридонович Сильношпицький нікому не розповідав, хоча неодноразово зазначав, що вони були". Власне, Віктор Андрійович хотів вивідати у цього безнадійно хворого інші дива, які траплялись у його

житті, аби наблизитися до розуміння сутності цієї людини. Щоправда, подальша біографія Тадея Спиридоновича була буденною і не вказувала на щось феноменальне, але за цією буденністю могли ховатися великі таємниці. Віктор Андрійович проштудіював уздовж і впоперек історію хвороби Сильношпицького і вивчив її майже напам'ять. Після закінчення школи той декілька місяців пропрацював на м'ясокомбінаті, відслужив два роки в армії, повернувся на м'ясокомбінат, відтак одружився, мав двох дітей, хлопчик у семилітньому віці загинув в автомобільній катастрофі, в якій і самому Тадеєві Спиридоновичу добряче потовкло голову, розлучився з дружиною, яка з новим чоловіком і донькою незабаром виїхала на постійне місце проживання в Кот'д'Івуар (той був темним африканцем). Ще трохи поваландавшись на білому світі, Тадей Спиридонович нарешті знайшов прихисток у божевільні, але й там його суєтна душа не заспокоїлась. Заштрики й пігулки не пішли йому на користь, й як безнадійно хворого його нарешті запроторили до колишнього монастиря. Віктор Андрійович у біографії Тадея Спиридоновича побачив багато білих чи чорних плям, прихованих від стороннього ока. Звичайно, насамперед він хотів з'ясувати, чому Сильношпицький став шизофреніком. Хоча причини цього могли ховатися в містичному дитинстві, а народження в труні, з'ява й зникнення третього ока на лобі відігравали значну роль у цьому процесі, але Віктор Андрійович хотів довідатися те, чого не було в історії хвороби дивного пацієнта; втім, недивних людей у закладі не було. Наприклад, його цікавило, де і в яких військах служив Тадей Спиридонович, бо саме там, а не в дитинстві чи юності, могли початися витoki його хвороби. Ще не факт, що саме аварія і смерть сина відіграли вирішальну роль у цьому процесі, тоді як від'їзд дружини за кордон з африканцем міг стати визначальним чинником. Розплутавши цей хитромудрий клубок, Віктор Андрійович міг упритул наблизитися не лише до таємниць Тадея Спиридоновича, а й до їх розгадок. При цьому Віктор Андрійович прекрасно розумів, що час безжально підтискає його, пресуючи простір навколо, бо, крім Сильношпицького, в нього було ще одинадцять апостолів з-поміж безнадійно хворих, кожний з яких мав феноменальну біографію й вартував занурення в неї. Віктор Андрійович уже жалкував, що безжально змарнував час, перебуваючи у колишньому монастирі. Треба було кожні відвідини присвятити одному безнадійно хворому, і він міг би уже зробити декілька кроків, аби наблизитися до пізнання істини. Щоправда, він не став себе картати за це, а вирішив саме з Тадея Спиридоновича Сильношпицького розпочати цей тернистий шлях.

Після того як Оля зрозуміла, що назавжди втратила Віктора Андрійовича, який не телефонував їй і не відповідав на її дзвінки, вона так заглибилась у себе, що вже нікого й близько не підпускала. Звичайно, ворогом номер один для неї був батько. Вона звинувачувала його у смерті матері. Якби тато не пив, мама б не їздила по закордонах, щоб заробити гроші на її, Олине, навчання. Звісно, рак, який забрав її у могилу, можна було заробити й тут, і Оля бачила, як мама щоразу здригалася, коли п'яний тато приходив додому. Він ніколи не бив її, був п'яно-веселим або ж відразу без скандалів

лягав спати, але отой постійний стрес, який супроводжував Олину маму, врешті-решт призвів до сумного фіналу. Після смерті матері тато ще трохи протримався, а потім почав знову пити мало не щодня. Коли він став виносити з хати на продаж мамині речі, Оля лише зіщулилась і заплакала. Найнещаснішої людини тоді в світі, мабуть, не було, але й це не пройняло батька, совість якого повністю знищив алкоголь. Оля тишком-нишком позбирала все, що залишилося від мами, й занесла до подруги. Коли батько дізнався про це, закатав скандал, але вдіяти нічого не міг. За чиї гроші він потім напивався, Оля не знала, але вона все частіше стала думати про те, аби вбити його. Нагод траплялося чимало, бо після чергової пиятики він кожного разу лежав безпомічний на ліжку, і, здається, навіть немовля могло його відправити на той світ. Спочатку Оля хотіла вбити його ножом. Для цього вибрала на кухні найбільший, яким різала м'ясо, і гострила його, тупо дивлячись на свої руки. Але щоразу їй не вистачало рішучості, і гнів на батька поволі переростав у байдужість до нього. Зрештою, вона шкодувала сама себе, бо, звичайно, за убивство батька її б засудили на тривалий термін, а сидіти вона не хотіла. Думка задушити його подушкою видалася їй спочатку чудовою, адже все можна було списати на те, що тато помер у сні, й Оля не сумнівалась у своїх фізичних якостях та здатності довести справу до рішучого й логічного завершення. Але в останній момент знову щось спрацьовувало в її мозку, вона не наважувалася зробити фатальний крок. В результаті дівчина з жалістю, як і її мама, ставилася до людини, що зіпсувала їй, як і мамі, життя, і продовжувала готувати йому їсти, прати з нього. Вона несла мамину ношу й розуміла, що подітися від цього ніколи й нікуди не зможе. Оля безжально продала золоті прикраси, які їй купила мама на зароблені за кордоном гроші. З одного боку, вона хотіла стерти зі своєї пам'яті все, що було болючим спогадом про маму, а, з іншого, — треба було заплатити за навчання і за квартиру, та й на щось жити. Більше запасів у неї не було, і Оля розуміла, що через декілька місяців має трапитися щось жахливе, якщо до цього вона не зможе розв'язати проблему власного існування. Убивство тата загалом нічого не вирішувало, і вона навіть перестала про це думати, змирившись зі своєю гіркою долею.

Якщо раніше в неї була потреба мало не щодня приходити на цвинтар до мами, то тепер робила це вряди-годи, та й то змушуючи себе, хоча внутрішні хотіння й бажання в цьому поступово відпадали, і вона вигадувала сотні причин, аби не піти. Ще донедавна Оля внутрішньо розмовляла з мамою – в маршрутці, на парах, вдома, коли був батько і коли його не було. Ці внутрішні монологи тримали її в цьому житті, не дозволяли переступити за незбагненну межу, за якою – невідоме й незвідане. Їй хотілося, щоби це були, власне, діалоги з мамою, але їй ставало легше навіть від того, коли вона про себе промовляла, розповідала мамі щось, ніби та була жива, і, за великим рахунком, Олі й не треба було, аби мама щось сказала у відповідь, бо, зрештою, вона знала, що мама могла сказати в тому чи іншому випадку, з чим погодитись, а в чому заперечити. В цих внутрішніх розмовах Олі з мамою місця Вікторові Андрійовичу не знайшлося, бо дівчина ніколи би не наважилася розповісти мамі про стосунки з ним. І справа не лише у сексі, про що, дійсно, соромно було би

говорити мамі, а у людських взаєминах з лікарем, які Оля сама для себе не могла окреслити, не кажучи вже про те, щоб про це комусь розповісти. Десь на підсвідомому рівні вона розуміла, що її взаємини з Віктором Андрійовичем – це щось вище і більше, ніж просто взаємини між чоловіком і жінкою чи навіть між батьком і донькою, бо, не люблячи на клітинному рівні свого батька, Оля відчувала, що їй бракує цієї, іншої, любові, не сексуальної. Можливо, цілий комплекс стосунків з Віктором Андрійовичем і не тягнув на вселенське космічне кохання, але в уяві Олі це було щось близьке до нього, й іншого в своєму житті вона не уявляла – окремо плотські утіхи, окремо духовне спілкування. Власне, духовного спілкування як такого в Олі з Віктором Андрійовичем не було, а лише заміник, бо розмови про природу і погоду, як любив повторювати сам Віктор Андрійович, ще не ведуть до душі. Олі, втім, було достатньо й тих розмов, бо, перебуваючи у стані вічної закоханості, вона не думала про високі матерії, вдовольняючись тим, що є. Але тепер це все було, здається, в минулому житті – та ні, навіть не в минулому; видавалося на те, що це відбувалося не з тобою, а з кимось іншим, і ти на все це дивишся, як у кіно, і вже навіть не переживаєш за героїв, а сидиш і тупо дивишся, бо треба дивитись, і сама паралельно думаєш про щось своє, хоча якщо запитати, про що саме ти думала хвилику тому, то не даси відповіді й здивуєшся, що можна жити-не тужити й ні про що не думати. Але нудьга пронизує твою душу, виїдає її зсередини, і ти хочеш уже про щось думати, але не можеш, ніби всі твої думки й бажання зникли назавжди, мовби їх ніколи й не було.

Саме тоді в Олі чи не вперше з'явилася думка про самогубство. Самої думки як такої не було, це був черговий нервовий імпульс у мозку, який зафіксував конечність життя для даної особи й запустив прискореними темпами механізм самознищення тіла. Цей механізм сам по собі запускається всередині кожного з нас із народженням нового життя, і коли людина з'являється на світ, то робить свій перший крок до смерті. Ось те, що Олею було названо самогубством, хоча насправді не названо, а витлумачено як самогубство, бо думки вивітрилися з її голови, а окремі слова у фрази не склалися, — насправді означало, що механізм самознищення запрацював інтенсивно, бо побачив кінцеву мету існування даної особистості. Команда "фас" була дана, і як скажені собаки, почувши запах крові, кидаються на безвольну й беззахисну людину, так і спусковий гачок механізму самознищення запрацював, і невидима куля руйнувала все живе. Здавалося, це незворотній процес, і ніщо вже не здатне тебе врятувати, бо ти сам не хочеш цього.

Напередодні Олі наснився сон, від якого вона з жахом прокинулась і в перші хвилини смерті після життя, бо, власне, сон є життям, а те, що відбувається після нього, — смертю, — Оля все пам'ятала до найменших дрібниць, але з плином часу все стиралося в пам'яті найбезжаліснішим чином, як непотріб, що заважає жити; проте залишилось основне, що давало їй надію на вихід із цього жахливого стану, коли організм відчув на собі дію механізму самознищення. Цей вихід був у тому, що Олі наснилося, ніби вона потрапила до психушки. Це, звичайно, теж був не найкращий вихід, але порівняно зі самознищенням подібна альтернатива видавалася

життєстверджуючою. Олі було все одно – чи в рай, чи в пекло, але організм пручався до останнього, і підказка у вигляді чудернацького сну видавалася йому орієнтиром на бурхливому шляху між життям і смертю. Життя у психушці йому, організмові, було кращим, ніж смерть, але тільки тому, що він не міг порівняти непорівнянне, а якби така нагода трапилась, вибрав би смерть. У цьому сні не знайшлося місця Вікторові Андрійовичу, і Оля зрозуміла, що навіть там, у психушці, їй не дано зустрітися з ним; і ще більш байдужим до світу, що її оточував, стало життя-буття дівчини. Дім-тато-паридім-тато — замкнене коло, з якого годі вирватись, а згодом випала одна ланка, і вона залишилася віч-на-віч з татом, не виходячи з дому. Він, зайнятий власним напомповуванням організму алкоголем, не відразу помітив у ній переміни, а коли помітив – було вже пізно.

29

Степан Аркадійович утратив інтерес до життя. Відтоді як він прочитав "Ідіота" Достоевського, минуло два тижні, а він більше не доторкнувся до жодної книжки, лише лежав на ліжку і дивився у стелю. Здається, він уже вивчив там кожну тріщинку, а цікавість до життя не поверталась. Раніше він любив годинами чекати, аби потрапити на прийом до Віктора Андрійовича, і тоді читання було для нього не просто вбивством часу, а необхідністю для самовдосконалення, аби було про що поговорити з Віктором Андрійовичем. Ось ці бесіди, точніше, монологи, бо говорив здебільшого Степан Аркадійович, могли тривати годину-півтори, і Віктор Андрійович був вдячним слухачем, і слухав, власне, не просто з вдячності до хворої людини, яка потребувала твоєї уваги, а тому, що йому справді цікаво було почути те, про що говорив Степан Аркадійович, і Степан Аркадійович це відчував. Тепер у нього не було такого співрозмовника, який би міг годину – та хоча би хвилину! – просто слухати, що він говорить, навіть не вдаючись до розуміння почутого. Степан Аркадійович не мав права у чомусь звинувачувати Віктора Андрійовича, і не робив цього, але замовчав і міг за цілий день не промовити ні до кого жодного слова. Здається, ніхто й не помітив змін у поведінці Степана Аркадійовича, бо кожний був зайнятий власною персоною, яка видавалася центром Всесвіту, а всі інші люди, які плуталися під ногами, не вартували жодної уваги. Думка, яка раніше пульсувала в Степанові Аркадійовичу, перестала битись, бо була від'єднана від живого слова книжки. Це був живий труп, який тихенько помирав, ніби його поступово вимикали від кисню, нашіптуючи на вухо, що так буде краще для нього та й для всіх також. Якби Віктор Андрійович мав, як і раніше, потребу в спілкуванні зі Степаном Аркадійовичем, він би, звичайно, помітив зміни у його поведінці, але лікар увесь час якщо не був у колишньому монастирі, що став спецвідділенням психушки, то думав про нього і про тих, хто там перебував, а на більше в нього не вистачало ні сил, ні можливостей. Інші хворі, звичайно, бачили, що зі Степаном Аркадійовичем коїться щось не те, але вони самі не знали, що з ними коїться, аби зарадити чужому лиху. Санітарам, особливо Павлові, поменшало роботи, хоча й раніше Степан Аркадійович особливо не докучав їм, зайнятий мало не двадцять чотири години читанням книжок. Просто вони не любили дуже "вумних" людей, бо за своє життя, мабуть, не те що

жодної книжки не прочитали, а й не подолали до кінця букваря. Степан Аркадійович, як ніколи, був чемним, слухняно вживав пігулки, відсторонено дивлячись на світ, тобто, за їхніми поняттями, належав до категорії ідеальних хворих. Побільше було би таких у закладі, й санітари дійсно відчували би себе апостолами в раю. Сказати, що Степан Аркадійович образився на Віктора Андрійовича – значить, нічого не сказати. Він ніколи не зізнавався собі в цьому, але факт залишався фактом: заради Віктора Андрійовича він і залишався в дурці, хоча міг, мабуть, уже давно існувати за межами закладу. Звичайно, Степан Аркадійович розумів, що Віктор Андрійович не знав про цю його собачу прив'язаність до лікаря, яку сам не міг пояснити, а тому не мав права у чомусь звинувачувати свого кумира, в якого тепер, очевидно, інші інтереси. Степан Аркадійович не смів просто підійти до Віктора Андрійовича й сказати йому, що він не може без нього жити. Щоби передати ось це сокровенне кимось – теж не вбачав жодної можливості. Залишалося тихесенько лежати і вмирати, бо земне існування втратило сенс, і жодна книжка вже не могла повернути Степана Аркадійовича до життя.

Найбільше за Степаном Аркадійовичем побивався чоловік Світлани-міліціантки. Його ліжко знаходилося поруч, і він мав можливість мало не цілодобово спостерігати за сусідом. Мабуть, флюїди не простого ставлення до Віктора Андрійовича передалися йому від Степана Аркадійовича, хоча, зрештою, ще донедавна він відчував могутній вплив лікаря на себе. Було розуміння, ніби Бог спустився на землю й персонально опікується ним. Він відчував незвичне ставлення Віктора Андрійовича до себе, ніби батько піклувався про свого сина, але взаємне почуття ще не встигло у нього народитися, як Бог в особі Віктора Андрійовича знову відлетів на небо, забувши про свого блудного сина. Втім, цього часу вистачило, аби значна частина страху, яка поселилася в ньому, зникла, і він думав, що це, мабуть, уже назавжди. Так, він перестав боятися свою дружину-міліціантку і навіть уявляв, як він поводитиметься зі Світланою, якщо вона знову погрожуватиме йому пістолетом. Ба, більше! Він мріяв, що коли вийде із цього закладу, то одразу ж подасть на розлучення. Щоправда, коли приходила Світлана, яку він не хотів бачити, всі його революційні думки ховалися десь дуже глибоко, що годі їх було вишпортати, але він уже знав, що є зовсім не таким, яким був до цього, і завдячував цим насамперед Вікторові Андрійовичу. Мабуть, у їхній палаті він був єдиним чоловіком, який найбільш тверезо дивився на речі. Він ще не знав як, але розумів, що здатний врятувати Степана Аркадійовича, відчував себе своєрідним учнем Віктора Андрійовича. І якщо Віктор Андрійович сам не може чи не хоче це зробити, він повинен усю відповідальність узяти на себе, хоча десь далеко у закутках душі було відчуття, що робить він це не заради Степана Аркадійовича, а насамперед заради себе, рідного, що це йому потрібно більше, ніж самому Степанові Аркадійовичу.

Петро – а чоловіка Світлани-міліціантки звали саме так – узяв негласне шефство над Степаном Аркадійовичем. Він не хотів цього афішувати, аби його не звинуватили не знати в чому – з усіма сумними наслідками, що з цього можуть випливати, але вперто й методично робив усе можливе й неможливе, аби повернути Степана Аркадійовича до життя. Він розумів, що замінити собою Віктора Андрійовича не зможе, бо відчував, що

причина згасання Степана Аркадійовича полягає саме в цьому, але знав, що клин треба вибивати клином. Петро був навіть готовий пожертвувати своїм життям, хоча й не знав, як саме має це зробити, і чи принесе його смерть бажаний результат, аби Степан Аркадійович таки повернувся до життя. Він не знав, навіщо поступає саме так, але інтуїтивно відчував у цьому спасіння власної душі. Зрештою, він помітив, що чим більше думає про Степана Аркадійовича, переймається його долею, тим швидше зцілюється сам, а страх випаровується, залишаючи лише опіки на душі, як нагадування про себе колишнього.

Перша спроба Петра повернути Степана Аркадійовича до життя була невдалою. Побачивши "Ідіота", він заговорив про цей роман, хоча не читав його. Степан Аркадійович мовчки глянув на нього, нічого не сказав, тільки тицьнув йому книжку до рук (мовляв, спочатку прочитай, а потім, можливо, про щось і поговоримо) і відвернувся до стіни. Петро прочитав сторінок двадцять, далі справа не пішла, він широко сказав про це Степанові Аркадійовичу, той криво усміхнувся (мовляв, слабак, якщо навіть такої книги не зміг осилити) й заплющив очі, вдаючи, що хоче спати. Але Петро був не з тих, які зупиняються на півдорозі. Десь через півгодини, коли Степан Аркадійович розплющив очі, сподіваючись, що надокучливий сусід відчепиться від нього і дасть змогу спокійно померти, Петро зробив другу спробу навернення друга (а всередині своєї душі він уже вважав його своїм другом) до життя.

Якось, коли Петро ще не був у закладі, йому вкарбувалась у пам'ять фраза, сказана одним із героїв телесеріалу, що найбільше і найшвидше люди реагують на твою щирість. Мова йшла, власне, про щирість, а не про її імітацію, бо можна вдавати з себе щирю людину, але тебе швидко розкусять, якщо ти будеш блефувати, намагаючись приховати за показною щирістю, а насправді нещирістю, свої меркантильні інтереси. Герой кінострічки говорив про те, що треба розповісти про найсокровенніше у своєму житті, якщо ти дійсно хочеш добитися прихильності тієї чи іншої людини. Петро вірив телевізійним героям, навіть не замислюючись над тим, що реальне життя відрізняється від того, що відбувається по той бік екрану.

І поки Степан Аркадійович вдавав, що спить, і Петро прекрасно це розумів, ні в чому не звинувачуючи свого друга, він розмірковував, чим же таким сокровенним зі свого життя він міг би поділитися з сусідом. Виходило на те, що можна і треба розповісти про свої стосунки з дружиною Світланою, коли вона, озвіріла, приходила з роботи і під дулом пістолета змушувала його займатися сексом із собою. Один необережний рух з її боку – і куля увійшла би в його тіло, пошматувавши всередині все, що трапилось би на її шляху. Але Петро молився Богу й просив, аби його прутень залишався твердим. Зі страху він довго не міг закінчити, доводячи до шалу свою кохану дружину, яка закінчувала раз за разом, наверстуючи упущене в минулі роки, коли клято вчилася в університеті й не зважала на чоловіків. Найбільш небезпечним для Петра був той момент, коли вона вже була безсилою від отриманого задоволення й алкоголь остаточно випаровувався з її закопченого цигарками тіла. Тоді Світлана приставляла пістолет до скроні Петра й з любов'ю і ніжністю казала, що зараз його

вб'є. Це справді були любов і ніжність, і Петро відчував ці її почуття до себе саме так, хоча й не міг собі пояснити, чому це відбувається саме з ним і чому ця фантомно божевільна жінка стала його дружиною. Але це було, мабуть, поза межами його розуміння і він лише дякував Богу, що й цього разу залишився живим. Петро й незчувся, коли думки про безумний секс зі Світланою переросли у плавну розповідь.

— А потім вона відхиляла пістолет від моєї голови, ховала його в кобуру і мирно засинала на моїй руці, — казав він. — Поки я приходив до розуміння того, що відбувається на світі, ненависть до дружини перетворювалася на звичайнісіньку злість. Я думав: чому вона так поступає зі мною? Звичайно, злість не трансформувалася в кохання до неї, а це почуття володіло мною декілька років поспіль, і ще донедавна було моїм орієнтиром у житті, але я знав, що не зможу протистояти дружині, і вона мене або випадково застрелить, або я зйду з розуму. Я не думав про те, що вона могла мене вбити спеціально, хоча тепер, коли я повертаюся до життя, розумію, що все могло бути саме так, і Світлана сама мені розказувала, що вбила декількох чоловіків у своєму житті. Щоправда, вона казала про це, коли була п'яною, коли, здавалося, не розуміла того, про що говорить, але ж я знав напевне, що все є саме так. І я міг просто стати черговою жертвою її маніакальної схильності до вивищення над чоловіками.

Степан Аркадійович і цього разу не промовив жодного слова, але до стіни вже не відвертався. Здавалося, він і далі вивчає кожну тріщинку на стелі, але Петро не просто відчував, а знав, що він вслухається у кожне його слово. Крига поволі скресала, і Петро переконався в цьому вже наступного ранку, коли Степан Аркадійович, вивчивши досконально стелю, повернув голову до заґратованого вікна, в яке ніяк не могло пробитися сонце, і не то запитав сам у себе, не то звертався до Петра: "Чи не піти мені погуляти?". Чоловік міліціантки боявся навіть своїм подихом зігнати з насидженого місця птаху удачі. Здавалося, що кров перестала циркулювати по всьому його тілу, а серце зупинилося. А коли Степан Аркадійович, звертаючись уже точно до нього, запитав: "Чи не хочете ви скласти мені компанію, друже?" - Петро ледве стримався, аби не видати свого захоплення, слухняно кивнувши ствердно головою. Йому ще вистачило мужності витримати нетривалу паузу, ніби він роздумував над сказаним і буцімто трошки вагався, а тому підкреслено байдужим голосом вичавив із себе: "А що? Чому б не прогулятися?".

30

Віктор Андрійович зробив стратегічну помилку, коли задумав за одну зустріч з Тадеєм Спиридоновичем Сильношпицьким розгадати таїну його душі. Трапилося навпаки, і він віддалився від безнадійно хворого на доволі безпечну відстань для свого життя, але при цьому між ними моментально виріс такий мур непорозуміння, зруйнувати який за людське існування на грішній землі було годі. Більше того, Віктор Андрійович за цю зустріч хотів одразу вбити двох зайців, тобто не лише наблизитися до розгадки таїни душі Тадея Спиридоновича Сильношпицького, а й нарешті покінчити з таємницею колишнього монастиря - чому в ньому безнадійно хворі перетворюються на цілком здорових людей, але не поспішають про це заявити лікарям, бажаючи за краще

знаходитись за ґратами, щоби знову не потрапити у світ, який інші вважають цивілізованим, хоча насправді з їхньої точки зору він є божевільним. З цієї затії теж вийшов великий пшик, а Віктор Андрійович віддалився від розв'язання проблеми, здавалося, на декілька світлових років, так що за життя йому, мабуть, не судилося навіть упритул підійти до цієї загадки, а доводилося тулитися на далеких підходах до неї, сподіваючись на удачу в якомусь іншому житті, хоча Бог двічі не тицяє тебе мордою в ті ж обставини, справедливо вважаючи, що ти й так уже забагато знаєш, аби міг достойно відійти у вічне життя. Спочатку здавалося, що Віктор Андрійович обрав правильну стратегію і тактику в розмові з Тадеєм Спиридоновичем Сильношпицьким. Це був випробуваний за майже два десятиліття метод розмови з божевільними, коли насильно не лізеш у їхню душу, але так стелиш доріжку, що вони самі розповідають тобі найсокровенніші речі. І відчував же він на рівні інтуїції, що від самого початку цей метод почав пробуксовувати, а якщо сказати відверто, не спрацював узагалі стосовно Тадея Спиридоновича Сильношпицького, але Віктор Андрійович ніби сам втратив розум і йшов напролом, забувши золоте правило, що краще чогось не знати про хворого, ніж підірвати його довіру до себе. Скінчилося це тим, що Тадей Спиридонович Сильношпицький, який на початку, здавалося, з симпатією ставився до Віктора Андрійовича, відвернувся від нього, відверто сказавши, що подальша розмова втрачає сенс, оскільки він відчуває фальш з боку Віктора Андрійовича. Спочатку Віктор Андрійович намагався у всьому звинуватити Матвія, який, мов наглядач, стовбичив позаду нього і вслухався у кожне слово, але потім тверезо оцінив, що у всьому винен лише він і тільки він сам. Звичайно, формально Тадей Спиридонович Сильношпицький належав до категорії безнадійно хворих, і саме з цього виходив Віктор Андрійович, коли починав розмову з ним, але ж фактично той був абсолютно здоровою людиною, і Віктор Андрійович не лише це бачив, а й відчував, тому і слід було себе поводити як із абсолютно здоровою людиною, ба, навіть зіграти роль хворого, аби здорова людина поспівчувала тобі й розкрилася ще більше. Це дійсно була його стратегічна помилка, яка могла йому дуже дорого коштувати, якщо взагалі не поставити хрест на цій безумній затії.

Проте Віктор Андрійович і не думав здаватися, прекрасно усвідомлюючи, що, програвши битву, він не програв війну. Звичайно, шкода було витрачених зусиль і краще вчитися на чужих помилках. Але що поробиш? Треба виходити з того, що є, й уникнути подібного програшу в майбутньому. Спочатку Віктор Андрійович хотів, що називається, зайти з тилу і розкрутити по повній програмі Матвія. Справді, хто як не він найкраще знає усіх цих безнадійно хворих, а в дійсності цілком здорових людей? Але доволі швидко цей план довелося відкинути насамперед тому, що якщо людина щодня стикається з іншими людьми, то її відчуття притуплюються. Можна знати звички й уподобання того чи іншого індивідуума, навіть знати, що він скаже з того чи іншого приводу, але оте близьке споглядання рано чи пізно зіграє злий жарт, оскільки за деревами не побачиш лісу, не зрозумієш сутність душі того, кого, здається, знаєш як облупленого. Так десятиліттями живуть поруч чоловік і дружина, але їм життя не

вистачає, аби зрозуміти, хто вони самі є насправді й хто насправді є їхня половинка, якщо її взагалі можна вважати половинкою, а не випадковою людиною у твоєму житті. Й у нашому бутті відбувається саме так: якщо ти не пізнаєш самого себе, чесно собі не зізнаєшся, хто ти є насправді, — куди вже тобі братися за інших, розгадувати загадки чужих душ? Занурення в себе – це як безкінечна мандрівка у зоряний світ, що не має ні початку, ні кінця, ні часу, ні простору. Крім того, Віктор Андрійович розумів, що не має права на поразку від Матвія, бо це його останній бастион, й, програвши Матвію, він програє все остаточно й безповоротно. Ставати на прю з Матвієм можна буде лише тоді, коли забезпечиш собі надійний тил, коли пройдеш усі випробування, оминеш підводні камені – і тим приємнішою буде перемога над ним, і остаточно перемога над усім, а, головне, над самим собою, бо постійне ухиляння від перемоги над самим собою незмінно веде нас до фатального кінця, фізичного знищення, абсолютного зникнення з планети Земля. Матвій міг перетворитися на його найзліснішого ворога, якби дійсно Віктор Андрійович програв йому, як у випадку з Тадеєм Спиридоновичем Сильношпицьким. Ба, більше! Віктор Андрійович міг би назавжди втратити доступ до колишнього монастиря, бо єдиним розпорядником, Богом і царем на цій території був, власне, Матвій. Жодні вказівки вищестоящего начальства не були для нього визначальними, він усе робив як йому заманеться, кидаючи смердючим смердам крихти із барського столу. Віктор Андрійович не лише знав це, а й відчував усіма фібрами своєї душі. Ні, йому нині навіть не можна було не те що терпіти поразку від Матвія, а й сваритися з ним. Матвія треба було берегти, як зіницю ока, як безцінний діамант, що розкриває всі таємниці світу, й приступати до подолання його, коли оминеш усі труднощі, здолаєш незворотні перемоги і коли більше не буде на твоєму шляху бар'єрів, окрім цього останнього, що не є просто людиною Матвієм, а сукупністю явищ, космічною цитаделлю обителі зла.

Саме з цього і виходив Віктор Андрійович, коли, зваживши всі за і проти, зрозумів, що йому слід зосередити увагу на іншому безнадійно хворому, який мав відкрити йому таємницю свого ідеального здоров'я і впливу на це атмосфери колишнього монастиря. Особливо великого вибору, звичайно, не було, але Вікторові Андрійовичу довелося добряче попотіти, поки він зробив свій вибір. Виграш мав бути стовідсотковим, навіть без натяку на поразку, і виходило, що наступним мав стати Іван Дмитрович Синенький. Усе вказувало на те, що саме Іван Дмитрович Синенький міг бути ключем до розгадки таємниці колишнього монастиря. Але Віктор Андрійович також усвідомлював, що до розгадки таємниці колишнього монастиря ще дуже далеко, і перш, ніж прийти до кінцевого пункту призначення, доведеться розгадати чимало таємниць, напряду чи опосередковано пов'язаних із цим особливим відділенням психіатричної лікарні. Але загальна картинка мала відкритися лише тоді, коли на цьому шляху розв'яжеш усі інші, великі й малі таємниці, які безпосередньо пов'язані з колишнім монастирем. Вікторові Андрійовичу за будь-яку ціну потрібна була зараз перемога, він розумів, що мур почне руйнуватися, коли він загляне в душу Іванові Дмитровичу Синенькому. Тут не можна було поспішати, хоча, за великим рахунком, поспішати, власне, й треба, але поспішати

повільно, як радив один древній поважний філософ, ім'я якого Віктор Андрійович забув, бо саме в такому запереченні заперечення скритий (прихований) таємний сенс буття людини. Поспішати треба, бо людське життя занадто коротке, щоб досягнути всю його велич, але у такій поспішності не слід допустити того, аби життя було змарноване, витрачене на пустопорожню балаканину, коли оглянешся назад і нічого позаду себе не побачиш. Життя треба прожити осмислено, пильно вдивляючись у себе, аби запам'ятати кожную дрібничку. Наша індивідуальна пам'ять складається у пам'ять вселенську, і чим насиченішою буде індивідуальна пам'ять кожного, тим змістовнішою стане пам'ять людства. Індивідуальна пам'ять має властивість жити і після нашої смерті, само-записуючись на невидимих скрижалях, і лише далекі нащадки здатні будуть прочитати наші життя.

Іван Дмитрович Синенький був звичайним слюсарем на заводі. Такою ж звичайною і буденною була його біографія, аж поки у сорок сім років він не потрапив у автомобільну катастрофу, добряче потовк собі голову, після чого звар'ював. Принаймні так стверджували його дружина і син. Вар'ятство полягало в тому, що Іван Дмитрович Синенький записався аж у три бібліотеки і ковтав книги одна за одною. Спочатку це читання було безсистемним, і до бідного мозку Івана Дмитровича Синенького потрапляли детективи і фентезі, природнича література і любовні романи. Але на той час, коли він остаточно вирішив піти з заводу, щоби зайнятися поглибленим читанням, у нього яскраво намітився один пріоритет – філософські трактати. Не просто філософські праці, а тисяче-сторінкові трактати, які не можна було прочитати десь на лавочці чи в переповненому автобусі. Філософські трактати потребували тиші й вдумливого читання, зосередженої уваги на предметі вивчення. А цього на заводі досягти не можна було, та й домашня обстановка, коли дружина й син постійно вимагали грошей від нього, вже тепер колишнього годувальника сім'ї, не сприяла цьому. Залишалася ніч, божественна ніч, коли його ніхто не діставав, і він залишався віч-на-віч з Богом. Іван Дмитрович Синенький був твердо переконаний, що всі книги, а тим паче філософські трактати, написані Богом. Він лише дозволяє конкретним людям водити ручкою на папері. А самій людині власна творчість видається геніальною і навіть конгеніальною, хоча з її боку нічого не було зроблено назустріч цьому геніальному й конгеніальному, а просто вибір Бога упав на тебе, аби ти зміг донести іншим те, що хоче сказати людям Бог.

В історії хвороби Івана Дмитровича Синенького не було сказано, які, власне, філософські трактати він осилив, і спочатку Вікторові Андрійовичу видалося це несуттєвим. Уже коли він намірився йти до Івана Дмитровича Синенького, то зрозумів, що зробить помилку, якщо не знатиме, що саме з філософських трактатів прочитав цей блаженний муж. Але, по-перше, не було змоги дізнатися, що саме з філософських трактатів досягнув Іван Дмитрович Синенький, по-друге, катастрофічно бракувало часу; навіть якби Віктор Андрійович мав повний список усіх філософських трактатів, прочитаних Іваном Дмитровичем Синеньким, то й тоді просто фізично не зміг би подолати пройдений ним у царині філософії шлях. Залишалось одне: вірити у свою

здатність здолати цей рубіж. Підмогою мало стати те, що з юнацьких років Віктор Андрійович захоплювався філософією, і перед ним навіть був вибір: стати лікарем чи піти на філософський факультет університету. Батьки, звичайно, воліли бачити сина медичним світилом, ніж бородатим філософом (у їхній уяві філософи неодмінно повинні мати бороду), і він змушений був підкоритися їхній волі, хоча упродовж життя декілька разів жалкував про це. Любов до філософії не минула безкарно для нього, і він навіть завалював декілька екзаменів і заліків, бо замість того щоби вчитися медицині, читав запоем Ніцше чи Мамардашвілі, і тоді батьки втручались у процес, аби їхнього синочка не викинули із університету. Жага до філософії не зникла й у подальші роки, хоча дещо притлумилась зовсім не філософським буттям повсякденного життя. Віктор Андрійович, не будучи за фахом професійним філософом, міг заткнути за пояс будь-якого викладача філософії, який не виходив за рамки вишівської програми й навіть не здогадувався, що інтерпретація класичних філософів на кшталт Платона, Аристотеля чи Канта є лише мізерним усвідомленням їхньої величі, а справжня сутність цих зірок Космосу надійно схована від пересічного мешканця Землі, в тім числі й від того, хто гордо себе іменує, скажімо, доктором філософських наук. Різномудування залежно від інтелекту оцінщика тієї чи іншої особистості можуть бути полярно протилежними, з версіями, які взаємно виключають одна одну.

Йдучи на зустріч з Іваном Дмитровичем Синеньким, Віктор Андрійович хоча й почував себе підкованим з точки зору філософії, але все одно в його тілі був присутній душевний трепет. Віктор Андрійович сам собі нагадував учня, який безмежно любить свого вчителя, і той відповідає йому симпатією, але боязнь, що чогось не знаєш і цим можеш засмутити наставника, стає домінантою твоєї поведінки, і ти розтрачуєш навіть те, у чому був упевнений ще вчора. Віктор Андрійович поспішав на зустріч з Іваном Дмитровичем Синеньким, бо боявся, щоб ця домінанта не стала визначальною у його поведінці і щоб не полетів у небуття весь його стратегічний план з тактичними викладками мало не на всі випадки життя. Тому, коли його зустрів Матвій зі своєю вічною єзуїтською посмішкою, Віктор Андрійович навіть не відреагував на його слова: "Скоро у нас тут звільниться містечко, можете приглянутись, чи підійде воно вам", бо був усеціло налаштований на зустріч із Іваном Дмитровичем Синеньким, а повернувся до цих слів уже вдома увечері, відходячи від вражень і всього того, що йому сказав нібито божевільний психопат. Цього разу Віктор Андрійович навіть не почув, як важко за ним замкнулася брама, хоча при цім дійстві завжди йому до голови приходила думка, що він навіки залишиться тут і не зможе повернутися до нормального життя. А нині він ніби насправді побачив Матвія в образі Диявола, хоча той був у нього за спиною, — але не настрашився, як би це було в нормальній ситуації, а сприйняв усе, як належне, ніби й по-іншому не могло бути, ніби завжди Матвій виступав у цій ролі, просто Віктор Андрійович добряче до нього не придивлявся. Десь усередині в нього росло розуміння того, що нині він знаходиться у центрі Всесвіту, бо виконує Божу волю і повинен виконати все належним чином, усвідомлюючи, що Диявол – нехай і в образі Богослужняного й блаженного Матвія – перешкоджатиме йому в здійсненні місії, від

якої, можливо, залежить подальше існування планети Земля. Оця Богообраність на даному клаптику землі й у потрібний час ніби насправді підносила Віктора Андрійовича, і він не йшов, а летів, усвідомлюючи себе обранцем Божим, і Божа рука вела його, і не слід було сумніватися в успіхові будь-якої справи. Здавалося, Віктор Андрійович здатний гори зрушити з місця, а не те що заглянути в душу Іванові Дмитровичу Синенькому. Але зараз, власне, треба було заглянути в душу Іванові Дмитровичу Синенькому, а гори, більш важливий подвиг Віктора Андрійовича, відкладалися на невизначений період, коли лікар знову знадобиться Богу для більш важливого випробування. Але щоби пройти більш важливе випробування, слід показати себе з якнайкращого боку саме зараз, у розмові з Іваном Дмитровичем Синеньким, і витратити на це всі свої душевні сили, звичайно, розуміючи, що вони відновляться, але маючи на увазі, що цього може не трапитися, і ти йдеш на зустріч з невідомою людиною, як на останню в своєму житті.

Іван Дмитрович Синенький був готовий до зустрічі з Віктором Андрійовичем, бо напередодні той наснився йому і постав перед ним саме таким, яким він його побачив у сновидінні. Це був миттєвий спалах, але фотографія вийшла чіткою, з усіма неповторними рисами і рисочками оригінала. Подібні передбачувані зустрічі, які наснилися йому, були в Івана Дмитровича Синенького й раніше у попередньому житті, а в колишньому монастирі трапилися вперше. І в тому, що саме сьогодні Іван Дмитрович Синенький побачив Віктора Андрійовича, теж не було нічого дивного, бо все йшло за Божественним планом, занурюватись у який людині нема потреби, бо можна збожеволіти, тобто отримати волю з Божої ласки. За великим рахунком, для Івана Дмитровича Синенького не мало значення, ким саме є Віктор Андрійович, і чи він Віктор Андрійович узагалі, чи має якесь інше ім'я, по батькові й чудернацьке прізвище. Для нього, Івана Дмитровича Синенького, це був черговий етап наближення до Бога, етап необхідний, бо як прірву не можна подолати за декілька стрибків, а лиш перелетіти, так і наближення до Бога передбачає, власне, політ – насамперед людської думки. І Віктор Андрійович для Івана Дмитровича Синенького був отим польотом, який дозволяв подолати прірву, що віддаляє тебе від Бога. Таїна Божого замислу не була відомою Іванові Дмитровичу Синенькому, але він чітко знав, що має не лише передати важливу частину знань Вікторові Андрійовичу чи як там його насправді звуть, а й зачерпнути від нього все можливе й неможливе, аби наблизитися до Бога. Власне, Господь і дає такі зустрічі, які мають взаємозбагачувальний вплив, а не просто: "О, дякувати Богу, що я тебе зустрів!", бо мені щось треба від тебе. Якщо ти під час такої зустрічі не віддав частку душі людині, яку Бог надіслав до тебе, значить, ти більше втратив, ніж набув, хоча неодмінно хотів використати цю зустріч на користь собі.

Коли Віктор Андрійович розмовляв з Тадеєм Спиридоновичем Сильношпицьким, Матвій неодмінно стояв у нього за спиною. Лікар цього не бачив, але відчував, що той не просто уважно слухає, а фільтрує кожне слово, коли неможливо пропустити чогось значимого, що не вкладається, власне, у фрази, а таїть щось сокровенне, невисловлене. А тепер, коли Віктор Андрійович підійшов до келії-камери, в якій знаходився Іван

Дмитрович Синенький, Матвій зник, випарувався, ніби його узагалі ніколи не було на цій грішній землі. І знову ж таки Віктор Андрійович цього не бачив, але відчував, що є саме так. Це був гарний знак, що мав засвідчити про початок доброї, угодної Богу справи. Відсутність Матвія символізувала початок процесу перемоги добра над злом, чи то пак Добра з великої літери і Зла з такої ж великої літери, але оскільки це був, власне, процес, а не кінцева дія, то й ставитися до символічного зникнення Матвія слід було обережно, без усепроникаючої радості. Вдалий початок ще не означає феєричного завершення справи, а радше навпаки може бути відволікаючим маневром з боку Диявола, який таким чином хоче приспати свою пильність, відволікти увагу від чогось насущного і сокровенного. Розмовляючи з Іваном Дмитровичем Синеньким й радіючи з того, що розмова йде у потрібному руслі, Віктор Андрійович розумів усі ці умовності й небезпечну гру, затіяну Дияволом в особі Матвія.

Іван Дмитрович Синенький виявився не просто цікавим співбесідником, який надскладні філософські трактати тлумачив просто й геніально. Його ясна думка не наштовхувалася тупо на філософські постулати, в яких можна було загрузнути по самі вуха, а, вміло маневруючи, виводила на незвідані філософські вершини, з яких орлиним взором можна було вихопити суєту суєт нашого повсякденного життя. Він гідно оцінив філософську підготовку Віктора Андрійовича, як учитель скептично-поблажливо ставиться до вчорашнього трієчника, який стрибнув вище голови й засвоїв матеріал на тверду четвірку - за мірками того блаженного часу, коли найвищим балом вважалась зрозуміла п'ятірка, а не чудернацька дванадцятка. Звичайно, ази філософії в інтерпретації Віктора Андрійовича видавались Іванові Дмитровичу Синенькому кумедними, однак з його боку не було й ноти агресивності до Віктора Андрійовича як філософа-початківця, який подавав великі надії.

Стратегічний план лікаря став одразу зрозумілим Іванові Дмитровичу Синенькому, й була велика спокуса піддатися йому й підіграти цьому нещасному суб'єктові, який намірився так просто вхопити Бога за бороду. Але це було би нечесно стосовно Віктора Андрійовича й скидалося б на те, як сильний шахіст піддається слабкому й навіть погоджується на нічию, аби бодай хоч чимось не образити супротивника. Подібні маневри Іван Дмитрович Синенький вважав образливими насамперед не стосовно себе, а того, хто стояв поруч, хоча між ними була не лише зрима, а й невидима стіна, причому остання була більш могутньою й величнішою, бо те, чого ми не бачимо, а лише можемо відчувати у своїй душі, і є справжньою цитаделлю, яка оберігає нас. Якщо ти хочеш навчити чомусь свого учня, то не повинен піддаватися йому; слід вести його за собою, і його помилка чи навіть поразка повинні послужити поштовхом до подальших перемог. Тільки, звичайно, слід дбати, щоби цих помилок і поразок не було занадто багато і щоб вони не йшли одна за одною, бо так можна взагалі прибити людину, привчити її до того, що перемог узагалі не буває, а наше життя - це суцільні поразки. Тоді навіть на психологічному рівні людина не буде готова до перемоги, і навіть коли перемога сама буде йти в її обійми, вона не зможе зробити мінімум зусиль, аби ця перемога таки стала доконаним фактом.

У випадку з Віктором Андрійовичем Іван Дмитрович Синенький відчував не лише всю важливість їхнього наступного діалогу, що мало вивести лікаря на зовсім іншу вершину філософського розуміння буття людського життя, а й розумів усю відповідальність, покладену на нього Богом, адже один хибний крок з його, Івана Дмитровича Синенького, боку міг призвести до вселенської катастрофи, яку візуально, можливо, ніхто би й не зауважив, але якби Віктор Андрійович сьогодні не підкорив цієї вершини, людство би зупинилось в своєму поступі, і знадобився би інший Віктор Андрійович, в іншому місті, через десятки або й сотні років, і - що важливо! - абсолютно такий же Іван Дмитрович Синенький, який уже набув здатності перевтілення, — аби цей процес людської еволюції не перервався.

Іншими словами, Іван Дмитрович Синенький як досвідчений шахіст, що на завершення кар'єри додумався таки виховати собі наступника, бо попередньо мріяв лише про перемоги на різноманітних турнірах, знав, що нині розкриє Вікторові Андрійовичу таємницю колишнього монастиря, в якому знаходилося одне з найстрахотливіших відділень психушки, але одночасно розумів, що це треба так обставити, аби Віктор Андрійович затамив, що знаходиться лише на самому початку сходження до вершин знань, причому попередніх учителів, їхні форми й методи навчання і те, що вони вклали в його голову, слід забути, як дурний сон, і ніколи до нього більше не повертатися.

Взагалі-то сутність філософського моменту буття полягала в тому, що колишній монастир, а нині відділення психіатричної лікарні, в якій доживали свій вік безнадійно хворі, знаходився на одній із так званих точок Божої волі. Філософську концепцію Божої волі Іван Дмитрович Синенький розробив і тримав у своїй голові, як неоціненний скарб. Він боявся зрушити цілісність доктрини, і це би неодмінно сталось, якби Іван Дмитрович Синенький виливав свої думки на папері. Дякувати Богу, в умовах колишнього монастиря це зробити було неможливо - щось записувати. З іншого боку, Іван Дмитрович Синенький розумів, що він не вічний, і хоча думка має матеріальну силу, але все ж матеріальність теж не всесильна. Специфіка, власне, цієї думки, не дозволяє сподіватись на всеохопність і зрозумілість. Тому в даному випадку слід підстрахуватись і передати свої знання Вікторові Андрійовичу. Іван Дмитрович Синенький не сумнівався, що Віктор Андрійович саме та людина, якій він відкриє страшну і водночас просту таємницю колишнього монастиря. Причому Віктор Андрійович давно знав цю таємницю, але в його голові вона не оформилась у фразу чи бодай у незриму думку. Таємниця тому і є таємницею, що розгадка її проста й геніальна.

— Ви ж не випадково прийшли до мене, — сказав Іван Дмитрович Синенький і зробив виразний жест рукою, ніби відгороджуючись від Віктора Андрійовича, аби в того навіть думки не виникло брехати в такий історичний і священний момент. Можливо, це була зайва засторога, бо Віктор Андрійович намагався бути чесним з самим собою і насамперед зі співрозмовником, навіть якби це особисто йому зашкодило. Вже з точки зору Івана Дмитровича Синенького цей жест, ця засторога

були виправданими, бо потрібна не просто стовідсоткова гарантія впевненості в тому, що не відбудеться зворотного процесу, а сам цей процес, дійсно, має бути незворотнім, захищеним від усіляких несподіванок, і навіть самі несподіванки мають бути виключені як щось таке, що взагалі існує на білому світі. – Я усвідомлюю, що цей ваш візит до мене є, з одного боку, випадковим, а, з іншого, — цілком закономірним.

Іван Дмитрович Синенький зробив паузу, яка для Віктора Андрійовича видалася вічністю, хоча насправді тривала лише декілька секунд, але покликана була для того, аби запрацював увесь розумовий потенціал співрозмовника нещасного в'язня психушки. Так досвідчений учитель співпрацює зі своїми учнями, якщо хоче їх чомусь навчити, викликаючи зворотну реакцію з їхнього боку, а не просто відтарабанивши урок й отримавши за це копійки, справедливо вважаючи, що його працю держава належним чином не вшановує. Але поза державним мисленням у справжнього вчителя і педагога (і ці поняття становлять єдине ціле, адже мало навчити конкретного предмету, а насамперед треба виховати Людину з великої літери) існує відчуття відповідальності за кожного школярика, і це жодною копійкою, гривнею чи навіть мільйоном доларів не виміряєш.

— Випадковим, — сказав Іван Дмитрович Синенький, — бо на моєму місці міг бути будь-хто з моїх побратимів. Закономірним, бо я усвідомлюю свою відповідальність, свою невинуватість у тому, що власне я, а не хтось інший, опинився саме тут, і саме я, а не хтось інший, має відкрити вам цю таємницю.

Віктор Андрійович давно відчув, як йому пересохло в горлі, і думка про це заважала збагнути сутність чогось надзвичайно важливого, що ось-ось мало відкритися, і він усвідомлював, що саме ця думка може завадити усвідомити це найважливіше в його житті, і хвилі свідомості й надсвідомості накочувались одна на одну, поглинаючи матерію, простір і час і ще щось, чому нема відповідника в людській мові, й Віктор Андрійович надзусиллям у буквальному розумінні цього слова проковтнув цю думку й вознісся на вищий рівень не лише у власних очах. Тепер він міг без сторонніх думок усеціло зосередитися на тому, про що говорив Іван Дмитрович Синенький.

— Я би хотів, щоб і ви усвідомили надзвичайно важливу істинність цього моменту, — сказав Іван Дмитрович Синенький, — бо - знову ж таки! - ви тут і випадково, і закономірно.

Чи не вперше з часу їхньої розмови очі Івана Дмитровича Синенького зіштовхнулися в непримиримому герці з очима Віктора Андрійовича, і лікар успішно витримав цей двобій, не відвівши погляду вбік, чим ще більше зміцнився у своїй вірі, перейшов у щось незвідане, про що все своє свідоме життя навіть не здогадувався. І на Івана Дмитровича Синенького цей погляд Віктора Андрійовича подіяв, здавалося, магічно, принаймні це відчув сам Віктор Андрійович, хоча прочитати думок Івана Дмитровича Синенького не було жодної можливості – як не було змоги усвідомити, чи переростає учень (а в даному випадку це був Віктор Андрійович) свого вчителя Івана Дмитровича Синенького, і чи саме із зіткнення цих двох поглядів розпочався цей процес. А може, вони вже давно помінялися місцями, і Віктор Андрійович з учня став

учителем, й Іван Дмитрович Синенький, як з'ясувалося, був не найкращим його учнем?

Всі ці та інші думки, які під час зустрічі у в'язничній келії психушки лише цвяшком забивались у голову як складова частина складного дороговказу, аби не збитися зі шляху істинного, в розгорнутому вигляді пробігали перед мисленим взором Віктора Андрійовича уже пізніше, коли він отямився від цієї зустрічі й приходив до розуміння всього пережитого в себе вдома, — й інші думки хвилями набігали на попередні, й якщо Віктор Андрійович не встигав чогось додумати, це нове безжально змивало старе, стираючи навечно з пам'яті попереднє, ніби цього ніколи з тобою і не було.

— На світі є лише 144 місця – саме таких, де ми зараз з вами знаходимось, — сказав Іван Дмитрович Синенький, і Віктор Андрійович усвідомив, що "почалось". Оце слово "почалось" не могло уповні охарактеризувати процес від минулого до майбутнього, фактично новий відлік часу зовсім в інших вимірах і координатах. Не можна порівняти непорівнянне, і слабкий мозок Віктора Андрійовича навіть не опирався потоку інформації, що дев'ятим валом накочувалася на нього, безформенно загрожуючи втопити в собі все, що було раніше. – Це так звані Центри Всесвіту, куди стікається вся земна, а, найголовніше, неземна інформація з минулого, сьогодення і майбутнього, які становлять триєдине ціле в системі координат матерії, простору й часу. Всі Центри Всесвіту відомі лише Вищій Силі, яка координує збір інформації, що надходить із різних джерел, акумулює її й розподіляє по світових потоках. Лише група обраних, до яких належите й ви, Вікторе Андрійовичу, знає про існування конкретного Центру Всесвіту, але інші 143 об'єкти невідомі таким простим смертним, як ви.

Ця інформація була буденною для Віктора Андрійовича і не шокувала його. Здавалося, він уже давно володів нею на клітинному рівні, а зараз Іван Дмитрович Синенький лише сформулював у словах її, зробивши уповні зрозумілим геніальне, що стало простим, чи, може, просте, що стало геніальним. Навіть думка про те, що він, Віктор Андрійович, зачислений до сонму обраних, — буденно, без хитромудрих церемоній, — не дала ґрунту для бурхливого розвитку його божевільної фантазії. За інших обставин він би дав волю думкам, як радіє державній нагороді чи церковному ордену убілений сивиною чи завітаний лисиною поважний муж, ніби цяцька може замінити все прожите життя. Тепер усе сприймалося Віктором Андрійовичем як таке, що є саме по собі зрозумілим й не вимагає додаткових роз'яснень.

Іван Дмитрович Синенький міг би відкривати Вікторові Андрійовичу й інші секрети, похідні від цього основного, й говорити про це годинами, але, за великим рахунком, усе було зайвим, бо належність до обраних дозволяла виходити з висхідної позиції й логічно добудовувати відсутні елементи в конструкції – одні інтуїтивно, інші – навмання, а більшість – методом спроб і помилок, коли ту чи іншу частинку слід було ставити в різні місця, аби врешті вималювалася цілісна картинка. Тому для Віктора Андрійовича не стала несподіваною незрима присутність Матвія за його плечима. Немов легенький вітерець повіяв ззаду, — і не треба було обертатись, аби переконатися, що це був саме Матвій. Опосередкованим підтвердженням цього стало й те, що Іван Дмитрович Синенький замовк, ніби й не посвятив щойно Віктора

Андрійовича в глибоку таїну, до якої, очевидно, був причетний і Матвій, але відкрито про це не можна було не те що говорити, а навіть створювати видимість, що все є якраз навпаки.

Матвій легенько торкнувся рукою плеча Віктора Андрійовича, і той зрозумів, що пора йти. Іван Дмитрович Синенький дивився ніби крізь лікаря, і це означало, що Віктор Андрійович для нього більше не існує, бо для нього, обраного, розпочинався свій облік часу і свій шлях широкий. Немов крила вирости у Віктора Андрійовича, і він полетів із цього святого місця сизим орлом, хоча насправді спокійно йшов попереду Матвія й навіть не здригнувся, коли гупнула брама, яка була нездоланим муром між світом божевільних і світлих людей, які залишилися назавжди у своєму вимірі душевних цінностей.

31

Сергійко не сподівався від себе, що таким, яким він є зараз, з'ясовується, був завжди. Одна справа, знаходитися під опікою тата й мами, які захищають тебе і завжди думають краще про тебе, ніж ти є насправді, і ця їхня впевненість неодмінно передається тобі, і ти, звичайно, визнаєш за собою окремі недоліки, але насправді є геніальним, а тому недоторканим з боку інших, і навіть недоліки ці у тебе є геніальними. Ти тоді навіть не замислюєшся, що все може бути з точністю до навпаки, а, перебуваючи в ідеальному середовищі, де душевний комфорт відіграє не останню роль, стаєш вразливим, коли тебе в одну мить виймуть із цього ідеального середовища, і всі болячки середовища неідеального миттєво передаються тобі, і з'ясовується, що жодного імунітету в тебе не було. Так сталося і тепер, коли опіка батьків була чимось казковим і фантастичним, неправдоподібним і далеким, як дитинство, до якого вже ніколи не можна повернутися. Все враз зникло, розтануло в одну мить, і ти побачив себе справжнього, а не придуманого батьками всупереч Божому замислу.

Вбивство, яке фактично було вчинене на його очах, не викликало в Сергійка жодного спротиву. В нього навіть не зародилася думка, що він міг завадити цьому. Більше того, якийсь душевний спокій опанував ним, ніби юнак насправді усвідомив Божий замисел, ніби все так і мало статися, і ніхто не смів цьому суперечити, ставати Богом на Землі і замість Бога керувати всіма процесами. Якби опіка батька й матері продовжувалася над ним і справді була зримою, цього всього, звичайно, не було би, і події розвивались би за іншим сценарієм. Але невдячне це заняття – гадати, що було би, якби... Сталося те, що мало статися, і навіть якщо були інші варіанти розвитку подій, щось, очевидно, не спрацювало в небесній канцелярії. Збої бувають і на вищому рівні, тільки ми не завжди можемо це осмислити, бо не запрограмовані на те, аби в цьому житті піднятися над собою. І якщо два мінуси дають плюс, то два плюси аж ніяк не дають мінус. Цих плюсів повинно бути так багато, аби нарешті утворився мінус і щоби людська доброчинність у своїй масі стала солодково-нудотною, щоб усі зрозуміли, що якщо чогось позитивного є занадто багато, то це неодмінно мінус для людськості.

Якби все відбувалося за звичних обставин, ще тоді, коли Сергійко потрапив до психіатричної лікарні, чи коли навіть перебував у ній, смерть іншої людини неодмінно

викликала б у нього несприйняття, спротив до того, хто це вчинив. Тепер же він був байдуже спокійним до того, що трапилось, і навіть не дивувався такому своєму стану, ніби все так і мало бути, і по-іншому просто бути не могло. Це був якийсь феєричний, досі не знаний ним стан душі, коли все навколо видається милим і божественним, а все, що не вписується в це уявлення, просто перестає існувати в твоїй свідомості. А якщо це дійсно так, то ти навіть не задумуєшся, що в інших світах, в інших світоглядах, в головах інших людей це інше, яке ти від себе поспішно відганяєш, таки може існувати, просто має право на існування, і ти навіть за великого свого бажання не можеш цьому перешкодити.

Здавалося б, його стосунки з названим батьком не зазнали жодних змін. Василь і Сергійко так само снідали, обідали та вечеряли, майже не розмовляючи між собою, ніби все вже встигли розповісти, а тому не лізли в чужу душу, і не було потреби грати роль інакшого чоловіка, ніж ти є насправді, марнотратно йти по другому колу тих же розмов і пустопорожньої балаканини. І все ж Сергійко помітив, що санітар придивляється до нього, а він – до санітара. Ніби вони стали не довіряти один одному, сумніватися в благонадійності того, хто жив з тобою під одним дахом. Це не була ситуація, коли злодій приглядається до пограбованого ним, а пограбований – до злодія. Кожен відчував себе злодієм, ніби вкрав щось сокровенне, але ніколи не зізнається в цьому, хоча відчуває, що пограбований тобою здогадується, що цю крадіжку здійснив, власне, ти, і ніколи тобі цього не пробачить, адже вкрадене нічого не коштує, воно безцінне. Кожний із них упродовж дня займався чимось своїм, але чутливо прислухався до напарника, ніби від цього залежало все твоє подальше життя. Оця нервова перенапруга висотувала всі соки. Здавалося, що вночі має прийти довгожданий спокій, але сон загубився десь на зірковому небі, й хоча напарники лежали із заплющеними очима, все їхнє єство було скероване на іншого. Вони й діяли в унісон, немов змовники: якщо не спали, то разом, якщо й засинали на мить-другу вже під ранок, то теж разом. За великим рахунком, вони й були змовниками, тільки ніколи би не зізналися в цьому самим собі, а тим більше не сказали би про це вголос. І ще не було відомо, чи це змовництво більше об'єднує їх, ніж роз'єднує, чи навпаки. Так вони й жили, як натягнута струна, і знали, що рано чи пізно все колись обірветься, але, здавалося, не хотіли ступити й кроку, аби зарадити лиху. Як людський організм ще при зачатті запрограмований на самознищення, а людина, народжуючись, фактично робить свій перший крок до смерті, так і вони злагоджено й добровільно йшли до фатальної розв'язки ситуації, в яку втрапили, і вже нічого не могли зробити. Так само людина шукає шляхи омолодження, займається спортом, відмовляється від вживання алкоголю, а Смерть з косою лише іронічно насміхається, дає жертві можливість побавитись у життя, як маленькій дитині, але фінал для всіх один і той самий, хіба цвинтарі різні.

Коли зранку до них приїхав міліціонер із райцентру, вони навіть не здивувались. Тепер Василь і Сергійко були єдиним цілим, і ця єдність у даному випадку аж зашкалювала. Міліціонер на дипломата не вчився, а тому відразу заявив, що зник

чоловік, який продав їм хату, порушена кримінальна справа і головним підозрюваним є саме він, санітар, батько юнака. Задумка в стражу порядку була дуже проста: збити з пантелику головного підозрюваного, який насправді таким не був, бо у слідства не вимальовувалося ще жодної версії, захопити паталаху ще гаряченьким, доставити у райвідділ, вибити зізнання, зафіксувати все належним чином – і отримати премію та чергову зірочку на погони. Причому в ієрархії цінностей міліціонера премія все-таки стояла вище, ніж зірочки, які, окрім відповідальності, нічого більше не обіцяли.

Взяти санітара зненацька міліціонерові, звісно, не вдалося, бо не на того напав. Звістку про те, що він головний підозрюваний, названий батько Сергійка сприйняв з повною байдужістю, ніби це його зовсім не стосувалося, чим збив з пантелику вже самого міліціонера, геніальний план якого із затримання небезпечного злочинця тріщав по швах. Здавалося, що Василь готувався заздалегідь до цього двобою з правоохоронцем, а тому ніщо не могло його збити з одного разу обраної лінії захисту. Насправді все так і було. Довгі дні, а особливо ночі після вбивства він змагався сам з собою. Здавалося, в його тілі поселився ще один чоловік, який звинувачував його у всіх смертних гріхах. Але ця гра була несправжньою, і звинувачення були бутафорними, бо внутрішній чоловік тут же давав Василеві можливість виправдатись, і виходило, що гріх насправді є чеснотою. Сам Василь був ошелешений таким розвитком подій, бо в глибині душі завжди вважав себе гріховною людиною, а тут внутрішній чоловік ніби підносив його на п'єдестал святості. Більше того, цей внутрішній чоловік сам підказував санітару, що той має говорити у відповідь на звинувачення самого внутрішнього чоловіка. Цей діалог був безкінечним, працював Василь чи відпочивав, розмовляв із Сергійком чи лежав уночі, охоплений думами. Внутрішній чоловік так його видресировав, що, здавалося, санітар був готовий до відпору в будь-який час дня і ночі, а, головне, з будь-якого приводу. Тому зустріч з міліціонером була для Василя прогнозованою й такою, що не несла жодної загрози його нинішньому комфортному стану. Та й присутність внутрішнього чоловіка підбадьорювала. В ньому санітар інколи вбачав самого себе, але завжди не вистачало часу й душевних порухів, аби заглибитися в це. Зрештою, яка різниця, чи внутрішній чоловік існує сам по собі, чи є віддзеркаленням Василя. Головне, що вони – він і внутрішній чоловік – від самого початку знайшли одне з одним спільну мову, і як тепер Василь не міг існувати без Сергійка, так і без внутрішнього чоловіка йому було би сутужно. Навіть більше, ота душевна енергія, яка ще так недавно виплескувалася на Сергійка, тепер витрачалася на уявні чи явні, бо переплуталися в просторі й часі, діалоги з внутрішнім чоловіком. Василеві навіть було зараз зручніше мовчати з Сергійком, бо він відчував, що чим більше й довше буде з ним розмовляти, тим далі син віддалятиметься від нього. Натомість розмови з внутрішнім чоловіком компенсували ту душевну рівновагу, яка оселилася в ньому після убивства нестерпного продавця маєтку.

Розмова між міліціонером і Василем була млявою й могла закінчитися нічим, аж поки на сковорідці не зашкварчали яйця, не з'явилося на столі заздалегідь нарізане сало, ніби районного гостя чекали – не могли дочекатися. А коли Василь із

холодильника дістав пляшчину, міліціонер внутрішньо вже розкаювався у висунутих проти такого хорошого чоловіка звинуваченнях, але, звісно, не міг цього сказати вголос, бо що б тоді плебс подумав про владу.

Сергійко, здавалося, відсторонено спостерігав за цим усім, але спокій юнака був оманливим, бо в будь-яку мить малий був готовий кинутися на допомогу Василеві. Тепер, коли той так віртуозно обхитрував міліціонера, він навіть захоплювався своїм названим батьком. Зараз би не міг пояснити, але чомусь з дитинства не любив ментів. Чи тому, що траплялися всі тупі й високомірні, чи десь глибоко в душі заздрих їхній формі й уявно приміряв її на себе, прекрасно розуміючи, що ніколи й за жодних обставин не ходитиме в ній і не служитиме в міліції, — але ця непереборна нехоть до міліції жила в ньому. Тепер він намагався вдавати з себе байдужого, аби не привернути увагу міліціонера, але вслухався в кожне слово їхньої бесіди. І коли той, уже хмеліючи, запитав у Василя: "Чому ж твій синок не схожий на тебе?" — весь зацепенів, а погляд його зупинився на ножі край столу. Та Василь мужньо й упевнено відбив і цю атаку: "На Марійку мою він схожий, царство їй небесне", — і навіть змахнув непрошену сльозу.

Коли міліціонер і Василь доконали пляшчину, то, мабуть, кращих друзів на усім білім світі не було. Гість із району вже й забув, чого приїжджав, і хотів тут залишитись, але Василь ненав'язливо йому нагадав, що на того чекають державні справи. Міліціонер посерйознішав, але ненадовго, бо видно було, що не вмів пити. Натомість Василь тримався міцно, ніби замість горілки вживав воду. Ідилія скінчилася тим, що Василь мало не на собі притарабанив міліціонера до рейсового автобуса і попросив водія розбудити друзяку в місті.

Коли він повернувся, Сергійко намагався не дивитись йому в очі. Здавалося, між ними пролягла якась тінь, що розділила світ навпіл.

32

Оля продовжувала жити у своєму власному світі, й будь-яке зазіхання на власну свободу трактувала як тяжкий злочин, гідний покарання. Недоброзичливі погляди, криві слова, сказані на її адресу, незрозумілі їй вчинки інших людей, які неодмінно приписувались їхній агресивній поведінці, скерованій проти неї, — все це старанно нотувалося в мозку дівчини й, гіпертрофоване, вимагало гідної відсічі. Здається, на планеті Земля не залишилося жодної порядної людини, яка би могла зрозуміти Олю й порадити їй, що та має робити в даній ситуації. Десь за межами людського існування залишився Віктор Андрійович. Олі здавалося, що вона про нього не згадує, хоча упіймала себе на думці, що він їй сниться. Але що відбувалося в снах, пов'язаних із Віктором Андрійовичем, вона би зараз не могла сказати. Туманне марево оселилося в її голові, і десь малесенькою цяткою ледь виднівся Віктор Андрійович.

Того дня вона їхала в маршрутці, і їй здалося, що всі пасажири з гнівом і осудом дивляться на неї, ніби вона скоїла не знати який злочин. Спочатку Оля думала, що щось не в порядку з обличчям чи одягом, але, ретельно глянувши на себе в дзеркальце й прискіпливо промацавши кожний міліметр блузки й спідниці, зрозуміла, що тут все

гаразд, а причина неприязні до неї з боку пасажирів криється в чомусь іншому. Коли вона дивилась у вікно, то відчувала на собі їхні пекельні погляди, а коли різко дивилася на них, вони спочатку опускали очі долу, вдаючи із себе невинних янголяток, але потім усе-таки дивилися на неї, й вона читала велику зневагу до себе, що йшла з їхніх очей.

У маршрутку зайшла старенька, й за інших обставин Оля відразу запропонувала би їй сісти, тим більше, що вільних місць уже не було і виглядало на те, що дівчина тут наймолодша. Але ніби лихий вселився у неї й вона радше відчула, ніж подумала, що якщо ви так поступаєте зі мною, то й я відповім вам тією ж монетою. Якби знайшовся хтось і запитав, а чим старенька завинила, Оля, мабуть, не змогла б відповісти, а, може, автоматично зарахувала б нещасну жінку теж до ворогів людства. І коли знайшовся якийсь старший чоловічок, який уступив новій пасажирці місце, Оля теж приписала це до всесвітньої змови проти неї й ще більше утвердилася у своїй правоті, коли цей старший чоловічок навіть не глянув з осудом на неї, що було би логічним у цій ситуації, а так з головою викривало нікчемні плани змовників. Господи, чим вона завинила і чому мама не допомагає їй з тамтого світу?!

Думки про маму відволікли її увагу, але не надовго. Промінчик світла явно не був у стані боротися з суцільною темрявою. Оля вискочила із маршрутки, хряснувши дверцятами, бо була ображеною на весь світ і вже не почула від водія на свою адресу: "Придурка кусок!". Але вона бачила його перекошене від злості обличчя, розуміла, що він сказав щось образливе на її адресу, хотілося повернутися, подряпати йому обличчя нігтями — а натомість розплакалася, беззахисна, немінна, коли маршрутка, від'їжджаючи, вихлюпнула на неї мало не половину доволі глибокої калюжі. А тут ще шуронув дощ, і поки Оля дійшла додому, змокла до нитки. Їй навіть на гадку не прийшло зачекати, заховатись десь, як це робили десятки людей, яких бачила, коли йшла додому. Сама думка про те, що вона стоятиме поруч із якимись людськими, які роздягатимуть її поглядом чи відверто знущатимуться за допомогою слів, цим диявольським витвором, змушували її здригатися.

Дощ освіжив її, й, здавалося, всі біди залишилися позаду. Але коли Оля висохла й зігрілася, все старе знову навалилося на неї. Складалося враження, що цей тягар лише посилився, і тепер на кожну клітинку її тіла тиснула набагато більша вага, ніж учора, та навіть ще до дощу. А особливо щось важке тиснуло на голову, ніби там зібрались нервові сплетіння усіх людей планети Земля. При цьому голова не боліла, як це зазвичай буває, але була важкою, здавалося, що важчою, ніж усе її тіло. Вона подумала про те, що якби увесь цей тиск рівномірно розподілити по всьому її тілу, то й голова не була би такою обважнілою. Їй здавалося, що голову треба відкрутити, і тоді стане легше жити, але зупиняла доволі проста думка: а хіба людина може жити без голови? Блискавкою майнув спогад дитинства, коли бабуся відрубала півневі голову, а той ще з хвилину бігав подвір'ям, лякаючи свиней і пса, аж поки не впав, безголовий, мов підкошений, біля кози, а та відстрибнула від нього з несподіванки, потім поважно відійшла й гучно замекала.

Батька ще не було, але Оля вся внутрішньо зіщулилась, уявляючи, що, п'яний, він

витворюватиме. Мабуть, багато зараз на світі вона би віддала, аби він не пив, але не знала, що має зробити, щоби так дійсно сталося. Вона намагалася згадати щось хороше про свого батька – і не могла. Вона не пам'ятала його поруч із мамою. Але ж мусило бути хоч щось хороше в їхньому житті, бо люди не просто так ніби випадково сходяться, а є ж якась небесна партитура, за якою лунає симфонія життя. Чи це все випадковості, збіг обставин, а там як уже кому поталанить? І всеньке наше життя – це насмішка з людей, які захотіли вхопити Бога за бороду? А ти живеш і постійно розчаровуєшся, і не бачиш світла в кінці тунелю, і не віриш, що це світло взагалі є.

Сутеніло, і її охопив розпач. Вона усвідомила, що боїться темряви, і це почалося не вчора. Був простий вихід – увімкнути світло, але вона боялася це зробити. Здавалося, ніби хтось невідомий тримав її за руку, затуляв рота, аби вона не кричала і не пручалася, а їй хотілося кричати, щоби увесь цей страх вийшов із неї, але щось гнітило її, не давало випростатися на повний зріст, ніби казало усередині неї: ось зробиш це – і тобі буде ще гірше. Гірше вже бути не могло, і вона це розуміла, але не могла зважитися зробити крок назустріч світлу, бо не вірила, що це світло взагалі є, а коли чогось нема, то, мабуть, не варто йому робити крок назустріч. Чи все-таки цей крок треба зробити, аби переконатися, що цього таки нема, а там все-таки може статися, що воно є і з'ясується, що ти даремно зробив цей крок?

Вона, поглинута своїми роздумами навіть заснула і не помітила, як зайшов тато і лиш заплющила очі, коли він увімкнув світло. Від нього не було чути запаху горілки, і вона згадала, що він не п'є вже декілька днів, відколи у неї розпочались ось ці видіння, і боязнь темряви, і боязнь людей. Їй здавалося, що це вона сьогодні їхала в маршрутці, а насправді вона вже декілька днів не виходила із квартири, і марево у голові перепліталось з буденністю. Їй здавалося, що тато прискіпливо вдивлявся в неї, і це було так насправді, бо він радше інтуїтивно, ніж за покликом сумління мав помічати, що з донькою коїться щось зле, що може мати незворотній характер. Але навіть усвідомлення цього не зупинило його від вживання оковитої, просто так зійшлися зорі на небі, що друзі тинялись іншими вулицями, а в його кишенях не було грошей.

— Чого ти сидиш у темряві? – запитав він і знав, що не одержить жодної відповіді, бо донька просто не розмовляла з ним, як не розмовляла з будь-ким. Заглиблена в себе, вона, здавалося, нічого не помічала, що діється навкруги. Насправді це було не так, бо кожна клітинка її тіла здригалася від того несправедливого хаосу буття, який панував на білому світі. Було зрозуміло на підсвідомому рівні, що ти нічого не можеш змінити в цьому житті, і все відбуватиметься так, як має бути. Якщо ж ти спробуєш нав'язувати свої правила гри, то тебе зметуть, розчавлять, ти станеш пилом, гноєм, поживною речовиною космічного буття. І тільки тому, що ти існуєш, це космічне буття є вічним. Воно також є вічним тому, що тебе не буде існувати.

Тато щось вовтузився у спальні, потім, перевдягнений у спортивні штани і футболку, пішов на кухню, гримів баняками, готував щось їсти, хоча невідомо було, як з нічого можна зробити щось, бо вона вже не була господинею, інтерес до приготування їжі втратила зовсім, як втрачає нюх старий пес, але він ще мляво махає хвостом, коли

побачить господаря, і в цьому залишається сенс його життя, а в неї сенсу життя вже не було, бо не знати, хто її господар і чи є він узагалі. Вона відчувала, що батько хоче щось у неї запитати, щось дуже-дуже важливе, і не лише для неї, а й для них двох, але не знає, як це зробити, а вона зумисно робить вигляд, що не помічає цього і не хоче дати йому рятівної соломинки, бо вже давно винесла вердикт: у всьому, що сталося з мамою і тепер діється з нею, винен батько. Вона прокурор, адвокат і суддя в одній особі, а тому не може бути жодних розбіжностей між ними, бо які можуть бути розбіжності між нею самою. І, головне, що цей присуд ніхто не може оскаржити, він остаточний. Здавалося, що навіть її смерть не зніме усіх звинувачень з нього, і навіть якщо не казати цього вголос, усі будуть знати, що саме він винен у тому, що сталося.

І все-таки батько перебиває хід її думок, безладу, який творився в її голові, і каже не то ствердно, не то запитально: "А, може, нам звернутися до Віктора Андрійовича". Вона таки не бачить тут знака запитання, і це її обурює, бо без неї намагаються вирішити те, що в принципі не вирішується й не може бути вирішене. Вона не відразу розуміє оце "нам", ніби вони обидва хворі, хворий лише батько, а при чім тут вона? І Віктор Андрійович для неї уже марево, далекий світ, у якому вона, здається, ніколи й не була і вже не буде. Оля відвертається до стіни й з подивом помічає, що в неї відсутня злість до батька. Коли його нема, всі її стріли гніву й ненависті скеровані в його бік, а коли він поруч, усе кудись дивним чином зникає. Він, мов побите кошеня, чвалає до спальні й не знає, що робити, а вона, здається, засинає, хоча всіма фібрами душі відчуває, що відбувається навколо. Тато ще декілька разів заглядає в кімнату, ніби шукає вчорашній день, а насправді щоби пересвідчитись, що вона не накоїла нічого лихого, і вона це розуміє, що він може думати про неї саме так, і її це бісить. Але коли він знову ховається в своїй спальні, немов равлик у будиночок, вона у відчаї розуміє, що знову залишилася на цьому світі одна-однісінька. І ніхто її не порятує – ні тато, ні мама, ні Віктор Андрійович, ні той, хто все частіше заглядає в її очі, але вона ніяк не може зрозуміти, хто це є. Коли вона прокидається, то світло в кімнаті горить, бо батько зрозумів, що не треба його вимикати, хоча вона йому цього не казала, але він знає, що так треба, аби страх доньки не переріс у щось більше і вже незворотне. Коли вона вночі прокидається, їй приходить думка, яку ніби хтось каже вголос, щоби вона кинулася з балкону вниз головою. Але їй ще вистачає глузду зрозуміти, що в неї з цього нічого не вийде, бо, впавши з третього поверху, життя собі не вкоротиш, лиш покалічишся. А коли наполегливі думки про таблетки все настійливіше лізуть до голови, вона йде на кухню, згрібає їх у долоню, викидає в унітаз, змиває їх водою і довго дивиться, як ті тонуть у незбагненному вирії.

Віктор Андрійович, звісно, знав, що це станеться рано чи пізно, але йому, як студентові, не вистачило ночі, аби залагодити всі справи. Ще звечора він довго роздумував над почутим у спеціальному відділенні психушки, розумів, що ще крок – і він докопається до таємниці. Одночасно було якесь внутрішнє відчуття тривоги, і він навіть подумав, що треба зараз, уночі, їхати до лікарні. Як він раніше не докумекав, що

можна й уночі вести розмови з цими дивними людьми. Він би вже точно знав цю таємницю, і Матвій би йому в цьому не перешкодив. А так стільки часу втрачено — і тепер це дивне відчуття, що він не розкриє таємниці. Точніше, це навіть не було відчуття, а ніби щось важке лежало на душі й не давало дихати. Буцімто щось невідоме попереджало його, що треба діяти рішуче, щоби впіймати за хвіст птаха щастя чи Бога за бороду, це вже як кому заманеться. Проте оця важкість на душі переплила в мозок, а тіло не бажало рухатися невідомо куди у вертикальному стані. Мозок гальмував думки, Віктор Андрійович сам себе підбадьорював, але тіло не хотіло слухатись.

Звичайно, він заснув, і навіть нічні жахи не розбудили його. Пожертвувавши сніданком, Віктор Андрійович швидко вдягнувся й побіг на роботу неголеним. Дружина й донька злякано переглянулися між собою, але не сказали йому ні слова, боячись, аби не стало ще гірше. Останнім часом він став нагадувати їм тих пацієнтів, яких сам лікував. Увесь заглиблений у себе, він рано йшов із квартири і пізно приходив. Якийсь дивний вогник постійно сяяв у його очах. Він майже не говорив з ними, а якщо щось і казав, то похапцем, як пасажир, що просить передати гроші водієві у маршрутці. Здавалося, що весь світ звузився настільки, наскільки це було можливо, до нього одного, його душі, а всі живі істоти розлетілися до позаземних цивілізацій, і ніхто не міг сказати, коли вони повернуться назад, і чи взагалі повернуться, і чи цей світ – його світ – розшириться в просторі й часі, допускаючи в нього й інших.

Віктор Андрійович їхав у трамваї й, звичайно ж, думав про нього, Івана Дмитровича Синенького, який сьогодні мав до кінця розкрити йому таємницю колишнього монастиря. Він відчував, що той, хто стане володарем цієї таємниці, автоматично має зрозуміти й тих людей, які знаходились у спеціальному відділенні психіатричної лікарні. Невіліковно хворі в нашому розумінні, вони могли бути ідеально здоровими, з прозорим мисленням, лише там, у цьому середовищі. Інтуїтивно Віктор Андрійович це відчував, але не вистачало цеглинки, аби звести усю будову до єдиного цілого. І коли він згадав, що бачив уві сні Сергійка, який вбивав санітара – того, що втік разом з ним із психушки, — то на зупинці побачив Івана Дмитровича Синенького, який навіть не усміхнувся йому, коли їхні погляди пересіклись. Нічні видіння ще проносились у голові Віктора Андрійовича, і він, здається, навіть ще не усвідомлював, що це Іван Дмитрович Синенький, саме він, і ніхто інший. Коли трамвай рвонув з місця, а люди заступили вікно перед Віктором Андрійовичем, то він, здається, зрозумів, що Іванові Дмитровичу Синенькому нічого робити тут, він має бути в колишньому монастирі й за якихось п'ять хвилин викласти йому до кінця все, про що не встиг розповісти, бо за плечима, мов ангел-охоронець, тоді виріс Матвій. А якщо Іван Дмитрович Синенький уже, м'яко кажучи, на волі й про це напередодні натякав йому Матвій, а він не зрозумів, то все кардинально мінялося. Можливо, так усе було задумано, щоби цю таємницю йому не розкрити, а залишити за півкроку до мети, жорстоко познуцавшись. Думка про те, що Іван Дмитрович Синенький міг банально втекти, як Сергійко з санітаром, навіть не прийшла тоді йому до голови.

Трамвай надривно скрипів на поворотах, зупинявся на червоне світло – і тоді

миттевості людського буття видавалися Вікторові Андрійовичу тисячоліттями. Звісно, він блефував і не міг того відчувати, бо як відчуття тягар тисячоліття, коли сам не прожив і п'ятдесяти років? Трамвай зупинився. Довелося пропустити перед собою поважну пару стареньких, які ледве просувалися, та огрядну вагітну тітку, яка, здавалося, ризикувала народити на східцях. Але коли Віктор Андрійович ступив на грішну землю, то побіг, не звертаючи уваги на те, що на нього озираються, хоча відчував це. Він не мав часу оббігати зграйку людей, які, здавалося, нікуди не поспішали цього ранку, а тому рвонув усередину цієї купи і успішно пробився назовні, бо всі з переляку розступились. Потім він намагався перескочити калюжу, але не розрахував сил, і ліва нога добряче занурилась у воду. Відразу відчув мокру шкарпетку, але часу звертати увагу на такі дрібниці вже не було. На території лікарні він усе ж стишив ходу. Хтось махав йому рукою з вікна його кабінету, але він намагався не дивитись у той бік. За інших обставин він би, ясно, обурився, хто це сміє без нього заходити до його кабінету та ще й так нахабно махати йому рукою. Але зараз для нього важливим було лише одне: чи є на місці Іван Дмитрович Синенький, а якщо ні, то що він робив на тій трамвайній зупинці?

Поки Віктор Андрійович лупив у браму, викликаючи Матвія, то думав, що даремно він тоді не вискочив із трамвая і не переконався, чи це справді Іван Дмитрович Синенький, чи його двійник, який необачно розгулює вулицями міста. "А, може, це двійник Івана Дмитровича Синенького сидить тут, і всі його розумування є профанацією чистої води, а жодної таємниці колишнього монастиря та людей, які в ньому запроторені, насправді нема?" – знічев'я подумав Віктор Андрійович, але далі не було можливості розвивати цю думку, бо з'явився заспаний Матвій, і Віктор Андрійович здивувався, чого це той тут ночує. Старий навіть і не думав відчиняти браму, хоча Віктор Андрійович готовий уже був згоріти від нетерпіння у буквальному розумінні цього слова.

— Матвію, відчиняйте, скільки можна чекати, в мене сьогодні купа справ! – Віктор Андрійович кричав, хоча намагався бути якомога спокійнішим, але нетерплячка так і перла з нього. Якби Матвій був по цей бік барикад, він би відлупцював його, і навіть тіні сумніву не було би, що зробив це правильно. Натомість Матвій справді випробовував його терпіння. Він мовчав, очікуючи, поки хвиля нетерпіння зміниться на хвилю ненависті, й Вікторові Андрійовичу здалося, що той іронічно-поблажливо дивиться на нього. Проте він не дав Матвію насолодитися своєю хвилею ненависті, яка справді народжувалася в ньому, і не то запитав, не то ствердно сказав, що, мабуть, Матвій хоче дочекатися того моменту, коли його звільнять з роботи. Сказано це було вдавано спокійно, але вся ненависть, яка ці роки дрімала в душі Матвія й була персонально скерована на Віктора Андрійовича, могла, здавалося, не те що вихлюпнутися на нього, а змести потужною хвилею. Матвію коштувало надлюдських зусиль, аби не накинутися на Віктора Андрійовича, легко, мов пір'їнку, рознісши браму, і втовкти того в землю, аби й сліду не залишилося. Бісівські вогники з очей Матвія наскрізь пронизували Віктора Андрійовича, ніби намагалися спопелити його, і лікареві довелося навіть

схрестити руки перед собою, бо він інтуїтивно відчував, що хоч якось має захистити себе від негативної енергії, що перла на нього.

— Ви за мене не переживайте, Вікторе Андрійовичу, — нарешті мовив Матвій, і було в його словах стільки злості, що Віктор Андрійович аж похитнувся, і йому здалося, ніби земля втікає йому з-під ніг. — Дивіться, щоби Віктор Федорович не вигнав вас з роботи.

Віктор Андрійович інтуїтивно вже давно відчув, що в цій ситуації щось не так, але грав за власними правилами, наївно сподіваючись, що зможе щось змінити. Матвій затягував відкриття моменту істини, намагаючись остаточно ошелешити Віктора Андрійовича, але не помітив на його обличчі жодних порухів думки, а тому вирішив уповні насолодитися своєю перемогою над цим нікчемою, який уважав себе пупом землі.

— Віктор Федорович — головний лікар нашої психушки, а тому ваші розпорядження, Вікторе Андрійовичу, я вже не виконую.

Звичайно, Віктор Андрійович розумів, що цей день, коли його змінять на посаді головного лікаря психіатричної лікарні, настане рано чи пізно, але після того, як він упритул наблизився до розкриття таємниці колишнього монастиря, який слугував тепер за спеціальне відділення психушки, в якому переховували безнадійно хворих, а особливо після того, як близько зішшовся з деякими його пацієнтами, йому хотілось, аби цей час зміни керівництва наступив якомога пізніше. Бачить Бог, він ніколи не хотів бути керівником, та ще й такого специфічного закладу, але саме ця посада надавала йому доступ до багатьох таємниць, і саме заради цього вартувало керувати психушкою. Віктор Андрійович миттєво зрозумів, що повертається до свого колишнього безтурботного життя, коли ще не був начальником і навіть не здогадувався про таємницю колишнього монастиря. Питання полягало лише в тому, чи зможе він жити за старими правилами, удаючи, ніби не знає, що існують інші правила — для обраних. І коли Матвій навздогін крикнув йому в плечі, що Віктор Федорович чекає на нього в своєму кабінеті, Віктор Андрійович лише криво усміхнувся, бо нещодавно оцей "свій" кабінет був його. Але коли Матвій так само потужно крикнув, що Іван Дмитрович Синенький знаходиться в закладі, а той, кого бачив Віктор Андрійович, лише подібна на Івана Дмитровича Синенького людина, — лікар несподівано для самого себе оглянувся, зустрівшись із розлюченим поглядом Матвія. Він не сподівався від самого себе, що зробить це, але Матвій насолоджувався ще однією перемогою над Віктором Андрійовичем, тихо промовивши, що той не перший і не останній, хто бачив Івана Дмитровича Синенького на трамвайній зупинці. Всіх слів Віктор Андрійович не розчув, але суть сказаного Матвієм зводилася саме до цього.

Здавалося, що тепер земля точно розверзлася під його ногами, та й самих ніг ніби вже не було, вони стали ватяними, і Віктор Андрійович потім сам дивувався, як він зміг від колишнього монастиря (а спеціальне відділення психіатричної лікарні він уже називав саме так, а не інакше) дійти, чи доповзти, чи долізти до свого чи то вже не до свого кабінету. Потім деякі його працівники, чи то вже не його, а Віктора Федоровича,

казали йому, що віталися з ним, але він цього не пам'ятав, як і не пам'ятав того, чи щось їм відповідав. Натомість ще один зблиск уразив його потьмарену свідомість, коли йому здалося, чи то було наяву, що він побачив Олю. Її вели, чи не вели, чи то йому здалось, від кабінету Віктора Федоровича на третій поверх, де розміщувалося жіноче відділення психіатричної лікарні. Проте на тлі почутого про Івана Дмитровича Синенького навіть якби Оля й справді стала в'язнем психушки, це вже не могло повернути Віктора Андрійовича до реального життя. Його вдарило не стільки те, що він не встиг до кінця вивідати таємницю колишнього монастиря, а саме це міг йому розповісти сьогодні Іван Дмитрович Синенький, хоча йому здавалося, що цієї таємниці взагалі не існує, а якщо вона й є, то він її давно знає, — найбільше його вразило знання Матвія про те, що Віктор Андрійович бачив Івана Дмитровича Синенького на трамвайній зупинці. Звідки Матвій узагалі міг це знати? Тоді логічним було би інше запитання: ким насправді є цей Матвій і що він робить у їхньому закладі?

З роздумів Віктора Андрійовича вивів сам Віктор Федорович, який, мов гора, постав перед ним. Він дійсно був, немов обтесаний з каменю, високий і вайлуватий, з виразом постійно ображеної людини на обличчі. Віктор Андрійович знав цього чоловіка. Декілька років тому група лікарів-психіатрів була на курсах підвищення кваліфікації, чи як там вони називалися, в Києві, і цей чолов'яга вразив усіх своїм нерозумінням суті їхньої професії. Він не знав, здавалось би, елементарних речей, і колеги-лікарі тупо й ехидно підсміховувалися з нього, а викладачі лише здивовано стенали плечима й німо запитували один в одного: як такий телепень міг затесатися до їхніх лав? Сам же Віктор Федорович мовчки ковтав образи, не подавав виду, що сердиться на колег і викладачів, і з якоюсь маніакальністю приреченого до страти продовжував смішити перших і дивувати других, навіть не намагаючись змінити стиль своєї поведінки. Здавалось, все його єство вимагало від оточуючих лише одного: сприймайте мене таким, яким я є, і краще буде вам усім, якщо ви справді сприйматимете мене таким, яким я є. Якщо би насмішники й здивуванці уважніше придивилися до Віктора Федоровича й, зрештою, визнали би його не своїм колегою, а пацієнтом, вони би побачили лють в його очах, майже таку саму, яку Віктор Андрійович сьогодні бачив у очах Матвія.

— Радий вас бачити, колего, — щирості Віктора Федоровича, здавалось, не було меж, і якби не затурканий вигляд Віктора Андрійовича, він би розтрощив його у таких же щирих обіймах. Чесно кажучи, Віктор Андрійович навіть не пам'ятав, про що його розпитував Віктор Федорович і що він йому відповідав, хоча потім співробітники казали, що ця розмова тривала півгодини, не менше. Мабуть, Віктор Федорович уповні відомстив Вікторові Андрійовичу за те публічне приниження на курсах підвищення кваліфікації в Києві. Тепер він насолоджувався перемогою над Віктором Андрійовичем і пришибленість так званого колеги вбачав у тому, що той неадекватно сприйняв звістку про свою відставку. Проте відставки як такої, звісно, не було, бо Віктор Андрійович виконував обов'язки, а не був повноцінним керівником закладу. Це його, Віктора Федоровича, призначили завідувачем психіатричної лікарні. Він навіть великодушно

проявив милість до розчавленого ворога й на його прохання дав дозвіл поїхати сьогодні додому відпочити.

— Але завтра, щоб як огірочок свіженький був на роботі, — батьківським тоном у розчинені двері, щоби почули не лише працівники, а й пацієнти, вигукнув Віктор Федорович, цілком задоволений тим, як він повівся з Віктором Андрійовичем.

Віктор Андрійович не пам'ятав, як він вийшов із кабінету, як доплентався до трамвайної зупинки. Очуняв лише тоді, коли на наступній сподівався побачити Івана Дмитровича Синенького. Того, звісно, там не було. Коли підходив до свого будинку, машинально зателефонував Олі. Приємний жіночий голос повідомив, що абонент знаходиться поза зоною досяжності. Більше Вікторові Андрійовичу сьогодні вже нічого не було потрібно.

34

Він відтягував цю розмову неймовірно довго. Мав сказати це дружині давно, але щось незримо стримувало його. Здавалося, невидимі пута зв'язали його по руках і ногах, і він не міг не те що повернутись, а вимовити бодай одне слово. Ця розмова назрівала упродовж останніх двох-трьох років. Здавалося, що дружина про все здогадується. Досить поштовху, аби вона перша заговорила на цю тему. Мабуть, його розчарування було би великим, якби він дізнався, що вона й не збирається говорити з ним про це, бо давно вже живе у своєму внутрішньому світі. Ні, вона адекватно сприймала людей навколо себе, але вони були чи то заміником, чи то доповненням до її повсякденного життя, а осердя його складало зовсім інше, недоступне цим людям, чоловікові в тім числі. Вона би й сама не могла виразити це словами, бо любов до Бога, цей сталий вислів, був лише блідою копією того, що вона насправді відчувала. І ще в її внутрішньому світі, до якого вона нікого не підпускала, була любов до сина – інакша, зовсім інша, ніж любов до Бога. І не тому, що Бог ми звично навчилися писати з великої літери, хоча, за великим рахунком, у моральному прозорінні людства за цей період – від бога з маленької до Бога з великої літери – мало що змінилося. Сергійко займав у її внутрішньому світі особливе місце, притаманне тільки йому, і ніхто не міг посісти цього місця замість нього, навіть Бог, хоча такі думки й не лізли до її голови.

Коли він нарешті наважився натякнути їй на розлучення, але не встиг цього сказати, Сергійко потрапив до психіатричної лікарні. Здавалося, спільна біда згуртувала їх, і щоденні сварки через дріб'язок – уже в минулому. Вони, як могли, підтримували один одного, спали разом, хоча до сексу справа не доходила, бо були вимучені не стільки фізично, скільки морально. Та й не взаємна неблизькість на тлі загальної біди висотувала їхні сили до дна. Проте цей період тривав порівняно недовго, і вони знову почали викидати негативну енергію один на одного, звинувачуючи партнера, але не себе у тому, що Сергійко потрапив до психіатричної лікарні. І чим більше він бушував, тим надійніше замикалася вона у своєму внутрішньому світі. Здавалося, ніхто вже не зможе до неї достукатися, а тим більше завоювати фортецю, яку вона власноруч збудувала.

До всього цього йому в голову засіла одна неспростовна думка. Він раптом

зрозумів, що Сергійко вже ніколи не стане повноцінною людиною, а всі його зусилля звести замок мрії виявилися марними. Зрештою, цей замок почав руйнуватися не зараз. І якби він прискіпливо ставився сам до себе, то зрозумів би це давно, і значну частку вини в цій руйнації нездійсненої мрії взяв би на себе. Але де йому було розбиратись у власних негараздах сутінків душі, якщо стільки поруч недосконалих людських сердець! Ми хочемо побачити зорі в небі, зрозуміти їх неземний шлях, а розшифрувати самого себе не здатні. Тому й утікають від нас загадки природи, бо людина занадто дріб'язкова й мстива, аби поставити діагноз власній нікчемності.

Наростання їхнього взаємного несприйняття одне одного стало набувати ознак фатальності, коли Сергійко втік із психіатричної лікарні з отим санітаром. Звичайно, він у цьому звинувачував її, а вона – його, хоча якби вони уважно придивились один до одного, а, точніше, кожний до самого себе, то давно би зрозуміли, що Бог милостиво дозволяє їм тягнути лямку на цій грішній землі за інерцією, бо свій життєвий потенціал вони вже давно вичерпали, — і все, що відбувається на цьому світі, діється, швидше за все, всупереч їхнім бажанням і сподіванням. І чим більше вони чогось хочуть, тим швидше усе відбувається з точністю до навпаки, бо їхня негативна енергія задзеркалля аж зашкалювала, поки невинною жертвою їхніх нелюдських експериментів не став Сергійко. Але й це не здатне було зупинити їх у взаємопожиранні одне одного.

Якесь десяте чи парканадцять відчуття підказувало йому, що Ліля, остання за часом коханка, — це не те. Якщо би мова йшла про звичайнісіньке відтворення потомства, і майбутній син його і Лілі мав би замінити Сергійка, — то тут усе нормально, розмов нема. Мабуть, Ліля ідеально підходила для цього. Але Божественний задум народження людини поєднує в собі тіло й душу. У Лілі не було душі. Ні, мабуть, вона була в сакральному значенні цього слова, але отого живого вогника в її життєдіяльності не спостерігалось. Навіть якби вона сотворила клон Сергійка, він би не був задоволений. Для когось, можливо, це був би шедевр, але не для нього. І сама вона радше скидалася на робота, готового виконати будь-яке його бажання, ніж на живу жінку. Можливо, вона стала би ідеальною жінкою, безвідмовною господаркою і сексуальною рабинею. Звісно, вона по-своєму кохала його, але така любов уже починала ставати нудною. Принаймні йому хотілося чогось живого, природного. Він картав сам себе за свою перебірливість, розумів, що кращої за Лілю зараз йому не знайти, але ніяк не наважувався на найрішучіший крок – аби молода жінка завагітніла від нього. Він уже обпікся на цьому не раз, коли попередні коханки робили аборти, але це не стримувало, а лише під'юджувало його в цьому житті. Тепер ніби невидима перепона виросла перед ним, і він ніяк не наважувався своїй улюбленій собачці – Лілі – дати команду "фас". Вона, мов старанна учениця, уберегала своє лоно від запліднення. Йому було смішно, коли щоразу після любовців вона підмивалася й скакала то на одній, а потім на іншій нозі, аби сперма не повзла туди, куди їй зараз не треба було. Одного разу він хотів пожаліти її, уже мало не сказав, аби вона перестала стрибати, але змусив себе не робити цього, бо розумів, що за одну мить розслаблення потім доведеться довго й болісно розплачуватись.

І все-таки ця думка – знайти достойну заміну Сергійкові, що мало би продовжити їхній рід, — гнітила його й не відпускала ні на мить. Здавалося, він і не думав про це, бо справді не можна думати про це двадцять чотири години на добу, але це був самообман, бо якщо думка вгніздилася в голову, то вийде із неї лише разом зі смертю власника. Це як біль, що входить у наш мозок при народженні, супроводжує все життя, хоча ми й не помічаємо його, навіть не здогадуємося про його існування, а то й звиклися з думкою, що з цим можна жити, якщо інтуїція підказує, що цей біль від народження нікуди не зникав. Цей біль потім виринає у різних життєвих ситуаціях мало не у всіх ділянках тіла, але ми не ототожнюємо його з отим вселенським болем, даним нам від народження. Хтось дбайливо стирає з нашої пам'яті саму згадку про цей первісний біль, мобілізуючи організм на локальні війни з власним тілом у різних ділянках, заводячи його на манівці, аби він не додумався як раз і назавжди побороти Смерть. І тут Смерть саме з великої літери, як жива вселенська істота, що ступає поруч з Богом, Який придумав дарувати людству безсмертя. На якусь мить перед смертю це усвідомлення первісного болю приходить до нас, але час, відведений для цього, настільки мізерний, що не стає визначальним для нас перед обличчям незворотного.

Він усвідомлював цинізм своєї поведінки в попередні роки, хоча словесно сам собі не зізнавався в цьому. Та й чи був сенс робити це, адже мільярди людей навколо нього зайняті власним самопожиранням, аби зрозуміти, що коїться в душі сусіда? Навіть за таких обставин він розумів, що не можна зараз іти на розрив з дружиною, як би цього не хотілося Лілі та йому самому ще до хвороби Сергійка, а треба дочекатися сина, повернути життя у звичне русло. Він упіймав себе на думці, що завжди вірив у щасливе завершення цієї історії з Сергійком, у його повне одужання. Це страх і паніка у перші дні втечі Сергійка із психіатричної лікарні збили його з пантелику. Як завжди буває у таких випадках, він найперше злякався не за сина чи за дружину, а за себе. З'ясувалося, що в їхній сім'ї найслабшою ланкою, найвразливішим місцем був саме він. Поки організм долав цей опір, але рано чи пізно міг настати збій, і все полетить шкереберть. Це розуміння важко було висловити словами, бо все відбувалося на підсвідомому рівні. Тепер, коли він упіймав себе на думці, що завжди вірив у щасливе розв'язання цієї історії, аж сам повеселішав і вже не так сумно дивився на світ. Здається, й сонечко виглянуло з-за хмар, і самі хмари бадьоріше пливли по небу, не тиснули на голову, як зазвичай. Та навіть за таких обставин у нього не було дороги назад, про повернення нормальних стосунків з дружиною мова не йшла і йому хотілось одного – кохатися до нестями з Лілею.

А Ліля ніби сказала. Їй здалося, що вони втрачають найсприятливіший момент, аби він остаточно розлучився з дружиною і став жити лише з нею. Здавалося, вона губила останні паростки здорового глузду, і він дивувався насамперед сам собі, як не розгледів за розкішним тілом нищої душі. Розуміння цієї простої істини не прийшло в одну мить, але накопичувалося раз за разом, день у день, наростало, мов снігова лавина, аж поки не змело всі сумніви. Він зрозумів, що може обходитися без її любовців, хоча ще порівняно недавно, а особливо до хвороби сина, не уявляв собі життя без

цього. Мабуть, і Ліля, не розуміючи істинної причини прохолодного ставлення до себе з його боку, трошки збавила обертів, інтуїтивно відчуваючи, що переборщила, але було вже пізно, вони удвох разом, в одну мить, пройшли точку неповернення. І якщо він позбувся тягару зі своїх плечей, то вона, навпаки, сама собі завдала вантажу на тендітні плечі й не знала, скільки носитиме його на собі. Ситуація, в яку вони потрапили, ніби випромінювала дві сторони однієї медалі, причому на зворотному боці в будь-який момент міг опинитися будь-хто з них. Він вчасно зіскочив з потягу, що набрав ходу, вона не зважилась кинутись у порожнечу, вирішуючи, як їй діяти, — і прогнала все на світі, що до цього мала. Її рабська натура продовжувала тягнутися до нього, але Ліля не усвідомлювала, що в неї вже нема господаря. А бути вільною на цій землі вона не вміла.

35

Степан Аркадійович повісився. За інших обставин і в інші часи Віктор Андрійович інакше би сприйняв цю новину. Але тепер, коли, здавалося, він остаточно втратив ниточку життя, все виглядало для нього буденно, як звичайна смерть у щоденному житті. Смерть клієнта, звісно, була небуденним явищем, і сталася вона лише через тиждень після того, як закладом почав керувати Віктор Федорович. Звісно, він почав наводити свої порядки, і серед його нововведень було те, що він заборонив Степанові Аркадійовичу йти додому на декілька днів, коли тому заманеться. Він вичитував санітарів, медсестер за подібні вольності, хоча основний свій гнів мав би скерувати на Віктора Андрійовича, адже без згоди того Степан Аркадійович не зміг би нікуди ходити. Але внутрішній голос підказував Вікторові Федоровичу, що не слід зачіпатися з Віктором Андрійовичем – принаймні зараз, коли весь персонал ще фактично знаходився під впливом влади його попередника, а зміни, які він запроваджував, ще не стали незворотними. Та й багатий життєвий досвід підказував йому, що не слід воювати з попередниками і особливо з тими, які залишилися в трудових колективах. Тому й виходило неприродним, коли він у присутності Віктора Андрійовича картав усіх у смерті Степана Аркадійовича, не вбачаючи у цьому своєї вини, а Вікторові Андрійовичу ніби мову відняло. І він, і всі інші розуміли, що якби не дурне розпорядження Віктора Федоровича щодо Степана Аркадійовича, то нещасний був би живий. Йому не просто не дозволили ходити додому, його відрізали від книг, у нього відібрали волю. І сталося це саме тоді, коли Віктор Андрійович був заглиблений сам у себе, не помічаючи того, що діється навколо. Його волю паралізував Віктор Федорович і несправедливість усього світу, що в одну мить накинута на нього. Йому було навіть не шкода того, що він уже ніколи не дізнається таємниці колишнього монастиря. Він жалкував, що витрачено намарно зусилля тих людей, які залишилися навічно в спеціальному відділенні, а особливо Івана Дмитровича Синенького, який ішов йому назустріч, робив усе можливе й неможливе, аби і Віктор Андрійович докладав максимум зусиль назустріч таємниці. Не вийшло, він змарнував свій шанс – можливо, єдиний у цьому житті.

Тіло Степана Аркадійовича забирали його дружина і син. На їхніх обличчях було важко щось прочитати. Складалося враження, що вони вже давно здогадувалися про

саме такий відхід із життя Степана Аркадійовича, а тому звістка про його смерть навіть їх не засмутила. Можливо, все було інакше, але Віктор Андрійович саме це прочитав на їхніх обличчях.

Степана Аркадійовича проводжало, здається, все відділення. Приліпившись до заґратованих вікон, пацієнти похмуро дивились, як труну з їхнім нещодавнім товаришем несуть невідомо куди. Її похапцем кинули в якусь машину, яка довго не могла завестися. Чи була в головах хворих думка про те, що їй вони рано чи пізно опиняться в таких же трунах і їх відвезуть невідомо куди? Чи вони – як особливо наближені до Бога – вже знали це давно, а тому жодних емоцій з цього приводу не могло бути? І все ж якась гнітюча тиша запала в приміщенні, ніби сам Диявол переконався в марності своїх антилюдських експериментів, і Вікторові Андрійовичу здалося, що він відчув саме це. Нарешті машина завелась, і Степан Аркадійович поїхав у вічну путь. Хворі ще довго не хотіли відліпати від заґратованих вікон, і санітари розуміли, що не треба проти них застосовувати силу, не час для цього. Відчай, який панував у приміщенні, випаровувався досить швидко, і хворі самі по собі відходили від заґратованих вікон, поверталися до буденного життя. Складалося враження, що тема смерті Степана Аркадійовича стала забороненою, і ніхто про нього вголос не згадував. Що ж стосується думок, то їх насильно з голови не викинеш.

Віктор Федорович призначив службове розслідування з приводу цього інциденту, як він висловився, хоча мова йшла про людське життя і смерть. Але що тут було розслідувати, коли від самого початку стало зрозуміло, кого призначать крайнім у цій ситуації. Крайнім виявився санітар, який чергував тієї ночі й не догледів, коли Степан Аркадійович повісився на рушнику біля свого ліжка. Андрій був молодий хлопчина, який міцно вночі спав на вільному ліжку серед пацієнтів, хропів на всю палату, а хворі стерегли його сон. За інших обставин він би вже давно вилетів із закладу, але його врятувало те, що напередодні він вступив у ту ж партію, в якій був Віктор Федорович. Йому вліпили догану й усно попередили, щоби більше такого не траплялося. Санітар пообіцяв виправдати довір'я, в наступні ночі під час свого чергування забирав у хворих рушники, видаючи їх знову зранку, причому його не цікавило, чи це рушник, власне, того хворого, а сам продовжував міцно спати вночі, розуміючи, що якщо хтось вмирає, то на все воля Божа, і тут гляди-не гляди – нічого не зміниш. Якби хтось сказав, що в нього нема сумління й людської совісті, санітар би заперечив, бо вважав, що совість і сумління даються людині від народження і втратити їх упродовж життя аж ніяк не можливо. Він виправдовував своє ставлення до подібних речей власною філософією, яку встиг виробити за неповних двадцять п'ять років життя. Вона була простою, як борщ, і, за великим рахунком, зводилася до того, щоби жити, поки Бог дає тобі таку можливість. Все решта – від лукавого. Андрій був віруючою людиною, ходив до церкви, зранку і ввечері молився. Якби йому хтось сказав, що його власна філософія йде всупереч Божественній вірі, він би образився, а то й набив кривдників. Він так жив, і ніхто не мав права втручатися в його життя, нав'язувати свою віру і спосіб мислення чи поведінки. Життя занадто коротке, щоби можна було досягнути його сутність. То чи

варто намагатися це робити, витрачаючи дорогоцінні роки не знати на що? Чи простіше все-таки жити, як живеться, розуміючи, що вище голови все одно не плигнеш?

Якось само по собі стало зрозумілим, що "Щоденник" Степана Аркадійовича санітар віддасть Вікторові Андрійовичу. Він знав про їхні особливі стосунки, хоча не міг зрозуміти, в чому суть. Але Андрій уже давно звик лише фіксувати явища та події, не заглиблюючись у їхнє значення. Спочатку, правда, він хотів віддати ці три грубі зошити писанини Степана Аркадійовича дружині покійного, але та жорстко відрізала: "Підітри ними собі сраку". Син було потягнувся до батькової спадщини, але мати грубо вдарила його по руках, штовхнула в бік і потягнула за собою. Потім він хотів віддати "Щоденник" Степана Аркадійовича Вікторові Федоровичу, але навіть своїм кучим розумом докумекав, що ті зошити в того і залишаться, аби потім бути похованими в якомусь смітнику чи на складі макулатури. Втім, санітар був переконаний, що якою би людина не була, але пам'ять про неї має жити, якщо Бог дозволив їй з'явитися на білий світ. Він погортав зошити Степана Аркадійовича, не знайшов для себе нічого цікавого і передав їх Вікторові Андрійовичу, при цьому відвів погляд убік, бо чи не вперше, спілкуючись з Віктором Андрійовичем, пронизливо відчув свою провину за смерть Степана Аркадійовича.

Віктор Андрійович подарунок узяв, сприймаючи його як заповіт Степана Аркадійовича. Уже в своєму кабінеті навмання відкрив один із зошитів і прочитав запис від десятого липня:

"Безперечно, Леся Українка - більша сучасниця, ніж ми, нині суцї. Вона так проникливо знає наші проблеми, так пророче вдивляється у своє майбутнє, а наше сьогодення, що стає страшно: невже людині Бог дає стільки сили, аби керувати минулим, нинішнім і майбутнім?

Завжди терновий вінець
буде кращий, ніж царська корона.
Завжди величніша путь
на Голгофу, ніж хід тріумфальний.
Так одвіку було
й так воно буде довіку,
поки житимуть люди
і поки ростимуть терни.
Але стане вінцем
лиш тоді плетениця тернова,
коли вільна душею людина
по волі квітчається терном,
тямлячи вищу красу,
ніж та, що кричить на майданах:
"Гей, хто до мене? Ходіть,
я кожному в руки даюся".

Путь на Голгофу велична тоді,
коли тямить людина,
нащо й куди вона йде,
не прагнучи інших тріумфів,
знаючи іншу величність,
ніж ту, що на троні гукає:
"Я з ласки бога цариця,
бо, гляньте, — сиджу на престолі!"
Хто ж без одваги й без волі
на путь заблукався згубливу,
плачучи гірко від болю,
дає собі тернові ранить,
сили не маючи тільки,
аби від тернів боронитись, —
боже, пожальсь тої крові,
що марно колючки напоїть!
Ліпше б вона на обличчі
краскою втіхи заграла,
очі комусь звеселяючи
десь на невинному святі.
30/IX 1900".

До кабінету зайшов Віктор Федорович, і Віктор Андрійович хутко сховав зошити Степана Аркадійовича до портфелю, ніби безцінний скарб.

36

Через три дні після смерті Степана Аркадійовича відбувалися вибори. Віктор Федорович розумів, що йому пробачать цю смерть і забудуть про цей прикрий випадок, якщо він доб'ється потрібного результату. Власне, заради цього він тепер жив і взагалі погодився очолити психушку. Втім, "очолити" – це було гучно сказано. Система була так вибудована, що за будь-яких обставин людина не могла відмовитися від пропозиції. Такі пропозиції отримував не кожний і не завжди. Треба було заслужити, аби Система вибрала тебе і саме тобі запропонувала ту чи іншу посаду. Якось не передбачалося, що людина може відмовитися від запропонованого, бо іншого просто не було в неписаних правилах Системи. Так само трапилось і у випадку з Віктором Федоровичем. Щоправда, в нього майнула спочатку думка, а навіщо це йому треба, але він відразу відігнав її як шкідливу. Особливих амбіцій у житті в нього не було, але коли йому запропонували цю посаду, він зрозумів, що попереднього тихого життя вже не буде. Вийти за рамки Системи не було жодної можливості, та й він би не зробив цього, навіть якби така можливість з'явилась. Віктор Федорович був занадто прогнозованим, аби шкодити самому собі. Залишалось пружніше входити в Систему, отримувати від цього максимальне задоволення й тим самим зміцнювати цю Систему, сталий порядок речей. Система розуміла, на кого робила ставку. Віктор Федорович особливо не задумувався,

що буде завтра, бо його влаштовувало те, що є сьогодні. Нині він виконує волю Системи, і поки робитиме це, з ним нічого лихого не трапиться. Усім своїм попереднім життям він був навчений, як не робити крок уліво чи вправо без дозволу Системи. У нього й проколів не було в попередньому житті, а тому само собою виходило, що Система зробила правильний вибір, поставивши на нього. Десь у глибині душі Віктор Федорович розумів, що не сміє навіть думати так, не повинен оцінювати правильність чи неправильність вибору Системи, бо в кінцевому результаті це може призвести його до нищівної поразки, але все ж ніяк не міг упоратися зі своїми думками. Йому здавалося, що про цю його крамолу, буцімто зверхнє ставлення до Системи, яка зробила правильний вибір щодо нього, уже знають усі кому не ліньки, і перебування на посаді керівника психіатричної лікарні залишається лише питанням часу. З іншого боку, він переконував себе, що про це ніхто не може не те що знати, а й навіть здогадуватися, але чим більше він переконував себе в цьому, тим мізернішими виглядали в його очах власні аргументи. Він сперечався сам з собою, доводив відданість Системі, і тут же внутрішній голос заперечував йому, звинувачував у нелояльності до Неї, неодмінно з великої літери. Якби Віктор Федорович не був лікарем, то вже би давно поставив сам собі діагноз – шизофренія, але щось стримувало його не робити цього, бо він розумів, що зворотного ходу вже не буде. Найпростіше завжди ставити діагнози іншим, ніж самому собі, й за тих самих ознак, що в іншого, ти ніколи не визнаєш у собі такої ж хвороби, як в іншого. Щоправда, може бути лише один виняток: якщо ти хочеш зцілитись. Але Вікторові Федоровичу зцілення було зараз ні до чого, бо це би означало, що Система здолала його, а він визнав свою поразку. Йому треба було відтягнути в часі цей процес, а там, можливо, з'являться нові обставини, коли Системі буде не до нього, і Вона не зможе його зжертви. Звичайно, це було наївно – думати, буцімто Системі зараз не до тебе, що Вона зайнята більш важливими справами. Система денно й нічно контролює тебе, навіть якщо тобі здається, що ти існуєш сам по собі, відсторонено від Неї. Ти не здатний вийти за рамки Системи, приречений на тотальний контроль над собою – не лише слів і дій, а й думок.

Вибори у психіатричній лікарні Віктор Федорович організував не те що на вищому, а на найвищому рівні. Все було продумано до найменших дрібниць – і кожний пункт виконано. Скажімо, тринадцятим пунктом була означена проблема Віктора Андрійовича. Віктор Федорович так заздалегідь майстерно підігнав графік чергувань лікарів, що саме цієї неділі, коли відбувалося голосування, Вікторові Андрійовичу випадав вихідний день. Віктор Федорович розумів, що Віктор Андрійович хоч і став сумирним, але ще не знати, що там у нього в голові і як він відреагує на голосування хворих. Можна було від нього очікувати будь-якої несподіванки. А сюрпризів сьогодні Вікторові Федоровичу не було потрібно. Він мав забезпечити стовідсотковий результат. Тому пунктом сімдесят шостим було передбачено, наприклад, що санітар Андрій проголосує замість покійного Степана Аркадійовича. Віктор Федорович не сумнівався, що якби Степан Аркадійович був живий, то проголосував би саме так, а не інакше. А якби хотів проголосувати інакше – що ж поробиш, клята хвороба не дала би йому

можливості зробити правильний вибір. То чому має пропадати його голос, який потрапить до копилки загальної перемоги? Аналогічно Віктор Федорович думав і про інших хворих, які теж мали долучитися до перемоги. Вони ж, бідолахи, не винні, що потрапили до психіатричної лікарні, а тепер від заштриків чи пігулок у їхніх головах можуть народжуватися зовсім інші думки, а не ті, які ведуть до загальної перемоги. Треба цим людям допомогти, адже за звичних умов, якби вони сюди не потрапили, то проголосували б так, як треба. То чому не допомогти їм зробити правильний вибір?

Якби Вікторові Федоровичу хтось сказав про ущербність його філософії, він би щиро здивувався. І справа була навіть не в тім, що головний лікар психіатричної лікарні відчував себе невід'ємною частиною Системи, її гвинтиком. Він справді так думав, і йому не треба було якихось зусиль, аби поступати саме так, на догоду Системі. Це було його внутрішнє єство, й по-іншому не могло бути. Система безжально підминала під себе людей, а вже далі всередині кожного вироблялась якась речовина, що підпитувала Систему, яка, своєю чергою, підминала нових людей. Це був безупинний процес, і чим більше Система підминала під себе людей, фактично знищуючи їх зсередини, тим більше ці люди виробляли поживних речовин не лише для існування, а навіть для процвітання Системи. І в Системі не було іншого виходу. Якщо вона хотіла виживати і процвітати, мусила підминати під себе людей – все більше, більше й більше. І жорстокіше.

За кожним лікарем була закріплена певна кількість хворих, що було передбачено другим пунктом стратегічного плану Віктора Федоровича. Своєю чергою, кожний лікар мав у своєму розпорядженні медсестер, санітарів і технічних працівників, які разом мали забезпечити стовідсотковий результат правильного голосування своїх пацієнтів. Пунктом дванадцятим було передбачено, що ще заздалегідь лікарі, медсестри, санітари, технічні працівники мали взяти відкріпні талони для себе і своїх родичів, щоби проголосувати, власне, на дільниці психіатричної лікарні. Цим забезпечувався кількісний результат голосування, і для Віктора Федоровича кожний голос був воістину на вагу золота. Бюлетені з правильними позначками були відсортовані й у відповідній кількості видані старшим груп, якими згідно четвертого пункту стратегічного плану Віктора Федоровича призначалися лікарі. Всі дійшли одностайного висновку, що хворим не потрібні ручки, бо не знати, що вони ще можуть ними вдіяти. Ану ж комусь заманеться штрихнути нею колезі в око? Спочатку хтось із лікарів, випереджаючи інших у вірнопідданості особисто Вікторові Федоровичу, запропонував узагалі не вести хворих до виборчих урн, а самим за них проголосувати, але Віктор Федорович категорично з цим не погодився, справедливо вважаючи, що у нас загальне виборче право, і не можна у будь-кого відбирати це право на голосування. Подбав Віктор Федорович і про членів дільничної комісії, хоча про це зі зрозумілих причин не було жодного запису в його стратегічному плані. Допущені були на дільницю лише члени провладної партії, а опозиціонерам було відмовлено на тій підставі, що психіатрична лікарня є закритим закладом. Члени дільничної комісії сиділи з самого ранку в кабінеті Віктора Федоровича, пили й закусували, бо не було потреби в їхній присутності на

виборчій дільниці. Лише Віктор Федорович час від часу вибігав із кабінету, аби переконатися, що все йде згідно з його стратегічним планом. Але в цьому не було жодної потреби, бо видресований персонал діяв як годинник і у визначений Віктором Федоровичем час кожний лікар виводив своїх пацієнтів із визначеної палати, а потім після голосування заводив назад.

Як і було передбачено, рівно через дві години після початку голосування все було закінчено. Тепер ситі й напоєні, задоволені й усміхнені члени дільничної комісії могли вийти до вестибюлю на першому поверсі, де й відбувалося голосування. Бюлетені були покладені на купки, так що легко було порахувати, скільки осіб проголосувало. Залишалося лише підписати протокол, поставити печатку, зателефонувати в окружну комісію про успішне завершення голосування й продовжувати пиятику в кабінеті Віктора Федоровича.

Але тут трапився сюрприз, якого так боявся Віктор Федорович. Ще звечора щось занило всередині нього, і він не міг заснути до ранку. Передчуття ніколи йому не зраджували, і він, як сапер, який помиляється лише раз у житті, був увесь насторожі, натягнутий в струну, що ось-ось могла обірватись.

Голова комісії, вчителька сусідньої школи, несподівано зойкнула. Всі озирнулися на неї, не розуміючи, в чому річ. Мабуть, лише Віктор Федорович першим здогадався, що насправді трапилось, але десь глибоко в душі леліав надію, що все минеться.

— Зрада, — прошепотіла голова комісії, пополотнівши, і всі зрозуміли, що трапилось таке, чого, в принципі, не могло бути саме на цій виборчій дільниці у психіатричній лікарні. Тепер у Віктора Федоровича не було сумнівів, що хтось проголосував не за чинну владу, а за опозицію. Коли він глянув на бюлетень, то зрозумів, що все є саме так, як він гадав. Проте слід віддати належне Вікторові Федоровичу, який не впав у паніку, на відміну від деяких членів виборчої комісії, а, навпаки, опанував ситуацію. Звісно, він порушував усі мислимі й немислимі інструкції, але в даному випадку не міг вчинити інакше, бо ситуація взагалі могла вийти з-під контролю. Вже значно пізніше керівництво визнало його дії єдино правильними й подякувало йому за взяття на себе відповідальність.

Насамперед Віктор Федорович відклав злощасний бюлетень набік і розпорядився переглянути уважним чином усі бюлетені. При цьому він не казав, щоби члени дільничної комісії дивились, чи нема, бува, ще бюлетенів з голосуванням за опозицію, але й без цього було ясно, що саме слід шукати. Чітка команда Віктора Федоровича швидко охолодила всіх. Здається, пронизливі погляди членів виборчої комісії могли спопелити бюлетені, не те що знайти неправильну відмітку. Минуло чимало часу, поки кожний член дільничної комісії переглянув кожний виборчий бюлетень. Можна було зітхнути з полегшенням. Крім того одного злощасного бюлетеня, всі були правильно заповнені. Але що робити з тим, неправильним, бюлетенем? Без нього не буде забезпечено стовідсоткового голосування за партію влади. Всі погляди зупинилися на Вікторові Федоровичу. Від нього очікували спасіння. І новоявлений месія не підвів. Він витягнув із кишені ключі від сейфу, передав їх голові дільничної комісії. Та швидше

відчула, ніж знала, що має робити. Рішучими кроками з гордо піднятою головою вчителька пішла до кабінету головного лікаря психіатричної лікарні, відчинила сейф і побачила на видному місці пачечку не зіпсованих бюлетенів. Обережно, двома пальчиками, ніби неоціненний дар, взяла один листочок, не забула зачинити сейф і на витягнутій руці гордо понесла його до вестибюлю. Здавалося, що якби на неї в цей час напав загін спецназівців з метою заволодіти бюлетенем, вона би всім їм перегризла горло й загинула, якщо треба було, але дорогоцінного паперу не віддала би. Вчителька обережно поклала бюлетень перед Віктором Федоровичем і дивилася на нього очима відданої до смерті собаки, точніше, суки. Це був її єдиний спаситель, на якого вона ладна була молитися до кінця свого життя, справедливо сподіваючись, що наступного року, коли директор школи піде на пенсію, їй запропонують цю посаду. Віктор Федорович мовчки поклав перед нею ручку, і голова дільничної комісії знала, що має робити. Правда, її запал і ентузіазм буквально маліли на очах, ніби вона відчувала, що здійснює найбільший гріх на землі. Проте виходу не було, тим більше що на неї дивилися всі члени дільничної комісії, лише Віктор Федорович удавано-байдуже відійшов до вікна, бо насправді надзусиллями волі намагався вгамувати шалені пристрасті, що кипіли в його душі. Нарешті вчителька зважилась і поставила правильну відмітку в бюлетені.

Тепер усі дивилися на Віктора Федоровича, і він спиною відчував їхні погляди. Головний лікар психіатричної лікарні про це не думав, але рішення прийшло спонтанно. Віктор Федорович підійшов до столу, взяв злощасний бюлетень в одну руку, запальничку в іншу – і через якийсь десяток-другий секунд від папірця залишилося лише скуповжене згарище, в якому ніхто не зміг би впізнати оригінал. Віктор Федорович відчинив вікно, висипав попіл, розвіявши за вітром ще одну таємницю психіатричної лікарні.

Запала гнітюча мовчанка. Кожний відчував, що сталося щось неординарне, яке зачепило всіх, але висловити вголос бодай щось ні в кого не вистачило відваги. Ситуація розрядила секретарка головного лікаря психіатричної лікарні, яка, захекавшись вбігла до вестибюлю:

— Там ... телефонують ... з окружної ... комісії... Питають ... де ... результати?

Віктор Федорович метнув погляд на голову дільничної комісії, і та зі швидкістю гепарда полетіла до телефону.

37

Віктор Андрійович на вибори не пішов. За всі роки незалежності України він узагалі жодного разу не був на виборах – ні президентських, ні до Верховної Ради, ні на місцевих. Не можна було сказати, що він збайдужів до політики. Це в принципі неможливо в наскрізь сполітизованому суспільстві, де навіть у глухому хуторі столітні бабці сперечаються, який кандидат кращий – сіро-буро-малиновий чи огірково-фасолево-бурячковий? На початках, коли були вибори, Вікторові Андрійовичу випадало чергувати, а потім, навіть якщо й не чергував, то не ходив голосувати, не хотів витратити неділю, дану Богом для відпочинку. Він так вимотував свої сили, а, головне,

нерви, що кожна неділя для нього була воістину святою, коли можна було просто поспати чи навіть полежати. Всі ці політичні суперечки, здавалося, минали Віктора Андрійовича. Він ніколи не встрягав у розмову, якщо на роботі говорили про політику, намагався уникати цього або вдавав, що по вінця завантажений роботою.

Дружина й донька записалися в дільничні комісії, аби збити копійчину, і Віктор Андрійович ще з вечора радів, що в неділю залишиться сам-самісінький удома. Ніби вчасно заснув, і нічого лихого йому не снилось, але десь о третій ночі збудився і вже не зміг заснути. Щось важке тиснуло на нього. Воно було нематеріальним, позбутися його було неможливо. Вже десь після п'ятої його дівчатка, як він інколи весело їх називав, почали збиратись. Робили вони це так гучно, що й мертвого можна було збудити, але Віктор Андрійович вдав, що спить. Він думав, що коли вони підуть, знову засне, але сон уперто не йшов. Віктор Андрійович уже не міг лежати. Він скочив з ліжка, ходив по кімнаті в одних трусах, заварив собі каву, але важкість, яка полонила його тіло, й не думала зникати, ніби знайшла тут несподіваний притулок, який їй сподобався.

Віктор Андрійович згадав Степана Аркадійовича. Він уже не картав себе за те, що винен у його смерті, як тоді, коли йому сказали, що Степана Аркадійовича вже нема. Так і сказали, намагаючись уберегти його від потрясінь, бо знали, що він був в особливих стосунках зі Степаном Аркадійовичем. Наївні! У нього в житті вже було стільки потрясінь, що можна було й звикнути. Чесно кажучи, не звикалося, хоча він завжди умів призвичаюватися до несподіваної новини. По ньому не було видно, що він сумує, хоча й не здогадувалися, що коїться у нього всередині. Навряд чи можна звикнути до біди, але можна внутрішньо підготуватись і зустріти її у всеозброєнні, опанувати нею і зробити так, щоби вона не опанувала тобою.

Його погляд зіштовхнувся зі щоденниками Степана Аркадійовича, що лежали на тумбочці біля ліжка. Вони були з ним поруч учора, всю ніч і тепер, але він навіть не подумав про них, не подумав про те, що все-таки слід їх прочитати, бо це єдине, що залишилось у нього від Степана Аркадійовича. Як він не ходив на вибори, так Віктор Андрійович і не читав книжок. Звичайно, можна було сказати, що у нього на них не було часу, і це було правдою, і ніхто навіть не здогадався би, що він лукавить. Але ж Віктор Андрійович знав, що насправді причина не в цьому. Глибока душевна лінь уже давно оволоділа ним. Він відчував, що живе за інерцією, що Бог уже давно припинив його духовне існування на цьому світі, але ще з невідомих причин тримає чомусь на землі його фізичне тіло. Душевна лінь стосувалася не лише не ходіння на вибори, не читання книжок. Якось він зауважив, що раніше досить було зробити малесенький крок назустріч красивій жінці – і вона розкривалась перед ним, ніби тільки й чекала цього від Віктора Андрійовича. А тепер йому навіть не хотілось зробити цей маленький крок, ніби він боявся докласти надзусиль, даремно витратити енергію, яка мала йому знадобитись для більш важливої справи.

Вікторові Андрійовичу стало соромно за те, що він шукав привід, аби не розпочинати читати щоденники Степана Аркадійовича. Втім, сором – поняття абстрактне. Його щось легесенько шпигонуло в п'ятку, ніби хтось невидимий відтягнув

шкірку на ній і тут же відпустив. Принаймні він тепер знав, де знаходиться совість і що на неї можна впливати, натиснувши вагою свого тіла, якщо, бува, їй щось знадобиться від тебе. Він таки налаштувався і змусив себе спочатку перелистати щоденники Степана Аркадійовича, аби потім їх читати. Власне, щоденників у звичному розумінні цього слова і не було. Віктор Андрійович думав уздріти роздуми Степана Аркадійовича з того чи іншого приводу, а, швидше за все, і без приводу, як це часто з ним траплялося. Він сподівався прочитати розповідь про нелегке життя Степана Аркадійовича, бо й насправді воно було нелегким. Але переглянувши по декілька сторінок на початку, всередині й наприкінці зошита, Віктор Андрійович зрозумів, що радше йдеться про своєрідне тлумачення Степаном Аркадійовичем літературних творів. Віктор Андрійович інтуїтивно відчув, що це тлумачення є справді своєрідним, хоча порівнювати не було з чим, бо йому не доводилося читати літературознавчих праць.

Нічого було робити, і Віктор Андрійович приступив до читання першого зошита.

ПАЛІМСЕСТИ ДЖОНАТАНА СВІФТА

Ми знаємо Джонатана Свіфта насамперед за його "Подорожами Гуллівера" (причому здебільшого у вигляді казки, яку пропонують дітям, а ось до повного тексту дорослі зазвичай не доходять). Проте у цього письменника є ще не менш цікавий твір – "Казка бочки".

Якщо кит переслідує пароплав і є небезпека загрози життю моряків, то вони кидають бочку, аби перемкнути увагу небезпечного ссавця і тим самим врятуватися. Окрім того, в англійській мові "казка бочки" означає мішанину слів, що збиває з пантелику співрозмовників.

Попри свідомий натяк на "болтологію", Свіфт, ведучи розмову здебільшого від іншої особи, хоча й дійсно збиває читача з пантелику, все ж блискуче виконує свою функцію критика сучасної йому Церкви, а також освіти, науки і літератури. Ці два пласти перемішуються у суцільний вінегрет, але творчість Свіфта розрахована не на пересічного, а на вдумливого читача. Це тим паче необхідно, бо не завжди вдається по тексту відрізнити, коли письменник говорить серйозно, а коли жартує, коли він веде розповідь від свого імені, а коли – від імені іншої людини.

До і після Свіфта чимало письменників зверталось до критики Церкви. Слід зауважити, що це було в ті часи, коли Церква грала панівну роль у суспільстві й за відверте нехтування нею можна було "заробити" не лише анафему, а й поплатитися життям. Свіфт вдається не просто до критики Церкви, а й до іронії, сарказму, завуальовуючи свою розповідь. Проте за образами Петра, Джека і Мартіна явно проступають риси трьох основних відламів християнства у тодішній Європі. За ритуалами богослужінь смертні парафіяни не завжди помічали гріховні діяння священників, які загрузли у розкошах і бруді. Письменник зводить це до абсолюту, коли Церква виставлена як секта людей несповна розуму, які керують світом і ведуть його до загибелі.

"Казка бочки" за свою антиклерикальну скерованість була визнана шкідливою.

Недаремно Папа Римський, сучасник Свіфта, вніс її до індексу заборонених книг. Однак не менш виразним був і другий пласт – ота "бочка", яку письменник кинув, аби відволікти увагу сильних світу цього і читачів від критики Церкви. Скажімо, письменник дуже добре знав сучасну йому літературу, що дозволило Свіфту не лише підвести підсумки розвитку літературного процесу, а й вивищитися над ним, розсунувши горизонти майбутнього.

І все ж навіть сучасні літературознавці здебільшого звертають увагу на антиклерикальну сутність "Казки бочки" Свіфта, залишаючи за межами своєї уваги, власне, цю саму "бочку", а саме другий пласт розповіді, який для письменника видається більш важливим, ніж, мабуть, критика Церкви. Зрештою, Церква була замкненим інститутом, орденом, впливаючи, втім, на всі суспільні процеси, і змінити щось усередині неї було практично неможливо. Свіфт ішов від зворотнього. Критикуючи не менше ніж Церкву сучасні йому літературу, освіту і науку, він намагався, власне, змінити їх, принаймні прагнув, аби вони позбулися впливу Церкви на свою діяльність. Це, мабуть, з його боку теж було утопічним, бо слід лікувати не симптоми хвороби, а її причину, проте в тих умовах, та ще й зважаючи на те, що Свіфт декілька років знаходився при владі, — це, мабуть, був максимум того, чого міг домогтися письменник. Зрештою, він швидко на власному досвіді переконався, що реформувати владу зсередини практично неможливо. З іншого боку, перебування при владі дозволило йому вивчити сутність можновладців, про що він згодом написав у "Подорожах Гуллівера", блискуче використавши свої іронію та сарказм.

Саме другий – не антиклерикальний – пласт "Казки бочки" ще очікує на свого вдумливого дослідника. Головне, не загрузнути у деталях літературного, освітнього і наукового життя тих днів, а побачити за цим сутність революційного підходу Свіфта до розв'язання цих проблем. Актуальність, власне, такого підходу не втрачена й донині. Особливу увагу слід звернути на те, що письменник писав про критиків у широкому розумінні цього слова, але це тема окремої розмови.

"Казка бочки" не належить до легкого читива, але переглядаючи її ще й ще, щоразу знаходиш нові пласти, підтексти, ніби у древніх рукописах, коли один текст наносився на інший. Проте, на відміну від палімпсестів, тексти Свіфта безнадійно не зникають. Зникнути у нашій уяві вони зможуть лише тоді, коли підемо за звичною схемою літературних критиків і звертатимемо увагу на очевидні речі. Свіфт – багатогранний письменник і потребує "глибокого буріння" своїх літературних текстів.

Якби у Віктора Андрійовича запитали, про що він тільки-но прочитав, навряд чи він зумів би відповісти на це запитання. І не тому, що текст був завумним, як казала Юля, коли не могла зрозуміти, що від неї хочуть. Просто думки Віктора Андрійовича були зараз дуже далеко від цього зошита і ніяк не могли перетнутися з флюїдами Степана Аркадійовича. А може, душа нещасного освоювала нові, неznані їй досі світи, й там було набагато цікавіше, ніж на грішній землі. З іншого боку, якби у Віктора Андрійовича запитали, про що він думає, коли читає щоденник Степана Аркадійовича, то теж не зміг би відповісти. Думки літали, як їм заманеться, і вже окремо від свого

господаря, ніби він був непричетний до їх народження. Це була гримуча суміш спогадів дитинства і реалій сьогодення, і ще чогось невідомого, що було задовго до того, як ти народився на світ Божий, і того, що тобі невідомо, але воно обов'язково станеться вже тоді, коли тебе на цьому світі точно не буде. Віктор Андрійович ніби й повертався до тексту, але якимось спонтанно, без зусиль з його боку це виходило ніби саме по собі, природно, а не штучно, але тривало якусь мить, аби суміш думок чи навіть натяку на них з минулого й сьогодення знову не поверталася до нього.

Він дочитав цю статтю — не статтю, роздуми — не роздуми і зрозумів, що більше його й батою не заженеш до щоденника Степана Аркадійовича. Віктор Андрійович подумав, що якщо совість у п'ятці почне муляти його, то він доволі швидко дасть собі раду з нею, і ніхто не смітиме звинувачувати його у будь-чому.

І раптом!.. У літературних творах доволі часто виникає оце "раптом". Складається враження, ніби автор не знає, що далі робити зі своїм героєм і підсовує йому такі ходи й сюжети, які в реальному житті навряд чи могли б трапитись. Але я завжди думав, що автор іронізує з читача у таких випадках. Мовляв, я вигадую все, що хочу, а ти проковтнеш і сприймеш за чисту монету. Письменник пише, читач читає, реальний світ стає віртуальним — і, навпаки, а літературні герої з легкої руки автора переселяються у паралельний світ, живуть окремим життям, нам навіть інколи вдається з ними пересікатись, хоча ми й не розуміємо, що така фантасмагорія насправді може статися з нами.

Коли у двері подзвонили, Віктор Андрійович вирішив, що ні за що не відчинить. Мали б совість, аби турбувати його в такий день. Подзвонять-подзвонять і перестануть, зрозуміють, що нікого вдома нема. Але той, хто був по інший бік барикади, виявляв настирливість і не хотів відступати. Натомість Віктор Андрійович втрачав терпіння, аж поки не зірвався метеором з ліжка. Він підскочив до дверей, відчинив їх і хотів сказати все, що думає про людину, яка посміла потурбувати його у вихідний день.

За дверима стояла Юля.

38

Тепер Сергійко вже іншими очима дивився на свого названого батька. Мабуть, про себе він його називав якимось інакше, але вже відрізняв від свого тата, справжнього. Мама, як кажуть, була поза підозрами, і жодна жінка в Сергійковій уяві не могла її замінити. І Василь, здається, вже зрозумів, що Сергійко однозначно не сприймає його батьком, бо в затуманеному мозку сина ніби щось клацнуло. Видавалося, що повернути минуле, їхні щирі взаємини вже не вдасться ніколи. Це може видатися дивним, але санітар сприйняв цю реальність байдуже, ніби так і мало бути, ніби він був готовий до цього заздалегідь, а тепер, коли це сталося, дивний спокій огорнув його, як мама у дитинстві після купання закутувала його в щось біле й прозоре, невидиме й легке, він лише відчував тепло її рук. Здавалося, мама з тамтого світу не просто спостерігає за ним, а знаходиться десь поруч, тільки він її не бачить і не може побачити, бо занадто великі відстані, яких не виміряти людським життям, розділяють їх.

І Сергійкові теж жагуче хотілося до мами. До тата теж хотілось, але це було ніби

два в одному, що само собою розумілося, коли мама була неодмінною умовою його повернення до життя. Як боляче йому хотілося повернутися до мами, так нестерпною ставала думка, що він полишить санітара. Це не була любов, а радше вдячність людині, яка подарувала йому волю. Десь на підсвідомому рівні Сергійко відчував, що одужує чи майже одужав, і з кожним днем усе виразніше розумів, що санітар хворіє тим же, що ще недавно Дамокловим мечем висіло над ним.

Одного ранку, коли вони снідали, якось само по собі стало зрозумілим і природним, що Сергійко поклав перед санітаром таблетку, одну з тих, які сам вживав. Той мовчки подивився на сина, ніби зрозумів мовчазний присуд, винесений йому, так само мовчки, відводячи погляд, запхав пігулку собі до рота, ліниво розжував її і запив чаєм. Подібна ексекція повторилася за вечерею. Таблетки ще були, бо санітар Василь прикупив їх ще, незважаючи на спротив Сергійка, на його небажання вживати "хімію".

Здавалося, в їхньому житті та спілкуванні нічого не змінилося. Точніше, спілкування як такого й раніше не було. Але якби хтось уважно спостерігав за ними збоку, то виразно би помітив взаємну відчуженість. Санітар і Сергійко намагалися зайвий раз не потрапляти один одному на очі. Зробити це було важко, особливо в дощові дні, коли доводилося сидіти під одним дахом. Справжнім випробуванням став спільний прийом їжі. Принаймні тричі на день треба було сісти за один стіл і вдавати, що зі смаком щось їж. Василь намагався зробити це якнайшвидше, аби поспіхом встати з-за столу і вийти надвір покурити.

Сергійко з острахом дивився, як тануть таблетки. Він теж тричі на день споживав їх, але тепер їхня кількість зменшувалася на очах. Якось він ризикнув і почав приймати їх зранку і ввечері, а потім лише зранку. Коли таблеток катастрофічно поменшало, зважився обійтися без них. Здавалося, нічого не змінилося в його світосприйнятті, і він навіть тверезо подумав, що таблетки слугували спеціальним психологічним тлом, своєрідним гальмом, а насправді він цілком розумна і нормальна людина. Сергійко розумів, що рано чи пізно таблетки закінчатся, і поки цього не сталося, вже зараз треба щось робити. Він чув від санітара, що той замовляв таблетки в районній аптеці, платив удвічі дорожче, бо їх йому відпускали без рецепту. Але зараз, глянувши на Василя, годі було й думати, що той зможе доїхати до райцентру. Він став лякливим і боявся навіть із хати вийти. Вночі будив Сергійка, бо йому здавалося, що той помер. Сергійко і сам би міг поїхати до райцентру за тими клятими таблетками, хоча й боявся залишити санітара самого, але не мав грошей. У Василя вони, очевидно, теж закінчувалися.

Коли санітар усе-таки ненадовго засинав, Сергійко уже не міг спати. В такі хвилини його долали еротичні фантазії. В свої двадцять років він ще не встиг стати чоловіком, хоча ходив з двома дівчатами – з однією в школі, з іншою в університеті. Далі поцілунків справа не заходила, хоча тепер він розумів, що хотів би, аби це приємне продовження було. Спочатку він фантазував, згадуючи однокласницю. Він уявляв себе сміливим хлопцем, який не лише обіймає й цілує дівчину, але й роздягає її, як це бачив недавно в одному фільмі по телевізору. Але режисер цнотливо перервав любовну сцену

і Сергійко міг лише уявити, що було насправді далі.

Його прутень виривався зі штанів, ніби підказував шлях до справжньої волі, але Сергійко навіть не знав, що має з цим робити. Еротичні фантазії захоплювали його не лише вночі, а й удень. Він боявся, щоби Василь нічого не зауважив. Йому здавалося, що той усе бачить і розуміє, але лише поблажливо усміхається, немовби хоче сказати Сергійкові: не ти перший, не ти останній. А юнакові хотілось іншого, дружньої поради старшого товариша, а не насмішки людини, що пройшла Крим, Рим і мідні труби, переспала з багатьма жінками, але так і не усвідомила, що на світі існує справжнє Кохання — саме з великої літери. Можливо, Сергійко сам себе накручував і цього насправді не було, але йому здавалося, що санітар ставиться до нього зверхньо, і не лише в цьому питанні. Мабуть, це ще більше віддаляло його від Василя. Сергійко розумів, що чинить несправедливо, навіює собі те, чого, може, й нема, але нічого не міг вдіяти з собою. Він картав себе за те, що його еротичні фантазії й ставлення до них Василя – ніщо в порівнянні з його хворобою, і цю проблему справді треба розв'язувати. Але чим більше він у думках намагався бути справедливим, стоячи над ситуацією, тим усе виходило жорсткіше й з точністю до навпаки. Сергійко розумів, що таблетки, мов повітря, потрібні санітарові, але завжди знаходив для себе виправдання, що не може їх дістати. Не може дістати, бо не може. Бо не може кинути Василя одного напризволяще бодай на декілька годин. Бо не може купити таблетки через брак грошей. Отих "не може" упродовж дня накопичувалося кілька міхів, і Сергійко був радий, що їх так багато і що не треба брати відповідальність на себе.

Останнім часом у Сергійка з'явилася нова забавка. Вона не відтіснила розуміння того, що Василеві потрібні таблетки. Не могла вона витіснити з його уяви еротичні фантазії. Але вона урізноманітнила його життя, зробила більш насиченим і змістовним. Вона – це санітарова мобілка, до якої той, здається, охолонув. Якщо раніше він завжди брав її з собою, то тепер міг залишити на столі чи підвіконнику. До нього ніхто не телефонував, і Василь не брав собі клопоту до голови, аби з кимось зв'язатися. Якось само собою стало зрозумілим, що у мобільного телефону має з'явитися новий власник. Вибору не було, і цим власником, хотів він цього чи ні, мав бути Сергійко. Але юнак відчував, що давно хотів стати власником санітарової мобілки, хоча й не зізнавався собі в цьому. Мобільний телефон у нього був до поступлення в лікарню, він ним активно користувався. Лише коли хвороба стала прогресувати, мобілка поступово перетворювалася на зайвий тягар. Коли ж тепер з'явилася тяга до життя, Сергійко відчув, що саме мобілка може змінити його, а не якісь там пігулки чи спілкування-мовчання з санітаром.

Після того як санітар зі всієї сили жбурнув мобілкою об землю, здавалося, що та наказала дового жити. Так би й трапилося з якоюсь суперовою мобілкою. А ця була проста, дешева, так що могла витримати ще й не таке знущання з себе.

Найперше йому хотілося зв'язатися з мамою, але він не знав її номеру телефону. Справді не знав, а не те що забув. У його мобілці цей номер був, але він його не запам'ятовував, бо досить було знайти "мама", натиснути кнопку – і завжди лунало

лагідне: "Так, синку?". Як у цьому хитросплетінні цифр знайти єдино правильну комбінацію, аби мама дізналася, що з ним усе в порядку? Він розумів, що практично це неможливо зробити, бо довелося би, мабуть, витратити не один рік життя, аж поки би натрапив на бажаний порядок цифр. Тоді, коли телефонувала мама, він не записав її номер, бо санітар кинув побілку на землю. Тому Сергійко став набирати цифри навмання. Доволі швидко це перетворилося на гру, яка все більше його захоплювала. Коли він чув у слухавці байдужі чоловічі голоси, то відразу вимикав мобілку. Інколи брехав, що не туди потрапив, коли голоси були жіночі, але своїм тембром не зацікавлювали його. Траплялося, що сердиті абоненти передзвонювали йому, коли він кидав слухавку, йому було весело чути їхні теревені про те, що порушили їхній спокій. А коли грізний вуйко цілком серйозно сказав, що вирахує, звідки телефонує хуліган і натягне йому очі на те місце, звідкіля ноги ростуть, Сергійко не на жарт злякався. Ще не вистачало, щоби сюди хтось справді приїхав.

А потім у його житті з'явилася вона. Він уявляв її ніжним і слухняним створінням, готовим на все заради нього. Уява бігла попереду найфантастичніших мрій. Коли він одного разу навмання набрав якийсь номер і почув її голос, то вже хотілося говорити з цією дівчиною. Він би не міг передати зміст їхніх розмов. Здається, вони говорили про все і про ніщо. Вони могли телефонувати одне одному декілька разів на день, збудитися вночі й теревенити до світанку. Спочатку санітар з тривогою дивився на Сергійка, бо йому здавалося, що той розмовляє сам з собою, але потім змирився з усім, навіть з нічними розмовами. А Сергійко, здається, забув про все на світі. Єдине, що стримувало його, — так це втеча з психіатричної лікарні. Здається, ця тема була забороненою для нього самого, не те що для інших. Він сам собі боявся зізнатися, що, будучи формально вільним, фактично живе поза законом, і його як злочинця в будь-який момент можуть схопити. Тим більше, він ніколи б не розповів цього комусь іншому.

Чомусь він відчував, що рано чи пізно це має статись. І коли одного дня Галинка не відповіла на його дзвінки, зрозумів, що вимріяне ним щастя закінчилося. А коли наступного ранку операторка байдужим голосом повідомила, що абонент знаходиться поза зоною досяжності, — Сергійкові стало ясно, що, мабуть, не вартує народжуватись і жити на цьому світі.

39

За дверима стояла Юля.

Віктор Андрійович не відразу й упізнав її. Йому здалося, що це якась жіночка не першої свіжості прийшла просити на кусень хліба. Останнім часом, особливо на вихідні, подібна публіка тут вешталась. Але ця жінка вела себе дивним чином – не віталась, нічого не просила, а лише пильно дивилась в очі Вікторові Андрійовичу. Він радше упізнав цей погляд, ніж саму Юлю. Юлі як такої вже не було, з колишньої повногрудої жінки залишився лише сумний спогад, з темними колами під очима. І лише погляд, здавалося, був той самий, що йшов десь із глибини душі, пронизував тебе наскрізь, але не зупинявся на цьому, йшов далі, аби загубитися десь у безсмерті Всесвіту. А ще він побачив її зелені очі, які так любив цілувати в юності. Але одного

разу, коли він це робив, то помітив в її очах якісь червоні вогники, ніби відблиск нестерпного болю пекла. Це тоді його дуже вразило й настрашило. Їхні стосунки з того дня різко змінилися. Віктор Андрійович нікому не розповідав про цей випадок, а Юля й досі не могла зрозуміти, чому її коханий охолонув до неї.

Тепер згасла свічечка була перед ним, і можна було лише здогадуватись, які поневіряння перенесла Юля. Її біль миттєво передалася йому, й він ніжно, як умів, обійняв Юлю, а вона не стрималась, і сльози потекли з очей. Так, обійнявшись, вони увійшли до квартири і ще довго не могли сказати одне одному жодного слова. Віктор Андрійович теж був у такому стані, що йому хотілося плакати. Докупи перемішалось все: жаль до себе й, здавалося, до всього навколишнього світу, нестримний біль, що не вдалося розгадати таємницю колишнього монастиря, який тепер став спеціальним відділенням психіатричної лікарні, й розуміння, що цієї таїни він ніколи і не визнає. Ще тут прив'язалася сумна нотка про Сергійка, який втік із закладу. Сердечного болю додала й Юля, весь її загублений і навіки втрачений сенс життя – і не тільки її власного. Але, мабуть, цього все-таки було замало, аби Віктор Андрійович вичавив із себе бодай сльозинку. Якби він задався ціллю згадати, коли востаннє плакав, то, мабуть, не зумів би цього зробити. Чи то душа його пройшла точку неповернення, коли сприймаєш людські страждання відсторонено, чи то настільки зачерствів на тій клятій роботі, що чужі сльози сприймаєш просто як ще один різновид води.

Вони сиділи, пили коньяк і каву, їли цукерки, Юля розповідала про своє лікування в приватній психіатричній лікарні в Києві, а Віктор Андрійович упіймав себе на думці, що сприймає Юлю не як колишню коханку чи навіть колишню колегу по роботі, ба, навіть не як колишню свою начальницю, а як чергову пацієнтку, яка прийшла розповісти йому про своє минуле, не розуміючи, що майбутнього в неї вже нема й не буде. Віктор Андрійович давно вже зауважив за собою, що поділяє людей на дві категорії: на тих, хто потрапив до психіатричної лікарні, і на тих, хто мав нещастя уникнути цього. Він цього не хотів, навіть внутрішньо пручався сам собі, але не міг нічого вдіяти, бо цей поділ був наче природним, таким, що виходив сам по собі. Йому здавалося, що хворі люди набагато щасливіші за здорових. Звичайно, відносно здорових, бо абсолютно здорових не існує; навіть дитина, народившись на білий світ, уже в зародку ввібрала болячки своїх батьків, а потім, з часом, добирає ще й нові, виконуючи незримую Божу заповідь про запрограмованість людини на смерть. Віктор Андрійович бачив болі й страждання нещасних, які потрапляли до нього на лікування, але водночас він не умів зрозуміти того блаженства, яке вичитував в їхніх очах, коли уважно за ними спостерігав. Це було воістину неземне блаженство, невідоме людям, які живуть на планеті Земля. Це неземне блаженство не вписувалося в жодні психіатричні формули, і жодне світило психіатрії навіть не заїкалося про це, хоча Віктор Андрійович не вірив, ніби видатні вчені могли не помітити цього. Ось він, звичайний практикуючий лікар-психіатр, знає про це, тільки йому не вистачає вантажу знань, аби підійти до цієї проблеми з наукової точки зору. Але що заважає світилам психіатрії зробити це? Невже й для них це непосильна задача, як для нього, скажімо, таємниця колишнього

монастиря, в якому тепер розмістилося спеціальне відділення психіатричної лікарні? Чи, може, вони й не намагаються розкрити цю таїну буття хворих, з точки зору людей, бо таким чином зможуть наблизитися до однієї з багатьох загадок Бога, а тим, хто звик себе вважати його копією, не личить цього робити, тим паче в земних умовах? Можливо, Бог втрутився в хід подій, коли Віктор Андрійович упритул підійшов до розкриття таємниці колишнього монастиря?

Віктор Андрійович дивився на Юлю, слухав її розповідь і справді нічого не міг з собою вдіяти. Він навчився професійно приховувати свої співчуття, бо розумів, що багатьом хворим чомусь не подобається людське ставлення до них. Ні, звичайно, вони вважають себе здоровими, а ти тут їм співчуваєш, кажеш, що вилікуєш, — ці абеткові знання були йому відомі. Проте часто він ловив себе на думці, що не він лікує своїх пацієнтів, а вони – його, бо за хворобою бачив такі пласти людяності, що їх годі було розгледіти під мікроскопом у тих, кого вважали здоровим. Йому часто приходила до голови крамольна думка, що значну частину населення землі варто помістити в психіатричні лікарні, аби зріс коефіцієнт людяності в просторі й часі. Проте, коли це стосувалося його самого, він волів би залишатися лікарем, ніж пацієнтом. Хоча, хоча... Інколи йому здавалося, що й він уже морально готовий лягти в психіатричну лікарню в якості саме пацієнта. Це мав би бути своєрідний експеримент, щоби зсередини подивитися на внутрішній світ хворого. Але, звичайно, за умови, що в будь-який момент його мають висмикнути звідти, як тільки він кивне головою чи подасть якийсь інший умовний знак. Але його завжди зостановляла думка, що хтось може невірно витлумачити цей його потаємний знак або зловмисно вдати, що не розуміє його намагань зупинити цей клятий експеримент, і тоді йому доведеться догнивати в психіатричній лікарні без марної надії вирватися звідти. Це, звичайно, були його фантазії – і про експеримент, і про власне намагання стати пацієнтом психіатричної лікарні, — хоча він прекрасно розумів, що рано чи пізно будь-які фантазії мають здатність втілюватися в життя.

Віктор Андрійович упіймав себе на думці, що, слухаючи Юлю, паралельно думає про Олю. Це саме її думки про експеримент і про намагання потрапити до психіатричної лікарні в якості пацієнта зараз оволоділи ним. Він уже давно, здавалося, не думав про неї, хоча насправді це було не так, і він це усвідомлював, бо Оля завжди була поруч, хоча й думки про неї, можливо, не завжди трансформувались у слова. Але думці й не обов'язково мати словесну оболонку, бо в більшості випадків це навіть шкодить їй. Думка – це імпульс, який розтинає простір і час, це вибух у людській свідомості й Всесвіті. Оформлена в словах, думка втрачає свою первозданну цноту, а часом словоблуддя взагалі вбиває живу думку. Мабуть, цим Божественне начало в основному і відрізняється від людського, бо там, де є думка, не потрібно слів. І, навпаки, словесною тріскотною людиною здатна загубити будь-яку свіжу думку, перетворивши її на штамп, на нікому не потрібне патякання про банальні речі. І це був третій пласт думок (слухання Юлі, думки про Олю, роздуми про, власне, думку), які одномоментно роїлися, здавалося, вже не в голові, а в зболеній душі Віктора

Андрійовича. Він ще ніби крізь сон чув слова Юлі, але все більше усвідомлював, що найперше хоче зателефонувати Олі, з якою, здається, не бачився вічність. І до нього не відразу дійшло, що вже Юля жаліє його, бо Оля потрапила до психіатричної лікарні. За інших обставин вона би раділа цьому, хоча би, звісно, назовні цього не виплескувала. Але пройшовши через муки пекла на землі, розуміла, наскільки важливим для людини є кохання. Тепер вона, на відміну від себе, колишньої, вдовольнялася малим. Юля не знала, чи кохає Віктора Андрійовича, але для неї, за великим рахунком, це вже не мало жодного значення. Головне, що вона думає про нього, що він принаймні не проганяє її, а терпеливо вислуховує. Нехай у нього, нинішнього, нема й тіні натяку на кохання до неї, колишньої, але для неї головне, що вона має людину, яка є найдорожчою для неї в цьому житті, і це саме Віктор Андрійович, з якого вона добряче познушалася, а тому, можливо, такою жорстокою була розплата. Якщо раніше Юля здогадувалася, то тепер розуміла, що Оля, мабуть, була тією людиною, єдиною на світі, для Віктора Андрійовича, ким сам він був для неї. І це розуміння чужого щастя (хоча, за великим рахунком, чужого щастя не повинно бути, бо людина створена для щастя, і воно має бути спільним для всіх, не маючи жодного стосунку до комуністичних утопій) змусило її стати над власним коханням, якого, можливо, вже й не було в його первісному значенні. Інколи Юля ловила себе на думці, що перебільшує роль Олі в житті Віктора Андрійовича, а часом їй здавалося, що вона не робить усього можливого, аби їхнє взаємне кохання стало часткою вселенського спокою й умиротворення. Юля вагалася, чи має право бути посередником у таких непростих взаємних стосунках, які склалися між Віктором Андрійовичем і Олею. Ні, про себе вона вже не думала. Точніше, думала, але розуміла, що Віктор Андрійович уже ніколи не стане лицарем її уяви. Вона переживала лише за те, чи впорається з цією небезпечною роллю посередника, чи не зашкодить закоханим знайти вірний шлях до серця один одного.

Коли Юля сьогодні шукала Віктора Андрійовича в психіатричній лікарні, бо думала, що той на роботі, то помітила у вікні на третьому поверсі, де знаходилося жіноче відділення, Олю. З-за ґрат визирало її сумне і згорьоване обличчя. Здається, навіть із заплющеними очима Юля могла би впізнати чи відчуту цю дівчину. Тоді вона упіймала себе на думці, що не має жодного злорадства до неї, насолоди від помсти. Юля зраділа за себе, що змінилася, що власна біда переродила її, що тепер усе бачиться в іншому світлі. Проте це був лише довгий шлях до пробудження і відродження, бо Юля не відчула й співчуття до Олі. Вона сприйняла цей факт як такий, що відбувся, як те, що обов'язково мало статися.

З'яву її в психіатричній лікарні колишні співробітники сприйняли неоднозначно. Їй навіть здалося, що вона прочитала жах на їхніх обличчях. Можливо, вона перебільшувала, але видавалося на те, що ці нещасні ніби побачили мертву й не знають, що мають робити. Юля тільки сухо запитала, де Віктор Андрійович. Їй відповіли, що вдома. Вона була зла сама на себе, бо ж знала достеменно, що під час виборів та інших подібних імпрез Віктор Андрійович неодмінно буває вдома, але тепер це банальне знання чомусь вилетіло з її голови. По дорозі до Віктора Андрійовича вона

думала про те, як говорити, не торкаючись болючої теми про перебування Олі в психіатричній лікарні, але тепер, переконавшись, що Віктор Андрійович не знає про цей факт, не знала, як себе вести. Їй здавалося, що всі її слова падають у глуху порожнечу, що навіть не чуто, щоби вони об щось вдарялись, знаходили якийсь відгук, бо дна фактично й не було, а порожнеча ставала суцільною.

У цій ситуації їй краще було просто піти, залишаючи Віктора Андрійовича віч-на-віч зі своєю бідю. Вона так і зробила, а він, здається, навіть не помітив цього, заглиблений у себе. Поволі десь усередині душі у нього наростав бунт. Це було несприйняття самого себе. Усвідомлення своєї нікчемності. Була єдина людина, яка могла вберегти Олю від карколомного рішення потрапити до психіатричної лікарні. Цією людиною був він. Але не скористався своїм єдиним шансом врятувати дівчину. Оце самокопання, думки про розкриття таємниці колишнього монастиря, перетвореного на спеціальне відділення психіатричної лікарні, згубили не лише його, а й ту, яку він кохав найбільше на світі.

Віктор Андрійович і незчувся, як опинився на вулиці. Йому прийшла до голови думка, що він забув замкнути двері на ключ, але тепер це вже не мало жодного значення, бо він спішив до Олі. Зараз для нього нічого не існувало на цьому світі. Єдине, заради чого вартувало жити, — це Оля. Він мусив її побачити саме зараз. А там – будь що буде. Можна навіть і вмирати.

40

Взагалі-то цей прекрасний день рано чи пізно мав наступити. Сергійко це знав. І цей день наступив, коли закінчилися Сергійкові таблетки. День справді був прекрасний. Падав дощ, і Сергійко сидів удома. Все його єство було наповнене радістю. Сергійко розумів, що наступає новий період у його житті, коли він сам вирішуватиме, що має робити, а не чекатиме, коли за нього хтось вирішить, що він має робити. Санітара не було вдома, і Сергійко внутрішньо відчував, що має брати відповідальність за цю людину. Він готувався до цього, здається, вже давно, і був готовий до всього, особливо відтоді, коли став ділитися з ним своїми таблетками. Сергійко відчував, що саме санітарові ці таблетки потрібні більше, ніж йому самому. І коли їх залишилося зовсім мало, він наважився взагалі не приймати таблетки, розуміючи, втім, на яку велику небезпеку наражає сам себе. Але саме ось це почуття відповідальності за іншого взяло гору, бо він розумів, що цьому іншому, а саме санітару, який подарував йому волю, вони більше потрібні, ніж йому. Він ще якось зможе врятуватись, а ось санітар підходить до такої межі, за якою нема вороття.

Втім, подарована воля – це гучно сказано. Якщо тобі щось дарують, ти й дивишся на це як на подарунок, з яким можна зробити все, що завгодно. Можна викинути, як непотріб, а можна комусь передарувати. Його воля здавалася Сергійкові саме такою – передарованою, ніби зшитою з чужого плеча. Чужа воля виявилася комусь зайвою, її всучили Сергійкові й ще вимагали, щоби він насолоджувався цим подарунком. Така воля у фактичному заперті, без тата і мами, мало чим відрізнялася від тієї, коли він був у психіатричній лікарні. Звичайно, там було ще сутужніше, ніж зараз, але й тепер він не відчував повноцінної волі. Це все одно, що птаха ув'язнюють у клітці, потім

прив'язують за лапку, аби він трошки пострибав навколо свого пристанища, а відтак знову силоміць запихають до клітки, аби пам'ятав, що він ніби на волі, проте спостерігати її може лише крізь ґрати.

Санітар прийшов мокрий, але, здається, не зважав на це. Він намагався не дивитися на Сергійка, а той бачив у ньому загнаного звіра, який усвідомлює свою приреченість.

— Треба їхати в місто за ліками, — сказав Сергійко і сам здивувався своїй рішучості. Здавалося, він про це не думав; принаймні, не оформляв у слова свої думки, але все це жевріло в ньому на підсвідомому рівні, аби, коли з'явився подразник – санітар, — виплеснутися назовні. Сказані Сергійком слова означали, що саме він має їхати до міста за таблетками, і це було зрозумілим для них двох. Усвідомлював це й санітар, хоча десь глибоко в душі вже не міг змиритися з тим, що йому доводиться помінятися ролями з сином, якого він буквально вимацав з тамтого світу, а той, здається, не хоче визнавати його за батька. Санітар сів за стіл, обхопив голову руками й став хитатися з боку в бік, мов маятник.

— Скільки в тебе є грошей? – Сергійко продовжував словесний наступ, розуміючи, що незабаром треба буде переходити до діла. Йому здавалося, що якщо він зараз зупиниться, то вони ніколи звідси не виберуться й божеволівотимуть кожний по-своєму. А те що звідси треба вибиратися, Сергійко вже давно засвоїв для себе.

Санітар приречено вивернув кишені, виймаючи з них гроші. Сергійко нарахував п'ятдесят одну гривню. Він не знав, скільки коштують ліки, але подумав, що на перший раз вистачить. Зрештою, не обов'язково брати всю упаковку, для початку можна обмежитись одним чи двома блістерами. Цього має вистачити хоча б на декілька днів. Головне, зараз не забивати собі голову тим, де потім брати гроші на ліки й як узагалі існувати на цьому світі. Це вже буде наступним завданням, і тоді треба сконцентрувати увагу на його виконанні.

Він по-діловому згріб гроші у кишеню й приречено глянув у вікно. Хотілося переконати себе, що сьогодні можна посидіти вдома, а завтра, коли не буде дощу, поїхати до міста. Але він розумів, що якщо заспокоїть себе цим сьогодні, то завтра взагалі може не наважитись вийти із хати.

— Дощ скоро закінчиться, — ніби прочитав його думки санітар. – Я дивився, небо яснішає.

Сергійко був вдячний йому за моральну підтримку, хоча той, можливо, лише вголос просто висловив щось своє, яке засіло в голові. Він перестав маятникувати з боку в бік, але все одно ще сидів, обхопивши голову руками, ніби боявся випустити назовні те, що затаїлось усередині.

Сергійко внутрішньо накручував себе, але не вдавалося підняти тіло з крісла, аби поїхати в місто. І коли врешті це вдалося зробити, задзюрчав його мобільний телефон. Взагалі-то телефон був санітара, але той, здавалося, вже змирився з тим, що він йому не потрібний, а ось Сергійкові, який узяв відповідальність за його життя, ще знадобиться. Номер був незнайомий, і Сергійко не знав, що робити. Здавалося,

зовнішні сили заважають йому рушати в дорогу, а тому він вирішив не відгукуватись, аби ніщо не могло збити його від вибраної мети. Мета здавалася дріб'язковою – купити таблетки санітару, — але сьогодні, коли він фактично розпочинав нове життя, бо усвідомив, що несе відповідальність за іншу людину, нічого дріб'язкового бути не могло, і ця мета для когось з маленької переростала мало не в головне в його житті. Він не знав, що там буде потім, але зараз треба було якнайближче підійти до цієї мети, виконати її, подолати, а потім загадувати собі нові вершини.

Наступної миті він подумав, що це міг бути дзвінок від мами, яка невідомо як роздобула номер його телефону і тепер хоче розпитати в синочка, що з ним трапилось і де він є. Тим більше при санітарові не можна розмовляти з мамою, бо якщо він хоча б вимовить оте найдорожче для нього тепер слово, то той казна-що подумає, прив'яже все до своєї дружини і невідомо що там вимкнеться чи ввімкнеться у його затуманеній голові.

І поки він так думав, дзвінок припинив звучати, але вже через мить телефон задзюрчав знову. Треба було втікати з цього божевілля, бо хтось явно не хоче, аби він їхав до міста, а санітар уже з підозрою дивиться, чому Сергійко не відповідає на дзвінки. Насправді санітарові було все одно, що коїться навколо. Здається, він навіть не усвідомлював, що в його телефоні лунають дзвінки. Якби в нього зараз про це запитали, був би здивований, коли би йому сказали, що ці дзвінки дійсно лунали і він просто не міг їх не чути. Санітар зараз знаходився в такому стані, про який мріє кожна людина, але ніколи не зізнається в цьому не те що іншим, а навіть самому собі. Його зараз нічого не боліло, не йшли в голову чудернацькі думки, які, здавалося, прилетіли з потойбічного світу. Хотілося, щоб це блаженство тривало вічно, але він точно знав, що незабаром усе почнеться знову, коли він розумітиме, що вліз у чуже тіло, чи хтось чужий вліз у його, але за великим рахунком це вже не мало жодного значення. Одночасно в голові творилося казна-що, ніби хтось чужий сортував його думки, знищуючи найпотаємніше, як непотріб, і підкидаючи думки когось іншого, які рвали мозок зсередини, були йому чужими і не хотіли вміщатися у черепній коробці. І коли він тільки подумав, що мить блаженства закінчується і настає знову божевілля, яке триватиме вже не мить, а, здається, вічність, — оте божевілля таки наступило, бо він сам його напропорочив, не зумівши впоратись зі своїми думками.

Але всього цього Сергійко вже не бачив, бо він випурхнув з осоружної клітки, мов птах, що завжди мріє про волю, за першої-ліпшої нагоди. Так, йому треба було купити ліки для санітара, і з цього шляху він не збирався звертати, але тепер найголовнішим для нього було дізнатися, хто йому телефонував. Проте поки він вибирався із хати, поки хотів якнайдалі відійти від неї, аби ніхто не почув, що він розмовляє з мамою чи з ким би там не було, — дзвінок припинився. Як не дивно, Сергійко не впав у відчай, хоча ще мить до того дорого би віддав за те, аби дізнатись, хто йому телефонував. Звичайно, можна було самому зателефонувати по номеру, який висвітлився на дисплеї й невинним голосом сказати: "Доброго дня! Ви мені телефонували. Слухаю вас", — але щось стримувало Сергійка і він не наважувався на такий простий, здавалось би, і

зрозумілий у цій ситуації крок. Раптом він упіймав себе на думці, що копіює ситуацію, яка одного разу трапилася з Віктором Андрійовичем. Якось той розмовляв з ним, коли йому зателефонували, і Віктор Андрійович не встиг відповісти незнайомому абоненту, бо щось доводив Сергійкові, і це було важливішим, ніж телефонний дзвінок хоч од самого Господа Бога. А потім, коли Вікторові Андрійовичу здалося, що він логічно обґрунтував свою тезу і що Сергійко мав би все зрозуміти, хоча насправді заплутав для Сергійка усе ще більше, ніж було до того, — аж тоді Віктор Андрійович зателефонував і вимовив оті сакраментальні слова, які в'їлися Сергійкові в пам'ять: "Доброго дня! Ви мені телефонували. Слухаю вас". Мабуть, Сергійко не запам'ятав би тих слів, якби тої миті не образився на Віктора Андрійовича. Йому здавалося, що вони ще не про все поговорили, бо хіба можна було про все поговорити за якихось п'ять хвилин, як здалося Сергійкові, хоча насправді вони теревенили ні про що добрих півгодини, якщо не більше, але образа була в тому, що Віктор Андрійович ніби став щасливим, коли почав розмовляти з отим невідомим Сергійкові абонентом, а про Сергійка геть чисто забув, ніби його не існувало на білому світі, і пішов з палати, не попрощавшись. І ця образа жила з Сергійком до наступного дня, аж поки до нього знову не завітав Віктор Андрійович. Нехай усі думали, що він приходив до своїх пацієнтів як лікар, котрий просто зобов'язаний це робити, бо йому гроші платять за роботу, але ж Сергійко достеменно знав, що Віктор Андрійович приходить саме до нього, саме заради нього і саме з ним найдовше розмовляє, бо він став для нього обраним, як Син Божий, і сам Віктор Андрійович був для Сергійка Богом, і навіть більше, ніж Бог, — а те, що в палаті знаходились інші юнаки та чоловіки, так це так і повинно бути, щоби ніхто навіть не міг здогадатися, що це саме через нього, Сергійка, Віктор Андрійович ще взагалі приходить до цієї палати.

Мабуть, нікому в цю мить так не хотілося побачити Віктора Андрійовича, як Сергійкові. Просто побачити, якщо не вдасться промовити ні слова чи почути хоч щось у відповідь. І поки Сергійко йшов до автобусної зупинки, він думав про Віктора Андрійовича, хоча нічого конкретного не йшло до голови, не уявлялась якась ситуація, а думки витали навколо того, чого не можна побачити, ніби мова йшла про якесь божество, і Віктор Андрійович і був для Сергійка тим божеством, що заміняло собою все на світі. Здавалося, що навіть думки про той клятий телефонний дзвінок уже геть зовсім вивітрилися з його голови, хоча це було зовсім не так, а радше навпаки, бо, думаючи про Віктора Андрійовича, Сергійко тримав на відстані думки отой телефонний дзвінок, бо Віктор Андрійович був для нього всім, вічним, про що можна думати, коли тобі забагнеться, а ось до телефонного дзвінка, як і до тисяч інших нікчемних речей, повертаєшся тоді, коли в цьому є потреба, а потім, коли задовольниш своє єство, знову повертаєшся до вічного. А цим вічним для Сергійка, здається, став Віктор Андрійович.

Телефон знову задзеленчав, і Сергійко вже не став випробовувати долю. Це була Галинка, його Галинка, дівчина, з якою він спілкувався, не знаючи її, коли навмання набрав номер. А потім вона несподівано зникла – так само несподівано, як і з'явилась. Тепер Галинка плутано намагалась пояснити, чому так сталося, чому, коли Сергійко їй

телефонував, оператор неодмінно казав, що абонент знаходиться поза зоною досяжності. З'ясувалося, що в Галинки викрали мобільний телефон, і їй було не стільки його шкода, хоча це був дорогий апарат, який батьки подарували їй на двадцятиліття, скільки вона не могла собі пробачити, що не записала десь окремо на карточку його, Сергійка, номер телефону. Деякі цифри Галинка пам'ятала й наосліп, як він свого часу, намагалася добитися до Сергійка вже з нового недорогого мобільного телефону, придбаного на стипендію, але завжди натикалася на чужих і незнайомих людей. "Хочеш вір - хочеш не вір, — радісно щебетала вона йому в слухавку, — але твій номер телефону мені наснився цієї ночі. Зранку я його відразу записала, а тепер телефоную тобі". Ну, чому б він мав їй не вірити? Але найбільше йому хотілося, щоб Галинка зараз була поруч з ним. Він би її обійняв, поцілував і, не соромлячись, розповів би про себе все-все-все, найсокровенніше, в чому, здавалось, і сам собі не зізнався.

Сергійко ще здалеку побачив автобус і сказав Галинці, що зателефонує їй пізніше, бо зараз не може розмовляти. Він і справді не міг розмовляти, бо був уже біля автобусної зупинки, де зібралося чимало людей. Не міг він при інших не те що розмовляти, а просто слухати, що йому казала Галинка, бо, здавалось, весь світ належав лише їм, і ніхто не мав права перетинати кордони.

— Я вже напам'ять знаю твій телефон, і нехай хоч сто разів крадуть мобілку, все одно телефонуватиму тобі, — ще встигла сказати йому Галинка, і це було як зізнання в коханні.

41

Якщо сказати, ніби Віктор Андрійович не знав, що Оля знаходиться в психіатричній лікарні, — значить, нічого не сказати. Ми ж не знаємо, чи є Бог, але ми знаємо, що Він є. Якщо Він знаходиться у нашій свідомості, значить, Він є, адже ми не сумніваємося, що ми існуємо. А якщо існуємо ми, то й існує те, що ми хочемо, аби воно існувало. Принаймні у нашій свідомості.

Віктор Андрійович розумів, що телефонувати зараз Олі марно, бо пацієнтам психіатричної лікарні не дозволяють такої розкоші - мати мобільний телефон. Та якби й був виняток із правил, Віктор Андрійович не зміг би цього зробити, бо забув мобілку вдома.

Він не помічав нічого навколо себе. Якби в нього запитали, що він робив того дня, навряд чи Віктор Андрійович спромігся б дати чітку відповідь. Він їхав на роботу трамваем чи автобусом? А, може, не їхав, а йшов пішки? Ці та подібні запитання зараз були нікчемними для Віктора Андрійовича, бо він був одержимий однією ідеєю - визволити Олю із психіатричної лікарні, в яку вона сама себе запроторила. Він, звичайно, розумів, що будуть певні труднощі в цьому процесі, адже не мав жодного стосунку до нещасної дівчини. Закоханість до родинних зв'язків не пришиєш. У його голові визрівав геніальний, як йому здавалось, план визволення Олі, вибудовувався логічний, на його думку, діалог з уявним співбесідником, від якого залежало визволення Олі. Жодних сумнівів бути не могло, й аргументи Віктора Андрійовича мали спрацювати. Він навіть помітив який гарний сьогодні день, але це була лише мить, бо

тривожні думи знову обсіли його голову, він увесь був націлений на кінцевий результат, і ніхто й ніщо не могли його збити з цього шляху.

Віктор Андрійович не зауважив, що його з'ява у психіатричній лікарні була неоднозначно сприйнята колегами. Багатьом здавалося, що коридорами гуляє їхній пацієнт, який невідомо чого вдягнув на себе білий халат і майстерно вдає з себе лікаря. Звісно, вголос ніхто йому цього не сказав, не поділився з ближніми і навіть сам собі боявся зізнатися в тому, що власне така думка загостювала в його мозку. Та й, зрештою, вони в своєму житті бачили ще не таке, аби серйозно ставитися до імовірних психічних розладів у когось зі своїх колег. Взагалі поділ на психів і не-психів був умовним. Можливо, була навіть велика несправедливість у тому, що в клітках опинялися ті, хто насправді мав бути на волі, а ті, хто знаходився на волі, мали насправді бути в клітках. Але тут втручалась Її Величність Примха, яка маніпулювала людськими життями, тасувала їх у колоді карт, переставляла, мов пішаків, на шаховій дошці.

Формально Віктор Андрійович не мав жодного стосунку до жіночого відділення, тим більше тепер, коли перестав бути завідувачем психіатричної лікарні, але така дрібниця, звісно, не могла зупинити його. Як молодий олень, він хутко злетів по сходах. Його гріла думка, що завідувачкою жіночого відділення була його давня знайома, можна сказати учениця, так що проблем із визволенням Олі не повинно бути. Але з'ясувалося, що того дня її не було на роботі, бо в неї померла мама. І взагалі з приходом нового керівника психіатричної лікарні змінилася завідувачка жіночого відділення. Вона приїхала десь із глибокої Росії, розмовляла, звісно, лише російською й на її обличчі було написано глибоке презирство до всього українського.

Звісно ж, Віктор Андрійович усе це знав – і про зміну керівництва, і навіть про патологічну ненависть до всього українського з боку нової завідувачки жіночого відділення, але забув про все це за всіма тими подіями, що сталися з ним упродовж останнього часу. Здавалося, час просто зупинився в його уяві, а сам Віктор Андрійович героїчно обороняв окреслений йому простір, не впускаючи в нього щось нове, хоча інформація про це нове неодмінно накопичувалась, аби зараз вибухнути і загнати його в глухий кут. Він говорив з новою завідувачкою жіночого відділення українською, потім збився на російську, виходило це в нього неоковирно, так що начальниця лише криво усміхалась, показуючи всіма фібрами своєї душі, як глибоко вона зневажає Хохляндію, і якби не життєві обставини, ніколи б не переїхала сюди жити. А самому Вікторові Андрійовичу бракувало аргументів, аби довести цій москальці, що Оля добровільно прийшла до психіатричної лікарні, бо хоче поставити експеримент, як нормальні люди відчують себе у стінах закладу. Але він відчував, що всі його слова впираються у глуху стіну і навіть не відскакують від неї, а ніби завмирають, впитуючись усередину, не залишаючи жодного сліду – і натомість темніють і звиродніють очі цієї начальниці, яка, здавалося б, могла зараз задушити цього дрібненького чоловічка, але якась нелюдська сила стримувала її.

Віктор Андрійович не знайшов нічого кращого, як сказати, що він дуже добре знає

Олю, ручається за її психічне здоров'я, неодноразово переконував її не проводити подібних диких експериментів, але все було марно. Говорив він і про те, що в Олі недавно померла мама, а батько непробудно п'є – і саме це все вкупі змусило дівчину здійснити такий відчайдушний крок. Він би міг ще сказати, що нестямно кохає Олю, що заради її звільнення готовий сам до кінця днів своїх сидіти за заґратованими вікнами, але починав розуміти, що й більш сильні аргументи навряд чи вплинули б на цю статую. Як за соломинку, що мала би врятувати йому життя, він кинувся просити – та ні, бламати! – мало не зі сльозами на очах, аби начальниця допустила його побачити Олю. Вона швидше відчула, ніж зрозуміла, чого хоче від неї цей чоловік, — і садистська самовдоволена посмішка поволі розпливалась на її обличчі.

Коли Віктор Андрійович зрозумів, що це крах, ще більше випробування чекало на нього. Мов птах із двома перебитими крильми, він сповз із другого поверху, де знаходилося жіноче відділення. Не пам'ятав, як зайшов до свого кабінету і скільки там просидів у глибокій задумі. Йому навіть не нагадали, що він би мав як функціонуючий лікар обійти пацієнтів, бо розуміли, що в даній ситуації Віктор Андрійович глянув би на них, як на марсіан, хоча, власне, він і був для них таким марсіанином. Хвилини збивалися з ритму, інколи секунда була довшою за годину, а Віктор Андрійович усе сидів у глибокій задумі, хоча якби його запитали, про що він думає, то не зміг би відповісти на це запитання.

Так само не відразу він зрозумів, що його викликають до завідувача психіатричної лікарні. Спочатку Віктор Андрійович подумав – ні, це була лише тінь думки, — як це його можуть викликати до нього самого. Адже це він і є завідувачем психіатричної лікарні, але згодом залишки здорового глузду підказали йому, що на цій посаді вже інша людина, а він поки що звичайний лікар з перспективою стати пацієнтом цього закладу. З розумінням цієї простої істини на його обличчі з'явилась іронічна посмішка, і Віктор Андрійович того дня став більш-менш адекватно сприймати життя.

Коли Віктор Андрійович зайшов до кабінету завідувача, то на дивані побачив незнайомого чоловічка. Той забився в самий кут і, здавалося, злякано озирається навколо. Віктор Андрійович подумав, що Віктор Федорович підсовує йому нового пацієнта, — і чи не вперше за час їхніх стосунків він був готовий подякувати йому за це, адже все-таки треба було повертатися до життя, а турбота про нового пацієнта – це саме те, що зараз потрібно Вікторові Андрійовичу. Але він помилився. Чоловічок виявився не пацієнтом, а доволі високим чином із Служби безпеки України, який чомусь зацікавився втечею Сергійка та санітара із психіатричної лікарні. Під час недовготривалого спілкування з ним Віктора Андрійовича все ж не покидала думка, що він розмовляє з потенційним клієнтом їхнього специфічного закладу, бо чого б то раптом есбеушнику, мало не генералу, цікавитись якимось там Сергійком чи санітаром, коли він у силу своєї посади мав би думати про глобальні небезпеки, які загрожують нашій державі. Есбеушник ніби задавав питання про Сергійка та санітара, але Віктор Андрійович хотів для себе усвідомити, чого ж насправді треба оцюму полковникові, чи хто він там є. Здавалося, що той робить розвідку боєм, вивідує у

супротивника його таємниці, аби легше було виграти не лише битву, а й усю війну. В якусь мить Віктор Андрійович подумав, що есбеушник ніяк не наважиться сказати самому собі, що він серйозно психічно хворий, чекає лише того моменту, коли лікар допоможе йому, і Віктор Андрійович уже був готовий зробити крок назустріч своєму майбутньому пацієнтові, якби не запитання, яке злетіло з вуст есбеушника. Відчувалося, що він поспішав, йому вже ніколи гратися в котики-мишки з Віктором Андрійовичем, бо слід було вирішувати справді глобальні завдання, які перед ним поставило вище керівництво. А питання було на перший погляд безневинним, якби Віктор Андрійович не розумів, що за цим стоїть, і кожна клітинка його тіла, кожний фантом його душі не відчули смертельної небезпеки, що йшла від цього есбеушника.

Той ніби як щось малозначуще запитав у Віктора Андрійовича про колишній монастир, в якому зараз знаходилося спеціальне відділення. Здається, вперше з часу розмови він пильно глянув йому в очі. Завідувача психіатричного відділення вже давно не було в кабінеті, і Віктор Андрійович навіть не помітив, коли той щез. Віктор Федорович узагалі-то за жодних обставин не зміг би бути союзником Віктора Андрійовича, а позиціонувався радше навіть не як опозиціонер, а ворог, — проте зараз Віктор Андрійович відчув себе зрадженим людиною, на яку все-таки хоч трошки сподівався в цьому житті. Чесно кажучи, він уже перестав й думати про той монастир, хоча відчував свою провину в тому, що до кінця не розгадав таємницю цієї будівлі й усього того, що з цим пов'язане. Есбеушник своїм запитанням, можливо, не хотючи цього, повертав його до життя, від якого він уже поволеньки став відмовлятися. За якусь долю секунди Віктор Андрійович зрозумів, що зараз йому треба не просто блискуче, а геніально виконати свою роль, бо від цього у прямому розумінні цього слова залежало його життя, саме існування на цьому світі. Вдати з себе байдужу людину не виходило, бо ж не дурнів усе-таки набирають до Служби безпеки України. Грати якусь іншу роль, не притаманну тобі, теж не можна, бо спалиш себе першою ж реплікою. Мабуть, це був йому посил згори, бо Віктор Андрійович вирішив не грати роль, а залишатися самим собою. Він чесно розповів есбеушникові, що справді захопився таємницею колишнього монастиря, навіть провів бесіди з деякими його постійними мешканцями, але потім настав якийсь збій у його свідомості, й Віктор Андрійович зрозумів, що якщо вчасно чогось не зробив, то вже ніколи цього не зробить, а тому поставив хрест на цій своїй глупій затії, тим більше, що в нього зараз з'явилися інші проблеми, над розв'язанням яких він повинен попрацювати.

Здавалось, есбеушник був задоволений його відповіддю, хоча по ньому не було помітно, але Віктор Андрійович це відчував. Своєю майже стовідсотковою щирістю йому вдалося завести на манівці цього полковника, чи хто він там був. Той задав ще інші запитання, аби у Віктора Андрійовича не залишилося сумнівів, що він прийшов сюди не лише заради колишнього монастиря, але вже сам Віктор Андрійович не сумнівався, що той прийшов, власне, заради монастиря, аби пересвідчитися, що цьому пришелепкуватому докторові не вдалося розкрити таємницю колишнього монастиря. Вже коли есбеушник ішов геть, Вікторові Андрійовичу так і хотілося крикнути йому в

спину: "Якщо виникнуть проблеми, приходьте - підлікуємо!", — але надзусиллям волі він змусив себе стриматися. Відразу до кабінету вбіг Віктор Федорович. Він був стурбований, а обличчя заливала суцільна червона пляма. Складалося враження, що він пильнував за дверима, аби дочекатися того моменту, коли вийде есбеушник, бо боявся залишати Віктора Андрійовича самого в кабінеті, ніби той міг поцупити якусь важливу річ. Відчувалося, що Вікторові Федоровичу дуже хотілося дізнатися, про що ж говорили між собою Віктор Андрійович і цей високий чин зі Служби безпеки України, але він, звісно, не міг так прямо в лоб задавати свої запитання, а Віктор Андрійович вдавав, що не розуміє стану, в якому зараз знаходиться Віктор Федорович. Він слухав завідувача психіатричного відділення, але не чув його, а думав про своє. Викристалізовувалася думка, що якщо він розгадає таємницю колишнього монастиря, то зможе визволити Олю. Буркнувши, що йому треба навідати пацієнтів, Віктор Андрійович вийшов із кабінету, а Віктор Федорович ще довго стояв з розкритим ротом, не маючи можливості проковтнути фразу, яку так і не встиг закінчити.

42

Інну Германівну в Росії називали відьмою. Вона працювала лікарем-психіатром в одному провінційному містечку за Уралом. Уперше її так назвав дрібний прокурорський працівник, який здурів після загибелі в автокатастрофі дружини, доньки і внука. "Відьма Германівна!" – викрикував він у злобі, чомусь зробивши саме її джерелом усіх своїх нещасть. Це було несправедливо, і всі знали, що Інна Германівна не має жодного стосунку до трагедії дрібного прокурорського працівника. Але оте "Відьма Германівна" міцно закріпилося за нею. Потім "Германівна" відпало і залишилася Відьма – вже без лапок. Хто пішов? Відьма! В якому сьогодні настрої Відьма? Цікаво, чи трахає хтось Відьму?

Психіатрична лікарня в провінційному містечку за Уралом була невеличкою, обслуговувала декілька навколишніх районів. За великим рахунком, психічно хворих навкруги було багато. Якби всіх брати, довелось би добудовувати десятки нових приміщень. Тому запроторювали сюди лише тих, хто дійсно міг становити загрозу життю інших, або тих, хто вже скоїв злочин, і аж тепер у ньому угледіли психічно хворого, або тих, кого треба було відмазати від слідства і виписати відповідні документи про їхню нібито психічно хворобу. Саме останньою категорією подібних хворих і займалась Інна Германівна, саме такий умовний розподіл був між головним лікарем, просто лікарем й Інною Германівною. Проте всі небезпідставно вважали, що за Відьмою завжди залишалось останнє слово не лише стосовно цієї категорії людей, якими вона опікувалась, а й двома іншими. Інна Германівна була вільною й незалежною, її слова та просто гострого погляду боялися медсестри й нянечки, санітари і сам головний лікар. До неї часто навідувалися головні чини з прокуратури, міліції, суду та "білого дому", про щось довго з нею перешіптувались у кабінеті головного лікаря, а сам господар у цей час нервово ходив коридором чи вискакував надвір, аби висмоктати цигарку.

Неприємності розпочалися в Інни Германівни тоді, коли на неї поскаржилася

донька одного пацієнта, якого докторка довела до стану "овоча". Раніше подібні експерименти над людьми їй сходили з рук, ніхто особливо не прискіпувався, чому це людина з незначними психічними відхиленнями під орудою Відьми ставала безнадійною. З родичами цих хворих узагалі ніхто не рахувався, ніби їх і не існувало на світі. Правда, одному батькові, який кричав на Відьму за доведеного до "овоча" сина, вона відрізала, що раніше треба було за ним дивитися, не допускати його до вживання наркотиків. Але це був єдиний випадок спротиву, коли Інна Германівна дозволила собі хоч щось сказати на своє виправдання. Вона дала собі слово, що в подальшому і не буде виправдовуватись, але більше ніхто й не нападав на неї. Звичайно, свої експерименти, які не були виправдані ні з медичної, ні з просто людської точки зору, Відьма розпочала з дрібного прокурорського працівника, який навічно приліпив до неї оцю ненависну кличку. Вона уміло комбінувала таблетки й уколи, щоб довести всім, що дрібний прокурорський працівник є невинуватим психом, а тому доведення його до стану "овоча" є цілком природним. Сказати, що Інна Германівна при цьому відчувала задоволення – значить, нічого не сказати. Вона вже просто не могла без цього, як алкоголік не може обійтись без чергових ста грамів чи наркоман – без свіжої порції героїну. Внутрішнє відьмацьке нутро її вимагало нових жертв. Цьому не міг чинити опір головний лікар психіатричної лікарні, хоча він прекрасно розумів, що нема жодної медичної потреби доводити людей до стану "овочів". Проте власне життя йому було дорожче за страждання інших. Він боявся Відьму, і йому мало не щоночі снилось, як вона запроторює його до палати буйних у психіатричній лікарні й поступово теж доводить до стану "овоча", коли зовнішньо ти ніби залишаєшся людиною, а внутрішньо із тебе висмоктали все, що можна було.

Коли Інна Германівна бралася до того нещасного алкоголіка, то нутром відчувала, що добром для неї це не закінчиться. Навіть якби їй тоді сказали, що донька цього пацієнта, якого вона задумала довести до стану "овоча", є коханкою якогось туза з Генеральної прокуратури, — навіть тоді, мабуть, Відьма не зупинилась би, бо вже давно в її кров і плоть увійшла потреба не лікувати людей, а робити з них безпорадних "овочів". Коли донька зрозуміла, що так зване лікування її батька вже не дасть зворотного ефекту, то зателефонувала своєму коханцеві до Москви. Того ж дня по прокурорських каналах Інну Германівну відсторонили від роботи, а наступного дня навіть несподівано для неї й багатьох арештували. Дві доби, проведені у відділку, справді нагнали на неї чимало страху. В нічних жахіттях їй здавалося, що її теж запроторять до психіатричної лікарні й робитимуть з неї "овоча". Але не це було головним для Відьми. Вона прекрасно зрозуміла, що ніхто з сильних світу цього навіть не думає пальцем поворухнути, аби визволити її з біди. Усі ці прокурорчики, поліцейчики, зухвалі судді й пришиблені керівнички містечка вмиг відхрестилися від неї, ніби Інни Германівни й не існувало на білому світі, а вони самі мало не щодня не користувались її послугами. Відьма зрозуміла, що ніхто їй не допоможе, а тому слід виплутуватися самій. У ті дні вона знаходилась у трансі, про якісь логічні дії з її боку не можна було говорити, а нерви аж задубіли від напруження – здавалося, здійметься

легенький вітерець, і вони розірвуться, припинивши нарешті мученицьке життя Відьми.

Нині ніхто на світі, — крім Бога, звичайно, — навіть вона сама, не зміг би пояснити, яким чином Інна Германівна опинилася на волі. Щоправда, потім казали, що Відьма загіпнотизувала чергового поліцейського, але ж не могла вона це вчинити з усім відділком поліції, тим більше, що не володіла здатностями гіпнотизера. Принаймні це стверджували її колеги по роботі, коли прокурори допитували в них, чи не помітили вони чогось дивного у поведінці Інни Германівни, чи не зауважили в ній якихось надлюдських якостей. У цьому випадку радше було говорити не про надлюдські, а нелюдські якості, але лікарі й медсестри, нянечки та санітари воліли про це мовчати, тим більше, що Відьма була на волі, її ніяк не могли упіймати, оголосивши, здається, навіть у федеральний розшук. Прокурорам слід було звернутися до пацієнтів, яких Інна Германівна ще не встигла довести до стану "овочів", вони би багато розповіли й про її садистські схильності, й про слова явно психічно хворої людини, якими вона послуговувалась у розмовах з ними. Інколи варто потрапити до психіатричної лікарні, аби, мов крізь рентген, побачити справжню сутність людей на волі й зрозуміти, що там їм не слід перебувати, а за багатьма з них якщо не в'язниця плаче, то принаймні цей специфічний заклад.

Як би там не було, але легенда гласить, що Відьма серед білого дня спокійнісінько покинула слідчий ізолятор на очах у всього відділку поліції, й ніхто навіть не намагався її зупинити, а коли до них дійшло, що вони вчинили, дивної арештантки й сліду не знайшли. Щоправда, потім прокурорські чини, які приїхали не лише з обласного центру, а й зі самої Москви, стверджували, що втеча Інни Германівни відбулася вночі. Увійшовши у злочинну змову з черговим поліцейським, Відьма покинула приміщення слідчого ізолятора і відділку поліції, а ті поліцейські, які знаходилися на службі, виїхали на виклик, хоча потім з'ясувалося, що виклик був фальшивим. Молодий прокурорчик із обласного центру вніс версію, що діяла злочинна група, яка організувала втечу, адже не могла Відьма у слідчому ізоляторі зробити так, аби поліцейські виїхали на фальшивий виклик, а потім безперешкодно зникнути. Його старші товариші теж дотримувалися цієї версії, але їм не хотілося гнити в цій дірі на догоду своєму начальникові, який, бачте, і тут мав чергову коханку. Тому москвичі зупинилися на версії, що у всьому винен черговий поліцейський, який спокусився на невідомо які обіцянки Інни Германівни, а виїзд поліцейських на фальшивий виклик був звичайнісіньким збігом обставин, тим паче, що того місяця таких викликів було здійснено парканадцять разів. Версія виявилася зручною, бо черговий поліцейський збожеволів і потрапив до психіатричної лікарні, називаючи Відьму ангелом.

Якщо Інна Германівна й справді не пам'ятала, яким чином їй вдалося вислизнути із слідчого ізолятора, то подальше своє перебування на волі, що можна назвати справжнім пеклом, вона б не побажала не те що найгіршому ворогові, а й навіть тим пацієнтам, яких доводила до "овочевого" стану. Звикла до комфорту навіть у дрібницях, Відьма божеволіла від мало не стану бомжихи, в який змушена була зануритися. Спочатку вона тинялася від знайомого до знайомого чи від знайомої до знайомої, а

потім відчула, як за нею крок у крок ступають поліцейські та прокурори, ніби більшого злочинця на білому світі не було, і зрозуміла, що треба втікати із Росії. Україну вибрала лише тому, що в Трускавці колись жила її тітка. Мабуть, та давно відійшла у кращий світ, але якщо в голову увійшла думка, що треба їхати в Україну, то Інна Германівна знала, що так і треба робити. Принаймні вже не один раз у своєму житті вона пересвідчувалася, що перша думка попри її зовнішню непривабливість зазвичай буває дуже простою і геніальною. Точніше, так: спочатку геніальною, а, значить, дуже простою, універсальною і гідною до вживання на всі випадки життя.

Думка думкою, але треба було метикувати, як добратися до Трускавця. Пристойного одягу в неї не було, гроші закінчувались, а переслідувачі вже дихали їй у потилицю. Щодо переслідувачів, то потім Відьма, коли вже жила в комфорті й, здавалось, їй ніщо не загрожувало, зрозуміла хибність своїх думок. Не такою вже вона була великою цяцею, аби на неї кидати кращих поліцейських і прокурорських нишпорок. Згодом Інна Германівна навіть докумекала, що всім тим суддям, прокурорам, поліцейським, дрібним і не дуже чиновникам з державних служб не було вигідно, аби Відьму впіймали, адже вона занадто багато знала про них. Тому де можна вони тиснули на тих, від кого залежав результат пошуку Інни Германівни. Для всього цього племені було вигідно, аби вона назавжди зникла з їхнього життя. Як не парадоксально, але Відьма думала так само, хоча спочатку вона лікті кусала – так хотіла помститися невдячним. Але інстинкт самозбереження підказав їй, що помста в цьому випадку може повернутися до неї бумерангом і назавжди викреслити її з лав життя. Можливо, пізніше, коли все стабілізується й про неї забудуть, вона приїде в Росію на білому коні й особисто катуватиме всіх цих негідників. Катуватиме вишукано, на очах родичів доводячи їх до стану "овочів". Вона знала, що так і буде, але потрібні витримка, витримка і ще раз витримка.

Відьма особливо й не думала, як розв'язати свої проблеми й вибратися в Україну, бо розуміла, що нічого геніального їй у голову не залізе, якщо Боже провидіння не відвідає її. У неї були особливі стосунки з Богом. Вона вірила в Нього і боялась Його. Інна Германівна розуміла, що їй не буде прощення за всі ті гріхи, які вона здійснила, а особливо проти тих, кого Бог зробив вільними від себе. Вона відчувала, що божевільні знаходяться під Його особливою опікою. Проте десь у глибині душі в неї жевріла надія, в чому вона не хотіла зізнаватися навіть сама собі, що Бог оцінить належним чином її намагання зробити з нормальних людей саме божевільних і тим самим збільшити кількість Його світлого воїнства на білому світі. Інколи Інні Германівні здавалось, що вона сходить з розуму чи вже давно зійшла, але потім переконувала себе, що вона є одним із гвинтиків у таємних планах Бога. Їй хотілося бути тим гвинтиком, відчувати себе ним, і на щось більше в цьому житті вона не претендувала, адже насправді всі ці начальники, керівники були нікчемними за своєю суттю, й можна було лише здогадуватися, чому Бог зробив так, аби вони верховодили іншими, але Інна Германівна не хотіла в цьому колупатися, не прагнула докопатися до істини, бо її задовольняла ця роль, і вона знала, що це її роль, яку вона зможе блискуче виконати. А

в наступному житті, яке неодмінно буде після смерті, Бог дасть їй іншу роль, з якою вона знову відмінно справиться, аби в цьому наступному житті виконати ще щось цікавіше, бо головне в цьому житті виконувати саме свою роль, яку дає тобі Бог, а не вигадувати казна-що в своїх мріях і помислах. Відьма була переконана, що люди, які за життя не виконують свою роль, котру дав їм Бог, після своєї смерті не відроджуються, адже Бог розуміє: якщо не вмієш творити простого, то навряд чи тобі можна доручити щось складне.

Проблеми Інни Германівни, здається, розв'язалися самі по собі. В електричці десь у Тюменській області чи Красноярському краї вона познайомилася з якимось старим і відчула, що той по-справжньому в неї закохався. Це була доля, і від неї не треба було втікати, бо Відьмі слід було заховатися від світу так, аби її ніхто не знайшов. Старий жив на хуторі, далеко від великих доріг, і саме це потрібно було Інні Германівні. Ще в електричці він натякнув їй, що є дуже багатою людиною, а в першу шлюбну ніч, коли в нього нічого не вийшло, всі ті багатства показав Відьмі. Купюри в сто американських доларів лежали в книжках, і п'яний від щастя старий розкидав їх перед голою жінкою. Він казав, що коли вона догляне його старість, то всі ці гроші дістануться їй. Інна Германівна порахувала, що грошей вистачить не лише на те, щоби виготовити собі новий паспорт і диплом медичного університету, а й добратися до тітки в Трускавець, якщо та ще, звісно, жива, і пожити декілька років у своє задоволення, а там як Бог дасть, і багато дасть, як несподівано дав їй оцю манну небесну. Було би гріхом чекати, поки старий помре своєю смертю, а тому Інна Германівна, навіть не розпитуючи, звідки в нього таке багатство, приспала його й задушила подушкою. Відтак витряхнула всі книги, позбирала, не рахуючи, долари у великий целофановий мішок, обгорнула його старими газетами, і цей пакунок запхала в сумку, розуміючи, що тепер цю індульгенцію на життя слід берегти, як зіницю ока.

Довго розповідати, як вона вибралася на велику дорогу, скільки пригод їй довелося пережити, аж поки опинилась у Москві, виробила новий паспорт і диплом Московського університету на нове прізвище. Інну Германівну залишила собі, а прізвище взяла хлопця, якого кохала, але той не відповів їй взаємністю. Відтак Трускавець зустрів її ще живою тіткою. Через тиждень перебування на курорті вона познайомилась з Віктором Федоровичем, який ще не був керівником психіатричної лікарні, стала його коханкою, а потім він, очоливши заклад, покликав її до себе.

43

Сергійко повернувся до санітара ні з чим. Він заходив в аптеки, і з'ясовувалося, що потрібних ліків там нема. Щоправда, в одній аптеці сказали, що можуть замовити потрібну упаковку, але потрібен рецепт і передоплата. До того ж, ліки привезуть з обласного центру через тиждень. А ще в одній аптеці старша вже жінка підозріло глянула на нього і зі співчуттям запитала: "І хто ж це в тебе, синку, лежить у психіатричній лікарні?".

Галинка телефонувала йому декілька разів, але він не відповідав на її дзвінки. Сергійко не хотів говорити їй усієї правди, бо треба було починати здалеку, адже вона

навіть не знала, що він утік із психіатричної лікарні. Юнак боявся казати цю правду, бо ще не знати, як би на неї відреагувала Галинка. Можливо, відразу би кинула його, сама би змінила свій номер телефону, і він би упродовж усього життя не знав, де її шукати.

Повертатися до санітара було вище його сил, але іншого виходу не було. Сергійко у власній уяві малював собі картини одна гірша за іншу, але коли приїхав, був здивований поведінкою санітара. Той сидів за столиком перед хатою і щось тихенько собі мугикав під ніс. Побачивши Сергійка, змучено йому посміхнувся і помахав рукою, як старому приятелю, якого недавно бачив. Десь у мозок закралася думка, що все минеться й обійдеться без тих клятих таблеток.

Мало не півночі Сергійко розмовляв з Галинкою по телефону. Якби в нього наступного ранку запитали, про що, він би не відповів. А ось сон запам'ятався. Ніби собаки гналися за ним, а один здоровенний чорний пес таки вкусив його за ногу, але тут невідомо звідки виринув санітар і дав собаці палкою по голові. Сергійко прокинувся, надворі стояла глупа ніч, але на душі було спокійно, і через декілька хвилин він знову заснув.

Зранку всі проблеми, що накопичувалися за попередній час, постали у всій важкості й нерозв'язаності. Санітар сидів на ліжку і кивався взад-уперед, обхопивши руками голову. Коли Сергійко запитав у нього, що йому болить, той якось дивно глянув на юнака, нічого не відповів, якусь мить перестав киватись, а потім знову продовжив, причому робив це більш затято, з глухими стогонами, які, здавалося, йшли десь із глибини серця. Сергійко ще декілька разів звертався до санітара, але той не реагував, ніби нікого не було на білому світі. У відчаї хлопець вийшов надвір. Він справді не знав що має робити, і звернутися по допомогу не було до кого. Коли повернувся до хати, санітар лежав на ліжку з розплющеними очима і невидячим поглядом дивився у стелю, намагаючись там лише одну йому відому точку.

Думка до повернення до психіатричної лікарні була не новою для Сергійка, але лише зараз постала з новою силою. Він розумів, що рано чи пізно туди доведеться повертатись, якщо не йому, то санітару точно. Сергійко розумів, що в нинішній ситуації санітара необхідно доставити туди. Але як це зробити, щоби самому не потрапити в осоружний заклад?

Поки він так думав і, здається, задрімав, надворі почувся шум, а вже за мить у хаті були незнайомі міліціонери й інші люди. Серед них Сергійко угледів до болю знайоме обличчя людини в цивільному. Це було справді знайоме обличчя до болю, але юнак уже встиг забути цього чоловіка і, здається, жодного разу не згадував про нього. Той відразу підійшов до Сергійка і поклав йому свою руку на плече, пронизавши поглядом тіло юнака наскрізь. Сергійкові здалося, що душа з страху вже назавжди зібралася вилетіти із нього. Ніби тіло, як у космонавта, набуває невагомості, аби обрати свою орбіту навколо планети Земля і відправитись у вічний політ. Ще не було відчуття того, що це кінець, що він потрапив до лап тих, від кого намагався втекти, але вже прийшло розуміння, що життя нічого не варте, що смерть є справедливим розв'язанням усіх проблем.

Якщо Сергійко сидів тихо і приречено, немов звір, який знав, що його неодмінно позбавлять волі й посадять у клітку, то санітар за якусь долю секунди збагнув, що відбувається. З диким криком він зіскочив з ліжка і намагався вистрибнути через відчинене вікно, але двом міліціонерам вдалося миттєво повалити його на землю, а невідомий, навалившись усім тілом на санітара, не дав змоги тому ані дихнути, ані випустити повітря, поки молоденька лікарка, теж невідома Сергійкові, зробила йому укол, і подільник швиденько затих, і Сергійкові здалося, що він бачить на його устах умиротворяючу посмішку.

Вони їхали дуже довго. Сергійко розумів, куди вони їдуть, але не міг знайти прийняттого пояснення, чому саме так довго тягнеться час. Він не думав про це, але якось само по собі виходило, що шлях на волю був набагато коротший, ніж зворотній, до психушки, хоча, можливо, їхали тією ж дорогою.

Увесь цей час поруч з ним сидів той самий санітар, якого він пам'ятав ще із закладу. Дивним чином ніяк не міг згадати його імені. Санітар пильно стежив за кожним рухом Сергійка, ніби той тепер міг утекти. Страх паралізував Сергійкові руки й ноги і, здавалось, усе тіло. Не могло йти мови не лише про втечу, а про те, щоби просто зручніше вмотитись у кріслі. З його подільником усе було зрозуміло. Той спав невинним сном дитини, блаженно похрапував, і на нього ніхто з конвоїрів не звертав уваги. Сергійко ж сидів посередині, між усіма, і на нього дивилося декілька пар допитливих очей. Санітар, який сидів поруч, здавався сам собі героєм нашого часу. Що подумують про нього інші – йому було байдуже. Головне, що його мрія здійснилась, він упіймав утікачів. Звісно, всю чорнову роботу здійснив не він, а міліціонери, але він пишався тим, що вдалося переконати Віктора Федоровича, аби в групу захоплення ввели і його як досвідченого приборкувача цих психів.

У Сергійка через деякий час поїздки почали народжуватися думки. Коли його зненацька захопили, в голові було порожньо, ніби він нічого не знав ні до цього, ні тепер, ніби майбутнє було таким же космічно великим і порожнім. А тут думки наввипередки почали штовхати одна одну, сигналізуючи господареві, що вони тут і нікуди не зникали, а лише дали можливість йому зібратися з силами. Порожнеча всередині нього чимось наповнювалась, і вже не мало значення, чим саме. Головне, що не припинявся життєдайний процес, а, значить, була надія на оновлення.

Першою в думках виринула Галинка, а потім – Віктор Андрійович, про якого, здається, він уже починав забувати. Галинка уявлялася йому мамою, але, звісно, значно молодшою. Йому подобалась одна її фотографія, коли їй було років дев'ятнадцять-двадцять. Мама, звичайно, постаріла, але основні риси обличчя тієї юнки з фотографії залишилися. Сергійкові хотілося, щоб і Галинка зараз була такою ж, як і його мама тоді. І коли він ще мить тому вірив у це, то все йому видавалося райдужним і прекрасним. Коли ж він усвідомив, що вже, мабуть, ніколи у своєму житті не побачить Галинку, то зрозумів, що не може вона бути схожою на його маму, так не буває, і навіть Бог не може цього зробити.

Остання надія в житті залишалася на Віктора Андрійовича. Сергійко знав, що той

не залишить його в біді, якою би скрутною не була ситуація. А гіршого, ніж зараз, здавалось, уже й бути не могло. Проте сама згадка про Віктора Андрійовича діяла заспокійливо на Сергійка. Він, здавалося, навіть задрімав, прихилившись на плече ненависного санітара, а коли усвідомив це уві сні, відразу ж прокинувся і згадав усі несправедливості щодо себе з боку цього чоловічка. Здавалося, що той мстив Сергійкові лише за приязне ставлення до нього Віктора Андрійовича. Натомість лікар був грубим з санітаром і вимогливим до нього, і це всі бачили, але не могли зрозуміти, чому м'який і справедливий Віктор Андрійович поступає з ним саме так.

Від різкого гальмування всі мало не попадали з сидінь, а подільник Сергійка прокинувся. З'ясувалося, що водій мало не переїхав чоловіка, який перебігав дорогу в невстановленому місці, але, на щастя, все обійшлося. Людина, яка ще недавно вважала Сергійка своїм сином, дивилася на оточуючих поглядом звіра, котрого загнали в глухий кут. Він розумів, що тепер йому навряд чи найближчим часом вдасться вирватися на волю, якщо він узагалі буде спроможним зробити це коли-небудь. Вже тепер колишній санітар був міцно прив'язаний, так що сподіватися на втечу не доводилося. Та він і не прагнув цього, бо після того, як його вкололи, тіло виявилось в'ялим, а воля паралізованою. В голові звучала космічна музика, якої він ніколи, здається, не чув, крізь тисячоліття пробивалися чийсь незнайомі голоси, але слів годі було розібрати. Він і не прагнув вслухатися, мелодія дороги заколисувала його, а коли один із незнайомих йому санітарів силоміць втиснув йому до рота пігулку й зачекав, поки не переконався, що він проковтнув її, — знову потягнуло на сон, і він узагалі хотів, щоби це був не просто сон, а щось більше, коли зрікаєшся всього людського і знаєш, що повернення вже ніколи не буде.

Той же незнайомий Сергійкові санітар зробив порух, аби й Сергійкові запхати до рота пігулку, але зустрівся поглядом з його суворим опікуном і зрозумів, що цього робити не слід. Сергійко знову марно намагався згадати, як же звати цього ненависного йому санітара, але за декілька хвилин кинув цю глупу затію. Натомість він побачив маму, яка йшла йому назустріч і щось говорила, але він не міг розібрати її слів.

Коли Сергійка розштовхали і він нарешті прокинувся, — перше, що почув, були ехидні слова ненависного санітара, який нахилився над ним: "З поверненням, Сергійко!".

44

Оля вважала, що задуманий нею експеримент удався на славу. Вона точно вивчила із книжок симптоми душевнохворих, вдала таку, потрапила до психлікарні, навіть провела початкову стадію лікування. Зсередини все виглядало набагато страшніше, ніж вона собі насправді уявляла. Але людина звикає до всього. Оля розуміла, що перебування у психіатричній лікарні – ще не найстрашніше, що може витримати людина. Проте вона усвідомлювала, що довго затримуватися тут не слід, адже й справді можна збожеволіти.

Декілька разів через заґратовані вікна Оля бачила Віктора Андрійовича. Він завжди кудись поспішав, був занурений у себе й нічого навкруги не бачив. Одного разу

їй дуже сильно захотілося затарабанити у вікно, аби він почув і побачив її, бо так сильно вона скучила за ним, але в останній момент стрималася, бо боялася, що їй вколять якийсь сильнодіючий укол, після якого захочеться спати мало не добу, а потім ходитимеш, мов помідор, з якого висмоктали всі соки. Подібне ставлення до пацієнток вона бачила на кожному кроці й розуміла, що не слід очікувати якогось виняткового ставлення до себе.

Якби вона знала, що того дня Віктор Андрійович приходив визволяти її, то лебідкою крізь усі мури вилетіла би до нього. Оля думала, що він забув про неї й навіть не згадує, забув про її існування на білому світі. А їй так багато йому треба сказати!

Здавалось, остання надія в неї була на завідувачку жіночого відділення, яку поза очі називали Відьмою. Оля так не думала. Але навіть якщо це правда, то своєю щирістю можна переконати будь-яку відьму, тим більше, що в житті на волі вона стільки їх перебачила. Як тільки ця думка прийшла їй в голову – щиро поговорити з Відьмою, аби та відпустила її додому, — Оля відразу хотіла здійснити свій задум, але, трішки подумавши, зважила, що не слід поспішати. Треба обдумати кожне слово, яке вона скаже Відьмі, аби справді переконати її, що вона не хвора, а просто вирішила поставити експеримент над собою. Вночі ясні думки обступили світлу її голову, слова народжувалися самі по собі десь зсередини, докази були аргументованими й залізобетонними. Вже під ранок, коли вона змучилася, все виглядало не так ясно і зрозуміло, хоча вона намагалася зазубрити кожне речення, але засинала Оля майже щасливою.

Зранку на Олю чекало розчарування. Медсестра сказала, що Відьми нема й не знати, чи буде сьогодні. В Олі спочатку виникло бажання зі всім поділитися з медсестрою, але вона ледве стрималась, аби не скоїти цієї дурниці. Звісно, ця жіночка славна й ставиться до неї добре, але ж не вона тут вирішує. Все тут вирішує Відьма, й саме до неї слід іти, а не розмінюватися на дрібниці.

Коли Олі було важко, вона завжди думала про маму. Так було за її життя, так сталося і після її смерті. В лікарні дівчині було найважче, а тому думки про маму тягнулися безкінечно. Вона навіть упіймала себе на думці, що не молиться Богу, бо про все подумки розповідає мамі. Мабуть, це був гріх, але Оля сама собі не хотіла признаватися до нього. Принаймні зараз, а там, коли вийде із лікарні, можна буде налагодити свій душевний стан.

Думала вона, звісно, і про Віктора Андрійовича. Але якщо з мамою були пов'язані минуле й сьогодні, то з коханим – майбутнє. Віктор Андрійович у неї був на потім, коли вона вийде із лікарні. Ці думки не були конкретними, як у випадку з мамою. Про Віктора Андрійовича Оля думала якось розмито, боячись, мабуть, злякати це майбутнє, яке могло втекти від неї.

Відьма з'явилася на роботі ближче до обіду, й медсестра відразу повідомила Олі про це, як та й просила. Вона розуміла, що дівчина хоче про щось говорити із завідувачкою, але не нав'язувалась їй у подружки, не розпитувала, про що саме має бути ця розмова. Оля була заскочена зненацька, бо чомусь подумала, що Відьми в лікарні

вже точно сьогодні не буде, як про це казала медсестра. Хвилі злості накочувалися на невинну жінку, бо Олі геть чисто вилетіли із голови ті слова про своє визволення, які вона заготувала вночі. Тепер усе здавалося блідим і незрозумілим навіть для неї самої. Але виходу не було, бо медсестра, занадто стараючись, хоча її ніхто про це не просив, встигла шепнути Відьмі, що Ольга хоче сказати їй щось дуже важливе. Відьмі було не до цього, бо вчора вона добряче перепила, так що зранку їй здалося, що вона вмирає, але потім усе якось розсмокталося, й після ста грамів горілки вона ніби помолодшала на декілька років і тому вирішила все-таки поїхати на роботу. Проте все виявилось оманливим, бо на роботі в неї знову страшенно розболілася голова, а серце завмирало так надовго, що здавалося, ніби в один прекрасний момент зупиниться зовсім. Звичайно, цей момент не був би таким прекрасним для Відьми, і вона вмовляла своє серце не робити дурниць, не зупинятись, обіцяла більше не пити, хоча не вірила сама собі.

Відьма все-таки була професіоналкою, хто би там про неї що не казав. У випадку з Ольгою вона відразу докумекала, що тут щось не так, але просто в неї не було часу й бажання детально розбиратися в цьому. Тепер, коли Оля зізналася, що вирішила влаштувати над собою експеримент, але це була велика дурниця з її боку, і що вона просить Інну Германівну (здуру ледь не назвала її Відьмою) відпустити її, і що вона десятому закаже цього не робити, — тепер Відьма точно знала, що має робити з цією дівчиною. Ще вчора плани стосовно неї були сумбурними, невизначеними, гору брало те, що Віктор Андрійович просив за цю дівчину. Сьогодні цей чинник теж грав важливу роль, бо Відьма страшенно не любила тих, хто закоханий. Можливо, тому, що в її житті ніколи не було цього дивного почуття. Дивлячись на інших, так хотілося когось покохати й самій бути коханою, але з цього нічого не виходило. Ніхто на неї серйозно не звертав уваги та й їй не трапився той, хто міг би її причарувати. Відьма швидше здогадувалася, ніж знала, що Віктор Андрійович кохає Ольгу, а Ольга кохає Віктора Андрійовича, і це в них взаємно. Але це й був смертельний вирок їм. Ну, якщо не смертельний, то значно гірший, ніж смертельний, так що смертельний порівняно з ним у виконанні Відьми видавався дитячою казочкою. Відьма знала, що зробить з Ольги "овоч", що дівчина стане черговою жертвою її знущань з людства, яке вона дико ненавиділа. Інна Германівна розуміла, що влаштує їй такий експеримент, який виявиться експериментом над усіма експериментами.

Мабуть, Оля помітила в очах Відьми щось зловісне, бо вмить стихла, на півслові, здається, обірвала свою оповідь. Вона ще не розуміла цього, але вже десь у глибині душі це розуміння народжувалося, що зробила найбільшу помилку в своєму житті, коли затіяла оцю шарпанину з Відьмою. Треба було ще трохи зачекати, нехай місяць-другий, а там, як казав їхній сусід, з чистою совістю вийти на волю. Оля ще не усвідомлювала, який страшний експеримент над нею хоче провести Відьма, але вже щось важке навалювалося на неї, й було воно незворотним, незбагненим і таким, що не піддається розшифруванню.

Тепер Інні Германівні треба було грати свою роль, аби ця дурненька навіть не

здогадалася, що з нею буде вже незабаром. Відьма навіть повеселішала від того, що в її тенета потрапила ще одна жертва. Вона з насолодою нашіптувала нещасній, що здогадувалася про її симуляцію, але обставини склалися так, що перебування у психлікарні негативно позначилося на стані Ольги. Тому виписати її негайно вона не може, але через три дні – будь ласка! Треба за цей час прийняти оздоровлюючі препарати, щоби бути остаточно впевненим, що на волі з Олею нічого поганого не станеться. Дівчина вірила й не вірила своєму щастю, бо оте магічне "три дні" вже засіло в її мозку, і вона не слухала всього словоблуддя Відьми й не хотіла думати про погане, хоча тіло навіть на фізичному рівні пручалося всьому, про що говорила лікарка. "Що може зі мною трапитись упродовж цих трьох днів?" – так чи приблизно так розмірковувала Оля, вже рахуючи навіть не дні, а години (якихось сімдесят дві години!) до визволення. Вона навіть не помітила відчаю в очах медсестри, коли та колола їй якусь гідоту. Вже за мить хотіла пручатись, зрозумівши, як її безсовісно обдурили, але ніби падала на м'які перини, чи то пак перелітала з хмарки на хмарку, і все людське буття видавалося їй таким примарним, що вона навіть не впізнала Віктора Андрійовича, чиє обличчя замиготіло перед нею.

45

Юлія Володимирівна знала, як має визволити Олю з ув'язнення. Вона усвідомлювала, що мова йде саме про ув'язнення, а не лікування пацієнтки, бо від Відьми годі було очікувати на щось позитивне в цьому процесі. Вона могла лише загрибати дівчину, з неї станеться. В Юлії Володимирівни ще не було чіткого плану визволення Олі з ув'язнення, але вона відчувала, як цей план поволеньки народжується в її голові. Він ще не був окреслений конкретними словами, лише вимальовувався пунктирними лініями у мозкових звивинах її хворої голівки, але Юлія Володимирівна знала, що врешті-решт цей план чітко викристалізується, вона зможе втілити його в життя, а Оля буде на волі.

Вона вже з годину сиділа вдома і ніби медитувала. Це не була класична медитація, та й Юлія Володимирівна не володіла її прийомами. Це радше була підготовка до чогось більш важливого, дуже-дуже важливого, і просто медитація тут у жодному разі не могла допомогти. Юлія Володимирівна намагалася ні про що не думати, аби зосередитись на головному, і це їй вдавалося. Вона боялася зайвий раз глибше вдихнути, аби удача, мов сполоханий птах, не відлетіла від неї, і вже відчувала, як гаряча й щира молитва вливається в неї. Це ще не були слова, бо вони взагалі могли не народитись, і Любов до Бога не вимагає конкретних слів, бо й саму Любов практично неможливо описати словами, а те, що ми намагаємося робити, зображуючи свою Любов до Бога, є лише блідою земною копією космічного оригіналу.

Юлія Володимирівна й раніше, ще до того, як потрапила на лікування в приватну психіатричну лікарню, молилася Богу, але це були пустопорожні слова, які не йшли від душі й зникали відразу в космічному просторі, розчинялися в ньому, не доходячи до головного адресата. Молитва, вимовлена словами, але нещиро, формально, — не здатна заспокоїти душу, внести в неї рівновагу й мир. Іншої молитви – частіше, власне, без слів

- вона навчилася в однієї жіночки, з якою лікувалась у приватній психіатричній лікарні. Юлія Володимирівна розуміла, що її сусідка є невиліковно хворою, що навряд щось зможуть вдіяти з нею навіть світила медицини, але разом з тим давала собі звіт і в тому, що ця жінка володіє незбагненною силою впливу на інших. Здається, це визнавали всі в приватній психіатричній лікарні - від головного лікаря до медсестри і санітарки. З цією незбагненною силою впливу на інших ніхто навіть не намагався боротись, бо це було рівнозначним боротися з самим Богом, заперечуючи Його існування, хоча в самому запереченні вже визнавалося, що Бог усе-таки існує, бо нема сенсу заперечувати те, чого нема.

Юлія Володимирівна достеменно не могла би сказати, коли і як у ній відбулися зміни, пов'язані з інакшим ставленням до Бога. Це все-таки був процес, і визначальну роль у ньому відіграла її сусідка з приватної психіатричної лікарні. Але Юлія Володимирівна усвідомлювала також, що без неї самої, без внутрішньої роботи душі цього би теж не сталося. Вона розуміла, що вже ніколи не зможе досягнути висот тієї жінки, яка ще надовго, якщо не на все життя, залишиться лікуватись у приватній психіатричній лікарні, але для неї головним було інше. Вона знала, що словами молитви, а радше молитви без слів, зможе змінювати не лише свій внутрішній світ, а в іншому світлі бачити факти й події, поступки людей, визначати фальш і підлість, чесність і щирість. Юлія Володимирівна розуміла, що тепер має часточку здатностей Бога змінювати світ навколо себе. І цю добру енергію їй треба було зараз використати на звільнення Олі з ув'язнення.

Зарядившись незбагненною енергією, Юлія Володимирівна поспішила до психіатричної лікарні. Вона розуміла, що зараз усе залежатиме від того, скільки цієї незбагненної енергії вона розплюскає по дорозі. Це були виправдані втрати незбагненної енергії, бо навколишній світ усе поглинає, але справді все залежало від того, скільки цієї незбагненної енергії залишиться і чи вистачить її для того, аби визволити Олю з ув'язнення. По дорозі до психіатричної лікарні Юлія Володимирівна намагалася думати лише про те, що має звільнити Олю з ув'язнення, механічно брала квиток у трамваї, дивилась у вікно, але нічого не бачила, зосереджена на одній, найважливішій зараз на світі думці, автоматично вийшла на потрібній зупинці й упевнено попрямувала до закладу, який свого часу виніс її на вершину, а потім безжально втоптав у землю.

Коли Юлія Володимирівна з'явилась у кабінеті Відьми, та припечаталась до крісла і не могла поворухнути ні руками, ні ногами. Переляк застряг у горлі, ніби до Інги Германівни навідалася сама Смерть. Якби в них обох запитали, а що ж насправді відбулося в той момент, коли Юлія Володимирівна завітала до Відьми, що відбулося потім і з якого дива Оля таки опинилася на волі, — мабуть, ніхто з них не зміг би дати нормальної відповіді. Принаймні пояснення цих подій у жінок була би різним.

Насправді Юлія Володимирівна сказала, що знає про всі витівки Інни Германівни в Росії, коли та з пацієнтів робила "овочів". Вона казала, що за нею плаче в'язниця, що в Україні їй не дадуть здійснювати подібні експерименти і точно посадять. Якби в Юлії

Володимирівни в той момент запитали, звідки у неї з'явилися такі думки, втілені в слова, навряд чи вона могла би щось відповісти. Але ці слова стовідсотково влучили в ціль, паралізувавши Відьмі залишки її сили волі. Здається, Юлія Володимирівна навіть не говорила про Олю, але так виходило, що без нещасної дівчини вона звідси не піде.

Далі все відбувалося, немов у тумані, причому затуманеними були всі дійові особи цього епізоду. Медсестра привела Олю, санітарка принесла її одяг. Дівчина переодягнулась у кабінеті Інни Германівни. Юлія Володимирівна взяла її під руку й обережно по сходах повела на волю. Її не цікавило, що далі робиться в кабінеті Відьми, як та пояснюватиме визволення Олі й інші дрібниці буття. Головне, що це їй вдалося. Чи не вперше в житті Юлії Володимирівни вдалося силою думки, слова, молитви змінити світ. І коли вона це усвідомила, то зрозуміла, що злі сили ще все можуть переграти. Треба було здогадатися, щоби під осоружним закладом стояло замовлене нею таксі, і Юлія Володимирівна розцінила це як знак Божий, коли побачила автівку перед входом, — привезли чергового пацієнта.

Вони їхали до неї додому й насолоджувалися свободою – кожен по-своєму. Здається, Оля, яка ще не відійшла від таблеток і уколів, не усвідомлювала, що діється. Зате Юлію Володимирівну розпирало від радощів за себе, кохану, що все так безболісно сталося. Втім, вона вчасно себе стримала, бо розуміла, що це гріх – радіти за себе, коли не ти спричинився до цього, а Бог. Вона лише почула Бога, і з цього мала би радіти, адже могла й не зрозуміти того, чого хоче Бог.

Поїздка втомила Олю. Юлія Володимирівна постелила їй на своєму ліжку, й дівчина швидко заснула. Юлія Володимирівна ще трохи насолоджувалася плодами своєї праці й зателефонувала Вікторові Андрійовичу:

— Оля у мене.

46

Ніхто достеменно не знав, хто такий Матвій і звідки він узявся. Подейкували, що це колишній кагебіст, який дослужився до капітана чи майора або й до підполковника. Потім у голові ніби у нього щось клацнуло, і він потрапив до психлікарні.

Вилікували його чи ні, але колишніх кагебістів не буває, тому й залишили служити при закладі, довіривши колишній монастир з особливим контингентом не то хворих, не то ув'язнених – уже точно ніхто не знав і не допитувався.

Скільки Матвій працював у закладі – невідомо. Юлія Володимирівна казала, що він їй дістався у спадок від колишнього керівника психлікарні, а той казав, що Матвій працював і перед ним. Складалося враження, що він був тут вічно, хоча, звичайно, такого бути не могло, бо виглядав він відносно молодо, проте ніхто не знав, скільки йому насправді років. Особової справи у відділі кадрів не було. Коли Юлія Володимирівна приступила до виконання своїх обов'язків, її особисто відвідав начальник міського відділу СБУ. Він заявив, що Матвій виконує у закладі особливу роль, так що у Юлії Володимирівни не повинно бути до нього жодних питань. Формально він підпорядковуватиметься їй, але на території колишнього монастиря залишатиметься головним начальником. Юлія Володимирівна все зрозуміла і сумлінно

виконувала те, про що їй розповів цей симпатичний чоловік з холодним блиском в очах.

Особливих проблем з Матвієм Юлія Володимирівна не мала. Щоправда, одного разу медсестра з непереборним страхом на обличчі повідомила їй, що Матвій запустив до колишнього монастиря велику групу людей. Юлія Володимирівна побігла туди. Матвій стояв по той бік зачиненої брами, ніби знав, що начальниця обов'язково з'явиться тут. Вона ще не встигла щось йому сказати, як за спиною у Матвія виріс той самий начальник міського відділу СБУ:

— Все нормально, Юліє Володимирівно! Ми ж з вами домовилися...

Начальник міського відділу СБУ був наче розчарований поведінкою Юлії Володимирівни. Вона не те що заспокоїлась, але зрозуміла, що втручатися не варто. Юлія Володимирівна так і просиділа в своєму кабінеті десь годину, ні про що особливо не думаючи, аж поки та ж медсестра з непереборним страхом на обличчі сказала їй, що гості вже пішли із колишнього монастиря.

Звісно, Юлія Володимирівна так ніколи і не дізналася, що могло зацікавити есбеушників у спеціальному відділенні психіатричної лікарні. Двічі вона хотіла запитати про це у Матвія, але наштотувалася на його суворий непроникний погляд і зрозуміла, що відповіді не буде.

Одного разу, коли вона відвідувала колишній монастир, Матвій заговорив до неї:

— Юліє Володимирівно, ви не хвилюйтеся, все буде добре. Наші люди цим пацієнтам нічого поганого не зроблять.

Залишалося вірити йому на слово, хоча Юлія Володимирівна вже не раз переконувалась у своєму житті, що чим більше такі люди говорять на подібні теми, тим менше їм слід вірити.

Минуло чимало часу, і якось Юлія Володимирівна була сильно стурбована. Якщо чесно, Матвій її не хвилював, але була невідомою доля тих нещасних, які знаходилися в колишньому монастирі. Та ж медсестра з непереборним страхом на обличчі (складалося враження, що СБУ приставило її до Юлії Володимирівни, аби та не робила зайвих кроків) сказала, що вже добу Матвія не видно й не чути. Найперше, що Юлія Володимирівна запитала у медсестри, чи їли щось пацієнти колишнього монастиря, але відповіді не отримала. Вона побігла до брами, за якою мав бути Матвій, гукала його, але той не озивався.

Не наважуючись викликати когось, аби розбив браму, Юлія Володимирівна зателефонувала начальникові міського відділу СБУ і сказала йому про відсутність Матвія.

— Можливо, він втратив свідомість або помер, — обережно припустила вона, але почула в слухавці сміх.

— Дякую вам за пильність, Юліє Володимирівно, — ехидно сказав начальник міського відділу СБУ, — але Матвія не було майже добу, бо він виконував особливе завдання, а ви аж тепер помітили. В'язні могли з голоду померти. Вибачте, пацієнти.

Запала глуха пауза, пов'язана, звісно, зі словом "в'язні".

— Нічого з Матвієм не станеться до самої його смерті, — весело сказав начальник

міського відділу СБУ, хоча Юлія Володимирівна прекрасно розуміла штучність подібних веселощів. – За те, що помітили його відсутність, дістане на горіхи. Якщо ви ще постоїте хвилину-другу біля брами, то неодмінно побачите Матвія. Міцного вам здоров'я, Юліє Володимирівно!

Вона не встигла нічого відповісти, бо почула короткі гудки. Видно, її "дякую" тому панові не було потрібно.

Поки очі Юлії Володимирівни звикали до темряви, вишукуючи за брамою Матвія, той несподівано з'явився за її спиною і попросив відійти убік, аби він міг відчинити браму. Звісно, Юлія Володимирівна розхвилювалась і перше її запитання було логічним:

— Де ви були, Матвію?

Але той, здається, взагалі не реагував на Юлію Володимирівну, даючи зрозуміти, що це її абсолютно не стосується. Вона по-своєму витлумачила його мовчанку, але настирливо запитала:

— Чи їли щось за цю добу пацієнти?

Матвій задоволено усміхнувся. Він був уже по той бік брами.

— Люди, яких ви так назвали, вчасно отримують їжу. – Матвій виразно глянув на Юлію Володимирівну, даючи зрозуміти, що розмова закінчена. І справді, вона більше його не цікавила. Він зник у темряві. Юлія Володимирівна змирилася з думкою, що зараз марно вимагати від Матвія, аби він допустив її усередину, щоб вона могла на власні очі переконатися, що з пацієнтами все в порядку.

Юлія Володимирівна це зробила лише наступного ранку. Видимих ознак голодування на обличчях пацієнтів не було, а запитати у них про це у присутності Матвія вона не наважилась. Та й що їй могли відповісти нещасні люди?

У наступні дні Юлія Володимирівна відчувала, що Матвій їй щось хоче сказати, але стримується. Так і виявилось насправді. Він довго дивився їй у спину, і вона відчувала цей погляд, а потім сказав:

— Не треба вам було телефонувати в контору.

— В яку контору? – спочатку не зрозуміла Юлія Володимирівна, а коли докумекала, що мав на увазі Матвій, той уже розчинився в лабіринтах колишнього монастиря.

Слова Матвія про контору Юлія Володимирівна сприйняла як погрозу. Відтоді вона навідувалася до колишнього монастиря лише в разі нагальної потреби. Це явно сподобалося Матвію, і він якимось з усмішкою на вустах сказав їй:

— Щось ви рідко стали до нас заходити, Юліє Володимирівно.

Вона вимушено усміхнулась йому у відповідь і сказала щось на кшталт того, що має багато роботи. Як би там не було, але відтоді Юлія Володимирівна стала тримати дистанцію й відчувала, що Матвій отримує задоволення від цього.

Якщо Юлія Володимирівна навіть приблизно не здогадувалася про те, що ж насправді відбувається в колишньому монастирі з в'язнями-пацієнтами, то Віктор Андрійович був уже за крок до того, аби розкрити таємницю. Матвій навіть думав про те, як брутальним способом зупинити його цікавість, отримавши добро від контори, але

тут трапилася втеча санітара з пацієнтом, на носі були президентські вибори і на зміну Вікторові Андрійовичу прийшов Віктор Федорович.

Матвій знав про Віктора Федоровича те, а, своєю чергою, Віктор Федорович знав про Матвія те, чого було достатньо, аби правильно вибудовувати стосунки між собою. Щоправда, при цьому не було ясно, хто начальник, а хто підлеглий. Матвій знав, що у Віктора Федоровича дві судимості – один раз за крадіжку шапок, а вдруге за зґвалтування неповнолітньої, що він закінчив лише два курси медінституту, з якого його поперли за п'ятику і за нездатність засвоїти навчальний матеріал, але повноцінний диплом, та ще й з відзнакою, у нього був, що він так само розумівся в психіатрії, як, скажімо, сам Матвій у балеті. Віктор Федорович знав, що Матвій чи то майор, чи то підполковник КГБ, нехай і колишній, але цього було достатньо, аби особливо не випендрюватися.

Кожного тижня – щосереди – Віктор Федорович ішов до спеціального відділення психіатричної лікарні. В руках він неодмінно мав пакет. Пробувши хвилин тридцять-сорок у приміщенні колишнього монастиря, Віктор Федорович повертався до свого кабінету. Пакета в руках у нього вже не було. На початках співробітники гадали, що ж могло бути в тому пакеті. Вони не знали, що найближчим до істини був санітар Андрій, якого щойно прийняли на роботу вже за Віктора Федоровича. Той казав, що у пакеті була пляшка горілки і закуска для Матвія. Санітар Андрій помилявся лише в одному: там була не проста, а вишукана закуска. Коли вперше після свого призначення у психлікарню на знак поваги до Матвія та його колишнього кагебівства Віктор Федорович приніс у пакеті пляшку горілки та вишукану закуску, той похвалив свого формального начальника і попросив, аби так було щотижня. Хіба міг Віктор Федорович відмовити в такому проханні почесному в'язневі-пацієнту?

Отримуючи черговий подарунок від Віктора Федоровича, Матвій любив з ним спілкуватися на різні теми. Особливо його цікавила міжнародна ситуація, бо у колишньому монастирі, звісно, не було ні радіо, ні газет, ні телевізора. Коли Віктор Федорович викладав усе, що знав, Матвій невдоволено махав рукою: мовляв, ех ти, політінформаторе, не міг підготуватися належним чином. Знесилений, Віктор Федорович ішов геть, відчуваючи, як свердлить йому спину своїм поглядом Матвій, і постійно очікуючи кулю в потилицю. А Матвій ще довго спостерігав за Віктором Федоровичем, і коли той зникав з поля зору, озирався навкруги, ніби боявся, що хтось може йому завадити випорожнити все те, що є в пакеті.

До своїх дванадцяти пацієнтів-в'язнів він уже звик і, здається, не звертав на них жодної уваги. Звісно, вони не складали йому жодної конкуренції. Відколи Матвій знаходився тут, у приміщенні колишнього монастиря, завжди очікував, що прийде хтось, хто відчинить браму і наводитиме порядки, але вже без нього, Матвія. Він розумів, що рано чи пізно таке неодмінно станеться, і навіть, мабуть, був готовий до цього, хоча бажав, аби це розтягнулося в просторі й часі та відбулось якомога пізніше. А поки цього нема, Матвій насолоджувався життям і правом господаря вершити долі інших.

Ніхто не знав, що в далекому закутку колишнього монастиря знаходиться тринадцята келійка, схожа на ті, в яких перебували дванадцять в'язнів-пацієнтів. Мабуть, її теж облаштували для такого ж нещасного, але з невідомих причин не довели справу до кінця. Вона була маленькою, що не можна було випростатися на повний зріст, але тут були відсутні ґрати, так що людські ноги спокійно могли виходити назовні до загального коридору. Це містечко й облюбував собі Матвій, оберігаючи його, як зіницю ока, від усіх керівників психіатричної лікарні, яких йому довелося пережити. А ті, своєю чергою, не задавали дурних запитань на кшталт того, де проводить дні й ночі Матвій, хоча було очевидним, що не в загальному коридорі. Схоже, не цікавило це питання й контору, але Матвій розумів, що, можливо, з іншої причини: мабуть, тут були понатикані відеокамери, які відстежували кожний його крок, але він навіть не намагався встановити, де вони приховані, зате вів себе так, аби пристойно виглядати і ніхто по той бік камери взагалі не міг його в чомусь звинуватити.

Матвій любив свою келійку, яка стала йому справжнім домашнім притулком на багато десятиліть. Чого тут тільки не відбувалось і скільки жінок тут не побувало. Бідні, вони так ніколи і не визнавали, що за задоволення треба платити вічністю, бо Матвій не збирався через якийсь статевий акт відкривати таємницю власного прихистку для оточуючих. Особливої снаги йому додавало усвідомлення, що за їхніми любовними сценами спостерігають люди з контори, і саме для них він влаштував подібні спектаклі, хоча, за великим рахунком, міг би обійтися без жінок узагалі. Всі ці нещасні були поховані недалеко від приміщення колишнього монастиря. Міліція припиняла будь-які пошуки вбивці, коли дізнавалася, що жінок і дівчат востаннє бачили саме тут. Для них, простих смертних, колишній монастир був забороненою зоною, а легенди, одна страшніша іншої, робили це місце містичним.

Нічого особливого в келійці у Матвія не було. Старе армійське ліжко на пружинах, яке він акуратно застеляв щоранку, невеличкий столик і крісло. На столику було декілька книг, яких Матвій ніколи не розкривав. На стіні цвяхом була прибита фотографія молодої жінки. Якби в Матвія запитали, хто це, навряд чи він зміг би відповісти.

Виклавши на стіл усе, що передав Віктор Федорович, Матвій насамперед розкоркував пляшку горілки й прямо з горла видудлив половину вмісту. В середині й на душі стало тепло. Сльози щастя з'явилися на його очах. Він розламав чорний, як життя, бородинський хліб, спочатку його занюхав, а потім став їсти, відщипуючи потрошки від буханки і глибоко замислившись. Важкі думи були ні про що, але якби хтось збоку глянув тієї миті на Матвія, то подумав, що він мріє про щось глибинне і сокровенне. Алкоголь владно запановував його тілом, але Матвій не пручався цьому. Раз на тиждень він давав собі право розслаблятися, і ніхто не смів йому в цьому заперечувати. Кожної середи він був вільним – навіть від тих довбаних начальників у конторі, яким формально підпорядковувався, але яких глибоко зневажав. На його думку, вони нічого не розуміли в службі, а тому розвелось стільки зайвих людей, яким подавай демократію. Як тільки в якійсь країні з'являлася демократія – чекай лиха.

Придурок, який видумав демократію, вже давно згорів у пеклі. Природа і її складова – людина не потребують демократії. В природі виживає сильніший, тож і людина повинна підпорядковуватися цьому закону. За демократії виграють нікчеми, а ті, хто сильніший, ідуть у небуття. Демократія суперечить природі людини. Він не розумів, що нині відбувається в Україні й чому вона свідомо йде до своєї загибелі. За колишньої системи цього б ніколи не сталося, а зараз демократія поступово вбиває все.

Матвій дістав стакан, налив собі трохи горілки й, смакуючи, випив. Настрій поліпшувався. Тепер він їв ковбасу та сир, на зубах приємно хрустіли огірочки, запивав усе це гранатовим соком, відтак упорався з баночками червоної та чорної ікри і відчував, як прибувають сили.

Горілка закінчилася несподівано швидко, і Матвій розумів, що випив би ще. У нього з'явилася грайлива думка послати за пляшкою когось із цих психів, і він голосно розреготався. Задум, звісно, був геніальним, але не знати чим би все могло закінчитися. Цих недоумків було видно здалеку, і навколишній люд міг би запросто їх прибити, прийнявши не знати за кого. З іншого боку, він розумів, що не такі вони вже й дурні, ці в'язні-пацієнти, аби залишатися на волі смертельно небезпечний для них час. Лише повернення до колишнього монастиря гарантувало їм життя. Матвій уже не раз переконувався в цьому. За стінами закладу він не міг довго витримувати. Складалося враження, що йому не вистачає повітря, а небо падає на землю. І лиш тільки він повертався до колишнього монастиря, як знову відчував, що сили наповнюють його грішне тіло.

Матвій справді знав, що ці психи зовсім не психи. Їх ізолювали від людства, бо вони занадто багато знали. Взагалі ті, що дуже багато знають, є дуже небезпечними. Кожна людина повинна знати рівно стільки, скільки треба. Якщо вона знає трохи більше, це стає небезпечним для її життя, а особливо для життів інших людей, тому таких клієнтів потрібно тримати чим подальше від білого світу. Звісно, це робилося насамперед для них самих, бо людина, яка знає більше, ніж їй треба, ніколи не може зрозуміти, в чому її щастя. І Матвій розумів, що, перебуваючи у приміщенні колишнього монастиря, ці в'язні-пацієнти зберігають здоровий глузд. Як тільки їх відпустити на волю, вони відразу стають небезпечними злочинцями.

Їжа закінчилася так само швидко, як і щойно випита горілка. Раптово Матвій відчув втому і важкість у ногах. Хвилями накочувалася ненависть до цих в'язнів-пацієнтів, які перебували в келіях-камерах. Десь глибоко в душі він розумів, що це не вони, а він сам занепав власне життя, але алкоголь не давав сконцентруватися на цій думці. Він ледве стримував себе, аби негайно не розстріляти весь цей непотріб, який зайвим баластом насів на людство. Звичка стримувати себе виробилась у нього за довгі роки служби, і він розумів, що занадто легка кара вбити цей непотріб. Нехай мучаться у нього на очах, а він насолоджуватиметься життям.

Матвій акуратно прибрав за собою, згріб зі столу в пакет все до останньої крихти. Залишалось зробити обхід, аби переконатися, що всі на місці. Він зухвало сам до себе усміхнувся. Ніби хтось сторонній усередині нього сумнівався в тому, чи справді ніхто не

втік із келій-камер. Матвій твердо знав, що втекти звідси неможливо, тому що втекти звідси неможливо взагалі. Надзусиллям волі він змусив себе вийти до загального коридору й посоловілими очима обвести поглядом келії-камери.

Келія-камера, в якій мав перебувати Іван Дмитрович Синенький, була порожньою.

47

Сергійко лежав на ліжку і не відводив погляду від стелі, на якій знайшов тріщинку. Він дивився на неї ще вчора, і позавчора теж, і тепер йому здавалося, що вона трішки побільшала. А може, це йому просто здавалося, бо все залежало від того, під яким кутом зору дивитися на цю тріщинку. Якщо голову відвернути трохи вліво, то тріщинка ніби збільшувалась у розмірах, але Сергійко знав, що це не так, бо як тільки він повертав голову трохи вправо, тріщинка зменшувалась, тобто поверталася до своїх попередніх розмірів. Він не дуже задумувався, чому так відбувається, хоча саме тріщинка на стелі зараз найбільше цікавила його, бо була чи не єдиним ланцюжком, який ще зв'язував його з цим життям. Про все інше Сергійко не думав, бо в тому стані, в якому він нині знаходився, просто фізично не можна було думати. Він навіть не розумів, що колись у нього було минуле життя, коли він міг думати і говорити, взагалі робити все що заманеться. Зараз не було з чим порівнювати, бо минулого ніби не існувало в його голові. Мабуть, воно все-таки було, але десь надійно і глибоко сховане, і Сергійка це зовсім не цікавило – ні де воно сховане, ні чи взагалі існує. Він дозволяв лікарям і санітарам робити з собою все, що вони хочуть, слухняно підставляв сідниці для заштриків, так само слухняно відкривав рот, коли йому приносили пігулки, і запивав їх водою. Здавалося, для нього в житті вже нічого не існувало, окрім цієї тріщинки на стелі.

Але того ранку все раптом змінилося. В нього не було особливих приводів для хвилювання, бо все йшло ніби за розкладом, встановленим не ним, але якого він дотримувався, бо не мав волі до спротиву. І все ж Сергійко відчув, як усередині почало народжуватися хвилювання. Це було, власне, хвилювання, а не страх, бо він добре знав, що коли народжується страх, то він поступово сковує все тіло, аж відчуваєш, як німіє твій мозок. А тут усередині розливалось тепло. Не можна було сказати, що це хвилювання однозначно видавалося йому приємним, проте порівняно мало не з цілодобовим лежанням на ліжку і вивченням тріщинки на стелі це явно було щось нове. І коли Сергійко ще здалеку почув голос Віктора Андрійовича, тепло від хвилювання стало наповнювати його тіло ще більше. Для себе самого в ту мить він би не міг пояснити, що саме з ним відбувається, та це й не потрібно йому було. Якщо раніше Сергійко взагалі не хотів, щоби хоч щось змінювалося в його житті після того, як він знову потрапив сюди, то тепер теж він ще не прагнув цих змін, але вже, мабуть, не був проти того, аби вони настали. Для нього зараз не мало абсолютно ніякого значення, чи будуть ці зміни позитивними чи негативними, хоча людина завжди хоче чогось кращого, — головне, щоби вони були, і він уже не боявся, що вони настануть.

Почувши голос Віктора Андрійовича, Сергійко на мить загубив тріщинку на стелі, яка за останні дні була єдиною рятівною ниточкою для нього, що ще зв'язувала його з

життям. З відчайдушністю приреченого він знову почав шукати її на стелі, але вона десь безслідно зникла, ніби її ніколи там не було. Сергійко ще не розумів цього, але вже на інтуїтивному рівні відчував, що тепер доведеться жити без цієї тріщинки на стелі, і він ще достеменно не знав, чи може без цього обійтись, але розумів, що нові обставини владно стукають у його життя і було би глупо опиратися їм. До нового життя Сергійка кликав голос Віктора Андрійовича. Йому здавалося, що він уже чув цей тембр, характерні вислови, але ще не був упевнений у тому, що все так дійсно і було, проте вже десь там, у глибині душі, хотів, аби цей голос і далі звучав, а він би слухав його, слухав, слухав...

Коли тріщинка на стелі безнадійно зникла з його поля зору, Сергійко пересікся поглядом з Віктором Андрійовичем. На нього війнуло хвилиною чогось рідного, домашнього, давно забутого, ніби він був уже безнадійно старою людиною, яка однією ногою стоїть у могилі, а друга нога вперто не хоче ставати туди, — і тут перед очима з'являється теплий спогад із дитинства, що несподівано додає стільки сил і енергії, коли хочеться знову до нестями жити, але все закінчується несподівано швидко, і друга нога мимоволі теж вступає у могилу.

Віктор Андрійович радше відчув, ніж побачив, що Сергійко дивиться на нього. Коли хлопця насильно повернули до психіатричної лікарні, Віктор Федорович розпорядився, аби його вів новий лікар. Віктор Андрійович був здивований своєю поведінкою, бо, чесно кажучи, не сподівався цього від самого себе і завжди думав, що він кращий, ніж виявилось насправді, — але в нього не вистачило душевних сил і не було навіть натяку на те, аби попросити повернути Сергійка йому. Про це ніхто вголос не казав, але сам Віктор Андрійович на підсвідомому рівні відчував, що і його звинувачують у тому, що схиблений санітар зміг викрасти із закладу не менш схибленого пацієнта, а тому виходило само по собі зрозумілим, що зараз вести Сергійка має інший лікар. Віктор Андрійович був незадоволений собою, але швидко змирився зі станом внутрішнього дискомфорту, коли навіть не намагався поборотися за Сергійка. Тепер же, коли він поглядом зустрівся з ним, відчув як пекучий сором поволі захоплює все його тіло. По суті, він здав Сергійка іншим. Це не була зрада, а було щось інше, набагато серйозніше, бо мова йшла про здоров'я і саме життя Сергійка. Адже ця думка вже не один раз приходила до голови Віктора Андрійовича, але він щоразу настирно відганяв її, аби не заважала йому жити так, як він жив до цього. Мова не йшла навіть про душевний спокій, бо його вже давно не було, а просто не хотілося навантажувати своє тіло й душу чимось ще, адже було достатньо того, що вже є, — і ця думка підказувала йому, що Сергійко назавжди може залишитись у закладі, якщо його лікуватиме хтось інший, а не Віктор Андрійович.

У попередні дні, здається, Віктор Андрійович і не думав про Сергійка, хоча тепер розумів, що це було не так. Можливо, ці думки й не були оформлені в слова, але для думки це не відіграє особливо великого значення, бо слова не здатні передати всю гаму відчуттів і почуттів людини. Людина словами лише намагається передати те, що може, але цього явно недостатньо, аби її зрозуміли. До того ж, одне й те саме слово кожний

розуміє по-своєму, тлумачить по-своєму, і багатьом стає дивно, як це не можна зрозуміти таких очевидних речей, які він щойно сказав.

Віктор Андрійович ще не усвідомлював цього, але ноги самі несли його до Сергійка, хоча насправді він зараз мав зайнятись іншим пацієнтом. І Сергійко теж відчував, що Віктор Андрійович іде саме до нього, а не до когось іншого, і щось схоже на посмішку з'явилося на його зболеному обличчі. Здається, вперше з часу повторного поступлення до психіатричної лікарні він почав відчувати реалії життя, усвідомлювати, що до нього йде саме Віктор Андрійович, а не хтось інший, а вчора була мама і чоловік, дуже схожий на його тата, але він ще достеменно не був упевнений, що це був саме тато. Зі свого боку, Віктор Андрійович розумів, що порушує всі мислимі й немислимі, писані й неписані лікарські правила, коли йде не до свого пацієнта, але нічого вже не міг вдіяти з собою, а навіть якби й хотів, то не зміг би цього зробити, бо поки команда з мозку дійде до ніг, уже буде пізно, бо занадто мало треба часу, аби пройти ті декілька кроків до втікача, якого повернули до закладу, — і не знати, хто здійснив більший гріх: той, що втік, чи ті, що повернули.

Їхня перша зустріч у новій якості була без слів. Навіть погляди не могли уповні висловити те, що зараз відбувалось усередині кожного з них. Це був доторк душ, змучених відсутністю одне одного після довгої розлуки. Віктор Андрійович знав, що тепер він має йти до Віктора Федоровича й просити, аби Сергійка віддали йому, а Сергійко знав, що жодної тріщинки на стелі відтепер йому не потрібно, бо в нього є Віктор Андрійович, — і кожний з них, здавалося, знав не тільки те, що насправді відбувається в їхніх душах, а й те, що вони з'єдналися назавжди, і тепер ніхто не зможе їх розлучити. Це лише в романах пишуть, як сходяться душі чоловіка й жінки, й що, мовляв, нема нічого міцнішого за цей союз. А в житті все набагато простіше й прозаїчніше, бо для душі не має значення стать, вік, епоха, відстань й інші дрібниці. Споріднені душі сходяться, хоча людина є такою убогою, що не відчуває, коли до неї завітала ця споріднена душа. Вона не може дати пояснення, чому щемить на серці і чому стає так добре й спокійно. А це споріднена душа проситься в гості, а коли її не пускають, здивовано озирається, ніби шукає пояснення, а, не знайшовши його, відлітає у небуття.

Віктор Андрійович ледь доторкнувся до руки Сергійка, а той змучено усміхнувся до нього, ніби повертався з того світу і просив вибачення, що так довго тривав цей процес. В його погляді була надія на майбутнє, і Віктор Андрійович ледь стримав сльози. Він підморгнув Сергійкові: мовляв, тепер все буде по-іншому. Відтак ледь прошепотів йому: "Я ще до тебе прийду", але міг нічого не казати, бо Сергійко і так не почув цього, і навіть не прочитав по губах те, що хотів сказати Віктор Андрійович, а відчув настрій, і йому вже не було важливо, що саме в даний момент думав чи говорив Віктор Андрійович.

Сергійко проводжав поглядом Віктора Андрійовича, коли той ішов до іншого пацієнта, а під час розмови з тим пацієнтом Віктор Андрійович постійно дивився на Сергійка, ніби намагався хоч чимось підтримати його у цей важкий час. Коли Віктор

Андрійович виходив із палати, Сергійко підвівся на ліжку і з розпачем подивився на зачинені двері. На його обличчі було написано, що Віктор Андрійович ніколи тут не з'явиться. До Сергійка підскочив санітар Андрій, який уважно спостерігав за хлопцем. Якщо той цілими днями лежав, втупившись в одну точку на стелі, то тепер сидів на ліжку – і від нього всього можна було очікувати. Сергійко змучено глянув на санітара і знову ліг, дивлячись на стелю. Знайомої тріщинки не було, та Сергійко вже й не шукав її. Невагомий спокій охопив усе його тіло. Він знав, що тепер у його житті є Віктор Андрійович, і він навіть почав згадувати, що його звати саме так. Ще не було відчуття впевненості, але безпорадність у даній ситуації теж не виглядала фатальною. Сергійко так само був за зачиненими дверима, за ним спостерігав санітар, але все змінювалося, бо він побачив Віктора Андрійовича.

48

Вийшовши із палати, Віктор Андрійович відразу побачив маму Сергійка. Хоча вона сиділа у дальньому кутку коридору, але він вихопив поглядом саме її, а не когось іншого. Віктор Андрійович мав намір піти до Віктора Федоровича, аби попросити повернути Сергійка під свою лікарську опіку, але ноги самі понесли його до матері нещасного юнака. Це був невдалий намір, і Віктор Андрійович це зрозумів, коли Сергійкова мама відчула на собі його погляд і підвела очі. Спочатку він прочитав байдужість зневіреної у всьому жінки, але чим ближче підходив до неї, то краще розумів, що в тих очах викристалізовується ненависть до нього. Для Віктора Андрійовича було звичним, що його звинувачують у тому, буцімто він винен у втечі санітара з пацієнтом, — але щоб ненависть! Він жодного разу не подумав про те, що повинна була відчувати мама, коли дізналася, що її син втік із психлікарні. Їй і так не було солодко, але принаймні вона знала, що він живий, що його лікують і є надія, що вийде звідси, а хвороба назавжди розвіється, мов дурний сон. А тут не знаєш, де твій син, що з ним сталося і чи взагалі він ще живий. Що ж вона могла відчувати до Віктора Андрійовича, якому довірила свою дитину? Той докумекав це лише згодом, а зараз просто хотів їй сказати, що проситиме Віктора Федоровича знову передати йому Сергійка. Та все ж здоровий глузд підказав йому не наближатися до жінки, бо він уже знав, що нема сенсу розмовляти з людьми, зараженими ненавистю. Що би ти їм не говорив, вони твої слова сприймають по-своєму, а те, що ти вважаєш залізобетонним аргументом, здатним протаранити будь-яку броню, не те що серце, мозок чи душу, відскакує від них, мов м'ячик.

Збоку, мабуть, виглядало кумедно, коли Віктор Андрійович зупинився, востаннє безнадійно глянув на Сергійкову маму, крутнувся на місці й пішов назад, але цього ніхто не помітив, бо в коридорі здебільшого сиділи родичі психічно хворих людей, а також деякі пацієнти, невимушено прогулювалися санітари, готові в будь-який момент кинутися на допомогу. Кожний був зайнятий своїм, і навіть якби хтось помітив, що Віктор Андрійович ішов в одному напрямку, потім зупинився, щось подумав, розвернувся і пішов у протилежний бік, — все одно не надав би цьому не те що важливого, а будь-якого значення.

У кабінеті Віктора Федоровича був якраз той лікар, якому передали Сергійка. Коли він побачив Віктора Андрійовича, то знітився. З головним вони саме обговорювали подальші кроки щодо лікування Сергійка, і виходило на те, що юнака можна відносити до розряду безнадійних. Принаймні його повторне насильне привезення до лікарні мало для Сергійка дуже велике негативне значення. Зараз він виглядав набагато гірше, ніж до своєї втечі, і лікар, якому його доручили, фактично розписувався у власному безсиллі. Віктор Федорович нічого не міг йому порадити, бо не розумівся на цих речах, а тому сприймав усе, як є. Зрештою, він був байдужим до цього Сергійка, як і до всіх психів, що тут знаходились. Його більше цікавило яку суму вдасться відхопити з тих коштів, що поступають до лікарні, скільки з них він зможе витратити на нову свою молоду коханку, ніж те, чи вийдуть із закладу на волю ці люди, чи навечно залишаться тут.

З погляду Віктора Федоровича лікар Сергійка зрозумів, що йому краще вийти. Він ще встиг обмінятися поглядом з Віктором Андрійовичем і зрозумів, що у вузькій вулиці з ним краще не зустрічатися.

— Слухаю вас! – офіційно сказав Віктор Федорович. У нього ніколи не було жодних симпатій до Віктора Андрійовича, і він цього не приховував. Навіть сама присутність колишнього начальника, місце якого він зайняв, викликала у нього фізичну відразу.

— Я хотів би попросити, щоб ви віддали Сергійка мені. – Віктор Андрійович виголосив це невпевнено, ніби сам сумнівався в успіху своєї затії.

— Це виключено! – Віктор Федорович моментально знайшов відповідь, ніби заздалегідь знав, про що ж у нього запитає Віктор Андрійович.

— Але ж я краще знаю Сергійка, — лепетав, мов мала дитина, Віктор Андрійович. – І він вже майже був готовий до виписки...

— Саме був, — перебив його Віктор Федорович. – "Був" – це ключове слово. А тепер ситуація змінилась. Я не кажу, що він безнадійний, бо ми ще не прийняли остаточного рішення, але шансів мало.

— Про що ви кажете? Який безнадійний? – Слова Віктора Федоровича трохи витверезили Віктора Андрійовича, але не настільки, аби він міг рішуче піти в наступ і відвоювати Сергійка для себе.

— Послухайте, шановний! – Віктор Федорович особливо підкреслив слово "шановний". Той, хто його знав, мав би зрозуміти, що Віктор Федорович дуже незадоволений розмовою і якщо вже вживає це слово, то це означає, що розмова має закінчуватись. – Я не можу вам передати цього хворого, бо ви допустили його втечу із закладу. Не Юлія Володимирівна, не я, а ви! За жодного керівника із цього закладу ще ніхто не втікав.

Вікторові Андрійовичу бракувало повітря. Вперше ось так відверто і відкрито, нахабно і цинічно його звинуватили в тому, в чому він, бачить Бог, не був винен. І хто б це казав, але ж не баран у психіатрії. Вже потім згадуючи цю розмову, Віктор Андрійович дивувався сам собі, адже Сергійко і санітар втекли тоді, коли закладом керувала Юля. Віктор же Федорович нахабно збрехав, ніби втеча сталася за

керівництва психушкою Віктора Андрійовича, а він через усі ці переживання нічого не заперечив.

У Віктора Федоровича задзеленчав мобільний телефон. Розмова між ними була припинена сама по собі. Вікторові Андрійовичу вистачило розуму вийти, аби не чути, що там говорить Віктор Федорович. Здається, розмова була з жінкою, і відчувалося, що не з дружиною.

Віктор Андрійович був злим на весь світ. Він уже не звертав уваги на погляд ненависті, яким його весь час супроводжувала Сергійкова мама. Віктор Андрійович не помітив у кабінеті й Галю-Гертруду, яка дивилася на нього, мов на живе божество. Хутко вдягнувшись, він вийшов надвір. Мав ще деяку роботу в закладі, але відчував, що сьогодні ні до чого вже не здатний. Від думок лихоманило мозок, але якби хтось запитав у Віктора Андрійовича, про які саме думки йдеться, то навряд чи він міг відповісти. На душі було паршиво, ніби хтось витер об нього ноги. Здавалося, що цей погляд ненависті від Сергійкової матері передався і йому, мов заразний вірус. Він був ладний ненавидіти увесь світ.

Ще здалеку він помітив цього чоловіка, обличчя якого видалося йому знайомим. Але зараз він був не в тому стані, аби згадувати, хто це. Можливо, вони так би й розминулися, вдаючи на радість обом, що не впізнають один одного, якби Віктор Андрійович не зауважив, що чоловік намагається приховати від нього своє обличчя. Коли б цього не було, він би за декілька хвилин забув про все і навіть не намагався би згадати, хто ж це насправді міг бути, але тут сам чоловік ніби спонукав його до встановлення своєї особи.

Вони знаходилися на території лікарні, йшли назустріч один одному асфальтованою доріжкою, з обох боків були доволі високі кущі, так що розминутися практично неможливо, хіба би чоловік задумав перескочити через кущі, але Віктор Андрійович зауважив, що той не в тому віці і не в тій спортивній формі, аби на таке зважитись. Знайомий незнайомиць явно впізнав Віктора Андрійовича, і тепер у цьому не було жодних сумнівів. Але навіщо йому робити все можливе й неможливе, аби Віктор Андрійович не здогадався, хто це? Чоловік доволі низько, наскільки це було можливо, опустив голову, аби Віктор Андрійович не бачив його обличчя, і тепер ішов напівзігнувшись, ще більше привертаючи до себе увагу.

У Віктора Андрійовича виникла шалена думка підскочити до знайомого незнайомця чи незнайомого знайомця, підняти йому голову, заглянути в обличчя, аби остаточно переконатися, що він точно знає цю людину, але йому вдалося зробити над собою зусилля, аби відмовитися від цієї затії. Натомість спрацювали шпигунські пристрасті, хоча він думав, що це вже давно померло в ньому. Віктор Андрійович згадав юність, коли шпигував за людьми, особливо за красивими жінками й дівчатами. Тоді він вважав себе таким собі Штірліцем, ішов за ними, вдаючи сторонню людину. Часто-густо розвідника в тилу з нього не виходило, бо красиві жінки й дівчата зауважували, що за ними ходить якийсь телепень. Тоді Штірліц знову ставав Віктором Андрійовичем, йшов собі геть, аби розвіяти будь-які сумніви красивих жінок і дівчат, що він справді

може за ними стежити. Він уявно казав уявному напарникові, що передає йому естафету, а сам вибирав нову жертву своїх розвідницьких пристрасей.

Так і в цьому випадку Вікторові Андрійовичу хотілося вистежити знайомого незнайомця, дізнатися про кінцевий пункт його призначення та й, зрештою, зрозуміти, хто це. Шлях, яким ішов незнайомиць, вів або до господарських складів, або до бані. Щоб не видати себе, Віктор Андрійович відвернув голову убік, аби той чоловік нарешті зрозумів, що нікому він не потрібний на білому світі, так що даремно ховає обличчя. Знову була велика спокуса глянути на нього, коли вони порівнялися, але Віктор Андрійович пересилив себе. Він радше відчув, ніж зрозумів, що незнайомиць озирнувся і послав йому в спину палючий погляд, але стримав себе, аби не глянути на нього.

Вікторові Андрійовичу поталанило, бо в одному місці кущі не були такими високими, і навіть він міг з розгону перестрибнути через них. Незнайомиць був уже далеко і не оглядався. Віктор Андрійович розігнався, але трохи не розрахував і всім тілом упав на кущі, відтак звалився на землю. Він побіг знайомими стежками, бо встиг вивчити територію закладу, в напрямку до господарських складів і бані. За задумом, він мав встигнути, аби потім із засідки спостерігати за чоловіком і зрозуміти, куди він піде, а потім нахабно зайти вслід за ним і викрити зухвалого незнайомця.

Проте геніальний план не спрацював. Незнайомиць уже давно мав би з'явитись, але його не було. Віктор Андрійович виглядав з-за дерева, але не бачив загадкового чоловіка. Залишалося думати, що той теж біг, а не спокійно йшов, як на це сподівався Віктор Андрійович, тому тепер знаходиться в одній із цих будівель.

Раптом Вікторові Андрійовичу набридло бавитися в шпигуна. Яка різниця, хто цей чоловік, що він тут робить і чому вирішив ховати від нього своє обличчя? У Віктора Андрійовича впродовж життя було тисячі схожих ситуацій, коли він був готовий сховатися від людей. У нього зараз інші проблеми. Навіщо йому це незрозуміле стеження за незнайомцем?

Віктор Андрійович пішов геть, але ще за інерцією оглянувся. Вдалині він побачив чоловіка, який ішов до приміщення колишнього монастиря. У нього не було сумніву, що це той самий незнайомиць. Але ж треба бути таким бовдуром, щоби не згадати про спеціальне відділення психіатричної лікарні, яке якраз і знаходилося за господарськими складами і банею, хоча останнім часом його думки крутилися навколо приміщення колишнього монастиря і того, що в ньому відбувається.

У Віктора Андрійовича не було вибору. Він побіг за чоловіком, цього разу згадавши шкільні роки. Коли на стадіоні учні бігли на довгі дистанції, він виривався вперед, випереджав усіх на півкола, чи навіть на три чверті кола, а потім, змучений, вже добігав до фінішу першим, хоча однокласники його й поволі наздоганяли. Вчитель фізкультури завжди хвалив його за таку тактику. Давно він, звісно, не бігав, але тепер треба було викластися на всі сто. Він ще мав надію, що вдасться перехопити того чоловіка. Але той радше відчув, ніж зрозумів, що за ним біжать, а коли побачив Віктора Андрійовича, теж побіг – і доволі швидко як на свій вік і спортивну форму. Віктор Андрійович здогадався на ходу витягнути мобільний телефон і зняв на відео своє

полювання за незнайомцем. Сили були нерівні. Хоча Віктор Андрійович біг швидше в силу своєї молодості, але незнайомиць уже був перед брамою, і його практично неможливо було дістати. Віктор Андрійович розмахував руками, щось кричав тому чоловікові, але вітер відносив убік його слова. Незнайомиць був уже за брамою і навіть подивився на Віктора Андрійовича. Звісно, було важко роздивитися його обличчя з такої відстані, тому той чоловік міг бавитись у сміливця.

Поки біг, Віктор Андрійович витратив останні сили. Він припинив записувати на відео своє полювання і вже поволі брів до брами, на ходу переглядаючи те, що вдалося зняти. Особливо він був задоволений тим, що видно, як невідомий чоловік відчиняє замок на брамі, входить усередину, замикає, дивиться на Віктора Андрійовича і зникає в приміщенні колишнього монастиря. Якщо збільшити зображення, можна буде побачити обличчя чоловіка.

Віктор Андрійович підійшов до брами, уперся в неї лобом і задумався. Йому зараз найменше хотілося мати справу з Матвієм. З'ясовувати в нього, хто, крім колишнього кагебіста, може мати доступ до спеціального відділення психіатричної лікарні, не входило в плани Віктора Андрійовича. На мить він подумав, чи не міг це бути сам Матвій, який із невідомих причин покинув приміщення закладу, а потім повернувся, ховаючись від Віктора Андрійовича. Але фігура у чоловіка була зовсім іншою, ніж у Матвія, та й Матвій не ховав би свого обличчя, а з усмішкою переможця зухвало дивився б на Віктора Андрійовича, адже тоді взяв гору в двобої про таємницю колишнього монастиря.

І все ж Віктор Андрійович змусив себе усміхнутись. Він уже йшов назад і розумів, що має вагомий козир, аби Віктор Федорович віддав йому Сергійка. Ось цей відеозапис на мобільному телефоні допоможе Вікторові Федоровичу прийняти правильне рішення. А хто там у колишньому монастирі насправді був – уже мало для Віктора Андрійовича другорядне значення.

Він хотів витерти рукою піт з обличчя, але побачив на долоні кров. Видно, все-таки подряпав себе, коли невдало перестрибував через кущі.

49

Матвій прокидався довго. Він знав, що вже давно мав встати і приступити до виконання своїх службових обов'язків, хоча якби хто в нього запитав, чому він повинен це робити і в чому, власне, полягають його службові обов'язки, — він би навряд чи зумів відповісти.

Чи не вперше у житті йому взагалі зараз хотілося прокидатись, аби не відчувати себе гвинтиком отієї Системи, якій він вірно служив декілька десятиліть. Він знав, що рано чи пізно цьому служінню настане кінець. Внутрішньо ця Система йому остогидла, але він не міг вийти за її межі, бо вже був її складовою частиною. А якби якимось дивом вдалося зникнути, випаруватися, то вже точно не існував би на білому світі. А щось же його ще тут тримало, хоча не міг пояснити цього самому собі.

Бачив у кольоровому сні дитинство. Матвій узагалі не пам'ятав, чи снилося йому щось останнім часом. Здається, після трудового дня поринав у порожнечу, яка

неодмінно була чорною і бездонною, а коли прокидався, — вже не мав жодного світлого спомину. Взагалі-то все його життя було чорною і бездонною порожнечею, так що хоч уві сні мав би отримати нагороду, але ніяк не судилося. Матвій ставився до цього спокійно. Значить, не заслужив – думав він собі. Краще йому від цього не ставало, але й гірше теж. Людина завжди живе відчуттям майбутнього. Ось завтра неодмінно стане краще. І хоча розумієш, що краще вже не стане ні завтра, ні післязавтра, взагалі ніколи не стане краще, але тишиш себе, мов мала дитина. Матвій завжди був готовий до гіршого, бо так його навчила доля, але радощі життя сприймав не як подарунок, а як щось таке, що могло статись, а могло і не відбутись. Ось з іншими не стається, не відбувається – і нічого, живуть собі спокійно.

Дитинство у нього було цікавим, і Матвій би зараз віддав рештки свого жалюгідного і мерзенного життя, аби хоч на годину відчутти себе в тому минулому дитинстві – але реальному, а не вигаданому. Зараз же йому як подарунок чи випробування долі послали ось цей сон, і він мав упоратися з тим, що йому підказують чи забороняють зробити. Якщо раніше всуціль була чорна і бездонна порожнеча, то тепер кольоровий сон дитинства вигравав усіма барвами веселки. Від несподіванки стали боліти очі, і чим сильніше він їх заплющував, тим більше вони боліли, аж поки біль справді став нестерпним.

Від цього болю Матвій прокинувся. Біль в очах зник – а з ним і кольоровий сон дитинства. Почесний в'язень-пацієнт не відразу зрозумів, чому він лежить і де знаходиться. Важкість у голові не давала йому можливості підвестись, але він зробив надзусилля над собою. Тепер, коли він сидів на кам'яній долівці у коридорі колишнього монастиря й усвідомлював це, кольоровий сон дитинства остаточно випарувався з його мозку, ніби його там ніколи і не було. Голові трохи полегшало від цього, і Матвій, спираючись на руки, зміг підвестися на ноги.

За його недавньою безпомічністю спостерігало дванадцять пар очей в'язнів-пацієнтів колишнього монастиря. Але не це зараз найбільше бентежило Матвія. На кам'яній долівці, біля того місця, де він щойно лежав, стояла пляшка горілки. Здавалося, хтось насміхається з нього, бо що-що, а це Матвій точно пам'ятав. Він пам'ятав, що випив пляшку горілки, добряче закусив, потім вийшов у коридор колишнього монастиря – і... Ні, перед тим мало бути ще щось дуже важливе, від чого він упав і йому наснився цей кольоровий сон дитинства. Але саме цього найважливішого Матвій зараз не зміг пригадати. Він заспокоїв себе тим, що незабаром це прийде саме до нього і тоді він достеменно розбереться, що сталося насправді. А зараз не треба показувати цим вилупкам, що проблема настільки серйозна і потребує втручання ззовні – аби вони справді не подумали, що в їхньому злиденному житті можуть відбутися хоч якісь зміни. Все нормально, панове в'язні-пацієнти! Вашим царем і Богом залишається Матвій, так що продовжуйте собі спокійно сопіти у свої дві дірочки!

Пляшку горілки, що невідомо як опинилася тут, треба було все-таки піднімати з кам'яної долівки. Ще вчора Матвій показав би цим придуркам свою майстерність, коли

він з допомогою однієї ноги підчепив би пляшку, іншою підкинув би її у повітря й граціозно упіймав би рукою, але зараз не посмів ризикувати, аби не розсмішити в'язнів-пацієнтів. Якби він промахнувся бодай на міліметр і пляшка горілки розбилась об кам'яну долівку, це було би незабутнє видовище для дванадцяти апостолів, які за людські гріхи опинились за ґратами. Матвій також розумів, що якщо він зараз нахилиться за пляшкою, то в голові знову може щось статись, як тоді, хоча він не усвідомлював, що трапилося, чому він опинився на кам'яній долівці колишнього монастиря. Чи подібне вже було багато разів з ним, але він цього не пам'ятав?

І все-таки Матвій зважився на другий варіант, підняв пляшку з кам'яної долівки і зрозумів, що все обійшлося.

Він віддихувався у своїй келійці-камері й напружено думав, хто б це міг принести пляшку горілки. Невже таким чином з нього позбиткувалася контора, спостерігаючи за кожним кроком свого почесного в'язня-пацієнта? Але щось на їхній почерк не схоже. Хоча, хто знає цих молодих кагебістів, що вони можуть утнути? Матвій за старою звичкою усіх причетних до Системи називав кагебістами, хоча розумів, що есбеушники вже не настільки віддані цій Системі, щоби можна було у всьому покладатися на них.

Він заплющив очі й сидючи хилитався взад-вперед, мов маятник. Здається, Матвій ні про що не думав, але під час таких маятникових коливань мозок завжди активізовувався. Він уже не раз проробляв подібні експерименти. Спочатку Матвій давав мозку якесь завдання, потім розхитував своє тіло, і десь на резонансі приходила потрібна відповідь. Так і зараз йому було важливо зрозуміти, хто підкинув йому пляшчину горілки, якщо теоретично ззовні цього було неможливо зробити, а зсередини – теж теоретично – ніхто увійти не міг.

Здається, мозок був настільки отруєний алкоголем, що вже ні на що не реагував, не те що на вказівки-прохання господаря. Та й чи був Матвій господарем власного мозку? Можливо, звичайнісінькою антеною, вставленою в його тіло, аби вищі істоти вловлювали те, що не лише відбувається в його організмі, а й навколо? Ця думка не раз приходила йому до голови, а коли він мав необережність одного разу висловити її вголос своєму колезі по КГБ, то через багато років зрозумів, чому опинився почесним в'язнем-пацієнтом у колишньому монастирі.

Коли Матвій у відчаї подумав, що від мозку сьогодні нічого чекати, той несподівано запрацював. Так завжди буває. Тільки-но ми приймаємо рішення зупинитись у боротьбі за щось, як невідома сила приходить нам на допомогу, і виникає зовсім інший алгоритм розв'язання проблеми. Так і зараз перед Матвієм почали виникати картинки. Їхній хаотичний набір поки що нічого не давав до розуміння того, що сталося, але Матвій не поспішав, бо знав, що третє око неодмінно відкриється і висвітлить істину.

І потрібна картинка з'явилася саме тоді, коли Матвій найменше на це очікував. Коли він від випитої пляшки горілки падав на кам'яну долівку в коридорі колишнього монастиря, то побачив порожньою келію-камеру, в якій мав би перебувати Іван Дмитрович Синенький. Саме це було останньою миттєвістю, яку запам'ятав Матвій, а сон дитинства вже був потім.

Матвій рвучко зірвався на ноги, став на порозі своєї камери-келії – й зустрівся поглядом з Іваном Дмитровичем Синеньким. Той, здавалося Матвієві, зверхньо дивився на нього, ніби знав якусь таємницю, відому лише йому одному. Розуміння того, що Іван Дмитрович Синенький міг якимось дивовижним чином вислизнути із келії-камери, пройти крізь браму, виконати прохання про купівлю пляшки горілки й повернутися назад – усе це прийшло до Матвія значно пізніше, а зараз у його хворобливому мозку зароджувалося лише відчуття цієї події.

Вони дивилися в очі один одному, мов найлютіші вороги, але чи не вперше у житті Матвій відчував, що програє супернику. Раніше він знищував своїх ворогів спочатку поглядом, а вже потім – морально чи фізично. Тепер же було ясно, що Іван Дмитрович Синенький – міцний горішок, потенційні можливості якого він явно не врахував. Уже навіть не розходилося на тому, виходив Іван Дмитрович Синенький за межі колишнього монастиря чи ні (а таки виходив!), бо було очевидним інше: він стоїть на порядок вище від нього, Матвія, знає таємницю, яку йому, Матвієві, ніколи не довідатися. Матвій змушений був визнати моральну поразку від свого супротивника і відвів погляд. Ні, можна було дістати палицею оцього ненависного Івана Дмитровича Синенького і загнати його в глухий кут у буквальному розумінні цього слова, щоби він відчув, хто тут насправді є господарем. Але вся біда в тім, що справжнім господарем виявився, власне, Іван Дмитрович Синенький. І Матвій це зрозумів.

Мов побитий собака, він доплентався до своєї келії-камери. Було би добре випити зараз ще одну пляшку горілки, аби забути про все. Можливо, знову би наснилося дитинство – як нагорода за муки, що Матвій терпить на грішній землі. Але на нього вже накочувалися хвилі злості. Так завжди бувало, коли він опинявся у безвихідній ситуації. Крайньою виявилася пляшка горілки. Він кинув її на кам'яну долівку, але вона не розбилася. З подивом Матвій дивився на пляшку, яка крутилася, мов дзиґа. На його обличчі з'явилася холодна посмішка вбивці. Він підняв пляшку з підлоги, обтер її долонями, ніби намагався згладити невидимі ушкодження.

Відтак Матвій вийшов у коридор колишнього монастиря і знову зустрівся з поглядом Івана Дмитровича Синенького. Щось у його супротивникові змінилося. П'янка сила волі втрачала свою вагу, й Іван Дмитрович Синенький перетворювався на звичайнісінького в'язня-пацієнта, яким, здається, був усе своє життя. Матвій з силою жбурнув пляшку в його бік. Іван Дмитрович Синенький не встиг ухилитись. Пляшка розбилась об ґрати, не завдавши йому жодних пошкоджень. Але Матвій був задоволений, бо в очах Івана Дмитровича Синенького побачив жах. Супротивник знову не був йому страшний.

Віктор Андрійович бачив, що на нього дивляться, як на людину не сповна розуму, і навіть знав, чому так є: подряпане обличчя, дикі очі, біжить, мов хоче втекти від смерті. Але йому було байдуже. Санітари й медсестри сахалися від нього. Один із дебелих чоловіків у білому халаті, якого Віктор Андрійович не розгледів, хотів було не допустити його до кабінету головного лікаря психушки, але виявився припечатаним до

стіни, здивовано дивлячись на здичавілого чоловіка.

У кабінеті нікого стороннього не було, але Віктор Федорович при з'яві Віктора Андрійовича важко підвівся з-за столу, підозріло дивлячись на відвідувача. Він посправжньому перелякався. Здавалося, сама смерть завітала у гості до нього. Віктор Андрійович розумів, що зараз або ніколи. Або Сергійка віддадуть йому, або цього вже не буде. Аргумент був вагомий, і відступати нема чого.

Віктор Андрійович упав на крісло і, важко дихаючи, тупо дивився у підлогу. Насправді він збирався з думками, щоби коротко, але ясно викласти все. Коли його дихання наблизилося до майже нормального, Віктор Федорович теж сів у крісло, але не спускав підозрілого погляду з Віктора Андрійовича.

— Маю до вас пропозицію. — Віктор Андрійович поволі брав себе в руки, і відчувалося, що він контролює ситуацію. Але, зі свого боку, Віктор Федорович розумів, що у даному випадку краще мовчати, щоби не збити колегу, який може втнути не знати що.

Нарешті Віктор Андрійович перевів важкий погляд на Віктора Федоровича. І хоча нинішній керівник дурки мало смислив у психіатрії, все ж зрозумів, що має справу з небезпечним пацієнтом, з яким слід діяти занадто обережно. І краще не зробити щось непоправне, ніж зробити, аби потім не жалкувати, що це зробив.

— До спеціального відділення нашої психіатричної лікарні ходять невідомі люди, — сказав Віктор Андрійович і значуще подивився на Віктора Федоровича.

Всередині у Віктора Федоровича відпали найгірші передчуття. За ідеєю, він би мав зараз встати, розцілувати Віктора Андрійовича і станцювати запальний латиноамериканський танець. Які там у них є на вибір? Проте погляд Віктора Андрійовича стримував Віктора Федоровича від необдуманих кроків. І це було правильно.

— Я ще не дослідив, хто приходить у спеціальне відділення, — продовжував Віктор Андрійович, вивчаючи обличчя Віктора Федоровича на предмет адекватного сприйняття того, що він говорить, і розумів, що той знаходиться поки що в якомусь паралельному світі, — але це явно не Матвій, якого я би впізнав не лише спереду, а й збоку і ззаду.

У Віктора Федоровича виникло зараз велике бажання хряснути кулаком по столі, а ще краще — зацідити в пику цьому напівбожевільному Вікторові Андрійовичу, але він ледве стримався, і врятувала його проста думка, що Віктор Андрійович насправді не напівбожевільний, а таки божевільний на всі сто відсотків. Уже декілька разів Вікторові Федоровичу доповідали, що до спеціального відділення їхньої психіатричної лікарні приходить хтось невідомий, і неодмінно казали, що це не Матвій, а потім, коли за його дорученням проводили службове розслідування, з'ясовувалося, що це саме Матвій, якого не могли впізнати збоку чи ззаду з однієї простої причини, що пильний спостерігач знаходився дуже далеко від об'єкту свого спостереження. Віктор Федорович мав чимало роботи, але розумів, що зараз ось так просто не спекається Віктора Андрійовича. Чим швидше він намагатиметься випроводити Віктора

Андрійовича зі свого кабінету, тим надовше може затягнутися цей процес. Тому зараз найоптимальнішим варіантом буде, якщо він до кінця вислухає розповідь Віктора Андрійовича, запевнить його, що проведе службове розслідування для з'ясування всіх обставин цього інциденту, а потім...

Потім нічого не вийшло, бо Віктор Андрійович уже тицяв під ніс Вікторові Федоровичу свій мобільний телефон і показував відеозапис, на якому чітко було видно, як невідомий заходить до спеціального відділення психіатричної лікарні, озирається, відчуваючи погоню, і спокійно зникає за брамою. Обличчя невідомого було важко впізнати, але це точно не був Матвій.

Віктор Федорович зрозумів, що йому явно нічим було крити. Він почав белькотіти, що дасть розпорядження провести службове розслідування, бо тепер стало очевидним, що до спеціального відділення психіатричної лікарні зайшов невідомий, і цей невідомий не Матвій, як було в минулі рази за аналогічних обставин, що треба повідомити в органи, адже це може бути людина, про яку вони не знають, що...

Віктор Андрійович скептично дивився на Віктора Федоровича, і той нарешті зрозумів, що виглядає ідіотом в очах колеги. Втім, він ніколи не розглядав Віктора Андрійовича як свого колегу, а радше як ворога чи принаймні супротивника, а тепер доводиться рахуватися з цим чоловіком, йти на будь-які поступки, аби врятувати ситуацію. Втім, Віктор Андрійович ще не був упевнений, що Віктор Федорович визрів, власне, до того, аби йти на поступки, аби віддати йому Сергійка для подальшого лікування, а тому почав здалеку:

— Так, Вікторе Федоровичу, ви повідомляйте органи, бо спеціальне відділення знаходиться у їхньому віданні, але я змушений буду передати запис до обласного управління охорони здоров'я. Ви ж самі розумієте, що невідомий чоловік, який вільно проникає до спеціального відділення нашої психіатричної лікарні, може завдати непоправної шкоди нашим пацієнтам.

Віктор Андрійович уже явно знущався з Віктора Федоровича, і той це відчув. Але він готовий був витерпіти будь-які знущання, аби лише Віктор Андрійович не ніс цього триклятого запису до обласного відділення охорони здоров'я. Це вже був не натяк, а пряма погроза з його боку, що коли він цей запис покаже обласному начальству, то Віктора Федоровича попруть з посади, і навіть доблесне СБУ не допоможе, і ніхто не згадає його заслуг на виборах, коли пацієнти психіатричної лікарні забезпечили стовідсоткове голосування за нинішнього українського президента.

Коли Віктор Федорович дуже хвилювався і не знав, як вийти з тієї чи іншої ситуації, його поросячі маленькі очки бігали туди-сюди і не знали, де зупинитись. Віктор Андрійович уловив цей момент і буцімто байдужим голосом сказав:

— Але я можу й не показувати цей запис в обласному управлінні охорони здоров'я.

Поросячі очки зупинились і свердлили перенісся Віктора Андрійовича. Це ще не була вдячність за ймовірний порятунок, але й відкладати в довгий ящик цю справу не можна було.

— Я можу й не показувати цей запис із мобільного телефону в обласному

управлінні охорони здоров'я, — повторив Віктор Андрійович, — якщо ви...

Віктор Федорович усім тілом нахилився до Віктора Андрійовича. Здавалося, він готовий був влитися в нього, стати з ним одним цілим хоч до кінця життя, аби лише чим швидше закінчилася ця екзекуція. Але Віктор Андрійович уміло тримав паузу, доводячи до нестями Віктора Федоровича. Звісно, Віктор Федорович зараз мав би запитати, що він має зробити, і сказати, що він готовий на все, аби тільки Віктор Андрійович не заносив цей паршивий запис до обласного управління охорони здоров'я, але Віктор Федорович мовчав. Спочатку Віктор Андрійович подумав, що його план провалився і що Віктор Федорович не клюнув, розгадавши його задум. Але чим більше він вдивлявся в це свиноподібне мурло, тим краще розумів, що в того просто відняло мову – спочатку від розуміння наслідків походу Віктора Андрійовича до обласного управління охорони здоров'я, а тепер – від усвідомлення, що цієї катастрофи можна уникнути. Віктор Андрійович змиловився і майже ніжно прошепотів:

— Ми ж домовимося, Вікторе Федоровичу?

Грізний і непоступливий ще п'ять хвилин тому Віктор Федорович з вдячністю замотав головою, яка могла просто відпасти в будь-який момент, потім закліпав очима, а за мить з них потекли сльози. Це були справжні сльози застрашеного життям чоловіка. Мабуть, і сам Віктор Федорович не пам'ятав, коли востаннє плакав, і не треба було йому цього пам'ятати, бо якби йому хтось про це нагадав, він би розплакався ще більше, і тоді з ним годі було щось вдіяти. Тому Віктор Андрійович нарешті приступив до заключної фази операції, яка блискавично визріла в його мозку, коли він біг до кабінету головного лікаря психіатричної лікарні. Ось коли біг, здається, ще не мав ніякого плану, але вже в кабінеті головного лікаря цей план викристалізувався і становив єдине ціле. Віктор Андрійович був радий, що все так гарно вдалося, що у Віктора Федоровича просто нема виходу, і що, нарешті, він повинен погодитися на пропозицію Віктора Андрійовича.

— Я не буду нести цей запис до обласного управління охорони здоров'я, — чітко й тихо, але так, щоби було чути, казав голосом учителя Віктор Андрійович, — але ви віддасте мені Сергійка для подальшого лікування.

Поросячі очиці Віктора Федоровича знову забігали, і Віктор Андрійович подумав, що перегнув палицю. Так буває, коли випишеш пацієнтові забагато ліків, і замість покращення настає погіршення. Але Віктор Федорович доволі швидко впорався з собою. Ніби гора звалилася з його плеч. Віддати Сергійка? Та хоч ще десяток пацієнтів на додачу!

Вони вже сміялися, немов старі приятелі, які згадали приємні моменти зі свого життя. Але Віктор Андрійович не втрачав контролю над ситуацією. Він нагадав Вікторові Федоровичу, заради чого прийшов сюди і як той не послухав його:

— Ми зранку говорили з вами про Сергійка. Мабуть, ви розумієте, що для завершення його успішного лікування вам треба розпорядитися передати його мені.

Віктор Федорович вдячно кивав головою, потім комусь зателефонував, за мить в кабінеті був той лікар, який вів Сергійка, і зі здивуванням вислухав команду віддати

Сергійка Вікторові Андрійовичу, хоча ще недавно все було з точністю до навпаки, підозріло і злякано глянув на Віктора Андрійовича і аж з третього разу зрозумів, що Віктор Федорович наказує йому вийти із кабінету.

51

Іван Дмитрович Синенький розумів, що був на грані провалу. Здається, Матвій починає розуміти, що один із його підопічних спокійно може вийти за межі спеціального відділення психіатричної лікарні й так само спокійно повернутися назад. Рано чи пізно Віктор Андрійович теж здогадається, що невідомим, який втікав від нього, був саме Іван Дмитрович Синенький. Чим все це може закінчитися для нього? У гірше місце, ніж це, його не зашлють, а тому – навіть якщо розкриють його таємницю, — змушені будуть змиритися з тим, що є. Ну, поставлять додаткову охорону, якщо їм вистачить для цього дурості. Обійти її так само просто, як відімкнути браму без ключів. Та й не поставлять, бо лише Матвій знає таємницю спеціального відділення колишнього монастиря. Посвячувати в це інших людей, навіть якщо вони вірою і правдою служать Системі, — дуже дороге і небезпечне задоволення.

Здається, тут йому турбуватися нічого. Переживати слід за інше. Цього разу він був відсутній за межами закладу менше трьох годин, але відчував, як катастрофічно тане життестійкість організму. Лише повернувшись, зміг за доволі короткий термін відновити сили. І добре, що це сталося, коли Матвій спав від випитої горілки, а він допоміг йому затягнути цей процес бодай на годину. Минулого разу Іван Дмитрович Синенький був поза межами закладу майже п'ять годин, і в нього не було відчуття дискомфорту, що сили його тануть на очах у буквальному розумінні цього слова. Можливо, це пов'язане з тим, що того разу він був на волі вночі, а тепер удень? Треба це вивчити.

Вже давно всередині тіла Івана Дмитровича Синенького народжувалося відчуття, що незабаром він помре. Так буває, коли, здається, живеш собі спокійно, ні про що не думаєш, а тут надходить хвиля за хвилиною, і невидимий і невідомий голос нашіптує тобі: ти скоро помреш, ти скоро помреш, ти скоро помреш... Ні, звичайно, він розумів, що смерть – це закономірний результат життя будь-якої людини. Проте він вважав себе обраним Богом і сподівався на щось інше, не таке банальне, як смерть. Можливо, це нашіптування смерті викликане якимись його внутрішніми переживаннями, бо останнім часом став неспокійним, вловлював звуки, яких насправді не було і не могло бути в живому світі.

Особливих пригод під час походу на волю в Івана Дмитровича Синенького не було. Звісно, формально він скористався тим, що Матвій пожартував, ніби йому потрібна ще одна пляшка горілки. Потрібна, то й потрібна, не жартуй наступного разу. Але щось невловиме тягнуло Івана Дмитровича Синенького за межі колишнього монастиря. Це не був плановий похід на волю, навіть внутрішній голос не закликав його зробити це. Тоді що? Невже все заради зустрічі з колишньою дружиною?

Він побачив її ще здалеку. Здається, вона помолодшала відтоді, коли вони бачилися в останнє. Скільки ж це минуло років? Не менше п'ятнадцяти. Якщо напружити

пам'ять, то можна точно вирахувати. Але зараз у цьому не було особливої потреби. Якщо чесно, то Іван Дмитрович Синенький давно хотів побачити свою колишню дружину. Ось була в нього така потреба – хоч убий. Точніше, слід радше казати про потребу душі, яка кликала його зробити це. Звісно, за мурами психіатричної лікарні цього зробити було неможливо, а так пазли зійшлись, і Матвій з його жартівливим бажанням мати ще одну пляшку горілки до вже випитої став своєрідним посередником між бажанням Бога і внутрішньою потребою Івана Дмитровича Синенького.

Він побачив її ще здалека. Відчув, що це саме вона, а не інша жінка, бо очі вже давно бачили не так, як у молодості. Колишня дружина була на протилежному боці вулиці. Йшла, заглиблена у себе. Він теж це відчув, бо, мабуть, знав цю жінку краще, ніж себе, і краще, ніж вона могла вивчити себе. Біда в тім, що люди витрачають своє життя на все, що завгодно, лише не заглиблюються у сутність власної душі. Якби ж то вони це зробили бодай на один відсоток відпущеного їм уміння, то вже давно би не лише розв'язали всі проблеми на планеті Земля, а й наблизились до розгадки таємниць Космосу. Здавалося б, що може бути простішим, але людям знадобиться ще не одне тисячоліття, аби прийти до цієї простої істини, і сотні геніїв не лише словами, а й вчинками мають їх до цього підвести.

Колишня дружина на якусь мить зупинилася, ніби страшний спогад дитинства пронизав усе її тіло. Іван Дмитрович Синенький теж завмер, ніби не знав, чим і як може допомогти колишній дружині. Але його допомога не знадобилась. Колишня дружина впоралась з відцентровою силою, яка народжувалася чи то в її організмі, чи то в душі, і знову неквапно пішла, дивлячись собі під ноги. Іван Дмитрович Синенький, звісно, не хотів, щоби його зустріч з дружиною закінчилася так банально. Звичайно, це і зустріччю не назвеш, бо він бачить свою колишню дружину, а вона його ні. І тільки він про це подумав, як дружина звела очі й подивилася на нього. У неї ще тоді, коли вони востаннє бачилися, був гірший зір, ніж у нього зараз, але Іван Дмитрович Синенький відчув, що вона дивиться на нього і бачить його. За великим рахунком, щоб побачити людину і відчувати її, не потрібен хороший зір. Бачиш серцем, бачиш душею, і, можливо, відразу не відчуваєш, що відбулось, але потім розумієш, що щось таки сталося в твоєму житті – незбагненне, але дуже важливе, без чого ти би вже не міг жити.

Іван Дмитрович Синенький ішов, усе більше віддаляючись від колишньої дружини, але йому здавалося, що він стоїть на місці, і його дружина теж стоїть, хоча вона теж ішла, віддаляючись від нього. Просто в цьому місці, де вони зараз знаходилися, зупинився час, даючи їм можливість востаннє побачитись у цьому житті, бо там, де вони потраплять потім, взагалі нема часу, нема минулого і майбутнього, а сьогодення завмерло, ніби у відомій дитячій грі. Зараз важко сказати, скільки тривав цей момент, бо практично неможливо ввести якісь параметри, аби заміряти час, що зупинився. Іван Дмитрович Синенький знав, що колишня дружина побачила його, і для нього це було навіть важливіше, ніж те, що він побачив її. Він також розумів, що колишня дружина не усвідомила нинішньої події, як не усвідомлюємо ми, що просто живемо, дихаючи

повітрям, вживаючи їжу і п'ючи воду. Все занадто геніально, аби заморочувати собі голову такими простими речами. Згодом оця зустріч якось відобразиться в житті його колишньої дружини. Іван Дмитрович Синенький знав, що буде саме так, а не інакше. Можливо, він наснитися їй. Втім, це не обов'язково, бо сни — це дарунок долі, а він міг цього й не заслужити. Але оця зустріч, коли вони ніби бачили одне одного, а ніби й не бачили, все одно потрібна була їм, бо все-таки рідні душі, перш ніж навіки розпрощатись, мають зустрітись на цьому світі. Космічні закони зовсім інші, ніж на планеті Земля, незбагненні для людини, і те, що ми собі видумуємо в хворій голові, є лише нашою власною фантазією, що не має нічого спільного з тим, що насправді відбувається поза межами земної цивілізації.

Колишній біль уже давно минув. Звісно, все починалося з банальної образи, коли Івана Дмитровича Синенького забрали до психіатричної лікарні, а його дружина не витримала цього удару й фактично відмовилася від чоловіка. Він ще міг змиритися з тим, що вона не приходила до нього, а коли трохи оговтався від хвороби, дістав звістку, що вже тепер колишня дружина живе з його товаришем, якому він багато допоміг у цьому житті. Хвороба лише загострилась, а коли ситуація стабілізувалася, Іван Дмитрович Синенький поволі усвідомлював, що життя – набагато складніша штука, ніж це можуть собі уявити не те що хворі, а здорові люди. Втім, хворі з олімпійським спокоєм сприймають удари долі, бо їх лікують від іншого, чого буцімто здоровий мозок досягнути не в силі, але їм здається, що так буде краще тим, хто не подібний на них.

У житті звикаєш до всього. Якщо сказати, що людина звикає до життя у психіатричній лікарні, то так воно і є насправді. Вся справа лише в часі, який ехидно підкинули людині. Відчуття часу – чи не найбільше випробування для тих, хто живе на планеті Земля. Якби не було часу, люди би нікуди не поспішали і бездарно його не розбазарювали. У вічній гонці за часом людство зношується набагато швидше, ніж це могло би бути, якби часу взагалі не існувало. За великим рахунком, часу як такого не існує в природі, він є лише в головах людей, але цього не можна ніяк позбутися. З нашої пам'яті можна стерти багато чого, але не час. Ти можеш забути своє ім'я, кохану людину, навіть маму й тата, але час вмонтований в людину навічно і вмирає лише разом з нею. Іван Дмитрович Синенький переконував себе довгі роки, що він змирився з долею, пристосувався до обставин, але все-таки змушений був визнати, що звик до життя у психіатричній лікарні. І коли здавалося, що виходу із ситуації нема, його визнали безнадійним і перевели до приміщення колишнього монастиря. Він відразу відчув зміни у своєму житті. Розуміння нових внутрішніх можливостей організму і розуму приходило поступово. Це був процес пізнання самого себе, й аура колишнього монастиря сприяла цьому. Іван Дмитрович Синенький не хотів у всьому зізнаватися навіть самому собі, а тим більше він не міг цього сказати лікарям, які з маніакальною впертістю спостерігали за ним, змінювали методику, стратегію й тактику лікування, випробовували на ньому найновіші ліки і ніяк не могли второпати, чого йому не допомагає. А йому вже давним-давно допомогло, і не завдяки цим придуркуватим ескулапам у білих халатах, а радше всупереч їм, і було би великим злочином, якби він

зізнався у цьому, і його би випустили на волю. За довгі роки перебування у колишньому монастирі він сам навчився бувати на волі, коли йому заманеться і коли підкажуть чи попросять про це вищі космічні сили. Але банальне життя на волі без цілющих властивостей колишнього монастиря й космічної аури, яка панувала тут, було смертельним випробуванням для таких, як він. Це все одно, що перекрити кисень чи занурити людину у воду й чекати, коли вона помре, а потім з глибоким видом знавця казати, що так і мало бути, що робили все для того, аби це сталося набагато пізніше, але наука теж не всесильна, а людина все-таки залишається смертною істотою.

Занурившись у себе, Іван Дмитрович Синенький доволі швидко проковтнув образу до дружини, бо все те, що відбувалося за межами колишнього монастиря, видавалося йому тепер дріб'язковим і нікчемним. Взагалі людські образи чи кпини в космічному просторі сприймаються, як дурний сон. Навіщо він наснився, попередив людину про щось, і тепер треба зрозуміти все, зробити правильні висновки й відкоректувати свою подальшу поведінку. Іван Дмитрович Синенький навіть пробачив синові й доньці, які вслід за матір'ю відмовилися від нього й жодного разу не відвідали у психіатричній лікарні, ніби він був якийсь інший, ніж вони. За формальними ознаками – так, але ще не знати, хто з них був більш хворим. Втім, слово "пробачення" тут було недоречним, бо Іван Дмитрович Синенький у своєму духовному розвитку піднявся набагато вище, ніж прості смертні. Це ще не був космічний рівень духовності, бо за земного життя його досягнути не можна, але слід було говорити про своєрідний місточок між земним і космічним, коли добре вже розумієш марудність земного, але ще не осягнув велич космічного.

З висоти свого розуміння життя Іван Дмитрович Синенький дивився на Матвія, який далі свого носа не бачив і вже до скону не міг піднятися бодай на один шабель догори. Оце розуміння нікчемності людини дорого коштує. Що б ти не робив, але не зможеш нічого виправити на цьому світі саме з такими людьми. Має бути так, як є, і закінчитися так, як має бути. І аж тоді можна буде приступити до наступного етапу перетворення земного, але вже, звісно, з іншими людьми. І знову розумітимеш нікчемність тих буцімто інших людей, які мало чим відрізняються від колишніх, але все ж знаходиш якусь родзинку, тямущого чоловіка, і завдяки цьому витягуєш весь ланцюжок, уповні використовуєш новий етап для перетворення земного – і чекаєш наступного етапу, паралельно вишукуючи нових людей, які могли би бути гідними свого призначення на землі. А буває так, що не знаходиш таких людей, і минають десятиліття й століття, і планета Земля пробуксовує, стоїть на місці, а коли так, то неодмінно відкочується назад, і ти розумієш, що нічого не можеш зробити, бо так має бути, бо інакше просто бути не може. Ох, важко бути Богом на Землі. Іван Дмитрович Синенький знав це по собі.

52

Тепер Богом для колишнього санітара Василя був нинішній санітар Павло. Саме пекло зійшло на грішну землю. Кат нарешті добрався до своєї жертви.

Ні, звісно, ззовні все виглядало пристойно. Василя та Павла вважали колегами. Ні в

кого не виникало сумнівів щодо того, хто краще опікуватиметься колишнім товаришем, з яким нині трапилося нещастя. Але про це можна було говорити в нормальних умовах. У психіатричній лікарні божевільного віддали на поталу божевільному, тільки про другого божевільного ніхто не здогадувався.

Коли Василь прийшов до тям і зрозумів, що знаходиться в психіатричній лікарні, але вже в якості пацієнта, а не санітара, — здається, сприйняв це спокійно, наскільки можна було говорити про спокій у цій ситуації. Він не знав чому, але його погляд часто зупинявся на такому ж товаришу по нещастю, який лежав з ним в одній палаті. Минуле хтось надійно стер з його пам'яті, але цей хлопчина, якого називали Сергійком, викликав у нього лише позитивні емоції. Від юнака віяло спокоєм, домашнім затишком, хоча Василь, мабуть, уже й не знав, що це таке, якби раптом хтось у нього попросив дати означення цього явища.

І тут на дорозі між ним і Сергійком неодмінно з'являвся оцей злий санітар, якого він, здається, знав у минулому житті, але ніяк не міг зрозуміти, чому той заважає йому жити в житті нинішньому. За своєю природою Василь нікому не намагався зашкодити. Із загостренням хвороби ця якість лише посилилась. Але колишній санітар не міг сприйняти того, чому інші так нахабно втручаються в його життя. І це ще більше загострювало його хворобу, обіцяло віднести пацієнта до розряду невиліковних, і якби звільнилося місце в приміщенні колишнього монастиря, Василь неодмінно потрапив би туди.

Павло, здавалося, мріяв про це все життя, і тепер його мрія нарешті здійснилася. Василь не просто став черговою жертвою його знущань, бо цих жертв у нього було достатньо. Тепер Павло міг уповні насолоджуватися життям, спостерігаючи за тим, як у буквальному розумінні цього слова ламає плани лікарів щодо ймовірного одужання Василя, бо їхні прагнення призводять до протилежного результату, а люди в білих халатах ніяк не можуть зрозуміти, чому так відбувається. Вони навіть не здогадувалися, що винним у цьому є санітар Павло, який слухав їхні розумування з приводу хвороби Василя і радів, що в лікарів нічого не виходить. На людях він страждав, що Василь ніяк не може одужати, хоча все мало би бути по-іншому, і ці його страждання було видно навіть неозброєним оком. Проте якби хтось задався метою подивитися на Павла з іншої точки зору, а тим більше зрозумів, що в того теж не всі вдома, то й розгадка таємниці, чому Василеві не допомагають звичайні засоби, які допомагають іншим хворим, була би на поверхні. Але парадокс полягав у тому, що ми часто не помічаємо божевільня в тих, з кого воно аж пре, натомість зосереджуємося на видимому, ігноруючи очевидне. І вже потім, коли часто трапляються трагічні події, кажемо, що все знали й бачили, хоча насправді і не бачили, і не знали, бо занадто виявилися самовпевненими, і навіть Божі знаки нічого не дали нашому серцю й розуму.

Для Павла було великою радістю залишатися господарем у палаті, коли він міг бути розпорядником життя пацієнтів. На інших він звертав увагу постільки-поскілки, але Василь і Сергійко завжди були в його полі зору. Найбільше задоволення для нього тепер полягало в тому, аби не допустити, щоби вони були разом і насолоджувалися

просто від спілкування між собою. Сергійко був більш придатним до життя, і Павло це відчував. Юнак не дуже тягнувся до Василя, і це було на руку Павлові. Але для Василя Сергійко був тією рятівною соломинкою, завдяки якій він хотів вижити. Звісно, Павло робив усе можливе й неможливе, аби ця рятівна соломинка щоразу подалі віддалялася від колишнього санітара. Його ніхто цьому не вчив, але все виходило ніби само по собі. Яке ж неземне блаженство потім отримував Павло, коли усвідомлював, що йому вдалося це зробити, що саме завдяки йому Василь все більше й більше віддаляється від Сергійка, а одужання колишнього санітара стає маревом, і в це одужання вже не вірять навіть ті, хто ще вчора з оптимізмом дивився на пацієнта. Павло відчував себе центром Всесвіту, навіть вищим, ніж Бог, в якого він вірив, чи йому здавалося, що він вірить у Бога, і навіть Бог не міг перешкодити тому, що робив Павло. Одного разу, щоправда, йому до голови заскочила думка, що він вищий від Бога, а вищим від Бога може бути лише Диявол, але це була лише поодинокі думка, що як заскочила, так і вискочила, не залишивши видимого сліду в його мозку. А якщо зважити на те, що думки рідко з'являлись у його голові, то взагалі не доводиться говорити про якийсь процес думання Павла як людини. Все відбувалося на інстинктивному рівні, закладеному в ньому природою, а тому ті, хто думав і щодня бачив Павла, не могли розпізнати в ньому такої ж нещасної, як Василь, людини. Рятувало Павла ще й те, що він був малослівним, бо якби ті, хто лікував Василя, бодай хоч трохи спілкувалися з Павлом, могли би рано чи пізно зрозуміти, що всі їхні зусилля є марними лише тому, що поруч з Василем знаходиться ніби його товариш, а насправді той, хто не сприяє одужанню колишнього санітара.

Перший удар по ідилії Павла наніс Віктор Андрійович, якому знову передали Сергійка для лікування. Якось само собою стало зрозумілим, що, спілкуючись з Сергійком, Віктор Андрійович невільно звертав увагу і на Василя, тим більше, що раніше з симпатією ставився до нього. Здається, ця симпатія не зникла й зараз, хоча на початках він був злий на Василя, який викрав Сергійка із психіатричної лікарні і загальмував процес його одужання, але тепер було зрозуміло, що винною у всьому була хвороба колишнього санітара. Відверто протистояти Вікторові Андрійовичу Павло не наважувався, тим більше коли помітив, що і Віктор Федорович якось по-іншому ставиться до Віктора Андрійовича. Раніше це були просто відносини між шефом і підлеглим, а тепер здавалося, ніби Віктор Федорович боїться Віктора Андрійовича і в чомусь від нього залежний.

Павло розумів, що Віктор Андрійович, лікуючи Сергійка, в якійсь мірі сприяє поверненню до нормального життя й Василя, хоча в того був інший лікар. Відверто протистояти цьому він не міг, і це його бісило. Нічні ексекції над Василем приносили свої результати, але Павлові цього вже було недостатньо. Відверто знущатися з Сергійка він не міг, бо боявся, що той про все розповість Вікторові Андрійовичу, а той зробить так, аби Павла взагалі вигнали із психіатричної лікарні. Здається, цього він би ніколи не переніс. Віктор Федорович послухав би Віктора Андрійовича. Ніхто би й не згадав про колишні заслуги Павла, коли він фактично врятував психіатричну лікарню

від бунту пацієнтів після втечі Василя та Сергійка. Тому Павло постановив собі діяти рішуче, як і раніше, але виважено і спокійно, а, головне, ще більш скритно, аби комар носа не підточив.

Але тут нарешті втрутився Бог. Павло відчував, що має статися щось надзвичайне з ним, бо не можна так довго грати роль, не визначивши для себе, що це за роль – Бога чи Диявола. Він хотів грати роль Бога на землі, що вже само по собі було великим злочином, ерессю і гріхом, але все більше розумів, що роль Диявола підходить йому більше. Це теж був злочин, можливо, ще більший, ніж коли би він грав роль Бога на землі, але так лягала карта, це було йому ближче, і навіть у молитвах він усе більше віддалявся від Бога. Павло не раз відчував, що, промовляючи молитву, робить це механічно, а сам ні про що не думає і ніби знаходиться між простором і часом у якійсь невідомій площині, але явно ні на землі, ні в пеклі, ні в раю. Ніби хтось поселив його в якомусь паралельному світі, де нема ні землі, ні пекла, ні раю, відсутні будь-які думки, як і те, що нагадувало би життя і всі процеси, пов'язані з ним. І ніби хтось навіває йому думку, що так буде краще, що Павло просто не розуміє, що так, власне, буде краще для нього і для тих, хто його оточує. Зазубрені молитви лилися самі по собі, а Павло існував сам по собі, не розуміючи, що з ним коїться, бо раніше нічого подібного з ним не було, і він ніколи не відчував стану невагомості душі.

А потім він зламав ногу. Ось так серед білого дня біля самої лікарні, коли він ішов з роботи, нога несподівано викрутилась, що Павло явно відчув хрускіт кісток. Страшний біль пронизав усе його тіло. Здається, він навіть на нетривалий час втратив свідомість. Цікавим було те, що до травмопункту йому допоміг дійти Віктор Андрійович, який саме йшов на роботу, і в Павла виникло непереборне бажання розповісти йому все-все-все. Він ніби хотів сповідатися перед Віктором Андрійовичем, хоча розумів, що формально це треба робити перед священиком. Але тут якийсь потік чистого сумління лився з нього, і це, мабуть, був останній шанс, який йому дав Бог. Проте Павло надзусиллям волі спротивився цьому й зосередився на нозі. Він розумів, що якийсь час не зможе працювати, а тому Василь без нього одужає. Тепер Павло з ненавистю дивився на Віктора Андрійовича, а той жахнувся цій ненависті, коли їхні погляди пересіклися у просторі й часі, але все списав на нестерпний біль Павла, заподіяний зламанною ногою.

Зламана нога остаточно доконала Павла. Неможливість продовжувати свій нелюдський експеримент над Василем загострювала його хворобу, і нога тут була ні до чого. Павло вже й не пам'ятав, як опинився на сусідньому ліжку з Василем. Здається, все було закономірним і мало закінчитися саме так, а не інакше. Павла спеціально поклали поруч з Василем, бо знали про їхні приятельські стосунки і сподівалися, що ця близькість піде на користь двом пацієнтам. Але якщо Василь поволі одужував, то вже тепер Павло міг стати пацієнтом спеціального відділення у приміщенні колишнього монастиря – звісно, якби там звільнилося місце.

Повернувши собі Сергійка, Віктор Андрійович мав би торжествувати перемогу, але свята в душі не було. Здавалося, погода зовсім не відреагувала на цю звістку, а люди,

яких він бачив навколо себе, продовжували випромінювати байдужість.

Мабуть, так і мало бути. Віктор Андрійович розумів, що пожинає посіяне ним. Він теж не радів радощами інших, не печалився їхніми бідами. Взагалі людство виявилось настільки замкненим у собі, що вже Бог змучився дивуватися результатам свого експерименту. Звісно, Віктор Андрійович був трошки ображеним на людей, бо як можна було не радіти разом з ним. Але поступово образа зникала і накочувався незрозумілий тупий біль. Віктор Андрійович не міг конкретно сказати, що в нього боліло і в якому місці. Це його лякало. Біль був всепроникним і пронизував тіло. Це не заважало Вікторові Андрійовичу думати і щось робити, але вносило дискомфорт у його існування на білому світі. Якщо раніше він просто мусив перетерпіти деякі незручності, пов'язані, скажімо, з приїздом тещі до них, але знав, що рано чи пізно це скінчиться, то тепер цей внутрішній біль, здавалося, поселився в ньому надовго, якщо не назавжди. Віктор Андрійович ще не знав, що має робити, але відчував, що не зможе примиритися з цим болем, як з інородним організмом у своєму тілі. У нього ще не було плану боротьби з цим внутрішнім болем, але Віктор Андрійович відчував, що боротьба буде смертельною, хтось один має взяти гору: або він, або його біль. Третього не дано.

І раптом Віктор Андрійович зупинився, аж на нього ззаду налетів, матюкаючись, якийсь чолов'яга в окулярах. Він не звернув на це жодної уваги, хоча за інших обставин, звичайно, дав би гідну відсіч нахабі. Як міг він відразу не здогадатись про це? Як міг він не впізнати в незнайомцеві, який втік від нього і сховався за стінами колишнього монастиря, Івана Дмитровича Синенького? Сумнівів бути не могло. Це був саме цей в'язень-пацієнт, з допомогою якого він мало не розкрив таємницю колишнього монастиря. З іншого боку, це було навіть на руку Вікторові Андрійовичу, що він не відразу зрозумів, хто був отим втікачем. Якби він під гарячу руку про все розповів Вікторові Федоровичу, а той, дізнавшись про Івана Дмитровича Синенького, прийняв би неадекватне рішення, чого від нього можна було сподіватись у будь-який момент, Віктор Андрійович міг би й не отримати Сергійка для подальшого лікування. Так, треба буде зайнятися цим питанням у найближчі дні. Він ще не знав, яким чином добудеться до Івана Дмитровича Синенького, але переконував себе, що йому вдасться це зробити.

До нього повертався хороший настрій. Образа на людство і навіть внутрішній біль ще остаточно не зникли з його світу відчуттів, але вже були десь на другому плані. Та й Іван Дмитрович Синенький, попри геніальність нещодавнього відкриття, не займав зараз думки Віктора Андрійовича. Його думки цілком і повністю зараз поглинула Оля, і він поспішав до Юлії Володимирівни, аби побачити свою кохану. Він не думав про те, як вона його зустріне і якою взагалі буде їхня зустріч. Для нього головним було те, що Олі вже ніщо не загрожує, що вона знаходиться під надійним захистом Юлії Володимирівни, яка сама загине, але не віддасть Олю нікому. Він був у цьому впевнений, хоча десь у глибині душі міг би й заперечити самому собі, що не така вже й Юлія Володимирівна супергерой, аби зуміти захистити Олю від різних несподіванок, а, головне, від лихих людей.

Підійшовши до будинку Юлії Володимирівни, Віктор Андрійович упіймав себе на

думці, що не пам'ятає не те що її квартири, а навіть під'їзду, в якому вона живе. Довелося запитати про це у якоїсь жіночки, що вешталася поблизу без явних намагань хоч щось робити. Віктор Андрійович визначив її як імовірну свою пацієнтку в недалекому майбутньому. Але жіночка, мабуть, була іншої думки про свої розумові, а, головне, душевні здібності, і бурхливо зреагувала на його запитання:

— Ви про цю чокнуту? По ній вже давно психушка плаче. Більш схиленої людини я в своєму житті ще не бачила.

Цей монолог міг бути безкінечним у просторі й часі, якби Віктор Андрійович більш рішуче не повторив своє питання. Жіночка зі співчуттям, як йому здалося, глянула на нього, але все ж вказала на під'їзд і назвала номер квартири, в якій жила Юлія Володимирівна. Віктор Андрійович чемно подякував майбутній пацієнтці свого закладу і пішов на зустріч з Олею.

Але тепер у його душі ніби щось обірвалось. Він списав це на те, що сьогодні, здається, нічого ще не їв і навіть не пив, хоча починав розуміти, що справа не в цьому. Бувало, раніше він так закручувався на роботі, що аж під вечір згадував, що не їв, але тоді нічого всередині нього не обривалось. Але тепер він розумів, що це щось ніби обірвалось у його душі, а не просто всередині організму. Якби зараз він мав здатність мислити, то й самому собі не зміг би пояснити, чи це пов'язано з боязню зустріти Олю. А оскільки саме в цю мить він узагалі не мислив, то й подібні дурні запитання не лізли йому до голови.

Він ще довго стояв перед дверима квартири Юлії Володимирівни, аж поки не зважився натиснути на ґудзик дзвінка. Час тягнувся аж занадто повільно, що, здалося, він зовсім зупинився. Насправді все було як завжди, просто в голові у Віктора Андрійовича зараз відбувалися процеси, які би він не міг сам собі пояснити, та й, мабуть, жоден психіатр, навіть якби заліз усередину його черепної коробки, не зумів сказати щось путнє. Коли Віктор Андрійович удруге натиснув на ґудзик дзвінка, двері відчинились, і він побачив злу Юлю, яка пошепки прошипіла:

— Пожежа, чи що? Оля спить!

Він уже був у квартирі, коли почув Олин голос:

— Я не сплю. Хто це прийшов, Юліє Володимирівно?

Віктор Андрійович відразу і не впізнав її голос, хоча внутрішньо розумів, що це міг бути лише голос його коханої, нічий інший.

Юлія Володимирівна дивилася на нього, як на найзліснішого у своєму житті ворога:

— Ну, ось, розбудив... Олю, а хто ще може прийти, як не Віктор Андрійович?

Не встиг Віктор Андрійович визутись, як Оля випорхнула із ліжка і з'явилася перед ним. Вона була у нічній Юлиній піжамі, яка ввібрала ще допотопні форми своєї господині, а тому радше скидалася на мішок, в який запихнули тендітне створіння. Віктор Андрійович не міг не посміхнутися з цього. Оля сприйняла це по-своєму, бо вже давно зрослася з мішкоподібною піжамою і не звертала на це жодної уваги. Вона кинулась до Віктора Андрійовича і влучним снайперським пострілом влучила своїми губами прямо в десятичку його губ.

Юлія Володимирівна ще щось бурчала собі під ніс, але закохані не звертали на неї жодної уваги. Для них зупинився час, а весь живий і неживий світ перестав існувати. Аж тепер Юлія Володимирівна відчула себе зайвою на цьому святі життя і пішла на кухню, хоча й не знала, чим має зайнятись. Вона ще краєчком ока бачила, що Віктор Андрійович узяв Олю на руки і поніс до кімнати. Справді, в неї вже не було жодних ревнощів і заздрощів, і вона раділа, що має душевний спокій у житті. Тільки-но подумала, що треба вимітатися з квартири, як почула Олин голос:

— Юліє Володимирівно, де ви?

А вслід за нею відгукнувся й Віктор Андрійович:

— Олю, йди до нас.

Коли вона зайшла до кімнати, то побачила скромну картину. Віктор Андрійович та Оля були на безпечній відстані одне від одного. Очі видавали їхнє взаємне щастя. Юлія Володимирівна щиро посміхнулася і сказала:

— А зараз, молодята, я буду вас годувати.

Здавалося, вона не помічала протестів на їхніх обличчях (і пов'язано це було не з "молодытами", а з необхідністю їсти), але якби й помітила щось подібне, то не сприйняла, бо вже знову відчувала себе господинею квартири, яка повинна дбати про гостей.

— Так, Олю, йди переодягнися в щось пристойне і зніми цей мішок, — сказала Юлія Володимирівна.

Аж тепер Оля зашарілася, мов дівчисько, яке вперше поцілувалось у своєму житті. Мимоволі вона намагалася прикрити руками свою мішковидну піжаму, яку отримала в спадок від Юлії Володимирівни, але в неї, звісно, нічого не виходило. Віктор Андрійович посміхався до неї добре, гарно, ніби старший брат чи батько, але не той тато, якого вона мала, а якийсь інакший, з іншої планети, про якого вона мріяла все життя. Оля зірвалася з місця й побігла до спальні, а Віктор Андрійович продовжував дивитися в ту ж точку, де щойно була його кохана, і якби хтось уважно глянув на нього в цю мить, то помітив би, що й посмішка в нього змінилася й стала теплою, але водночас сумною й тривожною.

— Чого сидиш, мов засватаний? – командувала ним Юля. – Став стіл посеред хати, розставляй крісла, зараз будемо обідати.

— Та можемо й на кухні вміститись, — спробував він заперечити, але наштотхнувся на грізний погляд Юлі.

— Вдома в себе командуй, — відрізала вона. – У нас сьогодні свято чи не свято?

Звісно, він кивнув, що свято, і став відсувати від стіни стіл, розставляти крісла, а Юля пішла на кухню.

Віктор Андрійович швидше відчув, ніж зрозумів, що на нього хтось дивиться. Між спальнею і кімнатою стояла Оля, яка світилась ізсередини. Тепер він дивився на неї, як на богиню. Та що гріха таїти, вона й була богинею. Особливо в цьому божественному платті. Звісно, плаття було звичайним, і Віктор Андрійович бачив його мільйон разів, але сьогодні все було незвичним, космічним, божественним.

Юлія Володимирівна покликала Олю допомогти їй, і та чкурнула на кухню, вміло ухилившись від Віктора Андрійовича, який намагався обійняти свою богиню. Звісно, він не образився на неї, лише відчув тепло, яке розливалось по всьому тілу.

Разом зі своїми дівчатами він теж носив щось із кухні до кімнати, але все відбувалося ніби в стані невагомості, так що потім навряд чи Віктор Андрійович зміг би щось згадати – як і розмови за столом, і навіть той час, коли він знову був з Олею вічна-віч, а Юля аж занадто довго мила й витирала посуд на кухні.

Він лиш трохи прийшов до тями, коли знову опинився на вулиці й зрозумів, що вже вечір і треба йти додому. Загомоніла мобілка, і він почув ніжний голос Олі:

— Я забула сказати тобі дуже важливу річ.

Він увесь напружився, сподіваючись на гірше, але прозвучали слова, заради яких він зараз готовий був віддати своє життя:

— Я кохаю тебе.

У нього виростили крила, і він робив усе можливе й неможливе, аби не здійнитись в небо, а залишитися на грішній землі. Там, у небі, мабуть, добре, але на землі краще, тим більше, якщо поруч є Оля, яку він тепер нікому не віддасть.

Чим ближче він підходив до свого будинку, тим більше віддалявся думками від Олі, а думав про Івана Дмитровича Синенького. Звісно, мова йшла про феномен цього чоловіка, який умів, як з'ясовувалося, проникати крізь мури. Це була ще одна загадка для Віктора Андрійовича, і, можливо, більш вагома, ніж таємниця колишнього монастиря. Тепер, коли у нього була Оля, він розумів, що з легкістю розгадає ці всі ребуси і наблизить людство до розв'язання глобальних проблем. Він сам собі посміхнувся, зауваживши, що мислить філософськими категоріями.

А вже коли відмикав ключем двері до квартири, подумав про Сергійка. Знову посмішка з'явилася на його обличчі. Він знав, що з Сергійком тепер усе буде гаразд, і скоро він буде на волі – не на тій, яку йому приготував колишній санітар Василь, а на справжній, коли людина може бути сама собою.

Дружина спала, а донечки ще не було. Тільки-но він влігся, як прийшла вона. І знову усмішка засяяла на його обличчі. Відтепер він був готовий усміхатися всьому світу – навіть найлютішим ворогам.

54

Зникнення Відьми, здається, не стало несподіванкою. Навпаки, всі ніби очікували, що рано чи пізно це мало статись, а сам факт зникнення сприйняли не те що з радістю, але з полегшенням. Інна Германівна не прижилась у трудовому колективі. Якщо сказати, що її не полюбили, то значить нічого не сказати. Дратувала її російська мова, під яку всі мусили підлаштовуватись, бо вона не розуміла української й насміхалася, коли хтось не міг висловити свою думку російською, плутаючи слова або вживаючи їх не в тому значенні. За той короткий час, що вона працювала в психіатричній лікарні, в неї не з'явилося ні друга чи подруги, ні товариша чи бодай людини, яка би могла спілкуватися з нею за стінами закладу. А коли виплили назовні її експерименти щодо перетворення хворих на "овочі", всі почали запевняти одне одного, що підозрювали це,

що готові були зупинити подібні речі, і добре, що Відьма зникла, а то... Звісно, людям властиво перебільшувати свої властивості й можливості, бо ніхто навіть не підозрював, що насправді діється в жіночому відділенні психіатричної лікарні, а ті, хто знав про це, мовчав, як риба у воді, й навіть не заїкався про це, боячись, що Відьма з них самих зробить "овочів".

Здається, найбільше від зникнення Відьми мав потерпати Віктор Федорович. Але йому простіше було прийняти кримінальну версію самого факту зникнення, перехреститись, якби він вірив у Бога, що Відьма, колишня його коханка, яку він побоювався, нарешті назавжди пішла з його життя, ніж усерйоз зайнятися розслідуванням того, що ж відбувалося насправді у відділенні, яке вона очолювала. Якби все вилізло назовні, Віктор Федорович давно би позбувся своєї посади. Але він знайшов союзників серед тих, хто працював у жіночому відділенні психіатричної лікарні, які все знали про злодіяння Відьми, але не менше, ніж він, були зацікавлені в тому, аби про це ніхто не довідався.

З людини легко зробити "овоча", але практично неможливо повернути її до попереднього стану. Віктор Федорович і не ставив перед собою такого завдання. Він просто повернув на посаду завідувачої колишню працівницю, здібну молоду жінку, яка любила свою роботу і, як не дивно, любила своїх пацієнток і ставилася до них зі співчуттям, чого, звісно, не було у Відьми. Поки міліція займалася пошуками Інни Германівни, жіноче відділення поволі поверталось до колишніх благословених часів, і всі, хто там працював, лише дивувались, як могли піддатися на чари Відьми і весь цей час, коли вона керувала, дозволили собі перестати бути людьми у звичному розумінні цього слова.

Коли Юлія Володимирівна відібрала у неї Олю, Інна Германівна злякалася за власне життя. Насправді вона здивувалась, що взагалі дозволила забрати пацієнтку із відділення. І кому? Колишній начальниці дурдому, яка сама була психічнохворою і навіть лікувалася від шизофренії. А ще, звісно, вона не повірила Юлії Володимирівні, коли та запевнила її, що в обмін на звільнення Олі нікому не розкаже про те, що тут насправді відбувається. Може, спеціально й не розкаже, але десь проговориться. Комуś розповість просто так, без задньої, як кажуть думки.

Відьма завжди жила в такому стані, ніби навколо неї змовники плетуть інтриги. Ось і тепер, коли вона піддалася чарам Юлії Володимирівни, їй здалося, що її продав хтось із жіночого відділення психіатричної лікарні. Ніби вона всіх застрашила, що вони розуміли навіть її погляд і робили все, що вона захоче, але ж міг хтось вийти з-під її контролю. До того ж, звідки Юлія Володимирівна дізналася, що Оля перебуває саме тут, а не деінде? Чому вона взялася визволяти пасію Віктора Андрійовича, хоча всі знали, що саме вона в нього закохана? Одним словом, запитань було більше, ніж відповідей.

Але найбільше Відьма боялася помсти з боку Віктора Андрійовича. А й справді, той міг просто її задушити, якби дізнався, що вона витворяла з Олею. Чомусь саме цей вид убивства приходив їй в голову. Інна Германівна фізично відчувала, як Віктор

Андрійович стискає їй горло своїми руками — і стає все менше повітря, і весь світ катастрофічно зменшується, звужується, аж поки не перетворюється на малесеньку точку, яка відділяється й віддаляється і нарешті зникає, й чорна завіса опускається перед очима.

Рішення втікати з цього чудернацького міста, яке не стало для неї рідним, визріло у неї вночі, коли сон так і не прийшов до неї, а вже зранку, прихопивши найнеобхідніше, а, головне, гроші й банківські карточки, Відьма пустилася навтьоки. В неї не було конкретного плану втечі. В Росію не можна було, в Україні — небезпечно залишатися. Залишалися закордонні країни. Хоча Інна Германівна й розуміла, що з її грошовими запасами вона там довго не протягне, але все ж сподівалася на удачу, яка завжди супроводжувала її упродовж всього життя.

Для початку треба було поїхати якнайдалі від цього огидного міста, але втікала вона повільно, не поспішаючи. Найкращим видом транспорту для цього була електричка, і вже до вечора Відьма стала недосяжною для своїх імовірних переслідувачів. Вона навіть не здогадувалася, що її ще не скоро шукатимуть, і навіть після трьох обов'язкових у цьому випадку діб ніхто й не думав її розшукувати. Але впевненість у тому, що її переслідуватимуть, аби навіть не довести до попереднього місця, а розстріляти буцімто за спробу втечі, — ця впевненість поселилася в ній ще задовго до того, як визрів сам намір утекти. Тепер Інна Германівна дякувала Богу, що допоміг їй і задовго до критичної ситуації готував її до цього.

Звісно, якби комусь сказали, що Відьма вірила у Бога, багато хто розміявся би з цього. Однак ми ж сприймаємо той факт, що кожний із нас по-своєму вірить у Бога і кожний іде до Нього своїм шляхом. Навіть атеїсти, публічно кажучи, що не вірять у Бога, все ж стикаються з певними ситуаціями, коли переконуються, що Він таки існує, хоча потім можуть співати свою стару пісеньку. Так і у Відьми були свої особливі стосунки з Богом, як і в кожного з нас. Звісно, у цих взаєминах не йшла мова про церковний обряд, а тим більше про віру. Це радше були стосунки спекулянтів: ти мені – я тобі, і ми обидва знаємо, що отримане можемо загнати за спекулятивною ціною. Важко сказати, чи влаштовувала така ситуація Бога, і можна підозрювати, що радше ні, аніж так, але Інна Германівна була цілком задоволена стосунками з Ним. Принаймні оці підказки на інтуїтивному рівні, які вона доволі часто отримувала, навряд чи могли йти від Диявола, хоча й такого варіанту Відьма остаточно не відкидала. І все ж вона горнулася саме до Бога, а не до Диявола. Це не обов'язково виливалося в молитви. Навряд чи вона їх знала, а якщо й знала, то, мабуть, не промовляла, як це зазвичай буває у віруючих людей чи в тих, хто себе таким вважає. Але Інна Германівна відчувала, що належить до обраних, що їй комфортно з Богом. Та й удача, яка супроводжувала її все життя, була божественною, а не диявольською.

Але сьогодні, коли вона була вже дуже далеко від ненависного їй міста, яке висмоктало з неї останні соки, Відьма – знову ж таки на інтуїтивному рівні – відчула, що щось не так. Це було, власне, відчуття, а не саме розуміння ситуації. Проте Інна Германівна розуміла, що зараз почне наростати страх, який переросте в паніку, і якщо

вона щось не зробить, то це буде кінець. Ось так виразно і точно вперше в житті вона подумала про кінець. Зараз не треба було щось розшифровувати, бо кінець міг означати різне, аж до її особистого кінця, закінчення життєвого шляху. Раніше, коли нею оволодівав страх, здавалося, без причини, вона ще тримала себе в руках. Навіть коли цей страх переростав у паніку, це ще не був кінець, бо мозок інтенсивно працював, і Відьма завжди знаходила вихід із ситуації. Тепер же склалося враження, що Бог відмовився від неї остаточно, передав на поруки Дияволу, а той вирішив позбиткуватися з неї, ніби мстив за всі ті роки, коли вона була прихильна Богу, а не йому.

Вона зупинилась у готелі якогось маленького містечка і відразу відчула, як Смерть дихнула на неї. Звісно, можна було сказати, що це повіяло холодом з вікна, але ж Відьма уже знала, що це насправді може бути. Їй відразу спало на думку тікати звідси чим подалі, але вже був вечір, транспорту звідси вже не було, так що треба переночувати, а зранку мандрувати далі. Таке розумне рішення прийняти за звичайних обставин, але не зараз. Інна Германівна це прекрасно розуміла, але нічого не могла вдіяти з собою, відчуваючи, що змирилася з необхідністю покинути цей грішний світ. Звісно, вищі сили ще давали їй якийсь час, аби вона належним чином підготувалася до відходу, але воля вже була паралізована, і не хотілося нічого робити, аби врятувати свою душу чи бодай повечеряти.

Коли Відьма лягла в ліжку, то згадала, що не замкнула двері. Дивно, але їй було ліньки вставати, аби перевірити, чи так це насправді. Готельчик був не Бог знати який, але необхідні атрибути мав. Проте Інна Германівна вже не мала сил, аби прийняти душ і хоч тілесно підготуватися до відходу. Причому мова не йшла про фізичні сили, які ще сяк-так нуртували в ній. Схоже, злам відбувся на душевному рівні. Її душа вже знала присуд вищих сил, а тому просто готувалася відлетіти у потрібний час, не дуже дбаючи про Відьму, з якою їй весь час було, м'яко кажучи, некомфортно. Інна Германівна теж відчувала в собі це інородне тіло, якого постійно хотіла позбутися. Взаємне бажання обидвох субстанцій нарешті мало здійснитися цієї ночі.

Відьма й незчулась, як задрімала. Щось важке й гнітюче снилось їй. Ніби підземелля, де вона орієнтується лише на звуки, бо нічого не видно. А потім буцімто вона намагається знизу вигрібати з під себе землю, яка нависла над нею. Спочатку це їй вдається, і вона навіть бачить клаптик неба, але потім з'ясовується, що цю землю нікуди вигрібати, і знову вона нависає над нею, застилаючи небо, аж поки те зовсім не зникає. В Інни Германівни закінчуються сили, вона розуміє, що нічого не зможе вдіяти, але ще за інерцією загрибає землю, якої стає все більше і більше.

Щось важке з огидним запахом накинuloся на неї й почало душити. Відьма вже остаточно прокинулася і зрозуміла, що це вже не сон, а реальність. Вона відчувала на шії цупкі пальці невідомого, які забирали в неї повітря й останню надію на життя. Спочатку вона подумала, що це Віктор Андрійович, але тут виглянув Місяць, освітивши темний готельний номер, й Інна Германівна побачила того, хто відправляв її на той світ. Цього смердючого чоловіка вона давно запримітила, він потрапляв у її поле зору

декілька разів, але вона не надала цьому особливого значення, бо на залізничному вокзалі, а потім у вечірньому місті вешталось чимало подібних типів. Пильність зрадила їй. Уявні переслідувачі витіснили реального гробаря, який замість неї звів її порахунки з життям. Оце й була остання думка Відьми, коли вона полетіла в незвідані світи: чому вона раніше, як задумувала не один раз, не покінчила життя самогубством? Тоді було би це тихо, спокійно, пристойно, а не так ганебно й боляче, як зараз.

Чоловік змучився, поки душив Відьму, але ще хвилину-другу міцно тримав свої пальці на її шиї, хоча вже був переконаний, що пацієнтка віддала Богу душу. Він помітив цю дурепу, коли та стояла біля залізничних кас. У неї випав гаманець, туго набитий купюрами. Звісно, таку нагоду було гріх пропустити. Він вислідив її до готелю, а там удача супроводжувала його. Дурепа, як він охрестив її про себе, забула замкнути двері, і коли він у коридорі почув її храп, метнувся до номера. Далі все було справою техніки.

Він ще довго відсапувався, бо давно вже не вбивав людей. Але час підтискав. Доволі швидко знайшов заповітний гаманець і аж мимоволі присвиснув, коли осягнув його вміст. Мабуть, тих грошей йому вистачить на все життя. Там були ще якісь банківські карточки, але він викинув їх, бо не знав, як ними користуватися, та й не зміг би взяти гроші з них, бо не знав кодів, але тих грошей було в рази більше, ніж у гаманці. Для чоловіка це вже не мало жодного значення. Він хижо озирнувся, ніби в кімнаті міг бути хтось ще, а потім пішов геть.

Уже в коридорі йому здалося, що дурепа могла прикинутися мертвою, а насправді залишилася живою. Світив Місяць крізь вікно, і вона бачила його обличчя. Довелося повертатись. Він мало не знепритомнів від страху, коли смикнув за двері, а вони виявилися зачиненими. Смикнув ще раз, аж поки не почув чоловічий злий і роздратований голос:

— Якого дідька комусь потрібно?

Чоловік зрозумів, що помилився номером. Тепер його мозок позбувся вмиль страху і працював чітко. Потрібні двері були поруч. Дурепа лежала на ліжку й не подавала жодних ознак життя. Йому було огидно, але він усе ж нахилився до неї, аби почути, чи вона дихає. Сумнівів бути не могло: дурепа мертва. Чоловік мав великий досвід у цьому і тепер міг зі спокійною душею покинути готельний номер.

55

Звістка про смерть Івана Дмитровича Синенького миттю розлетілася по психіатричній лікарні. Смерть пацієнтів не була новиною, але, здається, вперше це сталося у приміщенні колишнього монастиря.

Ще вчора ніщо не відчувало біди, але Іван Дмитрович Синенький раптом відчув біль у грудях, який зростав з космічною швидкістю і вже пронизував усе тіло. Добре, що він напередодні зустрівся з колишньою дружиною і вніс певні корективи у її подальше життя. Тоді він не міг пояснити, чим викликана необхідність і терміновість цієї зустрічі, але тепер все розумів і дякував вищим силам за турботу про нього. Внутрішній дискомфорт у себе всередині він відчував давно, ніби душа прагнула

нарешті покинути його грішне тіло, і смерть уже не ввижалася йому чимось страхітливим, а таким, що чекає на кожну людину. Але все одно закінчення життя настає несподівано, коли ще маєш якісь плани, ще щось хочеш зробити. Саме такий випадок був зараз, й Іван Дмитрович Синенький це відчував.

Здається, від болю він втратив свідомість. Скільки часу перебував у небутті, Іван Дмитрович Синенький не знав, але відчував, що ніч ще не закінчилася. Взагалі в колишньому монастирі важко було дізнатися, коли день, а коли ніч. Ліхтар у коридорі горів цілодобово. За великим рахунком, він не був потрібний в'язням-пацієнтам, бо його відблиск ледь доходив до їхніх келій-в'язниць. Це радше було певним орієнтиром для Матвія, аби він бачив, що роблять його піддослідні. Сильний біль у грудях уже минув, але Іван Дмитрович Синенький відчував слабкість у всьому тілі. Здавалося, за цей час, поки він був у небутті, хтось накинув йому зайвих двадцять, а то й п'ятдесят років життя, і тепер цей вантаж прожитого тиснув на нього немилосердно й безжально. Іван Дмитрович Синенький розумів, що оговтатись йому не дадуть, лиш би пожаліли й не нагороджували вдруге нестерпним болем.

Він відчував, як сили поволі покидають його, ніби відкрився якийсь канал, пов'язаний з космосом. Потужний порохотяг помпував усе, що залишалося всередині нього, прилучав до загального, розуміючи, що на землі ця енергія безслідно зникне, а там, десь угорі, ще може знадобитись – якщо не йому, то комусь іншому. Та вже точно не йому, бо залишилося зовсім мало часу, коли він постане перед Вічністю. Хотілося думати про оце незбагненне, філософствувати на космічні теми, але з енергією, яку випомповували з нього, зникала пам'ять, а виникали лише картинки, які не треба було розшифровувати. Ось він, маленький, десь іде з татом, і знає, що це тато, а не хтось інший, хоча той помер, коли маленькому Івасику було лише два роки, так що він просто не міг пам'ятати, як виглядав його тато. А ось він з бабусею в церкві. Йому чомусь було там весело, хоча бабуся постійно страшила його Богом, який все знає і все бачить. Бог же для нього був добрим дідусем, схожим на його власного, чоловіка бабусі, який дивився з фотографії, бо помер задовго до народження свого онука. Бабуся грізно дивиться на Івасика, а йому від цього стає ще смішніше, він вже весело регоче, і всі оглядаються на них, а особливо хмурить брови священник, жирний і злий, і бабусі не залишається нічого іншого, як підхопити малого і вискочити з ним із церкви. Там вона лупить його на чому світ стоїть по дупці, а він не розуміє, за що йому така кара, і реве, мов недорізане поросся. Хтось із перехожих вириває малого з рук бабусі, кричить на неї, що вб'є внука, і вона потім плаче разом з ним і жаліє його, а він не злиться на бабусю, бо вже тоді щось почав розуміти про Бога. Бог не такий, яким його зробили люди і хочуть тепер бачити. Зрозуміти Бога важко, неможливо на грішній землі, а побачити – тим більше. Але Бог намагається показати себе в інших людях, яких ми бачимо щодня, бо ми є частинками єдиного божественного начала, і людина не розуміє, що Бог не статичне, завмерле на місці, а щось таке, що постійно рухається, видозмінюється й одночасно виступає в різних іпостасях, як різними є люди, які заселяють планету Земля.

А потім Іван Дмитрович Синенький бачить інші картинки зі свого життя, які феєричним калейдоскопом пробігають перед його очима, хоча вони в нього заплющені, та й нічого наяву він би не зміг побачити у темряві при слабкому відблиску ліхтаря. Знайомство з майбутньою дружиною, народження сина, робота, яка не приносила душевної насолоди, якісь незнайомі люди, які відіграли важливу роль у його житті, але тепер він не пам'ятав їх і не міг сказати, як кого зовуть. Іван Дмитрович Синенький намагається згадати, як він потрапив до психіатричної лікарні, а потім сюди – у приміщення колишнього монастиря, але з цього нічого не виходить, ніби з космосу старанно витирають його пам'ять, аби він готувався до більш важливого, ніж людське життя, а не витрачав залишки енергії на щось другорядне. Але Іванові Дмитровичу Синенькому здається, що в космосі й не зацікавлені у тому, аби він згадав, як потрапив до психіатричної лікарні, а потім – у приміщення колишнього монастиря. Це було, але про це знає лише космос, а Іванові Дмитровичу Синенькому цього зараз не потрібно, він має підготуватися до чогось більш важливого, і людська пам'ять, пам'ять про минуле, лише заважатиме цьому приготуванню.

У голові лунають дивні звуки, й Іванові Дмитровичу Синенькому здається, що він уже чув цю космічну симфонію, але не може пригадати, коли і за яких обставин. Зрештою, тепер це не має жодного значення, бо космічна мелодія наповнює все його єство, і йому затишно і добре, нічого не болить. Зрештою, це найголовніше, коли відходиш, аби тебе нічого не боліло, аби ти відчув райську насолоду ще за життя, і нехай це буде останнє, що ти усвідомлюєш на цьому світі, але воно твоє, і ніхто не має права це відібрати у тебе.

І раптом Іван Дмитрович Синенький відчув, що справді вмирає. Залишки енергії, що ще залишилися в нього, збунтувались, але їхньої сили було недостатньо, аби спротивитись очевидному. Хтось заздалегідь потурбувався про те, аби людина відчула свою нікчемність на цій землі, і цей біль за нездійсненне востаннє пронизав усе тіло Івана Дмитровича Синенького. Його супротив, відчайдушна боротьба за життя були нікчемними. Він розумів, що не треба опиратись, бо все одно буде так, як має бути, але вже не міг стриматися, бо той страх, який дрімав у ньому впродовж багатьох десятиліть, з того часу, як маленький Івасик з'явився на білий світ, цей страх, який він намагався вигнати із себе, але не зумів цього зробити, бо лише заганяв його всередину, цей страх нарешті вирвався із грішного тіла і, руйнуючи все навколо себе, летів у просторі й часі, аж поки не випарувався, як роса на сонці.

Душа ще трохи почекала, аж поки не переконалась, що страху вже справді не існує, і теж вирвалась із грішного тіла Івана Дмитровича Синенького, а він навіки заснув з блаженною усмішкою на устах. На обличчі, якби хтось зумів, крім Бога, заглянути в його келію-камеру, можна було прочитати іронічне ставлення до всього живого. Мовляв, ви собі крутіться, розмножуйтесь, радійте життю, але все одно прийде кінець, і ще ніхто з живих не відкупився від смерті. Вже до ранку ця іронічна посмішка щезла з обличчя Івана Дмитровича Синенького, ніби хтось підмінив його обличчя, не дуже турбуючись про те, аби замінити й тіло.

Мабуть, цього не можна було пояснити жодними земними законами, але товариші Івана Дмитровича Синенького по камерах-келіях відчували його смерть на фізичному рівні. Мова не йшла про запах, який ще не міг іти від тіла покійного. Щось коїлося на космічному рівні, й обрані, які перебували у приміщенні колишнього монастиря, відчували це. Звістку про смерть Івана Дмитровича Синенького вони сприйняли з олімпійським спокоєм, як і належиться богам, що тимчасово оселилися на планеті Земля, аби допомогти людям знайти правильний шлях після життя. Ніхто не спав, бо гріх було бачити щось постороннє у мареннях, якщо поруч відбувається таке космічне дійство, яке за життя не дано побачити абсолютній більшості людей.

Першим про смерть Івана Дмитровича Синенького просигналізував ліхтар, який світив у коридорі. Спочатку він згас, а потім деякий час мигав, аж поки світло знову не полилося магічно й недоступно для розуміння. Навколо прокидався живий світ, для якого смерть Івана Дмитровича Синенького вже була буденною, сама собою зрозумілою і зовсім не страшною.

56

Матвій на фізичному рівні відчув свою нікчемність і зрозумів, що його можуть просто прибрати. Все буде зроблено чисто й акуратно, як він сам не раз робив з іншими, так що про його існування чи не існування на білому світі ніхто навіть не здогадуватиметься.

Як не дивно, але звістку про смерть Івана Дмитровича Синенького він сприйняв спокійно, ніби це мало статися з дня на день. Звісно, нічого подібного він не відчував, але чомусь давно поклав око на цього розумного чоловіка. Саме так – розумного, бо на інших він дивився з відразою, як на зайвих на цьому світі людей. З одного боку, Матвій боявся розумних, бо розумів, що саме завдяки їм людство приречене на нещастя, а, з іншого, — розумів, що без розумних життя втратило би будь-який сенс.

Зростання інтересу до Івана Дмитровича Синенького відбулося не сьогодні і навіть не вчора. Мабуть, усім своїм попереднім життям Матвій був підготовлений до того, аби зустріти саме таку людину. Він і думав часто про Івана Дмитровича Синенького – набагато частіше, ніж про будь-яку людину, яка жила на той час на планеті Земля чи вже пішла спати. А навіть коли не думав про нього, то все одно розумів, що Іван Дмитрович Синенький знаходиться десь поруч і ніби спостерігає за кожним його кроком. Матвій не раз ловив себе на думці, що якщо це й насправді так, то він не відчуває якогось дискомфорту від цього, а, навпаки, хоче, аби було так, а не інакше.

Звісно, він ще й досі знаходився під впливом тієї історії, коли несподівано впав без пам'яті на кам'яну долівку в приміщенні колишнього монастиря, а потім так само несподівано біля нього з'явилася нова пляшка горілки, хоч і не така вишукана, яку йому раз на тиждень приносив Віктор Федорович. Але ж головне було в тому, що в уяві Матвія Іван Дмитрович Синенький виступав мало не в ролі Бога, якби ж то ще Матвій вірив у якусь вищу силу, а не був переконаний, що після смерті нічого нема, і тіло банально зотліває в землі, коли казочку про вічно живу душу видумали такі ж божевільні, які сидять ось у цих камерах-келіях. І до Івана Дмитровича Синенького

Матвій ставився як невіруючий до Бога чи такий, який вдає, що вірить у Бога, а взагалі-то знаходиться в якомусь іншому вимірі духовності й світосприйняття. Тоді можна дякувати Богу за те, що є, просити те, чого нема, гніватися, коли просиш у Бога, а це не йде тобі до рук.

Матвій розумів, що Іван Дмитрович Синенький належить до тих людей, які можуть і крізь стіни проходити, не те що через ґрати, що віддаляли келії-камери від грішного світу. Про подібне він чув свого часу від старших колег по службі, спочатку з недовірою сприймав такі байки, але потім просто перестав дивуватися, бо вантаж років підказував йому, що в світі все може бути. Тоді ж він запам'ятав слова одного полковника КГБ, що в їхній службі є спеціальний відділ, який готує людей, що можуть пройти крізь стіни. Полковник був п'яний, і його слова можна було сприйняти за маячню, але Матвій вже навчився відділяти мухи від котлет, а тому слова старшого за званням сприйняв як правду.

Тієї ночі, коли помер Іван Дмитрович Синенький, Матвієві, здавалося, нічого не снилось, але він декілька разів прокидався від страху, природу якого не міг сам собі пояснити. Ніби хтось його душив, а потім лоскотав, бавлячись з ним, немов з малою дитиною. Але оце лоскотання відступало на задній план, а процес задущення бовванів у затуманених мізках. При цьому він не бачив на своїй шиї чужих рук, але щось душило його зсередини, ніби чоловічкові, який усе життя сидів у ньому, набрид і Матвій, і його грішне тіло.

Того ранку Матвій зіп'явся на ноги трохи раніше, ніж зазвичай. Він вже точно не пам'ятав, як це відбулось і яким чином він опинився біля келії-камери саме Івана Дмитровича Синенького, але відразу зрозумів, що той мертвий. Щось схоже на злобливу посмішку з'явилося на його устах. Здавалося, він торжествує перемогу, бо таки застрашив цього на вигляд безстрашного Івана Дмитровича Синенького, коли жбурнув у нього пляшку горілки. Але з плином найкоротшого часу відчуття зневаги до чужого життя змінилось чимось іншим, проте знайти відповідник цьому в своєму лексиконі Матвій не зміг. Закінчилося це тим, що він відчував себе нікчемою через те, що фактично вбив Івана Дмитровича Синенького чи принаймні прискорив його смерть. Не вистачило ще застрелитися через це чи накинути зашморг собі на шию.

Коли все це минуло і Матвій нарешті повернувся до себе, вчорашнього, він помітив, що Івана Дмитровича Синенького в камері-келії вже нема. Він розумів, що його тіло винесли санітари, які прийшли сюди за наказом Віктора Федоровича, бо він йому зателефонував. Але Матвій не розумів, яким чином вони могли пронести тіло крізь ґрати, якщо практично цього не можна було зробити. Він сам ніколи не запитував про це у своїх колишніх колег по службі – як давніших, так і теперішніх, ніби боявся зайти за якусь умовну межу дозволеного йому. Складалося враження, ніби після цього запитання його просто й банально викреслять із життя, ніби такої людини й не існувало на білому світі. Зрештою, якби начальство вважало за потрібне повідомити про це, воно би так і зробило. Усвідомивши цю просту річ, Матвій заспокоївся, бо не всі ж таємниці на білому світі йому знати. Звичайно, він картав себе за те, що не виглянув

із свого кабінетику, коли санітари вовтузилися з тілом Івана Дмитровича Синенького. Що він тоді робив, про що думав – Матвій не зміг би відповісти. Логічним було би, якби він подивився, що санітари роблять з тілом Івана Дмитровича Синенького і як його добувають з-поміж ґрат до коридору колишнього монастиря. Але його життя вже давно не було логічним, так що великої втрати від того, як саме це відбувалося, Матвій не відчував.

Цілий день Матвій сидів на ліжку, чи не вперше за своє урядування тут не застеливши його, і тупо дивився в одну точку. Якщо сказати, що він думав про Івана Дмитровича Синенького, — це було би неправдою. В тій чи іншій мірі він, звісно, думав про нього, але ці думки були невизначеними. Взагалі, за великим рахунком, у нього не було думок, бо якісь їхні залишки плутались у мізках, згоряючи у космосі буття й не народжуючи нічого нового.

Вночі Матвій лежав на ліжку і теж тупо дивився в одну точку. Він навіть бачив її, хоча навряд чи міг щось побачити, бо тьмянний ліхтар у коридорі колишнього монастиря не міг майже нічого висвітлити у його камері-келії. Але ця точка була. Вона була у Матвія, як буває у кожної людини, яка хоче бачити свою і тільки свою точку. В цій точці вмістився весь його внутрішній світ, весь його Всесвіт. Цяточка була мізерною, аби її міг роздивитися хтось інший. Її можна було побачити лише зсередини, а, значить, ніхто, крім Матвія, не володів цим даром. Так само і Матвій не міг зсередини побачити цяточки інших людей, але це його тепер не муляло, бо його Всесвіт, його внутрішній світ не мав меж у просторі й часі, й навіть тисячі таких життів, як у нього, не вистачило би, аби здійснити подорож по цьому Всесвіту.

І, як це завжди бувало у Матвія, після бездумного блукання у п'їтмї пам'яті одна думка чітко викристалізувалася в його мозку. Він аж присів на ліжку від геніальності та простоти цієї думки. Навіщо його колишнім колегам по службі Матвій, якщо нема Івана Дмитровича Синенького? Ні, він не відчував себе його двійником, пов'язаним на віки вічні з покійним, після смерті якого і він має зникнути з цього грішного світу. І тепер ця думка не видавалася йому геніальною і простою. Але він знав логіку своїх колишніх колег по службі, у яких була відсутня будь-яка логіка, як, зрештою, і в нього самого. Так ось, виходячи з їхньої логіки, яка насправді відсутня, вони би мали вбити його, аби не смердів своїми спогадами і ймовірними розповідями про смерть Івана Дмитровича Синенького. На їхньому місці він би зробив саме так. Але він не був на їхньому місці, проте розумів, що сам би виконав вирок чоловіку, якби хтось інший був замість нього почесним в'язнем-пацієнтом.

В одну мить Матвій усвідомив, що закінчується його місія у колишньому монастирі. Він ще не ставив знак тотожності з закінченням своєї місії на грішній землі, але розумів, що занадто коротким є проміжок між першим і другим. Коли ця думка опанувала не лише його мозком, а й, здавалося, всім тілом, він вже знав, що має робити. Дивно, але план відходу ним був вироблений давно, ніби Матвій сподівався на такий безславний кінець у своєму житті. Це був лише один відсоток зі ста, коли подібне могло і мало би спрацювати. І не знаєш, коли той один відсоток насправді знадобиться

в твоєму житті. Матвій розумів, що найпростіше вийти із приміщення колишнього монастиря, аби вже ніколи сюди не повертатись, але набагато складніше так заховатися на білому світі, щоби тебе вже ніхто ніколи не знайшов до самої твоєї смерті. Він детально прораховував, де має бути ця схованка, якою вона має бути, а, головне, яким він має стати у наступному житті. Це не повинен бути той самий чоловік, що проваландав одні з найкращих років свого життя на посаді почесного в'язня-пацієнта, якому давали можливість час від часу покидати приміщення колишнього монастиря, але стежили за кожним його кроком – як назовні цього похмурого закладу, так і всередині. Якби він за межами приміщення колишнього монастиря залишався тим чоловіком, яким був, а не виробив собі новий стиль життя, Служба вирахувала б його за лічені дні. Звісно, він скептично ставився до професійних якостей нинішніх есбеушників, які не йшли в жодне порівняння з професійними якостями колишніх кагебістів, але все ж Система працювала за інерцією, й Матвія справді могли вирахувати за лічені дні.

Але тепер, коли він зрозумів, що в приміщенні колишнього монастиря йому справді нічого робити, бо інакше доведеться тупо очікувати на смерть й лише розмірковувати, який спосіб катування щодо нього оберуть, — тепер Матвій мав холодний розум і достеменно знав, що має робити. Вихід із приміщення колишнього монастиря йому нічим не загрожував, бо це він робив у минулі рази. Для Служби Матвій підготував сюрприз. Він зайде в одне приміщення, коли есбеушники будуть переконані, що їхній клієнт перебуватиме там, аж поки звідти не вийде. Насправді через потаємний вихід Матвій за лічені хвилини опиниться в іншому місці, далеко від своїх переслідувачів, а в тому іншому місці ніхто не знає, що Матвій там має бути і що він узагалі має те інше місце. Там він пересидить декілька днів, поки його активно шукатимуть, прийде до тям, а, оговтавшись, змінить свою подобу, спосіб життя і взагалі все, все, все...

Заколисаний мріями, Матвій і незчувся, як задрімав. Йому наснився начальник міського відділу Служби безпеки України, який приставив йому до скроні пістолет. Саме від холодку біля скроні Матвій прокинувся, злякано глянув навкруги. Звісно, нікого не було, та й не могло бути. Він сам собі постановив, що треба зберігати спокій, якщо хоче вийти звідси неушкодженим і розпочати нове життя подалі від цих ідіотів – тих, що зараз знаходились у приміщенні колишнього монастиря, і тих, що полювали за ним цілодобово. Пам'ятаючи, що за ним можуть стежити з допомогою відеокамер, Матвій робив усе спокійно та методично, як і в інші дні, коли ненадовго покидав стіни колишнього монастиря. Він дивувався власному олімпійському спокою, коли востаннє оглянув свою камеру-келію. Прощатися з тими, кого він назавжди залишав тут, не було бажання, але, головне, Матвій боявся, що це викличе подив у есбеушників, тому не треба дражнити звіра. Коли він вийшов за браму, теж не оглянувся, бо ніколи раніше цього не робив, хоча кортіло бодай краєчком ока глянути на те, чого вже ніколи більше в своєму житті не побачить.

Чимдалі Матвій віддалявся від приміщення колишнього монастиря, тим більше йому здавалося, що за ним хтось стежить. Він непомітно, як йому здавалося, декілька

разів озирався, намагаючись вистежити переслідувача, але все було марно, нікого, хто би підходив під подібні параметри, не було. Матвій відніс це на свій страх, бо справді неможливо було назавжди розпрощатися з Системою, якій віддав усе своє життя. А він намагався це зробити. І коли лише наважився на це, розумів, що Система не стане з ним церемонитися, використає будь-яку його помилку, аби нещадно стерти з лиця землі. Внутрішньо Матвій заспокоївся. Тепер він знав, що все буде гаразд, а, уникнувши переслідування, якого не було, й потрапивши у приміщення, про яке ніхто зі Служби не знав, він сам до себе усміхнувся, заплющивши очі від задоволення. Коли білий світ знову з'явився перед ним, найперше, що він побачив, — так це начальника міського відділення Служби безпеки України.

Місія Матвія на планеті Земля була закінчена.

57

Сергійкові наснилася Галинка. Він не бачив її, але розумів, що уві сні саме вона прийшла до нього. Галинка стояла біля його тата й мами, а Сергійко махав їм рукою.

Коли він прокинувся, сонячний промінь завітав до їхньої палати. Він грайливо перебігав від ліжка до ліжка, трошки зупинився на Сергійковому обличчі й помандрував далі. Було тепло і легко на душі. Йому на мить здалося, що він вдома і відчуває себе цілком здоровим, але суворі реалії повернули його до життя. Сергійко розумів, що Віктор Андрійович краще знає, коли його виписувати додому. Мабуть, ця радісна мить скоро настане, а зараз треба змиритися з тим, що є.

Всі ще спали, а Сергійко думав про Галинку. Якби в нього зараз запитали, про що ж конкретно він думає, Сергійко навряд чи зміг би щось оформити у слова чи фрази. Це було щось космічне, мелодійне, чого ніколи він ще не мав у своєму житті. І якби Сергійкові хтось зараз сказав, що це у нього зароджується кохання, він би здивувався, бо не можна оте все висловити лише одним словом, звести під спільний знаменник почуття мільярдів людей, адже в кожного своє кохання, не подібне на інше, а тому для кожного випадку має бути своя назва.

Потрохи сонячний промінь розбурхав пацієнтів. Одні ще лежали в ліжках із розплющеними очима. Інші вже почали вовтузитися. Хтось пішов до туалету. А Сергійко мріяв собі, і, здавалося, ніхто й ніщо не здатні завадити йому в цьому. Звичайно, він мріяв зустрітися з Галинкою, коли вийде з лікарні. Йому треба буде оговтатися від усього пережитого, пристосуватися до нового життя, а вже тоді можна зателефонувати Галинці й домовитися про зустріч з нею. Щоправда, Сергійко не знав, де вона живе, і якось навіть не запитував у неї про це. Але яке це має значення? Чи має відстань значення для закоханих? Про свої почуття до Галинки він знав і був переконаний, що дівчина теж кохає його. Здається, чи не вперше для себе він подумки вимовив це слово й усміхнувся сам собі. Добре, що на його обличчі затримався сонячний промінь і ніхто не побачив цієї усмішки, а то довелось би пояснювати, чому він сьогодні такий, а не інакший. Доскіпливих поруч було багато, але Сергійко, як ніколи, хотів бути сам, наодинці зі своїми думками.

Та це не вдавалося, бо після перших щасливих хвилин прокидання йшли години

винуватості. Сергійко відчував себе винним у тому, що санітар Василь потрапив сюди. Можливо, якби Сергійко не погодився втікати з ним, вони не побули на волі, не сталося би того жахливого убивства, а їх би знову не запроторили сюди. Саме убивство колишнього господаря будинку, в якому вони поселилися, було десь на другому плані в свідомості Сергійка. Можна було навіть сказати, що думка про це викликала певний дискомфорт у теперішньому його житті - але не більше. Важливішим було усвідомлення того, що він, Сергійко, теж причетний до хвороби Василя і винен, що той потрапив сюди. Звісно, юнак усе перебільшував, але поруч не було нікого, хто би про це йому сказав. Віктор Андрійович лікував тепер його знову, але Сергійко відчував, що колишніх чистих стосунків між ними вже не буде. На дзеркалі їхнього буття намітилася тріщинка, і вже не можна зробити так, аби її не було, і бачиш насамперед цю тріщинку, а не дзеркало, вона тебе відволікає від думок про вічне.

Сергійко щодня навідувався до сусідньої палати, де лежав Василь, але з цього нічого доброго не виходило. Здавалося, колишній санітар не впізнавав його, хоча Сергійкові думалося, що це не так. Просто Василь усвідомлював, що дороги назад уже ніколи не буде, що він вже не опиниться на волі разом зі своїм Святославом, що... То ж чи не краще вдавати, що нічого цього не було, жити теперішнім, а не мріяти про щось нездійсненне? Сергійкові було боляче від розуміння того, що ось ще одна людина фактично відмовляється від нього. До психушки багато людей так робило стосовно нього. Він думав, що тут інше життя, інше його розуміння й інші правила співіснування. А, з'ясувалося, життя в закладі за суттю своєю мало чим відрізняється від життя на волі. І там, і тут це світосприйняття далеке від Божих задумів. У своїх думках Сергійко, звичайно, не заходив аж так далеко, бо просто розуміння цього ще не викристалізувалося в його голівці, але по суті він розумів, що насправді відбувається, тому його давно запримітили і віднесли до обраних.

Сергійко був радий за себе, що не отримував задоволення від споглядання за Павлом, який лежав поруч із Василем. Здавалося, цей теж уже колишній санітар приніс йому стільки прикрощів, що взагалі можна було втратити віру в життя. Але тепер він виглядав безпорадним і якби не допомога Василя, який опікувався ним, мов малою дитиною, мабуть, геть чисто пропав би. Поруч з ними були агресивні люди, які запросто могли позбиткуватися не лише з Павла, а й з Василя, нові молоді санітари на це мало звертали уваги. Але Василь, викресливши Сергійка із свого життя, тепер опікувався Павлом, і це відчуття додавало йому внутрішньої сили, допомагало не лише захищати брата по нещастю від несподіванок, а й попереджати ці несподіванки, так що у жодного з пацієнтів не виникало спокуси зробити щось таке, що могло би не сподобатись Василеві чи Павлові.

Сьогоднішня зустріч з Віктором Андрійовичем видалася Сергійкові буденною. Здавалося, вони вже все розповіли одне одному про себе, а тому немає сенсу продовжувати ці розмови й вдавати, що вони раді спілкуванню. Мабуть, і Віктор Андрійович відчув, що не налаштований сьогодні на щирість із Сергійком, зовсім інші думки гуляли в його голові, а тому він швидко припинив спілкування з пацієнтом і

перейшов до іншого. У Віктора Андрійовича ще не сформулося в голові, що Сергійко із улюблених пацієнтів переходить до розряду звичайних пацієнтів, таких, як інші, а Сергійко ще не докумекав, що ось і Віктор Андрійович услід за Василем відмовляється від нього, покидає його. Проте перші поштовхи до розуміння цього процесу вже відбулися в їхніх головах і не викликали жодного сум'яття. Здавалося, це запрограмовано в їхній свідомості, і навіть якщо вони не здогадувалися, що буде саме так, а не інакше, то це не означало, що цього не буде, а якщо станеться, то застане їх зненацька. Людина до всього пристосовується у житті, просто нам багато чого заздалегідь не розповідають задля нашого ж спасіння, аби передчасні емоції – як позитивні, так і негативні – не зруйнували нашу здатність до опору. Бо життя – це постійний опір смерті, і коли людина здається, приходить смерть. Здаватися смерті – це процес, він відбувається не одномоментно і не є результатом, тим більше спланованим. Якщо смерть відчула бодай найменшу слабину з боку людини, вона надійно бере її в своє оточення і робитиме все можливе і неможливе, аби добитися бажаного для себе результату, тобто остаточно зламати людину, коли їй видасться благом померти.

Сергійко байдуже спостерігав, як Віктор Андрійович розмовляє з іншим пацієнтом. Ще декілька днів тому він би ревнував цього пацієнта до Віктора Андрійовича, а тепер нічого, все нормально. Десь у глибині душі Сергійко хотів, щоб усе змінилося, щоби повернулися колишні дружні стосунки між ним і Віктором Андрійовичем. Ні, ззовні все було так, як і колись, але ж Сергійко знав, що всередині у нього зараз бувають зовсім інші відчуття. Найжахливішим було навіть не те, що Віктор Андрійович не хоче повернення до колишніх, кращих, часів, і Сергійко це бачив, хоча й не розумів достеменно, чому це сталося, бо у всьому, як і у випадку з Василем, звинувачував лише себе, — найжахливішим було те, що Сергійко і сам розумів одну просту істину: повернення назад у його стосунках із Віктором Андрійовичем справді не буде, але й він сам, Сергійко не хоче цього, а навіть якби й захотів, то йому не вистачить душевних сил пройти свій відрізок шляху назустріч Вікторові Андрійовичу. Було сумно від цього, але не більше. До всезагального суму, який поселився в Сергійковій душі, додавалася краплинка цього нового суму, але ніхто навіть би не зауважив, коли Сергійко був більш чи менш сумним: вчора чи сьогодні.

58

Віктор Федорович розумів, що тепер щось має змінитися в його житті. До цього все було занадто добре, і так довго тривати не могло.

Спочатку смерть Івана Дмитровича Синенького, про яку він вчасно не повідомив Службу безпеки. Він тоді кохався зі своєю новенькою, зовсім юною студенточкою, яка запала на його гроші, і вимкнув мобілку. А коли увімкнув, побачив пропущені дзвінки від підлеглих із психіатричної лікарні. Поки телефонував їм, час немилосердно спливав. Віктор Федорович вбирався, довго їхав на роботу. Здавалося, хтось усередині нього спеціально гальмує його дії. Це ж було просто, зателефонувати до Служби безпеки й сказати, що вмер Іван Дмитрович Синенький. Ні, він тягнув гуму, ніби звинувачував себе у тому, що сталося. Потім подумав, що, мабуть, Матвій уже давно

повідомив своїм зверхникам про смерть Івана Дмитровича Синенького, і від усвідомлення цього трохи заспокоївся. А й дійсно, ніхто ж йому конкретно не казав, як має діяти за таких обставин. Смерть пацієнта у приміщенні колишнього монастиря справді була форс-мажорною обставиною, і ніколи на цю тему він не розмовляв зі Службою безпеки, так що не треба особливо хвилюватись.

Але Віктор Федорович хвилювався, хоча не розумів, чому. Раптом він подумав, що Матвій десь зник і не знає взагалі про смерть Івана Дмитровича Синенького. А потім йому спало на думку, що Служба безпеки якимось чином винюхала, що він приховав від неї звістку про відео, знятого Віктором Андрійовичем на мобільний телефон, з якого видно, що Іван Дмитрович Синенький проникає на територію колишнього монастиря, хоча мав би сидіти у своїй камері-келії. Ні тоді, а тим більше тепер Віктор Федорович не міг собі пояснити, як він взагалі зважився на таке зухвальство – приховати таку важливу річ від Служби безпеки. І приходила ж йому до голови думка, що все колись вилізе і буде йому непереливки, але ж не послухав свого здорового глузду, вчинив по-своєму.

І коли він вже набирал номер Служби безпеки, аби повідомити про смерть Івана Дмитровича Синенького, побачив, що його на мить випередили, бо вже лунав дзвінок звідти. Служба безпеки у нього давно вже перетворилася на щось абстрактне і загальне, без людських облич, хоча спілкувався виключно з начальником міського відділу і лише одного разу з його заступником. Проте ці люди були для нього уособленням Системи, з якою краще триматися на відстані, ніж виявляти зайву ініціативу, а потім виконувати те, що запропонував зробити, боячись, що не зробиш цього. Начальник міського відділу Служби безпеки України не привітався з Віктором Федоровичем, як це було зазвичай, а відразу пішов у наступ. Суть його претензій звелася до того, чому Віктор Федорович не повідомив про смерть Івана Дмитровича Синенького. Віктор Федорович пробелькотів, що ось саме зараз почав набирати номер Служби безпеки, але його на мить випередили, але не впізнав свій голос, настільки він був тихий і переляканий, що, здавалося, Віктор Федорович узагалі нічого не казав. Тому й подумав, що Служба безпеки в особі начальника міського відділу не почула його. Він ще ніколи не чув, аби ця Служба була такою жорстокою і несправедливою до нього. Що Віктор Федорович лише не вислухав за ці декілька хвилин спілкування, яке фактично переросло в монолог розлюченого начальника. Здавалося, це триватиме вічно, але з того боку барикад обірвали фразу на півслові і вимкнули зв'язок.

Поки Віктор Федорович оговтувався, чекаючи на карні заходи стосовно себе, і звільнення з посади було би нам'якшим у цьому переліку, як зник Матвій. Тепер Віктор Федорович боявся випередити події, бо Матвій просто міг піти, а потім повернутись, як робив це вже не раз, і Віктор Федорович, якби зателефонував Службі, виглядав би смішним не лише у власних очах, що можна було пережити, а насамперед в очах Служби, яка би зрозуміла, що поставила нікчемну людину керувати психіатричною лікарнею. І все ж він зателефонував, бо вирішив, що краще бути обсміяним, ніж ще раз витерпіти подібну ганебну розмову, коли з ним поводитися, мов з останньою

шльондрою. На диво, його інформацію сприйняли спокійно, і начальник міського відділу Служби безпеки якось змучено, як здалося Вікторові Федоровичу, процідив крізь зуби, що вони вже про це знають. А потім з того боку барикад йому сказали, аби він тримав ситуацію під контролем, а вони за декілька днів розв'яжуть цю проблему. Як зрозумів Віктор Федорович, мова йшла про нову людину, яка мала замінити Матвія, бо начальник міського відділу Служби безпеки сказав, що, за його даними, Матвій уже не повернеться. Сказав приречено, а з плеч Віктора Федоровича ніби впав велетенський камінь, який весь цей час не давав йому дихати. Це ж не треба буде щотижня поїти і годувати Матвія, який стояв йому поперек горла і вимагав значних фінансових вливань у себе, а ці гроші Віктор Федорович з радістю би витратив на юну студенточку.

І ось тоді, коли можна було перевести подих, в кабінеті Віктора Федоровича з'явився начальник міського відділу Служби безпеки. Ні, зрозуміло, що зустріч з ним відбулася би рано чи пізно, бо треба було вирішувати, хто ж замінить Матвія і кого помістити в камеру-келію замість покійного Івана Дмитровича Синенького. Есбеушники могли би це зробити й самі, а Віктор Федорович лиш слухняно виконав би все, що вони йому накажуть. Тому з'ява начальника міського відділу Служби безпеки свідчила про те, що на Вікторові Федоровичу ще не поставили хрест. І все ж Віктор Федорович, хоча й був внутрішньо готовий до цього візиту, явно ніяк не міг заспокоїтись. Така його поведінка сподобалася головному есбеушникові їхнього міста.

— Вікторе Федоровиче, та сядьте вже, заспокойтеся нарешті, — промовив він, — не розстрілювати ж я вас прийшов.

Оте "розстрілювати" таки вплинуло на Віктора Федоровича, і він присів. Але ненадовго, бо знову зірвався з місця, потім знову сів і вичікувально з надією в очах глянув на свого зверхника. Той витлумачив це по-своєму і сказав:

— Гостити коньяком ви буде мене пізніше, а зараз треба вирішити дві справи. На тверезу голову!

Він засміявся, і Віктор Федорович гигикнув йому у відповідь.

Час злітав непомітно, говорили про все, але якось не могли підійти до основного: хто сидітиме в камері-келії замість покійного Івана Дмитровича Синенького, а хто вартуматиме в'язнів-пацієнтів замість зниклого Матвія. Причому коли потім стали говорити про зниклого Матвія, есбеушник обмовився, що в їхній структурі ніхто не зникає, і Віктор Федорович усе правильно зрозумів, і начальник міського відділу Служби безпеки побачив, що той усе правильно зрозумів.

Здавалося, пряме питання в лоб: "Кого ви пропонуєте замість Івана Дмитровича Синенького?" – мало зненацька застати Віктора Федоровича, але він без роздумів відповів: "Колишнього санітара Павла". Якби бодай за мить до цього в нього запитали, чи думав він про те, хто насправді має замінити Івана Дмитровича Синенького в його камері-келії, навряд чи Віктор Федорович зміг відповісти. Йому здавалося, що це питання взагалі не лізло до голови, хоча було цілком очевидним, що камера-келія, в якій донедавна перебував Іван Дмитрович Синенький, не може бути порожньою. Але вже точно Віктор Федорович міг стверджувати, що конкретне прізвище з числа його

нинішніх пацієнтів йому не приходило до голови. Чому вплив Павло, Віктор Федорович не зміг би зараз пояснити, але, мабуть, це було підготовлене всім попереднім ходом думок, у тім числі й тих, які безпосередньо не стосувалися діяльності психіатричної лікарні.

Начальник міського відділу Служби безпеки посміхнувся.

— Мислите в правильному напрямку, Вікторе Федоровичу, — сказав він. — Бачу, що я не помилився, коли зробив ставку на вас.

Віктор Федорович готовий був кинутися до ніг свого зверхника і цілувати йому черевики, але ледве стримався, щоби цього справді не зробити. Він теж намагався посміхнутись, але нічого з того не вийшло. Раптом начальник міського відділу Служби безпеки спохмурнів, і Віктор Федорович подумав, що зробив щось не так.

— Правильно мислите, — повторив той, явно думаючи про щось своє, — але в нас для Павла придумана інша місія...

І після ефектної паузи, пильно дивлячись на Віктора Федоровича, що в того аж мурашки по тілу забігали, додав:

— Павло буде замість Матвія. Поки що інших варіантів заміни я не бачу.

Це було сказано таким тоном, аби Віктор Федорович не думав обговорювати питання, а, тим більше, заперечувати проти заміни Матвія Павлом. Ні, звичайно, заперечувати можна було, бо Павло зараз знаходився на такій стадії одужання, що, в принципі, не можна було з певністю сказати, чи він одужає взагалі. Але Віктор Федорович зрозумів, що якщо вже начальник міського відділу Служби безпеки сам до нього завітав сюди, то вже з готовим рішенням, так що дригатись тут не варто. Схоже, в нього є своя кандидатура на порожню камеру-келію, в якій ще донедавна перебував Іван Дмитрович Синенький. Головне, бути зараз слухняним, нічого не пропустити і виконати все, що накаже цей дивний чоловічок, який за інших обставин вже би давно був їхнім пацієнтом.

— Так кого ви хочете помістити замість Івана Дмитровича Синенького? — несподівано запитав начальник міського відділу Служби безпеки. В цьому запитанні містилися підводні камені, і Віктор Федорович відразу це відчув. Ніби йому давали можливість зробити свій вибір на користь (чи на шкоду?) того чи іншого пацієнта, хоча було зрозуміло, що це примарна надія, адже всім тут керує оцей миршавенький чоловічок, і як він скаже, так і буде. З іншого боку, Віктор Федорович дуже боявся помилитись, адже від цього залежало не лише його майбутнє, а й саме життя. Здається, начальник міського відділу Служби безпеки це відчував, розумів, що зараз коїться у голові цього нещасного придурка, але не поспішав тому на допомогу, відтягуючи час, насолоджуючись своїм повним верховенством.

Тягнути далі було неможливо, і Віктор Федорович справді вирішив не зволікати.

— Може, колишнього санітара Василя? — благально запитав він, вірно, мов песик, дивлячись в очі господарю.

— Браво, Вікторе Федоровичу, браво! — безжально і знущально вигукнув його екзекутор, але той цього не помітив. — Ви йдете у вірному напрямку. А які ще варіанти?

Вікторові Федоровичу здавалося, що від перенапруги зараз його голова трісне, але він ще встиг вичавити з себе:

— Сергійка?

— Я не помилився у вас! – захоплено, але все ще з іронією вигукнув начальник міського відділу Служби безпеки. – Але є ще один прекрасний екземпляр, який гідно замінить Івана Дмитровича Синенького. Ну, хто це?

Але як не напружував Віктор Федорович свої звивини у мозку, потрібне ім'я ніяк не вискакувало. Минуло ще декілька хвилин, поки есбеушник зрозумів, що вже нічого не вичавить сьогодні з нещасного.

— А як ви розглядаєте кандидатуру Віктора Андрійовича? – запитав він у свого пацієнта тоном лікаря, і у Віктора Федоровича у буквальному розумінні цього слова полізли очі на лоба.

Милуючись наслідками своїх акторських здібностей, начальник міського відділу Служби безпеки мовчав, бо розумів, що зараз Віктор Федорович просто не здатний осмислити суть сказаного, а тим більше – намітити шлях, яким цю ідею можна втілити в життя. Але він помилився, бо Віктор Федорович аж занадто швидко прийшов до тями, а потім жваво розповідав, як він запроторить Віктора Андрійовича до камери-келії замість Івана Дмитровича Синенького, ніби ця ідея була його власною, але щоб втілити її у життя, треба було порадитись з більш досвідченим чоловіком.

Потім вони пили коньяк. Якби хтось глянув збоку, подумав би, що зібралися разом найкращі друзі. Насправді це були смертельні вороги.

59

Дивний сон наснився Вікторові Андрійовичу. Ніби його помістили в камеру-келію, в якій донедавна сидів Іван Дмитрович Синенький. І так йому комфортно там, хоча не можна випростатися на повний зріст, і ноги, якщо хочеш витягнутися, треба просувати крізь ґрати. Але він усе життя любив спати, згорнувшись калачиком, так що все було нормально.

Спочатку – уві сні – прийшла до нього Оля і сказала, що дуже хоче до нього. Віктор Андрійович розумів, що це неможливо – хоча би з тієї причини, що її тіло не пролізе крізь ґрати, і він сам дивувався, як його самого могли доправити сюди. Але не це головне. Віктор Андрійович не хотів, щоби Оля була тут, навіть якщо вони житимуть поруч. Тут усе-таки неволя, нехай і така добра. Проте найгірша воля не порівняється навіть з найпрекраснішою неволею. Він хотів бачити Олю вільною і розумів, що сам мусить каратися в цій камері-келії до кінця днів своїх. Ні, це не покарання для нього, а випробовування. Тепер Віктор Андрійович був переконаний, що Іван Дмитрович Синенький успішно пройшов через своє випробовування, навіть якщо за це довелося заплатити власним життям. А чим він гірший від Івана Дмитровича Синенького? Ні, запитання треба ставити в іншій площині, бо нема кращих чи гірших. Це все є лише у нашій свідомості. Головне, що ти відповідаєш у цьому житті лише за самого себе і для самого себе ти повинен бути найкращим. Віктор Андрійович усміхнувся сам до себе уві сні, бо відчував, як позитивно діє на нього перебування в камері-келії, адже на волі він

би ніяк не міг додуматися до таких простих істин. І вже йому здавалося, що він не спить, а все відбувається насправді, але від цього йому не стало зле, а, навпаки, він розумів, що не має великого значення, чи він спить, чи справді знаходиться у камері-келії, адже він змінюється, йде назустріч Богу – і це головне.

Коли Віктор Андрійович знову забувся у сні, то побачив рай. Так, він знав, що це саме рай, а не щось інше. Якби в нього після пробудження запитали, що він бачив, то навряд чи дочекались би зрозумілої відповіді. Мабуть, все би звелось до двох чинників. Насамперед це був острів, хоча моря чи океану не видно і не чути. Але чомусь таке відчуття, що це саме острів, віддалений від людського життя, і ти на ньому сам. А друге – це колір. І колір був яскраво-синім. Відчуття острова і яскраво-синя однотонність глибоко врізались у пам'ять Віктора Андрійовича, коли він насправді прокинувся. І це була його глибока таємниця – як нагорода за те, що він потрапив сюди. Він не смів та й не хотів розповідати про це ще комусь, навіть Олі. Навпаки, вона тепер була дуже далеко від нього, бо йому було подаровано дізнатися, що таке рай, а Оля ще не скоро це зрозуміє, якщо зрозуміє це взагалі за життя.

Віктор Андрійович то засинав, то прокидався, а потім знову засинав. До нього приходили – чи то уві сні, чи наяву – дружина і донька, Юлія Володимирівна і Світлана, яка народилася з ним одного дня, але в різні роки. А потім він ніби наяву побачив Сергійкову маму і поспішив їй сказати, що з її сином усе гаразд, він дав розпорядження завтра його виписати. Якби хтось зараз глянув на Віктора Андрійовича, то побачив би, як той шепотить щось незрозуміле і блаженно усміхається, ніби відчуває себе найщасливішою людиною на планеті Земля. Приходили до нього – чи то уві сні, чи наяву – його колишні пацієнти, про яких він уже встиг забути. Це виглядало на те, ніби він прощається зі всіма, з ким звела його доля у цьому житті. Віктор Андрійович пручався, бо розумів, що коли прощання закінчиться – а воно має закінчитися рано чи пізно, бо порівняно не так багато людей знаєш у житті, — тоді неодмінно настане смерть. Він продирався крізь власну сонливість, яку йому ввели разом з пігулками і уколами, почав згадувати, як він тут опинився, аж поки знову не впав у глибокий сон, коли вже нічого не треба, і ти ні з ким не борешся, навіть з самим собою.

Віктор Андрійович важко розплющував очі. Коли він подивився на білий світ, то побачив санітара Павла, який дивився на нього з-за ґрат.

— Доброго дня, Вікторе Андрійовичу! – Павло, здавалося, був сама люб'язність. – Тепер я керуватиму вами.

Пролунав сміх ідіота, і Віктор Андрійович зрозумів, що сам себе загнав у глухий кут. Виходу з келії-камери не було. Можна було збожеволіти.

60

Завтра!!!

Коли Віктор Андрійович сказав Сергійкові, що завтра його випишуть з лікарні і що він повідомив про це його маму і тата, юнак чомусь не відчув особливої радості. Він вже знав, що це станеться рано чи пізно, але з'ясувалося, що не був готовим до цього. Звісно, Сергійко хотів покинути заклад, бо він уже пізнав запах волі, коли санітар

Василь викрав його із психіатричної лікарні. Але все ж звістка про це застала його зненацька. Віктор Андрійович помітив, що Сергійко флегматично сприйняв це повідомлення. Мабуть, так і мало бути, тому що цей час, який він провів у закладі, теж був своєрідним етапом у його житті. Як би не було людині погано, але вона завжди з великою недовірою ставиться до наступного етапу. А раптом там буде гірше, ніж було до цього?

Звісно, вночі Сергійко ніяк не міг заснути, а коли заснув під ранок, щось важке душило його. Він упав з ліжка і голосно кричав, розбудивши всіх у палаті. До нього підбіг санітар, струсонув пацієнта, аби той прийшов до тями.

— Мені щось страшне приснилося, — виправдовувався Сергійко, а санітар з недовірою дивився на нього. Аж коли юнак щиро усміхнувся і в його погляді не було агресії, санітар відійшов від нього, але все ще пильно за ним спостерігав.

Час тягнувся немилосердно довго. Треба було поснідати, прийняти наостанок потрібну порцію пігулок. Довго не могли знайти його речі, і Сергійко подумав, що його не хочуть звідси випустити. Потім з'ясувалося, що нема Віктора Андрійовича, і тоді сам Віктор Федорович передав Сергійка батькам, нічого не відповівши, де ж, власне, Віктор Андрійович.

Але це вже не мало жодного значення, прийшов Віктор Андрійович попрощатися з Сергійком, чи ні. Ось зараз за ним закриють двері, і він буде на волі. І все ж Сергійко ще чогось чекав, чого сам собі не міг пояснити. Батьки щось йому говорили, але він мало що чув.

Вони йшли вниз по сходах, а Сергійко жив в очікуванні дива. І коли вони вийшли із приміщення психіатричної лікарні, диво сталося.

Перед Сергійком стояла Галинка.